

Council of Europe
European Commission

Conseil de l'Europe
Commission européenne

CARPO regionalni projekt

Srpski jezik

Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi

Strazbur, septembar 2006. godine

CARPO projekat ("Razvoj pouzdanih i funkcionalnih sistema policijskog delovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih atkivnosti i jačanje policijske saradnje") je projekat tehničke saradnje koji zajednički finansiraju Savet Evrope i Evropska unija. Predviđeno vreme izvođenja ovog projekta je 30 meseci (od marta 2004. do septembra 2006. godine). Za realizaciju projekta zadužen je Savet Evrope, u partnerstvu sa Belgijom, Finskom, Mađarskom, Italijom, Slovenijom, Španijom, Švedskom i Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM).

Za dodatne informacije molimo da se obratite:

Odeljenje za probleme kriminaliteta
Generalna direkcija I – Pravna pitanja
67075 Strasbourg CEDEX, France
Tel +33-3-9021-4506
E-mail: jean-charles.decordes@coe.int
Web-stranica: www.coe.int/economiccrime
Ref. br. : PC-TC(2006)9

Ovaj dokument je nastao uz finansijsku pomoć Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izneseni u ovom dokumentu ne mogu se shvatiti tako da odražavaju zvanični stav Evropske unije ili Saveta Evrope.

Sadržaj

1	REZIME	5
2	ORGANIZOVANI I PRIVREDNI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EVROPI: OKVIR	9
2.1	UVODNE INFORMACIJE I SVRHA OVOG IZVEŠTAJA	9
2.2	POJAM ORGANIZOVANOG KRIMINALA	11
2.3	POLITIČKO I EKONOMSKO OKRUŽENJE.....	13
2.4	ORGANIZOVANI KRIMINAL I NJEGOVA TIPIČNA OBELEŽJA	14
3	KRIMINALNE AKTIVNOSTI	21
3.1	TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA	21
3.1.1	<i>Stimulansi vrste amfetamina</i>	23
3.1.2	<i>Metamfetamin</i>	24
3.1.3	<i>Proizvodi kanabisa (hašiš, marihuana, ulje hašiša)</i>	26
3.1.4	<i>Uzgoj maka za dobijanje opijuma i proizvodnja heroina</i>	28
3.1.5	<i>Kokain</i>	30
3.1.6	<i>Droge i kriminal</i>	31
3.1.7	<i>Droge i AIDS</i>	32
3.2	TRGOVINA LJUDIMA	35
3.3	KRIJUMČARENJE OSOBA	45
3.4	PRIVREDNI KRIMINAL	51
3.5	PRANJE NOVCA	61
3.6	KORUPCIJA.....	65
4	PROFILI PROJEKTNIH PODRUČJA	69
4.1	ALBANIJA	69
4.2	BOSNA I HERCEGOVINA	80
4.3	HRVATSKA	85
4.4	CRNA GORA	92
4.5	SRBIJA	97
4.6	KOSOVO.....	104
4.7	“BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA”	112
5	ZAKLJUČCI	120
6	LITERATURA	123
7	SKRAĆENI NAZIVI	128

1 REZIME

Prvi izveštaj o organizovanom i privrednom kriminalu u Jugoistočnoj Evropi izrađen je u leto 2005. godine u okviru CARPO projekta, zajedničkog projekta za razvoj sistema policijskog delovanja koji finansiraju Savet Evrope i Evropska komisija.¹ Sadržaj ovog prvog izveštaja predstavljen je ministrima unutrašnjih poslova i bezbednosti Jugoistočne Evrope na sastanku na visokom nivou održanom u septembru 2005. godine na Brijunima u Hrvatskoj.

Ovaj izveštaj o stanju u ovoj oblasti pruža značajnije noviju verziju u odnosu na izveštaj od prošle godine. Radi se o finalnom proizvodu rada na kojem su blisko sarađivali predstavnici različitih institucija (policijskih organa, finansijsko-obaveštajnih i informacionih odeljenja, poreske i carinske uprave, specijalizovanih tužilaštava i ureda generalnog revizora) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova², Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (u daljem tekstu: "projektna područja"). Izveštaj se bazira na informacijama i ocenama koji su dobijeni putem dva upitnika (iz 2004. i 2006. godine) i ocena koje su popunili i dali navedeni stručnjaci, ali i na velikom broju nedavno objavljenih vladinih izveštaja kao i otvorenim izvorima.

Organizovani i privredni kriminal blisko su povezani motivom sticanja dobiti i ostvaruju ogroman nezakonit profit. Predstavljaju ozbiljnu pretnju razvoju demokratije, vladavine prava, i ljudskim pravima, ali i državnoj bezbednosti i privrednom razvoju u Jugoistočnoj Evropi i šire.

U skoroj prošlosti, Jugoistočna Evropa je, uprkos ogromnim naporima u ovoj oblasti i nizu obećavajućih rezultata, čak i više pogođena organizovanim i privrednim kriminalom nego ostali delovi evropskog kontinenta.

Prevenција i suzbijanje organizovanog i privrednog kriminala u velikoj meri zavise od dobrog poznavanja ovih transnacionalnih fenomena, jasne i stroge političke volje, domaće krim-politike i strategija u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima, kao i doslednog sprovođenja. Bez potpunog razumevanja transnacionalne dimenzije kriminala i njegovih mreža, države će neizbežno podbaciti u svojim naporima da spreče i suzbiju organizovani i privredni kriminal.

Savet Evrope se već dugo vremena bavi problemom dugoročnog uticaja organizovanog i privrednog kriminala, posebno u Jugoistočnoj Evropi. Ova problematika i buduće pristupanje ovih projektnih područja Evropskoj uniji (EU) zahtevaju opsežnu i redovnu ažuriranu analizu obima, prirode i karakteristika organizovanog i privrednog kriminala u ovoj regiji. Zbog toga su ciljevi ovog izveštaja sledeći:

- Dati ažuriran izveštaj u odnosu na 2005. godinu o stanju organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, s naglaskom na osnovna pitanja vezano za ovu regiju;
- Naglasiti najnovija dešavanja, pretnje, analitičke propuste i druga pitanja vezano za organizovani kriminal koja se tiču Jugoistočne Evrope;
- Pomoći kreatorima politike u Evropi i regiji da donose bolje pripremljene odluke u borbi protiv kriminala i rešiti još uvek otvoreno pitanje mera;
- Poboľšati svest javnosti i povećati učešće javnosti u strategijama borbe protiv organizovanog i privrednog kriminala.

U globalnom smislu, organizovani i privredni kriminal je jedan dinamičan koncept koji se stalno prilagođava promenljivoj okolini. On je sve više multinacionalan, heterogeno strukturiran i veoma fleksibilan. To isto važi i za organizovan kriminal u Jugoistočnoj Evropi, koji uključuje veoma raznovrsne kriminalne aktivnosti, kao što je nezakonit promet drogama, trgovina ljudima, krijumčarenje osoba i privredne kriminalne aktivnosti:

¹ "Razvoj pouzdanih i funkcionalnih sistema policijskog delovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje".

² Trenutno pod privremenom upravom UNMIK-a prema rezoluciji Saveta bezbednosti UN-a br. 1244 (1999).

- Tradicionalna balkanska ruta krijumčarenja droge postala je dvosmerna ruta s povećanim obimom krijumčarenja. Uglavnom heroin i kanabis kreću se prema EU, gde je najveće tržište konzumenata nezakonitih narkotika, dok se prekursori i sintetičke droge kreću prema istoku, sve više u formi nezakonitog prometa više droga ("koktel"). Organizovane kriminalne grupe Turaka i etničkih Albanaca preovladavaju u ovoj oblasti, ali sve organizovane kriminalne grupe pojačano sarađuju. Organizovane kriminalne grupe etničkih Albanaca sve više se kreću ka kontroli evropskog kokainskog tržišta. Zaplene droge i hemijskih prekursora, iako sve veće, još uvek su na neznatnom nivou. U nekim projektnim područjima domaće tržište droge brzo raste, zajedno sa brojem korisnika droga, koji su sve više uživaoci više droga. Potrebno je povećati ne samo represivne, nego pre svega preventivne mere i nivo znanja o HIV-u odnosno AIDS-u.
- Trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije postaje sve prikrivenija i sofisticiranija. Ona predstavlja nove izazove u smislu interne trgovine i lokalnog angažovanja, te sve veće domaće klijentele. Ovo ima političke implikacije ne samo na suzbijanje, nego i zahteva bolju prevenciju i društvene strategije za rešavanje zdravstvenih pitanja koja stvara domaće seksualno tržište. Pokazuje se da se žrtve tretiraju manje nasilno a s više psihološkog pritiska, posebno putem pretnji po život porodici žrtve kod kuće, prisilnog braka i zahtevima za azil kako bi se garantirao duži boravak. Posebno je zabrinjavajući broj dece (mlađe od 18 godina) koje su žrtve trgovine, za koji se očekuje da će još rasti, jer trgovci i njihovi saučesnici sve više za cilj imaju sve mlađe žrtve, delimično i zbog straha od HIV-a i AIDS-a. U nekim projektnim područjima zabeležena je trgovina decom radi prosjačenja ili u još mračnije svrhe kao što su nezakonito usvajanje ili uzimanje organa.
- Ilegalne migracije su već neko vreme na vrhu domaćih i međunarodnih problema, između ostalog i u vezi sa nedavnim i daljim proširenjem EU, slobodom kretanja ljudi i pristupom tržištima rada, kao i u pogledu ekonomskih zahteva izazvanih smanjenjem aktivnog stanovništva u zemljama EU. Usklađeni naponi regulatornih organa i organa za sprovođenje zakona u borbi protiv ilegalne migracije su doveli do pozitivnih pomaka u smanjenju broja krijumčarenih osoba preko granice. Međutim, to je još uvek profitabilan posao za međunarodne organizovane kriminalne grupe koji nosi relativno nizak rizik i iskorišćava slabu graničnu policiju u Jugoistočnoj Evropi i činjenicu da novi sistem kontrole granice u proširenoj EU još uvek ne funkcioniše bez poteškoća. Kompleksnost kretanja velikog broja ljudi na dugim relacijama zahteva složene multinacionalne kriminalne organizacije. Međutim, osobe koje olakšavaju operacije duž neke deonice koja se nalazi u Jugoistočnoj Evropi na ruti krijumčarenja često su stanovnici te regije.
- Privredni kriminal, koji ozbiljno utiče na sva projektna područja u regiji, i dalje se razvija. Ukidanje sankcija Srbiji i kasnije prekidanje kanala krijumčarenja naftom i cigaretama, kao i drugi naponi regulatornih organa i organa za sprovođenje zakona, značajno su doprinijeli boljem prikupljanju prihoda. Tako su uklonjene određene mogućnosti za ilegalnu trgovinu. Međutim, ostale su druge, kao što je intenzivno krijumčarenje svim vrstama robe (cigarete i duvan, oružje, eksplozivi, alkohol, dragoceni metali), rasturanje falsifikovanog novca, falsifikovanje dokumenata i fiktivna preduzeća – osnovni instrumenti za izbegavanje poreza i pranje novca – što je, čini se, prisutno u svim projektnim područjima i nastavlja da utiče na poverenje javnosti u tržišnu ekonomiju i sistem krivičnog pravosuđa. Ostali oblici privrednog kriminala, kao što je piratska proizvodnja i kompjuterski kriminal, čine se manje zastupljeni i nije im posvećena dovoljna pažnja u nekim projektnim područjima.
- Iako su organi vlasti u projektnim područjima prepoznali negativni uticaj težih oblika kriminala na privredu njihovih zemalja, društvo i demokratski razvoj, procena gubitaka javnih prihoda zbog privrednog kriminala ili troškova izazvanih domaćim tržištem droga još uvek nema. Sa prihodima kao zajedničkim imeniteljom za različite oblike organizovanog i privrednog kriminala, ključne su finansijske istrage i obaveštajno delovanje, kao i korišćenje svih zakonitih mogućnosti za oduzimanje sredstava stečenih kriminalnim delovanjem. U

skladu sa zahtevom EU, Saveta Evrope, Finansijskog operativnog tima i Ujedinjenih nacija (UN), i uz podršku putem CARPO projekta, sva projektna područja su uspostavila finansijsko-obaveštajne jedinice (FOJ) ili slična tela, izvršile razmenu standarda, provele ocenjivanje od strane istih tela i pojedinaca i provele programe intenzivne obuke, a u određenoj meri sada kreću sa sprovođenjem finansijskih istraga u vezi sa krivičnim istragama. Ove instrumente, međutim, treba primenjivati na sistematičniji način.

- Kako kriminalno tržište sazreva, kriminalne grupe pokušavaju da objedine postojeće aktivnosti, da ih pretvore u druge aktivnosti, kao i da ozakone svoje prihode i položaj u društvu. Korupcija, kako na visokom tako i na nižem nivou, postaje osnovno sredstvo za vršenje uticaja i ulazak u političke i poslovne strukture. U svim projektnim područjima korupcija i dalje predstavlja najveći problem. Činjenica da su sva ova područja uspostavila savremen zakonski okvir, usvojila sveobuhvatne antikorupcione strategije i formirala službe za borbu protiv korupcije, ohrabruje, čak i ako zabrinutost i dalje postoji, na konkretnom nivou sprovođenja, kao i na nivou punog angažovanja u tom smislu institucija za sprovođenje zakona. Ovi napori mogu pomoći da se prekine veza organizovanog i privrednog kriminala sa zakonskim i javnim strukturama. Međutim, pouzdani i komparativni podaci o obimu problema korupcije ne postoje.
- Organi za sprovođenje zakona u Jugoistočnoj Evropi ukazuju na to da je organizovani i privredni kriminal teško sprečiti ili otkriti. Prikupljanje dokaza koji bi doveli do osuđujuće presude je složeno, naročito u slučaju transnacionalnih krivičnih dela. Prevencija i suzbijanje organizovanog i privrednog kriminala će, stoga, morati dobiti veliki prioritet na političkom dnevnom redu, posebno u cilju budućeg pristupanja Evropskoj uniji i potrebi približavanja standarda i prakse projektnih područja konvencijama UN-a, konvencijama i preporukama Saveta Evrope, direktivama i okvirnim odlukama EU-a, te drugim odgovarajućim međunarodnim standardima.

Mere koje su projektna područja razvila u okviru CARPO projekta, ali i u kontekstu saradnje sa EU, Paktom stabilnosti, SECI Centrom, UN-om ili mehanizmima za monitoring GRECO i MONEYVAL Saveta Evrope, pomoći će da se ovi nedostaci prevaziđu na sledeći način:

- Poboljšanjem prikupljanja informacija i analize organizovanog i privrednog kriminala s ciljem povećanja znanja i razumevanja ovih pojava u regiji;
- Podizanje statistike o domaćem kriminalu na nivo EU, upotreba zajedničkih pojmova i definicija, uspostavljanje zajedničkog sistema izveštavanja u skladu sa sistemom koji koristi EUROPOL i dvadeset pet zemalja članica (ENFOPOL 35), uz poklanjanje pažnje osiguranju nivoa tajnosti (uključujući sprovođenje odgovarajućih evropskih pravnih instrumenata o tajnosti i zaštiti podataka), redovnoj izradi godišnjih izveštaja o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala ili proceni opasnosti, zajedničkim instrumentima za merenje kriminala na međuinstitucionalnom i međujurisdikcionom nivou, studijama o slabostima ekonomskih sektora i finansijskom uticaju organizovanog i privrednog kriminala, saradnji organa za sprovođenje zakona sa nezavisnim istraživačima i akademijama;
- Mehanizmi na osnovu obaveštajnih podataka za formulisanje politike na osnovu detaljne procene, utvrđivanje strategija ili akcionih planova, ciljane i prioritima vođene saradnje među organima za sprovođenje zakona u regiji. To može slediti formulu: "Obaveštajni podaci su procesuirane informacije namenjene delovanju organa za sprovođenje zakona" i može se sprovesti slično kao instrument EU-a nazvan "zajednički istražni tim", na osnovu "modela ciljane grupe" koji je razvio Europol, i uključujući policiju, graničnu policiju, carinu i druge specijalističke službe za sprovođenje zakona. Potrebno je takođe tražiti usku saradnju sa zemljama članicama EU i drugim zemljama, posebno putem ambasada (policijski atašei i eksperti), Europol (mreža službenika za vezu sa EU), Frontexa (u nastajanju), Interpol

(NCB), SECI Centra (nacionalni deskovi) i uvek kad je to zakonski moguće i adekvatno, putem Eurojusta odnosno OLAF-a;

- Povećavanjem osposobljenosti za sprovođenje istraživanja u oblasti organizovanog i privrednog kriminala. Ovde mogu biti uključeni značajni naponi da se prevaziđu jezičke prepreke pomoću odgovarajuće jezičke obuke za službenike za sprovođenje zakona. Primena posebnih istražnih tehnika, prikriveno delovanje, obaveštajno delovanje, sistemi monitoringa za prekursore, mašine za tabletiranje, zaštita svedoka i žrtava, finansijsko-obaveštajno delovanje, oduzimanje nezakonitog prihoda stečenog kriminalnom aktivnošću, ili drugi posebni metodi rada, npr. operacije visokog učinka (engl. skraćenica HIO), sektorski pristup usmeren na prioriteta područja (SWAP), standardne procedure delovanja (SOP), itd;
- Praćenje delotvornosti mera za sprečavanje i kontrolu organizovanog i privrednog kriminala na sistematski način. Ovde ne mora biti sadržana samo konačna ocena CARDS programa, uključujući i CARPO projekat i druge projekte koji se realizuju³. Dobro bi bilo da se nekada u budućnosti, kad god bude adekvatno, uradi cost-benefit analiza i naruči studija u kojoj će se istražiti koji regionalni forumi i projekti dobro funkcionišu, prema partnerima iz regiona, a koji ne. Stvorene su mogućnosti, ali trebalo bi ih još više iskoristiti da bi postale realnost. Stvaranje regionalnih ili državnih upravnih odbora sastavljenih od predstavnika najvažnijih međunarodnih tela podrške i domaćih partnera moglo bi dodatno pojačati sinergije i povećati uštedu troškova;
- Ratifikacija i potpuno sprovođenje evropskih instrumenata konačno će pomoći projektnim područjima da ostvare napredak u ovom pogledu i olakšati međunarodnu saradnju. To uključuje posebno Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), Konvenciju o pranju, pretresu, privremenom oduzimanju i trajnom oduzimanju dobiti ostvarene finansiranjem terorizma (CETS 198) i Konvenciju o delovanju protiv trgovine ljudima (CETS 197), kao i usvajanje i sprovođenje standarda i regulativa EU-a⁴.

Ovaj izveštaj predstavlja korak više u dugoročnom radu; treba da se izrađuje na godišnjoj osnovi i da se usko povezuje sa procesima Europolu u izradi izveštaja EU o stanju u organizovanom kriminalu. Izveštaj traži povratne informacije, utvrđivanje novih informacija kako bi se ažurirale, potvrdile ili negirale procene koje daje - kao i opsežnije doprinose budućim upitnicima.

Nadamo se da će ovaj izveštaj kreatorima politike u Evropi i regiji dati smernice za donošenje bolje, na podacima zasnovane, javne politike i odluka, dosledno delovanje u borbi protiv organizovanog kriminala i da će doprineti većem razumevanju organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

³ Npr. MOLI-MK, PACO-Srbija ili PACO-Uticaj.

⁴ Do sada, sa izuzetkom Albanije koja je potpisala i ratifikovala CETS 182, nijedno projektno područje nije izvršilo ratifikaciju konvencija CETS 182, CETS 197 i CETS 198.

2 ORGANIZOVANI I PRIVREDNI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EVROPI: OKVIR

2.1 UVODNE INFORMACIJE I SVRHA OVOG IZVEŠTAJA

Organizovani i privredni kriminal je tema kojom se bavi Savet Evrope najmanje dve decenije⁵ i kao glavni problem potvrđen je na Trećem samitu šefova država i vlada u maju 2005.⁶ godine. Isto tako, ova problematika se nalazi visoko na listi problema kojima se bavi EU, što se vidi iz činjenice da su uspostavljena tela Europol, Eurojust i Frontex, a posebno je u vezi sa pristupom deset novih zemalja članica 2004. godine, pripremom osnove za predpristup Rumunije i Bugarske, te sa početkom pregovora sa Hrvatskom i "Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom".

U Jugoistočnoj Evropi, uprkos nekim uočljivim karakteristikama, organizovani i privredni kriminal izgleda nije dostigao iste kritične razmere u svim projektnim područjima. Generalno prihvaćeno viđenje je da organizovani i privredni kriminal u Jugoistočnoj Evropi predstavlja pretnju demokratiji, vladavini prava, ljudskim pravima, stabilnosti, društvenom i ekonomskom napretku u regiji. Složena i promenljiva priroda teškog kriminala predstavlja nove pretnje ovim društvima u tranziciji i ima uticaj izvan Jugoistočne Evrope. Analiza kriminala u čitavoj Evropi pokazuje da nedavno proširenje Evropske unije na EU-25 i sadašnji proces ka Jugoistočnoj Evropi nisu doveli do potpune promene scene organizovanog i privrednog kriminala, nego su stvorili nova tržišta i izazove za organizovane kriminalne grupe i pojednostavili nezakonitu trgovinu ljudima i svim vrstama robe.

Povećana razmena informacija među organima za sprovođenje zakona, poboljšana obaveštajna analiza, kao i veća međunarodna saradnja dovode do sve veće zabrinutosti zbog organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. To, kao i buduće pristupanje ovih država Evropskoj uniji, zahteva redovnu i opsežnu analizu obima, prirode i karakteristika organizovanog i privrednog kriminala u ovoj regiji, kao i njegovih međunarodnih mreža.

Međutim, uprkos unapređenju domaćih zakonodavstava u ovoj oblasti, čini se da je razumevanje toga šta predstavlja organizovani i privredni kriminal i naročito šta su prekogranični i međudržavni okviri, još uvek ograničeno. Kao odgovor na to, Savet Evrope je osmislilo CARPO projekat ("Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog delovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje") za jačanje kapaciteta policije u borbi protiv teških oblika kriminala u Jugoistočnoj Evropi⁷. Jedan od očekivanih rezultata ovog projekta je bolje razumevanje organizovanog i privrednog kriminala i pretnji koje se javljaju.

Svrha ovog izveštaja o stanju u ovoj oblasti, detaljnije obrazložena u okviru CARPO projekta, je u sledećem:

- Dati ažuriran izveštaj u odnosu na 2005. godinu o stanju organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, s naglaskom na osnovna pitanja vezano za ovu regiju;
- Naglasiti najnovija dešavanja, pretnje, analitičke propuste i druga pitanja vezano za organizovani kriminal koja se tiču Jugoistočne Evrope;
- Pomoći kreatorima politike u Evropi i regiji da donose bolje pripremljene odluke u borbi protiv kriminala i rešiti još uvek otvoreno pitanje mera;
- Poboljšati svest javnosti i povećati učešće javnosti u strategijama borbe protiv organizovanog i privrednog kriminala.

⁵ Videti, npr. Savet Evrope, Preporuka br. R (86) 8 o krim-policiji u Evropi u vremenu promena.

⁶ Varšavska deklaracija, 17. 5. 2005.

⁷ Ovaj projekat koji zajednički finansiraju Evropska komisija i Savet Evrope traje 30 meseci (mart 2004 - avgust 2006. god.). Više informacija na adresi: <http://www.coe.int/cards-police>

Izveštaj iz 2005. godine⁸ je bio konačni proizvod nastao na osnovu rada radnih grupa sastavljenih od članova iz odgovarajućih agencija za sprovođenje zakona (uglavnom policije) iz sedam projektnih područja. Osim predstavnika specijalnih policijskih jedinica, koji su velikim delom preovladavali u konačnom sastavu radnih grupa, uključene su bile i druge agencije za sprovođenje zakona, kao što su finansijsko-obaveštajne jedinice (pranje novca), poreske i carinske uprave (privredni kriminal i gubici javnih prihoda), specijalizovana tužilaštva i glavni revizor (javni prihodi i javne nabavke).

Slično kao u slučaju godišnjih izveštaja Saveta Evrope o organizovanom kriminalu u Evropi⁹, svim radnim grupama u ovih sedam projektnih područja dostavljen je upitnik, u proleće 2004. godine. Za članove radnih grupa organizovan je niz aktivnosti, u cilju pružanja značajne obuke iz strateške analize kriminala i institucionalnih, zakonodavnih i praktičnih zahteva u vezi prikupljanja, analize i upravljanja krim-podacima. Održani su seminari u svakom projektnom području, u periodu septembar 2004. – juni 2005. god. održana su tri regionalna seminar, i ostvarene tri studijske posete (Velikoj Britaniji – Državna obaveštajna služba za kriminal, Policijskoj službi Španije – Centralnoj obaveštajnoj jedinici za kriminal i Europolu – Odeljenje za teže oblike kriminala) u cilju izrade “Izveštaja o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi za 2005. godinu”.

Glavni izvor za izveštaj za 2006. godinu¹⁰ predstavljali su odgovori na drugi (i detaljniji) upitnik upućen u aprilu 2006. godine saradnicima CARPO projekta u svakom od projektnih područja, komentarima vezanim za nacrt profila projektnih područja, kao i javno dostupnim izveštajima o stanju kriminala, istraživanjima i drugim izveštajima i informacijama koje su izradili Savet Evrope, Europol, Eurojust, EMCDDA, Frontex, IOM, OLAF, OSCE, SECI Centar, Pakt stabilnosti, Transparency International, UNODC, Vlada SAD-a, izveštaji brojnih univerziteta, istraživačkih instituta i grupa koji se bave ovom regijom, pretraživanja interneta i medija.

Izveštaj za 2006. god. o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi daje najnoviji pregled i analizu obima, prirode i karakteristika organizovanog i privrednog kriminala u regiji:

- Prvo poglavlje sadrži najvažnije nalaze i preporuke u formi rezimea;
- U drugom poglavlju dat je pregled okvira u kojem je izveštaj izrađen, uvodne informacije i svrhu, generalni koncept organizovanog kriminala i kratki pregled organizovanog kriminala i njegovih najistaknutijih osobina;
- U trećem poglavlju analizira se niz oblasti za koje se procenjuje da su značajna kriminalna tržišta za projektna područja u regiji – nezakonit promet drogama, trgovina ljudima, krijumčarenje osoba, privredni kriminal, krijumčarenje zakonitom robom, pranje novca – i nastoje se utvrditi strukture organizovanih kriminalnih grupa i načini njihovog delovanja, kao i relevantna kretanja (u meri u kojoj dati podaci omogućavaju neku vrstu analize);
- U četvrtom poglavlju (“Profil projektnih područja”) nastoji se dati opis i procena najznačajnijih opasnosti, kako u regionalnoj dimenziji, tako i posebno za svako projektno područje, uprkos teškoćama vezanim za posedovanje pouzdanih sredstava merenja i upoređivanja težine svake od opasnosti;
- Peto i završno poglavlje daje zaključke i određene preporuke koje mogu biti značajne prilikom razmatranja mogućnosti jačanja napora u borbi protiv organizovanog i privrednog kriminala.

⁸ Izveštaj za 2005. uradila je gđa Kristina Hemon (konsultant iz Velike Britanije).

⁹ Videti www.coe.int/economiccrime

¹⁰ Izveštaj za 2006. god. uradeo je g. Uwe Kranz (konsultant iz Nemačke).

Organizovani i privredni kriminal je u porastu, proširuje svoje područje delovanja na različite vrste kriminala i preko granica, iskorišćava legalne privredne delatnosti kako bi ozakonio svoje kriminalne aktivnosti i primenjuje visoku tehnologiju, posebno za kodiranje i prikrivanje komunikacija. Organizovani kriminal i drugi oblici privrednog i teškog kriminala i dalje će vrlo verovatno ostati prioritarno pitanje za evropska društva, posebno u zemljama u tranziciji, kao što su zemlje Jugoistočne Evrope.

Ovaj izveštaj treba da posluži kao osnova za generalno razumevanje fenomena organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, povećanu saradnju između projektnih područja, dvadeset pet zemalja članica EU i drugih zemalja.

2.2 POJAM ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Najstariji multinacionalni pojam organizovanog kriminala (1998. god.), zvanično utvrđen u obavezujućim međunarodnim dokumentima je pojam kriminalne organizacije iz zajedničke akcije usvojen na nivou EU, a koji glasi¹¹:

“Kriminalna organizacija je organizovana grupa /udruženje, koja postoji određeno vreme, koju čine dve ili više osoba, delujući na usklađen način u cilju vršenja krivičnih dela za koja se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna, bez obzira da li su ta krivična dela cilj sama za sebe ili su sredstvo za sticanje materijalne koristi i, ako se to može primeniti, za neprimereno vršenje uticaja na rad javnih organa.”

Međutim, ovaj pojam, iako je usvojen kao Zajednička akcija/ delovanje, nijedna od zemalja članica EU nije ga ratifikovala.

Savet Evrope je – u svojoj Preporuci (Rec2001) 11 – usvojilo sličan pojam “organizovane kriminalne grupe” bez ograničavanja predmeta na transnacionalna krivična dela¹².

Konvencija **Ujedinjenih nacija** o transnacionalnom organizovanom kriminalu (UNTOC) može se smatrati do sada najznačajnijim pokušajem da se dođe do globalno usaglašenog koncepta organizovanog kriminala. Ova konvencija je stupila na snagu u septembru 2003. godine. Do juna 2006. god. sva projektna područja su je potpisala i ratifikovala, kao i većina zemalja članica Saveta Evrope i EU (trenutno 19 zemalja). Ona, dakle, predstavlja, najznačajniji pravni instrument za Evropu i predmetnu regiju. UNTOC se odnosi na teža krivična dela, korupciju, pranje novca i ometanje pravosuđa, pod uslovom da je u pitanju transnacionalno krivično delo po prirodi i da uključuje organizovanu kriminalnu grupu prema definiciji u Konvenciji. Član 2. glasi:

- (a) ‘Zločinačka organizacija’ je organizovana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vreme, delujući u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela utvrđenih ovom konvencijom, radi sticanja, direktno ili inidirektno, finansijske ili druge materijalne koristi,
- (b) ‘Teški oblik krivičnog dela’ je ponašanje koje predstavlja krivično delo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;
- (c) ‘Organizovana grupa’ je grupa ljudi koja je formirana a nije spontano nastala radi neposredno sledećeg vršenja krivičnog dela i čiji članovi ne moraju imati formalno definisane uloge, koja ne mora imati kontinuitet članstva ni razvijenu organizaciju.

Iz odgovora datih u upitniku vidi se da sva projektna područja primenjuju ovu definiciju organizovanog kriminala i organizovanih kriminalnih grupa u svojim krivičnim zakonima.

¹¹ Zajednička akcija 98/733/JHA od 21. 12. 1998. god. koju je usvojilo Savet na osnovu člana K.3. Ugovora o EU, o inkriminisanju učešća u kriminalnoj organizaciji u zemljama članicama EU.

¹² Preporuka (2001)11 Saveta ministara zemalja članica u vezi vodećih principa za borbu protiv organizovanog kriminala, koju je doneo Savet ministara 19. 09. 2001. na 765. sastanku zamenika ministara.

Pa ipak, prevencija i kontrola organizovanog kriminala ostaje nejasan pojam, koji je oblikovan percepcijom toga šta predstavlja najopasniju formu kriminala za društvo i na koji utiču različiti politički i institucionalni interesi. On se odvija u dinamičnom kontekstu koji nudi nove mogućnosti za organizovani kriminal i zahteva izvesnu prilagodljivost kako od kriminalaca tako i od agencija za sprovođenje zakona. Oblikuje ga društveni, ekonomski i politički kontekst u kojem deluje, sa složenim odnosima između organizovanih kriminalnih grupa, države i društva. Stari koncept hijerarhijski i kruto organizovane kriminalne grupe promenio se od ideje organizovanog kriminala u formi poslovnog poduhvata, preduzeća, sa dobro razvijenom strukturom do labavih i fluidnih mreža, koje koriste brza i sigurna sredstva komunikacije, što još više otežava zadatak identifikacije i analize organizovanog kriminala.

Povremeno povezivanje ili čak i mešanje pojmova organizovanog kriminala i terorizma dodatno zbunjuje, što ponekad stvara pogrešnu vezu između terorizma i određenih metoda kojima se on finansira ili sprovodi. Organizovani kriminal je pre svega usmeren ka pribavljanju finansijske ili druge materijalne koristi, dok se terorizam oslanja na nasilje koje ne pravi razliku među žrtvama kako bi došlo do promene vladajućeg pravnog i ustavnog poretka i politike. Većina kriminalnih grupa i mreža u Evropi umešana je u prevaru i druge oblike privrednog kriminala, proizvodnju i promet drogama i krijumčarenje i trgovinu ljudima, ali ne i u aktivnosti vezane za terorizam¹³. Međutim, postoje određene sličnosti i veze između organizovanog kriminala i terorizma, s tendencijom kretanja terorizma prema organizovanom kriminalu – a postoje opravdani razlozi da se sve više proverava odnos između organizovanog i privrednog kriminala i svetskog terorizma, što izgleda naročito važi za Al-kaidu¹⁴.

Teroristima su potrebna sredstva da izvrše napade. Mogućnost da stvaraju i premeštaju finansijska sredstva, nabavljaju oružje, regrutuju i obučavaju kadrove i komuniciraju, naročito pomoću interneta, za njih su od ključne važnosti. Dok neke terorističke grupe mogu svoje aktivnosti finansirati pomoću uzgoja droga i ilegalne imigracije, drugi teroristi deluju putem decentralizovanih mreža koje su nekada prikupljale i premeštale novac preko formalnih kanala i drugih zakonitim izvora, kao što su privatna preduzeća i dobrotvorno delovanje, a sada se okreću metodama koje je teže pratiti, kao što je upotreba kurira s gotovinom i alternativni sistemi upućivanja novca, koji se ponekad nazivaju "podzemno bankarstvo".

Budući da se upitnik za 2006. godinu nije bavio pitanjem terorizma, od projektnih područja je samo zatraženo da primene sledeće kriterijumume¹⁵ kod definisanja kriminala ili kriminalnih grupa kao "organizovanog kriminala":

Obavezni kriterijumumi:

1. Saradnja najmanje tri osobe
2. Na duži period ili u neodređenom trajanju
3. Osumnjičeni ili osuđeni za izvršenje teških oblika krivičnih dela

¹³ Izveštaj o stanju organizovanog kriminala Saveta Evrope za 2005. god., fokus na opasnosti od privrednog kriminala, decembar 2005. god.

¹⁴ Videti rezoluciju Ujedinjenih nacija br. 1373, koju je jednoglasno usvojilo Savet bezbednosti nakon terorističkog napada u SAD-u 11. 09. 2001. godine, kojom se terorizam definiše kao: "Svako delovanje predstavlja terorizam ako je usmereno ka izazivanju smrti ili teške telesne povrede civila ili osoba koje nisu vojnici, u svrhu zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da učini ili se uzdrži od činjenja nekog dela".

¹⁵ Ovi kriterijumumi su isti kao kriterijumumi koji se primenjuju od 1997. god. u EU (ENFOPOL 35 Rev 2, 6204/97) za godišnje izveštaje EU-a o organizovanom kriminalu koji Europol izrađuje poslednjih 10 godina. U skladu s tim, Europolove "Analitičke smernice" i pravila za razmenu informacija (kao što je 4x4x3 sistem, za procenu i klasifikaciju izvora, informacija i rukovanje) korišćeni su i na seminarima obuke u OCTOPUS-u.

4. S ciljem ostvarivanja dobiti i/ili moći.

Fakultativni kriterijumumi:

5. Postojanje konkretnog zadatka ili uloge svakog učesnika
6. Primena nekog oblika interne discipline i kontrole
7. Primena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje
8. Vršenje uticaja na politiku, sredstva javnog informisanja, javnu upravu, sprovođenje zakona, delovanje pravosuđa ili privredu putem korupcije ili nekim drugim sredstvima
9. Korišćenje komercijalnih ili poslovnih struktura
10. Uključenost u pranje novca
11. Delovanje na međunarodnom nivou.

Pored minimalnih karakteristika ("obavezni kriterijumi" od 1 - 4), potrebno je da najmanje dva "fakultativna kriterijuma" budu primenljiva da bi se kriminalna grupa ili kriminalna aktivnost okvalifikovali kao organizovani kriminal. Na ovaj način se mogu obuhvatiti i pravni subjekti ili stručnjaci umešani u nove i teške oblike organizovanog ili privrednog kriminala.

2.3 POLITIČKO I EKONOMSKO OKRUŽENJE

Karakter državnih i političkih institucija se javlja kao ključna determinanta organizovanog kriminala. Generalne teme, u smislu politike i upravljanja, su širenje ovlašćenja i drugačija uloga države. Do ovih promena došlo je usled završetka hladnog rata, različitih pretnji kao što je unutardržavni i etnički sukob, međunarodni terorizam, liberalizacija, decentralizacija i globalizacija tržišta, sloboda kretanja osoba i robe, sve jača uloga nedržavnih subjekata kao što su nadnacionalne strukture upravljanja (EU, Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju i druge međunarodne institucije), transnacionalne korporacije i rastući uticaj i moć privatnih bezbednosnih preduzeća. Takvim širenjem ovlašćenja postavlja se pitanje premoći države u kontroli kriminala.

Nakon događaja od 11. septembra 2001. i 7. jula 2005. godine, mere protiv terorizma uključuju snaženje međunarodnog pravnog okvira za kontrolu organizovanog kriminala. Već postojeći međunarodni sporazumi su osnaženi i novi usvojeni, kao što su konvencije, odluke, direktive, preporuke i protokoli EU-a, Saveta Evrope i UN-a, npr. o pranju novca i finansiranju terorizma, i o organizovanom kriminalu, trgovini ljudima i kompjuterskom kriminalu¹⁶.

Poslednjih godina osnovana su nova evropska tela, kao što su Europol, Eurojust ili CEPOL, koja se sve više usmeravaju na pitanja sprovođenja zakona u Jugoistočnoj Evropi, ili slična tela u regiji, kao što je SECI Centar. Značajan događaj proširenja Evrope ulaskom deset novih članica odigrao se 1. maja 2004. godine, nakon čega u 2005. godini osnovan nova evropska agencija za upravljanje granicama, nazvana Frontex.

Jugoistočna Evropa ima svoje specifičnosti u pogledu izazova politike i upravljanja, kao što je rat u zemljama bivše Jugoslavije, međunarodne sankcije protiv Srbije, pad albanske države devedesetih godina, nezavisnost Crne Gore iz juna 2006. godine i aktuelni razgovori o budućem statusu Kosova. U toku 1990-tih nastale su nove granice i države i bile su im potrebne nove institucije. Nastojanje da se uhvati korak, kako u smislu stvaranja novih institucija i zakonodavnog okvira tako i u reformisanja starih, izazvalo je veliko opterećenje za ionako slabu i ratom oštećenu institucionalnu sposobnost i javnu blagajnu. Za one države koje su bile uspešnije u tom procesu, teškoće su nastale kod upotrebe novih instrumenata uz nepostojanje tehničke opremljenosti za njihovu primenu. Granice Evropske unije su se pomerile ka jugu, čime je stavljen veći naglasak na vršenje graničnih policijskih poslova i promovisanje usvajanja *acquis-a* Evropske unije od strane budućih članica iz

¹⁶ Videti Savet Evrope na <http://conventions.coe.int/>

Jugoistočne Evrope. Neki smatraju da takav položaj u moru država Evropske unije može još doprineti ionako nesigurnom položaju regije, što zahteva angažovaniju politiku EU-a u ovoj regiji.¹⁷

S obzirom da se ne suočavaju ni sa jednim od ograničenja koja su tipična za države, što takođe pruža jedinstvene mogućnosti organizovanom kriminalu da se infiltrira u političke i privredne strukture, kriminalci izvlače korist iz svoje konkurentne prednosti ukorenjene u dugogodišnjim i bliskim regionalnim i međunarodnim vezama, bezbednosnim službama, i privatnim i državnim, graničnoj policiji i carini. Društva u Jugoistočnoj Evropi i dalje smatraju da je korupcija značajan problem. Kako zakonita trgovina postaje sve globalnija, to važi i za promet na klasičnim kriminalnim tržištima, kao što je promet drogama, oružjem, vozilima, cigaretama, kao i drugim netradicionalnom robom. Imajući na umu asimetriju u humanom razvoju – faktori guranja i povlačenja kod migracije – ljudska bića postaju sve vrednija roba, koja se krijumčari, kupuje i prodaje i eksploatira za rad ili seks.

Nove mogućnosti za prevare, finansijski kriminal, falsifikovanje i druge oblike privrednog kriminala predstavljaju daleko veći potencijal za zaradu sa manje rizika, u velikoj meri se oslanjaju na nedovoljno jasno razlikovanje od legalne ekonomije i finansijske delatnosti. U Jugoistočnoj Evropi su poreske i carinske prevare, nestanak kapitala i prevare u privatizaciji značajniji od tradicionalnog organizovanog kriminala. Razlog je to što se uticaj privrednog kriminala oseća u samim zemljama, a ne daleko od njihovih granica. Razlika između legalnog preduzeća koje se koristi nelegalnim sredstvima poslovanja i prihoda od kriminalnih aktivnosti investira u nešto što je naizgled zakonita ekonomska aktivnost, s jedne strane, i organiziranih kriminalnih grupa formiranih s ciljem izvršenja privrednog kriminala kojima se upravlja kao preduzećem, s druge strane, nije veoma izražena. Kasnije investiranje prihoda od kriminalnih aktivnosti u zakonitu ekonomiju prati korupcija, čime se postavlja ozbiljno pitanje legitimnosti upravljačkih struktura.

Velik deo proizvodnih privrednih kapaciteta je uništen u ratu ili ozbiljno zapušten u devedesetim godinama, zbog čega su izgubljena međunarodna tržišta koja su ti kapaciteti nekada snabdevali. "Izgubljena decenija" stavila je veći naglasak na trgovinu, i legalnom i ilegalnom robom, dok su troškovi regionalne trgovine izuzetno porasli. Porast udela u krijumčarenju i trgovini pratio je isti trend, nudeći pogodno tlo za organizovani kriminal, što se izgleda pretvorilo u ključne mehanizme za nezakonitu preraspodelu nacionalnog bogatstva u regiji¹⁸.

Promena imovinskih prava putem privatizacije predstavlja još jedan ključni doprinos privrednom kriminalu, dok otuđivanje imovine, dovodeći do propadanja nekada uspešnih socijalističkih preduzeća nakon čega dolazi prodaja za male iznose, čini se da izaziva najveći gubitak poverenja javnosti u institucije vlasti. Zajedno sa gubitkom javnih prihoda izbegavanjem poreza i carina, i prevarama u oblasti nabavke, mahinacije u privatizaciji predstavljaju veliki izvor problema za neke od projektnih područja u Jugoistočnoj Evropi.

2.4 ORGANIZOVANI KRIMINAL I NJEGOVA TIPIČNA OBELEŽJA

POZNAVANJE I SARADNJA

ključne su riječi za veću borbu protiv organizovanog i privrednog kriminala. Uprkos unapređenim evropskim politikama za borbu protiv kriminala i osnivanju evropskih tela kao što su Europol, Eurojust, Frontex, EMCDDA ili OLAF i jake podrške drugih međunarodnih institucija i struktura kao što su Savet Evrope, EU, UN, SECI Centar, Pakt stabilnosti ili Međunarodna komisija o Balkanu, organizovani i privredni kriminal u projektnim područjima još uvek se prečesto posmatra na isuviše državnom nivou. Na taj način se doprinosi širenju i razvoju struktura i društava organizovanog i privrednog kriminala. Samo nekoliko kriminalnih aktivnosti, onih koje se moraju istraživati ili

¹⁷ Za ovaj argument videti Međunarodna komisija: Balkan u budućnosti Evrope, april 2005. god.

¹⁸ Videti: Korupcija, krijumčarenje i organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi (2003) i Transport, krijumčarenje i organizovani kriminal, (2004), Centar za studije demokratije.

analizirati iz ugla organizovanog kriminala, ugleda svetlo. Eksperti pretpostavljaju da se odnos organizovanog kriminala prema zabeleženom kriminalu (što ne uključuje tamne brojke o kriminalu) može uporediti sa vidljivim vrhom ledenog brega.

Stoga razumevanje ovog fenomena u velikoj meri zavisi kako od strategija za borbu protiv kriminala i kasnijih prioriteta u sprovođenju zakona koji se zasnivaju na uočenim opasnostima u određenom vremenskom trenutku. Komparativno još uvek slabo uspostavljena međunarodna saradnja tela za sprovođenje zakona posebno važi za zemlje Jugoistočne Evrope. Generalno uzevši, mora se istaći da ima mnogo organizovanih zločinačkih društava u Jugoistočnoj Evropi i Evropi¹⁹ koja se razlikuju po svo poreklu, veličini, sferi specijalizacije i nekim drugim parametrima. Organizovani kriminal je uglavnom nevidljiv i veoma često blisko povezan sa legalnom ekonomijom. Slično kao u drugim delovima Evrope, organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi širi svoju mrežu na različite vrste kriminala i preko granica, uključujući veliki broj različitih kriminalnih aktivnosti, sve više meša niskorizične i visokorizične aktivnosti i stvara veoma fleksibilne, međunarodne odnose, koji se mogu lako prilagoditi i odgovoriti na nove zahteve, izazove i strategije u sprovođenju zakona.

VRSTE ORGANIZOVANOG KRIMINALA

zabeležene su u projektnim područjima kao sve varijacije, posebno krijumčarenje i nezakonite prekogranične aktivnosti koje su procvetale i dostigle tako visok nivo da se smatraju najvećim kriminalnim problemom u ovom području. Glavna kriminalna tržišta zajednička većini država Jugoistočne Evrope su:

- Nedozvoljena trgovina drogama;
- Trgovina ljudima;
- Ilegalna imigracija;
- Privredni kriminal, kao što je izbegavanje poreza i carina, prevara, krijumčarenje (uglavnom duvana odnosno cigareta), pranje novca.

U meri u kojoj je to bilo moguće na osnovu podataka koje su dala projektna područja, kao i na osnovu statistike, informacija ili obaveštajnih podataka prikupljenih iz drugih izvora, u trećem poglavlju "Kriminalne aktivnosti" napravljen je pokušaj analize, zapravo više procena krivičnih dela i područja, a više detalja dato je na nivou pojedinog projektnog područja u četvrtom poglavlju nazvanom "Profil projektnih područja".

ORGANIZOVANE ZLOČINAČKE GRUPE

jačaju, jer uvek iskoriste nove mogućnosti i raznovrsna tržišta, korišćenjem komercijalnih struktura za delovanje u zakonitom poslovnom svetu i primenjujući savremene tehnologije komunikacije kako bi održale i proširile svoje domaće i međunarodne veze. Stvaranjem saveza sa međunarodnim organizovanim zločinačkim grupama postaju opasnije i pomeraju se ka međunarodnim, fleksibilnim i fluidnim mrežama. Međutim, kod procene broja organizovanih kriminalnih grupa i slučajeva dolazi do značajnijih problema. Nepostojanje preciznijih podataka o organizovanim zločinačkim grupama u Jugoistočnoj Evropi potiče iz činjenice da većina projektnih područja još uvek sistematično ne prikuplja niti evidentira podatke o organizovanom kriminalu. Kao rezultat toga obaveštajni sistemi za prikupljanje podataka o organizovanom kriminalu razlikuju se od jednog do drugog projektnog područja, a neki od njih, prilikom izveštavanja o slučajevima organizovanog kriminala na različitim tržištima nisu u bili mogućnosti dati podatke o organizovanim zločinačkim grupama umešanim u te slučajeve. Stoga jasno prepoznavanje organizovanih zločinačkih grupa ostaje i dalje problem, ali unapređenjem više operativno usmerene analize kriminalnih mreža i nezakonitog toka novca može se pomoći u prevazilaženju ovih problema.

Uopšteno govoreći, čini se da se organizovane zločinačke grupe kao višenamenske kriminalne organizacije organizovane etnički, homogeno i hijerarhijski, menjaju. Najuticajnije organizovane zločinačke grupe potiču iz te regije, imaju veoma jake veze u regiji i u nekim slučajevima i u

¹⁹ Organizovani kriminal u Evropi, koncepti, uzorci i kontrolne politike u EU i šire, C. Fijnaut i L. Paoli, 2004.

zemljama EU. Međutim, ekskluzivnost porekla postala je manje značajna. Osim organizovanih grupa etničkih Albanaca (koje su, međutim, nakon što su ojačale svoju ulogu "davalaca kriminalnih usluga" umreženih sa državljanima drugih zemalja Jugoistočne Evrope, počele preuzimati kriminalna tržišta i time značajno počele angažovati druge kriminalne grupe za određene aktivnosti), postoje prilično labava udruženja, a ne organizacije u stilu mafije. Mnoge organizovane zločinačke grupe su navodno multietničkog sastava i projektna područja beleže i domaće i strane organizovane zločinačke grupe koje su uglavnom okarakterisane kao "fluidne", "ravne", "ćeljski organizovane" i "slične mreži".

Organizovane kriminalne grupe sve više angažuju profesionalce kao što su advokati, računovođe, eksperti za finansijske usluge i drugi specijalisti za njihove aktivnosti. Zajednički imenitelj svih organizovanih kriminalnih grupa ili mreža u Jugoistočnoj Evropi ostaje, međutim, pranje novca uz određeni nivo korupcije (niži do visokog nivoa), čime se povezuju legalne sa ilegalnim strukturama.

U nekim područjima kriminala, iz odgovora na pitanja u upitniku samo se delimično ili fragmentarno saznalo o broju, veličini i sastavu organizovanih zločinačkih grupa. Stoga je njihova pouzdanost prilično ograničena.

Sudeći prema odgovorima, prema krajnje konzervativnoj proceni moglo bi se reći da su 2005. godine projektna područja istraživala najmanje 200 do 300 organizovanih kriminalnih grupa. Kako ove grupe variraju u broju izvršilaca (od 3 do 20 i više članova), teško je proceniti ukupan broj članova organizovanih zločinačkih grupa. Prema izveštajima, organi za sprovođenje zakona optužili su nekih 2500 osoba. Imajući na umu zabeležene podatke o određenim vrstama kriminala koji obično vrše organizovane zločinačke grupe, verovatno stvarni broj organizovanih zločinačkih grupa i izvršilaca iznosi dva do tri puta više od prijavljenog broja, ako ne i više.

Organizovane zločinačke grupe etničkih *Albanaca* tipično potiču od tamo gde je kriminal izvršen zahvaljujući tipičnom mentalitetu, odnosima kao kod klanova u čitavoj Jugoistočnoj Evropi i šire, uglavnom sa turskim organizovanim zločinačkim grupama, i često uz posredovanje posrednika iz Egipta, sa azijskim i južnoameričkim kartelima. Neke grupe imaju i domaće i strane članove, uglavnom Italijane. Prema odgovorima Albanaca: 2005. godine, između 40 i 80 organizovanih zločinačkih grupa je bilo predmet istrage (do 20 njih zbog nedozvoljenog prometa drogama, oko 20 zbog trgovine ljudima i približno 13 u vezi sa krijumčarenjem ljudi, bez podataka o privrednom kriminalu, korupciji i pranju novca). Smatra se da je veličina organizovanih zločinačkih grupa između 3 i 5 osoba (kod trgovine ljudima) i 3 do 20 osoba (u slučaju nedozvoljenog prometa drogama).

Za organizovane zločinačke grupe iz *Bosne i Hercegovine* smatra se da nema posebne etničke dominacije. Iako se za značajan broj predmeta i izvršilaca zna da su povezani sa nedozvoljenom proizvodnjom i prometom drogama, trgovina ljudima i privredni kriminal (posebno izbegavanje poreza, falsifikovanje novca, korupcija i pranje novca), nema podataka o broju organizovanih zločinačkih grupa umešanih u ta krivična dela.

Hrvatske organizovane zločinačke grupe uglavnom čine domaći državljani i najviše se bave prometom drogama i rasturanjem (2005. godine od 393 slučaja rasturanja opojnih droga, u 94 slučaja zabeležena je umešanost organizovanih zločinačkih grupa). Očekuje se da hrvatske organizovane zločinačke grupe, koje uglavnom nisu hijerarhijski organizovane, pretežno deluju na tržištima preprodaje, za velike poslove nedozvoljene trgovine imaju bliske veze sa organizovanim grupama etničkih Albanaca, Rusa i Italijana. Zabeležena su samo dva slučaja organizovanog kriminala vezano za trgovinu ljudima i nijedan slučaj odnosno broj grupa u svim drugim kriminalnim oblastima, uprkos povećanju od značajnih 34 procenta krijumčarenja osoba i značajnim povećanjima krivičnih dela protiv intelektualnih prava i korupcije.

"*Bioša Jugoslovenska Republika Makedonija*" beleži ukupno oko 20 organizovanih zločinačkih grupa, obično sastavljenih od 5 do 30 kriminalaca uzrastu od 22 do 55 godina, i većina od njih su

Makedonci. Uprkos dve grupe registrovane u oblasti krijumčarenja migranata, nije dato više informacija o tome u koje je oblasti organizovanog i privrednog kriminala umešano ostalih 18 grupa. Prema podacima o kriminalu, čini se da se uglavnom radi o drogama, falsifikovanju novca i krijumčarenju osoba i roba. Sve ukupno, i prilično labave strukture i sastav organizovanih kriminalnih grupa mešanog su tipa, veze često uspostavljene putem porodičnih ili drugih bliskih odnosa, međutim, stereotip o monoetničkim i porodično orijentisanim organizovanim kriminalnim grupama je prevaziđen i uočen je i određeni broj kriminalaca iz Albanije, Bugarske, Grčke, Crne Gore, Srbije.

Crna Gora je 2005. godine zabeležila ukupno 14 optužnica protiv 58 kriminalnih osoba koje su izvršile 85 krivičnih dela u okviru organizovanih zločinačkih grupa, uglavnom dela prevare (22 slučaja), krijumčarenja (10 slučajeva), nedozvoljenog prometa drogama (10 slučajeva), zloupotreba službene dužnosti (10 slučajeva), pranje novca odnosno nedozvoljeno posedovanje oružja i eksploziva (po 7 slučajeva), privrednih krivičnih dela (6 slučajeva), trgovine ljudima (3 slučaja) i pranje novca (2), međutim, nije bilo podizanja optužnica u vezi sa organizovanjem krijumčarenja osoba, korupcijom i kompjuterskim kriminalom.

Srbija nije dala podatke o organizovanim zločinačkim grupama u upitniku za 2006. godinu, osim jednog slučaja trgovine ljudima. Najverovatije najveći deo zabeleženih slučajeva otpada na nedozvoljene droge i krijumčarenje osoba. Prema ranijim izveštajima i novijim informacijama o razvoju kriminala²⁰, reklo bi se da je broj organizovanih zločinačkih grupa i kriminalaca i dalje visok i izosi približno 50 do 70 grupa sa nekih 500 članova.

Osim 3 slučaja organizovanog privrednog kriminala, *Kosovo* nije saopštilo ukupan broj organizovanih zločinačkih grupa i obaveštajne podatke o veličini, državljanstvu i sl, kao što je učinilo za 2003. i 2004. god. (27 organizovanih zločinačkih grupa kojima je trebalo dodati približno 830 izvršilaca). Iako su dati podaci za 2005. godinu koji pokazuju povećanje broja krivičnih dela vezanih za nezakonite droge, trgovinu ljudima, krijumčarenje migranata i druga krivična dela, nema dodatne informacije o umešanosti organizovanih zločinačkih grupa i pojedinaca.

NASILJE I ZASTRAŠIVANJE

se i dalje koriste kao tipični načini delovanja, ali sve više na jedan promišljeniji i oprezniji način. Uz zastrašivanje i nasilje nad žrtvama idu pljačka, iznuđivanje i reketiranje. To je tipično i za tržište narkoticima kao sredstvo rešavanja konkurentskih potraživanja.

Nasilje se koristi za sprovođenje discipline u okviru organizovane zločinačke grupe ili protiv konkurentskih grupa. Za grupe etničkih Albanaca smatra se da su među najnasilnijim u tom pogledu, iako su nasilne razmene uočene i među kriminalcima u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U vezi sa trgovinom ljudima i eksploatacijom pojedinaca, nasilje je glavni način da se osigura saradnja žrtava. Najnoviji trendovi, međutim, ukazuju na to da nasilje može privući neželjenu pažnju organa za sprovođenje zakona i "štetiti poslu", što podstiče kriminalce da pronađu druge metode kojima će osigurati saradnju žrtava, kao što je psihološki pritisak na porodicu koja je ostala kod kuće, prisilni brak, davanje skromne plate i bolji uslovi života što praktikuju trgovci u Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Međutim, projektna područja beleže sve veću tendenciju ka političkom i ekonomskom uticaju, uglavnom pomoću korupcije. U većini, veruje se da su svedoci slučajeva organizovanog kriminala u opasnosti, naročito ako sarađuju sa pravosuđem. Jugoistočna Evropa delimično zaostaje za ostalim evropskim zemljama u pogledu sprovođenja i dobrog funkcionisanja programa zaštite svedoka, uglavnom zbog finansijskih ograničenja.

POSTUPCI ZAŠTITE

²⁰ Savet Evrope, Izveštaj o stanju organizovanog kriminala za 2005. god, s naglaskom na opasnosti od privrednog kriminala, decembar 2005. god.

postali su važan metod delovanja organizovanih kriminalnih grupa u cilju zaštite od sprovođenja zakona i zadržavanja mesta na kriminalnom tržištu u odnosu na konkurenciju. Oni su osnovni razlog za toliko trajanje i složenost istraga u slučajevima organizovanog kriminala.

Najčešći postupci zaštite imaju za cilj zaštitu komunikacije između kriminalaca i rasprostranjenu upotrebu mobilnih telefona sa jednokratno upotrebljivim SIM karticama, kao i korišćenje promenljivih sredstava komunikacije i njihova česta varijacija, šifrovane usmene ili pismene poruka, te šifrovanje podataka.

U jugoistočnoevropskom kontekstu, značajna je razlika između organizovanog kriminala, koji je finansijski sposoban da investira u tehnologiju za praćenje i komunikacije i agencija za sprovođenje zakona, koje se suočavaju sa mnogo većim budžetskim ograničenjima. Srećom, u nekim slučajevima kriminalci se osećaju tako sigurno i bez opasnosti da budu otkriveni da se sastaju i dogovaraju "posao" na javnom mestu, na primer u slučaju nelegalnog prebacivanja migranata preko granice. Defanzivna zaštita od javnih ograna može podrazumevati i kontra-nadziranje, mito, strateško umrežavanje, kupovinu informacija ili prisluškivanje istražnih organa. Ofanzivni pristupi izgleda nisu zastupljeni praksi, ali mogu uključivati aktivno praćenje državnih službenika i pripadnika pravosuđa, vršenje pritisaka na njih i njihove porodice, stvaranje uslova za ucenu i druge metode, što je sve zapaženo putem usputno prikupljenih dokaza²¹, koji se retko, ili nikako, okončavaju javnom istragom i osuđujućom presudom.

S obzirom na značaj privrednog kriminala i pranja novca, kod svih vrsta kriminala, korišćenje legalnih komercijalnih poslovnih struktura od strane organizovanih kriminalnih grupa je sveprisutno kroz saradnju s jednom ili više upućenih osoba (službenika u bankama ili uredu za registraciju, itd.), posedovanjem ili investiranjem u zakonite strukture, i uspostavljanjem fiktivnih preduzeća²².

Još jedan faktor, koji je naročito značajan za borbu protiv pranja novca, je gotovinska ekonomija. Uprkos modernizaciji bankarskog sistema u regiji, veliki deo aktivnosti i finansijskih transakcija još uvek se odvija u gotovom novcu. To otežava finansijske istrage. Sektore poput nekretnina, zastupništava za prodaju automobila, sektor građevinarstva i zabave, kockarska industrija i industrija seksa, firme za obezbeđenje, transport, uvoz-izvozne kompanije, banke, i svaka unosna mogućnost privatizacije rado biraju organizovane kriminalne skupine budući da su to poslovi sa intenzivnim prilivom gotovine. Kako organizovane kriminalne skupine postaju sve više sofisticirane i profesionalne, može se koristiti svaki sektor, počevši od investiranja u deonice stranih kompanija, kreiranja ili učešća u finansijskim holdinzima, do kreditiranja ili investiranja u neku kompaniju radi njenog eventualnog kasnijeg preuzimanja.

PRIVATIZACIJA U OBLASTI BEZBEDNOSTI

je od značaja za bezbednost i poverenje javnosti u vlasti i organe za sprovođenje zakona. Privatizacija u oblasti bezbednosti u regiji početkom 1990-tih odražava globalni trend po kojem pružanje bezbednosti, koja je tradicionalno spadalo u isključivu nadležnost države, postepeno postaje posao privatnih subjekata. Naročito nestalna subkultura u smislu organizovanog kriminala potiče iz veze bezbednosnih službi i kriminalaca, koja je uspostavljena u toku ratova devedesetih godina.

Niz faktora je zaslužan za potražnju za privatnim uslugama pružanja bezbednosti u Jugoistočnoj Evropi u poslednjih deset godina, od visoke stope kriminala do javne korupcije, lošeg delovanja policije, pojačano povlačenjem državne bezbednosti i zaštite iz novoprivatizirane imovine. Sve ovo je

²¹Razgovori sa službenicima za sprovođenje zakona iz regije obavljani u periodu septembar 2004 - juni 2005. god.

²² Korišćenje komercijalnih struktura služi u različite svrhe kao što je: prikrivanje ili zaštita ilegalnih aktivnosti, pružanje logističke podrške i drugih usluga za kriminalne aktivnosti; omogućavanje pranja novca, veza sa javnim organima vlasti i drugim legalnim strukturama društva, učešće u javnim nabavkama, usmeravanje posla u druge grane, kontrola ili monopolizovanje tržišta, Videti SE (2005.), str. 57.

dovelo do značajnog rasta privatnog bezbednosnog sektora. U svojim prvim godinama ova oblast je bila zakonski neuređena i pokazivala je probleme koji su viđeni i u drugim privrednim sektorima koji su nastali od centralno dirigovane ekonomije.

Neki delovi ove oblasti veoma su povezani sa elementima organizovanog kriminala²³, kao i u nekim okolnostima sa ekstremnom nacionalističkom politikom. U poslednjih deset godina ovaj sektor učinje da se profesionalizuje nakon što organi vlasti donose zakone kojima uvode kontrolu. Iako u većini slučajeva pripadnici privatnog sektora bezbednosti ne predstavljaju direktnu pretnju državama ili građanima Jugoistočne Evrope, ostaje i dalje značajna zabrinutost, uključujući i slučajeve neregularne kriminalne, političke ili paramilitarne pripadnosti.

U jednom nedavnom istraživanju, koje bi moglo poslužiti kao početni vodič za kreatore politike, ocenjuje se situacija u svim projektnim područjima, ispituje pozadina privatizacije u oblasti bezbednosti, savremene opasnosti po bezbednost, usluge koje pružaju privatne bezbednosne kompanije i uređenje i nadzor nad njima²⁴.

EKONOMSKA ASIMETRIJA

globalno se ne može izbeći, i javlja se i u Jugoistočnoj Evropi. Dinamika ponude i potražnje utiče podjednako na zakonita i nezakonita tržišta, pri čemu i jedna i druga pokazuju slično poslovno ponašanje prilikom razmatranja mogućnosti koje donose zaradu. Proces ekonomske globalizacije menja ulsove ne samo za zakonite, nego i za nezakonite delatnosti. Globalizacija može dodatno pogoršati asimetrije za koje se smatra da su kriminogene.

Prema indeksu humanog razvoja iz Izveštaja Razvojnog progama Ujedinjenih nacija iz 2005. godine, evropskih je 15 od 20 najrazvijenih zemalja. Međutim, sve Jugoistočnoevropske zemlje, uključujući Rumuniju, Bugarsku i Tursku, spadaju u zemlje srednjeg humanog razvoja. Samo je Hrvatska ušla u zemlje sa visokim indeksom humanog razvoja (HDI)²⁵, iako prednost nad ostalim susedima nije veoma visoka. Asimetrija između Evrope i njenih direktnih suseda je, dakle, uočljiva, kao što pokazuje sledeća tabela.

²³ Videti Uzorci kriminala: rizik simbioze između sektora bezbednosti i organizovanog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, Centar za studiju demokratije (2004.) i izveštaji Međunarodne krizne grupe: Srbija: Okreće svoje točkove (2005.).

²⁴ Lako i malokalibarsko naoružanje i privatna bezbednost u Jugoistočnoj Evropi – uzrok ili posledica nesigurnosti, 15. 08. 2005. Videti UNDP Izveštaj o humanom razvoju za 2004. godinu.

²⁵ Države rangirane od 1 – 55 mesta spadaju u države visokog HDI dok zemlje od 55-142 mesta spadaju u srednje HDI, posle čega dolaze zemlje niskog HDI od 143 dalje. Videti UNDP Izveštaj o humanom razvoju za 2004. godinu.

Table 1: Asimetrije u humanom razvoju u Evropi²⁶

Država	Broj stanovnika (mil.) 2006.	BDP/ po glavi stan. (US\$) 2005.	Mesto na HDI ljestvici 2003.	Indeks predstave o korupciji 2005.	Evidentirana krivična dela 2000.	Osuđujuće presude 2000.	Broj zatvorenika 2004.
					Na 100 000 stanovnika u 2000.		
Albanija	3,58	4 900	72	126	149	117	105
Bosna i Hercegovina	4,49	6 800	68	88			67
Hrvatska	4,49	11 600	45	70	1 597	403	68
Srbija	10,83	2 700		97			92
Crna Gora							108
“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija”	2,05	7 600	59	103	*976	*366	78
Andora	0,07	24 000					90
Armenija	2,97	5 300	83	88	360	203	92
Austrija	8,19	32 900	17	10	6 891	512	100
Azerbejdžan	7,96	4 700	101	137	*73	*197	198
Belgija	10,38	31 900	9	19	**8 558	1 446	88
Bugarska	7,38	9 000	56	55	1 779	388	127
Kipar	0,78	21 600	29	37	575	**126	50
Češka Republika	10,23	18 100	31	47	3 811	615	182
Danska	5,45	33 400	14	4	9 447	**767	70
Estonija	1,32	16 400	38	27	4 038	717	330
Finska	5,23	30 600	13	2	10 262	3 351	69
Francuska	60,87	30 000	16	18	6 405	957	91
Gruzija	4,66	3 300	100	130	269	173	165
Nemačka	82,42	29 800	20	16	7 616	1 071	96
Grčka	10,68	22 800	24	47	3 482		83
Mađarska	9,98	16 100	35	40	4 445	1 034	165
Island	0,29	34 900	2	1		*719	40
Irska	4,06	34 100	8	19	1 928	193	85
Italija	58,13	28 400	18	40	**4 123	**484	100
Latvija	2,27	13 000	48	51	2 087	528	339
Lihtenštajn	0,03	25 000					53
Litvanija	3,58	13 900	39	44	2 275	571	234
Luksemburg	0,47	55 600	4	13	5 216		111
Malta	0,40	19 000	32	25	4 345		72
Moldavija	4,46	2 100	115	88	864	360	297
Holandija	16,49	30 600	12	11	8 215	658	123
Norveška	4,61	42 400	1	8	3 278	1 427	65
Poljska	38,53	12 700	36	70	3 278	577	209
Portugal	10,60	18 600	27	26	3 616	534	128
Rumunija	22,30	8 400	64	85	1 578	338	180
Ruska Federacija	142,89	10 700	62	126	2 022	811	532
Slovačka	5,43	15 800	42	47	1 642	399	164
Slovenija	2,01	21 000	26	31	3 614	358	59
Španija	40,39	25 200	21	23	2 308	*254	139
Švedska	9,01	29 800	6	6	13 693	1 338	75
Turska	70,41	7 900	94	65	712	*1 512	95
Ukrajina	46,71	6 800	78	107	1 126	470	415
Velika Britanija	60,60	30 900	15	11	***9 817	***2 684	***140

²⁶ Izvori: UNDP rangiranje humanog razvoja za 2005. god. (na osnovu nivoa obrazovanosti, očekivanog životnog veka i bruto nacionalnog proizvoda u paritetima kupovne moći po glavi stanovnika); CIA – Knjiga svetskih činjenica 2006., za stanovništvo u julu (procena) i bruto nacionalni proizvod po glavi (PPP) za 2005. god. (procena); Transparency International: indeks poimanja korupcije za 2005. za korupciju; Međunarodni centar za studije zatvorske populacije 2004: WODC 2003 za podatke o kriminalu za 2000. osim ako nije drugačije navedeno: *UNODC 2002 **u 1999 ***podaci samo za Englesku i Vels;

3 KRIMINALNE AKTIVNOSTI

3.1 TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Međunarodni sistem kontrole opojnih droga zasniva se na tri konvencije Ujedinjenih nacija (iz 1961., 1971. i 1988. godine)²⁷, koje gotovo univerzalno poštuju i kojima se ograničava upotreba nekoliko stotina psihoaktivnih supstanci na medicinsku i naučnu upotrebu. Zloupotreba ovih supstanci, pre svega opijata (uključujući heroin), kanabis, kokain i kokain-krek, te stimulansi vrste amfetamina (ATS, uključujući ekstazi, amfetamine i druge sintetičke stimulanse), predstavlja veliki svetski problem. Prema Svetskom izveštaju o drogama UNODC-a za 2006. godinu²⁸, vidljiv je napredak u prethodnom periodu, ali su istaknute i neke slabosti u globalnom sistemu kontrole droga, a najizrazitije su ponuda heroina u Afganistanu, potražnja za kokainom u Evropi, i ponuda i potražnja kanabisa posvuda.

Multilateralnim sistemom kontrole droga je, zapravo, ustanovljeno postojanje ovog problema kod 5% svetske populacije (približno 200 miliona ljudi uzrasta između 15 i 64 godine). Od ovih 5% stanovništva koje koristi nedozvoljene droge barem jednom godišnje (godišnja stopa), samo ih približno pola (2,7% stanovništva uzrasta od 15 do 64 godine) redovno uživa, to jest, najmanje jednom mesečno. Broj onih za koje se uobičajeno smatra da su ovisnici o drogama ili problematični uživaoci droga je oko 25 miliona u celom svetu, što iznosi 0,6% stanovništva u dobi od 15 do 64 godine. Ova procena se nije mnogo menjala poslednjih godina na globalnom nivou, jer je povećanje u nekim zemljama poništeno smanjenjem u drugim²⁹.

Iako većina uživalaca droga živi u zemljama u razvoju, čini se da proširena Evropa predstavlja najunosnije tržište droga u svetu, imajući u vidu njenu kupovnu moć i broj uživalaca. Blizina tom tržištu i značaj "balkanske rute" ukazuju na to da trgovina drogama treba i dalje biti u fokusu organa za sprovođenje zakona Jugoistočne Evrope.

Evropa je i dalje glavno tržište za droge stimulanse, a prema pokazateljima za Evropu u celini, trend upotrebe kanabisa, amfetamina, ekstazija i kokaina i dalje raste. Uživanje droga u Evropi i dalje je u velikoj meri fenomen mlade generacije, posebno mlađih muškaraca.

Podatke koji više govore o stanju u Evropi dao je Evropski centar za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA)³⁰, a neke najvažnije nalaze treba ovde istaći:

- Procenjuje se da je između 3 – 31% odraslih (uzrasta od 15 – 64 godine) barem jednom probalo kanabis. Na osnovu nekoliko ispitivanja, može se doći do procene, prema kojoj je približno 20% ili 62 miliona Evropljana probalo ovu supstancu (u svom životu), i da je 6% ili 20 miliona Evropljana probalo ovu supstancu u poslednjih dvanaest meseci (stopa od prošle godine);
- Sintetičke droge su na drugom mestu supstanci čija se upotreba beleži u Evropi, naročito je ekstazi (na mnogo načina) pretekao amfetamine kao evropska druga droga po upotrebi nakon kanabisa;
- Što se tiče heroina, EMCDDA grubo procenjuje postojanje 4 – 7 slučajeva u proseku na 1000 stanovnika uzrasta od 15 – 64 godine. Trenutne procene kažu da ima verovatno između 1,2 i 2,1

²⁷ Ovo su: Jedinствена konvencija o opojnim drogama (1961), Konvencija o psihotropnim supstancama (1971) i Konvencija protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988).

²⁸ UNODC Svetski izveštaj o drogama za 2006. govori u različitim delovima o jednom broju regionalnih oznaka, nažalost, to nisu zvanične oznake. One su definisane na sledeći način (samo Evropa): Zapadna i Centralna Evropa: EU 25 plus EFTA plus San Marino i Andora; Istočna Evropa: zemlje komonvelta i nezavisne države; Jugoistočna Evropa: Turska i balkanske zemlje nečlanice EU; Međutim, UNODC-ov izveštaj za 2006. izričito spominje samo dvije zemlje Jugoistočne Evrope: Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru i Srbiju.

²⁹ Očigledno ovo uključuje upotrebu više droga. Podaci prema UNODC Svetskom izveštaju o drogama, 2006.

³⁰ Evropski centar za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA), godišnji izveštaj za 2005.

milijon problematičnih uzivalaca droge u EU, od kojih verovatno 850.000 do 1,3 miliona ubrizgavaju drogu;

- Upotreba kokaina kao dominantne droge značajno varira u Evropi, ali je generalno ovaj trend u porastu. Upotreba kokaina u EU kreće se između 0,5 - 6% (upotreba u životnom vijeku), odnosno 1% svih odraslih (u prošloj godini). Međutim, mora se istaći da mladi češće koriste kokain (1 - 11,6% svih odraslih uzrasta od 15 - 34 godine), što znači da oko 3 - 3,5 miliona odraslih Evropljana često koristi kokain.

Prethodni podaci ukazuju na to da je, s jedne strane, proizvodnja i promet drogama velikog obima najčešći oblik kriminala među kriminalnim mrežama koje za cilj imaju Evropu u celini. S druge strane, oko 40 miliona uglavnom mladih ljudi u Evropskim zemljama imalo je nedavna iskustva s drogom i oni predstavljaju ogromno tržište na kojem postoji potražnja za drogom.

Slični podaci se mogu očekivati, barem u bliskoj budućnosti, za Jugoistočnu Evropu³¹. Stoga je neophodno sprovesti strateške politike i aktivnosti sprovođenja zakona koje su međunarodno dokazane, u bliskoj saradnji u regiji, kao što je utvrđeno u dve Strategije EU-a i s njima vezane planove delovanja u vezi s drogama³².

Osim toga, aktivnosti vezane za plan delovanja u vezi s drogama između EU i Balkana koji je donelo Savet EU u junu 2003. godine takođe treba poboljšati. Ovaj politički okvir je u skladu sa tri glavna EU programa o drogama - CADAP, SCAD i BUMAD. Nakon toliko godina iskustva u kontroli droga kako u svetu tako, posebno, u EU, dobro je poznato da se samo jednom koherentnom, dugoročnom strategijom može smanjiti ponuda, potražnja i trgovina drogom.

Nedozvoljena trgovina drogom je osnovni oblik organizovanog kriminala generalno u Evropi i posebno u Jugoistočnoj Evropi, gde postoji dobro poznata "balkanska ruta", koju su ranije koristile turske organizovane zločinačke grupe za promet heroinom a danas za sve vrste nedozvoljenih droga i u okviru prometa više droga, gde se pošiljke nazivaju "kokteli" i uključuju prekursore, hemikalije i sintetičke droge.

Trgovina drogom uključuje uglavnom domaće organizovane zločinačke grupe i čine ih državljani iz polazišnih ili tranzitnih zemalja. Međutim, projektna područja sve više beleže uske veze između domaćih i stranih zločinačkih organizacija, i u transportu i u distribuciji droge, i sve više umešanost trgovaca drogom u nekoliko drugih nedozvoljenih aktivnosti, npr. trgovinu ljudima. Albanske organizovane kriminalne grupe razvile su se u glavnog snabdevača herbalnog kanabisa (uzgoj i promet) i podržavaju turske trgovce heroinom i kolumbijske trgovce kokainom, od nedavno pokušavajući potpuno ući u posao s kokainom, što predstavlja sve veću opasnost po Evropsku uniju³³.

³¹ U Jugoistočnoj Evropi podaci o zloupotrebi droga su retki i zastareli. Opijati (heroin): Hrvatska 0,7% stanovništva uzrasta 15-64 godine, Albanija sa 0,5 i Crna Gora i Srbija sa 0,4%. Kokain: Hrvatska 0,2% stanovništva uzrasta 15-64, Kanabis: Hrvatska 3,9% (uzrasta 15-34), Albanija 2,6% (uzrasta 15-24) i Crna Gora i Srbija sa 0,7% (15-34).

³² Strategija EU 2000 - 2004 (koju je usvojilo Savet EU, dok. 9283/00, CORDROGUE 32, Brussels, 7. 06. 2000.) i s njom u vezi EU Plan delovanja u vezi droga (200-2004), koji je usvojila Evropska komisija, dok. COM(2001) 301; EU Strategija 2005-2012 (usvojilo Savet EU, dok. 15074/04, CORDROGUE 77, Brussels, 16.-17. 12. 2004. i s njim u vezi EU Planovi delovanja u vezi droga (2005-2008), usvojeni od strane Evropske komisije, u junu 2005. god. (CORDROGUE 25) i kasnije EU Plan delovanja u vezi droga (2009-2012).

³³ "Prema informacijama agencija za sprovođenje zakona, svake godine oko 30 tona kokaina nađe put iz Albanije u Evropu vazdušnim putem" i "Kriminalne organizacije etničkih Albanaca povećale su svoju ulogu u trgovini heroinom. Beleži se da one koriste do 80% te trgovine u nekim nordijskim zemljama i 40% trgovine heroinom u drugim zemljama Zapadne Evrope, iako se često oslanjaju na turske kriminalne organizacije za snabdevanje heroinom. U Grčkoj kriminalne organizacije etničkih Albanaca, zajedno sa grčkim državljanima, vladaju trgovinom kokainom. Italija beleži da etnički Albanci razmenjuju heroin za kokain i da su umešani u trgovinu heroinom u Velikoj Britaniji" (za više detalja videti: EU Izveštaj o organizovanom kriminalu, 2005. Europol).

Analitički pristup primenjen u ovom izveštaju fokusira se na svaku od glavnih supstanci koje su u upotrebi. Ovaj pristup usmeren ka svakoj supstanci posebno lako je konceptijski razumeti i ima dodatnu prednost u tome što je većina pokazatelja o uporebi droge zasnovana na behavioralnim merama vezano za supstance pojedinačno. Nedostatak ovog pristupa je u tome što ne odražava činjenicu da se upotreba više droga ("nedostajući deo" trgovine više droga zajedno) predstavlja jedan od glavnih faktora u vezi sa problemima droga u Evropi.

Što se tiče analitičkih veština, instrumenata i s tim u vezi organizacionih struktura, potrebno je reći da su odgovori na upitnik često fragmentarni i nedovoljni. Biće potrebna dodatna tehnička pomoć i obuka da se premoste postojeće analitičke praznine, unaprede sistemi prikupljanja podataka i izveštavanja i da se informacije i analize trgovine drogama usklade sa EU i UN nivoima:

- Prvi korak bi bio godišnja izrada izveštaja o stanju u oblasti organizovanog kriminala, koji bi bio slično koncipiran i detaljan kao izveštaji Saveta Evrope ili Europolu o stanju u oblasti organizovanog kriminala, uz naglasak na trgovinu drogama;
- Drugi korak bi bio jačanje podrške Globalnom programu procene (GAP). Ovaj program je pokrenuo UNODC 1998. godine³⁴ kao odgovor na potrebu da se unapredi globalna baza informacija o uzrocima i trendovima u proizvodnji, prometu i uživanju droga. Ovaj program takođe podržava razvoj prikupljanja podataka tako što pruža metodološka sredstva za pomoć u prikupljanju visoko kvalitetnih podataka i izgradnju kapaciteta za prikupljanje podataka na državnom i regionalnom nivou. Metode koje GAP primenjuje razvijene su u cilju podrške prikupljanju podataka oko osnovne grupe pokazatelja zloupotrebe droga, koje su usaglasile zemlje članice i nalaze se u drugom delu najnovijeg Upitnika za godišnje izveštavanje³⁵;
- Treći korak bio bi donošenje novih domaćih zakona, posebno o zaštiti podataka i krivičnom postupku koji bi bili bliži standardima EU i pripremanje sporazuma o operativnoj saradnji sa Europolom;
- Četvrti korak bi bio veće korišćenje Centra SECI za razmenu informacija i njegovih analitičkih kapaciteta.

3.1.1 Stimulansi vrste amfetamina

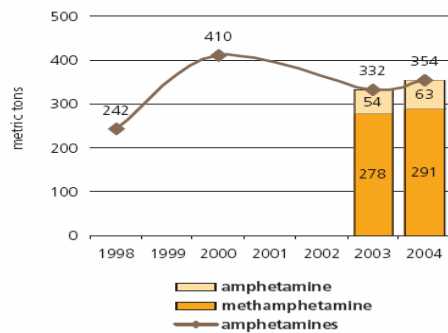
Grupa stimulansa vrste amfetamina obuhvata amfetamine (amfetamin i metamfetamin), ekstazi (MDMA i srodne supstance) i druge sintetičke stimulanse (metkatinon, fentermin, fenetilin itd.). Stimulansi vrste amfetamina najviše se proizvode u Kini, Mijanmaru i Filipinima. Globalna proizvodnja ovih supstanci trenutno iznosi blizu 480 metričkih tona³⁶, od čega tri četvrtine su ili metamfetamin ili amfetamin, a jedna četvrtina "ekstazi".

Nakon što je godinama rapidno raslo, tržište za stimulanse vrste amfetamina se stabilizuje. Zaplene su enormno česte, što još jednom dokazuje da popularnost droga u nekim zemljama ima tendenciju da umanjí njihov pad na drugom mestu, što dovodi do toga da se tržište reorganizuje, posebno tako što će se eksploatisati zemlje u tranziciji u kojima je slabo sprovođenje zakona.

³⁴ U tom kontekstu UNODC je radio i sa vladama i nizom organizacija na uspostavljanju normi i standardnih pokazatelja; unapređenju prikupljanja podataka i sistemima izveštavanja, kao što je globalni indeks nedozvoljenih droga (IDI), koji bi pružio jedinstvenu, standardnu i uporedivu meru ukupnog problema s drogama jedne zemlje, ponderisanu veličinom njene populacije. Indeks nedozvoljene droge kombinuje sve glavne kategorije nezakonitih droga pretvarajući ih u hipotetičku referentnu drogu i obim nezakonite proizvodnje droge, trgovine i zloupotrebe u jednu meru potencijalne štete koja se kreće duž tržišnog lanca.

³⁵ UNODC, Svetski izveštaj o drograma za 2006.

³⁶ UNODC, Svetski izveštaj o drograma za 2006.

Dijagram 1: Procena proizvodnje amfetamina

Sources: UNODC estimates based on UNODC, Annual Reports Questionnaire Data / DELTA and INCB, 2005 Precursors, March 2006; UNODC, 2005 World Drug Report and UNODC, Ecstasy and Amphetamines – Global Survey 2003.

Proizvodni proces, koji uključuje nabavku hemikalija, sintezu, tabletiranje, ambalažiranje i odlaganje otpada, bez razlike se odvija na različitim lokacijama. Često uključuje saradnju među kriminalnim grupama koje deluju preko granica, što smanjuje rizik da se proizvodna mreža pokida. Primeri za to su promet, od Belgije i Holandije, pudera "ekstazija" u Portugal za tabletiranje i pudera amfetamina u Veliku Britaniju za rezanje i prepakiranje uz stavljanje loga. Istrage u zemljama članicama EU pokazuju ključnu ulogu pomagača u nabavci hemikalija, materijala i opreme koji potiču iz čitave Evrope i šire.

Značajna proizvodnja amfetamina odvija se i u Poljskoj, dok se proizvodnja amfetamina i ekstazija različitog obima beleži u čitavoj EU, naročito u baltičkim zemljama i Bugarskoj, pri čemu ova zemlja proizvodi tablete amfetamina sa logotipom "Captagon" koje se u velikim količinama krijumčare na arapski poluotok. Sve češće zaplene u EU u toku 2004. i 2005. god. velikih pošiljki amfetamina do 500 kg³⁷ (nedavna zaplena u Srbiji) ukazuju na rast ovog tržišta i proizvodnje amfetamina, kojim se trguje na nivou čitave Evrope.

3.1.2 Metamfetamin

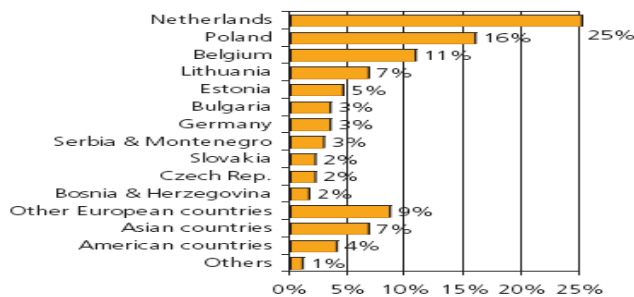
Ova droga je poznata kao posebno vezana za zdravstvene i socijalne probleme. Na globalnom nivou postoji značajna zabrinutost u vezi sa rastućim problemima sa metamfetaminom. Do sada nije došlo do velike proizvodnje i upotrebe metamfetamina u Evropi. Evropska proizvodnja metamfetaminom i dalje je uglavnom ograničena na Češku Republiku i, u manjoj meri, susednu Slovačku, neke baltičke zemlje i Moldaviju. Broj zatvorenih laboratorija za pravljenje metamfetamina u Češkoj Republici znatno je porastao u poslednjoj deceniji, sa 18 u 1995. god. na 28 u 2000. god. i 188 u 2003. i 248 u 2004. god. Veliki broj zatvorenih laboratorija takođe je zabeležen u Moldaviji (136 u 2004. god.), zatim sledi Slovačka (12 u 2004., u odnosu na 3 laboratorije godinu pre toga).

Na osnovu informacija o poreklu zaplenjene droge, 88% odgovora odnosi se na evropske zemlje u periodu 2002 – 2004. god., iz čega proizilazi da je proizvodnja amfetamina i dalje skoncentrirana u Evropi. Holandija, Poljska i Belgija, zatim Litvanija i Estonija, Bugarska i Nemačka, često se navode kao glavni izvori amfetamina. Što se tiče otkrivenih laboratorija amfetamina, na Evropu otpada 77% svih laboratorija u periodu 2002 – 2004. god.

Broj laboratorija amfetamina otkrivenih u Zapadnoj i Centralnoj Evropi povećao se sa 25, u proseku u periodu 1995 – 1999. god. na 35 u periodu 2000 – 2004. god. (47 u 2004. godini). Ovo povećanje je čak i veće u Istočnoj Evropi (Belorusija, Moldavija, Rusija i Ukrajina) gde su zabeležena otkrića laboratorija povećana sa 11, u proseku, u periodu 1995 – 1999. god. na 94 u periodu 2000 – 2004. god. (141 u 2004. god.)³⁸.

³⁷ Izveštaj o drogama Europola za 2006. god.

³⁸ UNODC, Svetski izveštaj o drogama za 2006.

Dijagram 2: Poreklo amfetamina u periodu 2002 – 2004. god.

* Number of times a country was identified by other countries as a source country for amphetamine over the 2002-04 period (n = 175), based on information provided by 40 countries

Source: UNODC, Annual Reports Questionnaire Data.

Ovi podaci i nedavne zaplene ukazuju na postepeno premeštanje proizvodnje amfetamina prema Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Projektna područja treba podsticati da daju veću podršku međunarodnim aktivnostima i operacijama, kao što su one koje sprovodi Europol ili UN INCB (Međunarodni odbor za kontrolu narkotika). Ovo treba posmatrati u skladu sa nedavnim, ali nepotvrđenim nalazima iz 2006. god. koje je dalo Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (Bosna i Hercegovina), navodeći *“da uvezene količine supstanci namenjenih za industrijsku proizvodnju premašuju potrebe industrije i da nije retkost da je promet tim supstancama nedozvoljen”*³⁹.

Iskazana oduzimanja ekstazija povećana su za 87% u 2004. godini i dostigla su 8 tona izraženih u ekvivalentima kilograma, od čega je 51% oduzeto u Evropi, što premašuje i vrhunac iz 2002. godine za 20%. Značaj Holandije i Belgije, tradicionalnih izvora ekstazija, izgleda opada, dok proizvodnja u drugim evropskih zemljama raste⁴⁰.

U većini slučajeva stimulansi vrste amfetamina krijumčare se iz zemalja EU, ali sve više i iz nekih zemalja Jugoistočne i Istočne Evrope, gde tajne laboratorije rastu kao pečurke posle kiše. Imajući na umu sve veći rast evropskog tržišta stimulansa, potencijal za širenje upotrebe metamfetamina ne može se zanemariti u Jugoistočnoj Evropi, pa tako ovo ostaje značajno područje koje treba pratiti. Tendencija rasta domaćeg tržišta ovih stimulansa već je uočena u Srbiji (odgovor ovog projektnog područja glasi: *“veoma popularni kod mladih”* i *“veoma prisutni”*), Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Kosovu i *“Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”* zbog sve veće potražnje za ovom vrstom droge, ali zbog sve agresivnije ponude koja se mogla uočiti. Osim toga, Turska, sa širenjem turizma, pojavljuje se kao značajna destinacija za ekstazi koji potiče iz Zapadne Evrope. U tom pogledu, očekuje se povećana dvojna upotreba *“balkanskih ruta”* za krijumčarenje heroina u EU i ekstazija iz EU-a. Proizvodnja amfetamina sa logotipom *“Captagon”*, ranije uočena u Bugarskoj, odnedavno se pojavila u Turskoj⁴¹.

Izgleda da postoji trgovina prekursorima koja je u porastu koja se odvija preko Balkana, namenjena proizvodnji izvan ove regije ili da se prave prvi pokušaji da se uspostavi proizvodnja droge u ovoj regiji. Metamfetamini su sve veći problem u čitavoj Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi, Rusiji i Aziji, sa laboratorijama narkotika koje se premeštaju, u mnogim slučajevima, sa zapada na istok i prekursorima koji se generalno kreću sa istoka na zapad i obratno.

Kontrola prekursora je posebno težak zadatak, jer se ove supstance, kao što su efedrin i hemikalije, nalaze u lekovima koji se prodaju bez recepta. Tone prekursora prevoze se u regije gde tajne laboratorije rade relativno slobodno, posebno u zemljama gde nestabilnost, korupcija, i slabi organi za sprovođenje zakona dozvoljavaju proizvođačima da rade nekažnjeno.

³⁹ BiH Informacija o bezbednosnoj situaciji u Bosni i Hercegovini u 2005. godini.

⁴⁰ UNODC, Svetski izveštaj o drogama 2006.

⁴¹ UNODC, Svetski izveštaj o drogama za 2006.

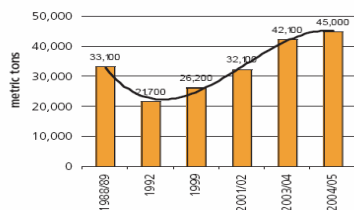
Albanske agencije za sprovođenje zakona su 2005. godine istraživale dva slučaja, u kojima su oduzete velike količine efedrina iz Kine i Velike Britanije. Bosna i Hercegovina je obavestila o nedavnom oduzimanju 34 tone acetil-anhidrida (hemijski prekursor za heroin), policija Srbije je otkrila trgovinu hemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke i Rumunije, koji su se zatim krijumčarili u Bugarsku i Tursku. Otkriveno je nekoliko ilegalnih laboratorija za proizvodnju ekstazija i oduzeto 2 miliona pilula ekstazija, kao i 20 tona kiseline.

Projektne područja je potrebno podstaći da se više koriste Europolovim sistemom logotipa kokaina (ECLS), koji povezuje način rada, fotografske i druge informacije o oduzimanju kokaina i logotipima i oznakama na drogama i njihovoj ambalaži. ECLS omogućava utvrđivanje podudarnosti oduzete droge s ciljem da se unapredi međunarodna saradnja u sprovođenju zakona i razmena informacija. Godišnja izdanja Europolovog kataloga sa logotipima kokaina izdaju se na CD-u i kao dokument.

3.1.3 Proizvodi kanabisa (hašiš, marihuana, ulje hašiša)

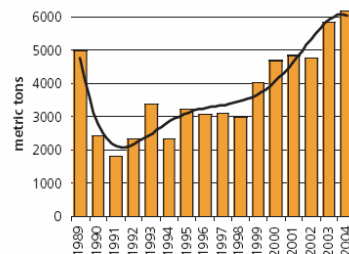
Proizvodnja kanabisa u suštini obuhvata tri različita proizvoda: biljka, (marihuana), smola (hašiš) i ulje kanabisa. Globalna proizvodnja kanabisa je u porastu i procenjuje se na 45.000 metričkih tona (u 2003: 40.000 metričkih tona, u 2004: 42.000 metričke tone)⁴². Postoje i drugi pokazatelji da je globalna proizvodnja kanabisa u porastu. U poslednjih desetak godina povećane su i procene broja uživalaca kanabisa u svetu i količine kanabisa koje su oduzeli organi za sprovođenje zakona.

Dijagram 3: Proizvodnja biljke kanabisa (procena) 1999-2004

Sources: UNODC, World Drug Reports 2004 and 2005, UNODC, Annual Reports Questionnaire Data, Government Reports and UNODC estimates.

Dijagram 4: Zaplenjene biljke kanabisa 1999-2004

Source: UNODC, Annual Reports Questionnaire Data.

Evropa je najveće svetsko tržište smole kanabisa, na koje otpada više od 70% svetskih slučajeva oduzimanja smole kanabisa 2004. godine. U periodu od 2002 – 2004. god. zemlje članice su navele Maroko kao glavnu zemlju izvor, nakon koje su sledili Pakistan i Afganistan. Učešće Maroka je, međutim, nešto smanjeno, sa 31% u toku 1999 – 2003. god. na 28% u periodu 2002 – 2004. godine.

Ostale zemlje koje su navedene kao značajni izvori smole kanabisa su Albanija i Holandija. U nekim slučajevima nije uvek jasno da li je smola kanabisa proizvedena u tim zemljama ili je tamo samo kupljena, a potiče iz Maroka. Međutim, proizvodnja smole kanabisa cvetala je u Maroku. Prema istraživanju iz 2003. godine, ukupna proizvodnja smole iznosila je oko 3.060 metričkih tona, uzgojenih na 134.000 hektara zemlje u regiji Rif, čime se bavilo približno 96.600 porodica. Iz izveštaja iz 2004. godine pokazalo se smanjenje od 10% za zemlju posvećenu uzgoju kanabisa (120.500 hektara), uz procenu proizvodnje od 2.760 metričkih tona. Izveštaj iz 2005. godine utvrdio je daljih 37% smanjenja na 72.500 hektara i pad proizvodnje na 1.070 metričkih tona, što jasno pokazuje pojačane napore marokanskih vlasti u borbi protiv proizvodnje droge⁴³.

Uprkos ovim naporima u Maroku, u Evropi je sve veća zabrinutost zbog negativnog uticaja upotrebe kanabisa⁴⁴. Maroko i dalje snabdeva više od 80% sve smole koja se konzumira u Evropi⁴⁵, što je

⁴² UNODC Svetski izveštaj o drogama za 2006.

⁴³ UNODC Svetski izveštaj o drogama za 2006.; Europol Izveštaj o drogama za 2006.

⁴⁴ EMCDDA Izveštaj za 2005; Španija, Italija, Danska, Finska i Irska beleže da gotovo sva smola kanabisa potiče iz Maroka.

najveće svetsko tržište od kojeg je procenjena godišnja zarada 10 milijardi eura. Osim toga, Pakistan i Afganistan takođe daju doprinos međunarodnom tržištu smole. Prema procenama o oduzimanju i konzumaciji smole, može se reći da se dugoročno globalna proizvodnja kreće ka 7.500 metričkih tona i više (za 2004/2005. godinu).

Raspoloživi podaci o traženju lekarskog tretmana zbog droge u Evropi stavljaju kanabis na drugo mesto iza opijata, iako na kanabis otpada samo 12% svih traženja lekarskog tretmana i na ukupnu sliku u velikoj meri utiče stanje u relativno malom broju zemalja. Iako podaci ukazuju da u Evropi čak tri miliona ljudi, uglavnom mlađih muškaraca, uživa kanabis svakodnevno, nije poznato u kojoj meri ova grupa eventualno ima problema zbog uživanja droge. Očekuje se da se sličan razvoj ustanovi i u Jugoistočnoj Evropi.

Jačina proizvoda kanabisa određuje se prema sadržaju tetrahidrokanabinola (THC), primarnog aktivnog sastojka. Prema istraživanjima Kanade, SAD-a i Holandije, na primer, prosečan sadržaj THC-a (potencija) značajno je porastao (u SAD-u: od manje od 2% 1970-tih, do 6,3% 2003. godine)⁴⁶. U zemljama iz kojih postoje podaci, 2003. godine je zabeleženo da smola kanabisa na nivou veleprodaje ima prosečan sadržaj THC-a između manje od 1% (Poljska) i 25% (Slovačka), dok je potencija biljke kanabisa varirala od 1% (Mađarska, Finska) do 20% (Slovačka)⁴⁷. Samo je Crna Gora dala okvirni pregled kanabisa koji se krijumčari iz Albanije, koji "se smatra visokokvalitetnim (*visok stepen THC-a*)".

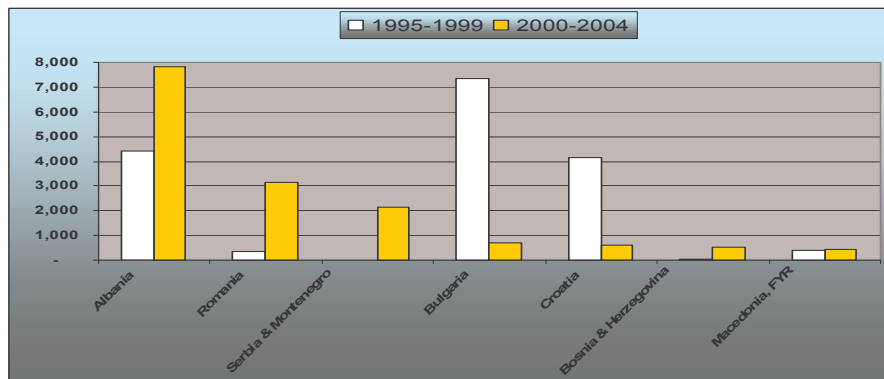
Proizvodnja biljke kanabisa (marihuane) izrazito je rasprostranjena i zemlje Jugoistočne Evrope beleže određeni uzgoj kanabisa, kao što su Srbija (2003: uzgoj manjeg obima 2.000 biljaka), Kosovo (2004: policija Kosova i UNMIK uništili su 12 polja kanabisa) i Albanija, koja je i dalje jedina zemlja u regiji koja proizvodi proizvode kanabisa (hašiš, marihuanu i ulje hašiša) za izvoz (2004: uništeno nekih 74.000 biljaka; 2005: uništeno 333.000 biljaka; 2006: uništeno nekih 2.000 biljaka u toku pet meseci).

Zemlje kojima su namenjeni hašiš i marihuana iz Albanije uglavnom su Grčka i Italija, ali ima informacija i o krijumčarenju na Kosovo, u Crnu Goru, "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", i, u manjem broju slučajeva, u zemlje EU, u zamenu za heroin. Uvoz marihuane uglavnom organizuju kriminalne grupe iz Kolumbije, Jamajke, Južne Afrike, Nigerije i Albanije. Albanske zločinačke organizacije razvile su se u glavnog dobavljača biljke kanabisa. Veće količine hašiša i marihuane uglavnom stižu morskim putem kroz međunarodne krijumčarske kanale (kontejner) iz zemalja Severne i Zapadne Afrike u luke Italije i Slovenije i odatle u projektna područja kopnenim putem. Hašiš i marihuana dolaze i morskim putevima iz Albanije ili direktno iz severnoameričkih zemalja u morske luke u Hrvatskoj za dalju distribuciju ("morski kanali balkanske rute"). Transport hašiša i marihuane kopnenim putem uglavnom dolazi sa teritorije Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

⁴⁵ Europol, 2005 EU Izveštaj o organizovanom kriminalu, oktobar 2005.

⁴⁶ UNODC Svetski izveštaj o drograma za 2006.

⁴⁷ EMCDDA godišnji izveštaj za 2005.

Dijagram 5: Zaplenjeni kanabis (kg/godišnji prosek)

Izvor: Ured za droge i krivična dela Ujedinjenih nacija (UNODC)

Što se tiče potražnje, Evropa je verovatno najprofitabilnije tržište kanabisa na svetu. Blizina ovog tržišta i značaj "balkanske rute" ukazuju na to da nedozvoljeni promet drogom treba i dalje da bude u fokusu pažnje organa za sprovođenje zakona. Ilegalni proizvodi kanabisa su najrasprostranjenija droga u svim zemljama regije, i u većini projektnih područja smatraju se najvećim problemom.

3.1.4 Uzgoj maka za dobijanje opijuma i proizvodnja heroina

Eksperti su 2005. godine uočili nekoliko pozitivnih dešavanja: ukupno područje pod uzgojem maka za dobijanje opijuma je smanjeno, kao i globalna proizvodnja opijuma, dok su globalne zaplene opijata (heroin, morfij i opijum) povećane, posebno u Jugoistočnoj Evropi. Procene su da je u svetu područje na kojem se nezakonito uzgaja mak za opijum smanjeno za 22% (sa 195.940 na 151.500 hektara), uglavnom zbog manjeg uzgoja u tri glavne zemlje izvora⁴⁸. Globalna proizvodnja opijuma procenjena je na 4.620 metričkih tona.

Afganistan učestvuje velikim delom u tome: količina od 4.100 metričke tone (89%) proizvedena je u glavnim zemljama izvorima za Evropu. Afganistan je u prošlosti konstantno povećavao proizvodnju opijuma od 2002. do 2005. god.⁴⁹, što je čak nadmašilo ranije proizvedene količine pre nego što su Talibani proglasili "fetvu" na uzgoj maka, čime su drastično iskorenili područja uzgoja krajem 2000. i u proljeće 2001. godine. Uzgoj maka za opijum i dalje se širi u Afganistanu, pokazujući da naponi međunarodne zajednice u post-talibanskom režimu još uvek nisu dovoljno uspešni. Smatra se da je čak pola miliona ljudi umešano u trgovinu afganistanskim opijatima, od koje je godišnji prihod procenjen na preko 40 milijardi US dolara godišnje.

Iako UNODC procenjuje da se u Afganistanu područje pod makom smanjilo po prvi put od 2001. godine za 21%, sa 131.000 hektara (2004.) na 104.000 hektara (2005.)⁵⁰, ipak je nivo ukupne proizvodnje opijuma samo blago opao⁵¹. Od najvećeg značaja je zabrinjavajuća činjenica da se uzgoj maka za opijum pojavio na područjima na kojima ranije nije postojao, te se sada može naći u sve 34 provincije te zemlje. Pored toga, tim domaćim trendom maskiraju se značajne razlike među provincijama. Dok se u nekim od njih može uočiti nagli pad (npr. Nangarhar, od 28.213 na 1.093 hektara), u drugim uzgoj raste (npr. Kandahar, od 4.959 do 12.989 hektara).

⁴⁸ Afganistan, Mijanmar i Laoska Narodna Demokratska Republika (Laos).

⁴⁹ UNODC Svetski izveštaj o drogama za 2006.; 2004. god. 67% globalnog uzgoja maka za opijum otpadalo je na Afganistan.

⁵⁰ U odnosu na podatke iz 2004., ovo bi se moglo nazvati godišnjim padom, ali u odnosu na 80.000 hektara iz 2003. god., oko 104.000 hektara je još uvijek previsoka brojka.

⁵¹ UNODC Svetski izveštaj o drogama za 2006; Uprkos 21postotnom smanjenju uzgoja maka, pogodni uslovi za uzgoj doveli su do većeg prinosa opijuma, dovodeći do ukupnog smanjenja proizvodnje od samo 2%.

Analizirajući dugoročne opservacije koje je izneo UNODC, ova skorašnja smanjenja se ne smeju isuviše naglašavati: rast i pad krim-statistike, kao što su "plešuće" cifre zahtevaju održive programe i izazove da se pad zabeležen u jednog godini pretvori u dugoročne strukturne promene.

Prema procenama UNODC-a, 72% opijuma pretvori se u heroin u Afganistanu. 2005. godine je proizvedeno oko 410 metričkih tona heroina, najveći deo toga otišao je u Evropu i Rusiju⁵². Oko 10.000 tona hemikalija, uključujući 1.000 acetyl-anhidrida potrebno je za taj proces. Tadžikistanska Agencija za kontrolu droga procenjuje da ima više od 400 laboratorija za dobijanje heroina u Afganistanu, od kojih je 80 smešteno duž granice sa Tadžikistanom⁵³. Gotovo sav heroin koji se konzumira u Evropi u osnovi ima opijum iz Afganistana (90%), za što je balkanska ruta i dalje glavni kanal za krijumčarenje.

Krijumčarenje heroina u EU i dalje je pod dominacijom turskih i s njima povezanih kriminalnih grupa. Ove grupe se služe pomagačima iz Jugoistočne Azije koji ih povezuju sa domaćim kriminalcima ili posrednicima koji mogu kupiti velike količine heroina direktno iz zemalja izvora. Veoma retko pošiljke heroina putuju celim putem od Afganistana u Evropu u jednom putovanju; prodaju ih i kupuju različite kriminalne grupe duž te rute⁵⁴. Generalno, nagli rast nedozvoljene trgovine robom i putnicima u Evropi smanjuje rizike i stvara velike investicije za trgovce drogom, koji posebno u trgovini drogama slede preduzetnički moto: "Mali rizik – veliki profit".

Dok čeka nastavak puta u Zapadnu Evropu, heroin se često skladišti u zemljama duž balkanske rute. Dvostruka upotreba balkanske rute za krijumčarenje heroina u EU i ekstazija iz EU, od velikog je značaja⁵⁵. Albaniji je suđeno da bude jedna od najvažnijih tranzitnih zemalja za trgovinu heroinom iz Afganistana preko Turske i drugih zemalja Jugoistočne Evrope, bez obzira na brojeve koji pokazuju rast ili opadanje (2004: 91 slučaj sa 152 učinioca; 2005: 67 slučajeva sa 116 učinilaca). Obim zaplene opijata, izražen u ekvivalentima heroinu, duž krijumčarskog puta Afganistan-Evropa, povećan je sa 78% na 85% u periodu od 2002. do 2004. godine, što odražava povećanje nivoa proizvodnje opijuma u Afganistanu i povećanje obima trgovine iz te zemlje.

Kriminalne grupe etničkih Albanaca⁵⁶, izveštava se, igraju ključnu ulogu, posebno u veleprodajnoj distribuciji heroina u Evropi. Turska ostaje, zbog svog geografskog položaja, glavni koridor za trgovinu heroinom ka EU. Ova država služi kao polazna tačka za balkanske rute. Većina heroina iz Jugozapadne Azije stiže u Evropu ovim putevima.

Albanski kriminalci uvoze heroin blisko sarađujući sa turskim, makedonskim i kosovskim trgovcima. Obično se prevoz organizuje kamionima, autobusima, automobilima preko dve glavne kopnene rute, Turska-Bugarska -"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Albanija, ili Turska - Bugarska -"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"- Kosovo -Albanija. Većina heroina nađe put do Grčke, Italije, i Bosne i Hercegovine (koja nije dala podatke za 2005/2006.), Hrvatsku, Kosovo, Crnu Goru, Srbiju i dalje na tržišta drugih EU članica.

Samo mala količina heroina, uglavnom lošeg kvaliteta, ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" procenjuje da je količina heroina koja se godišnje konzumira oko 300 kg. Crna Gora saopštava da se heroin na domaćem tržištu obično razređuje i meša s različitim supstancama. Heroin je druga najprisutnija droga na tržištu Srbije, a većina heroina dolazi sa Kosova gde je zabeleženo da je heroin najprisutnija droga. Krijumčarenje hemijskim prekursorima u Afganistan, koji se koriste za ilegalnu proizvodnju heroina, druga je strana ovog "prljavog" posla. Oduzimanje 34 tone acetyl-anhidrida (hemijskog prekursora za heroin), kako

⁵² UNODC Svetski izvjaštaj o drogama za 2006.

⁵³ Europolov izveštaj o drogama za 2006.

⁵⁴ Europolov izveštaj o drogama za 2006.

⁵⁵ Europolov izveštaj o drogama za 2006.

⁵⁶ U ovom kontekstu "Albancima" se smatraju osobe koje se tako izjašnjavaju na osnovu svoje kulture, istorije, jezika, tradicije ili porekla, bez obzira da li žive u Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori, Srbiji ili negde drugo.

izveštava Bosna i Hercegovina 2005. godine, svedoči o postojanju trgovine hemijskim prekursorima koji se koriste za proizvodnju droge koja ide preko Jugoistočne Evrope.

Uprkos svim naporima preduzetim do sada i zabeleženim uspešnim oduzimanjima, prema procenama ogromnih količina heroina koji se transportuje preko Jugoistočne Evrope, droga koja se zapleni meri se u mili-količinama.

Zbog tog dešavanja, UNODC je po prvi put zemlje Jugoistočne Evrope u svom Svetskom izveštaju o drogama za 2006. god. označio kao zemlje sa "određenim porastom" zloupotrebe heroina i drugih opijata. Ovo ima značajan uticaj na Evropu i Balkan, ne samo u vezi sa dostupnošću heroina, nego i u smislu bezbednosti i stabilnosti, kao i kredibiliteta međunarodne zajednice vezano za obnovu osetljivih postratnih društava.

Procene o upotrebi droga u jednom periodu su nejednake i ne dozvoljavaju čak ni da se odrede srednjoročni trendovi. Slično kao nove članice EU, zemlje Jugoistočne Evrope iskusile su kasnije probleme vezane za heroin i kod njih je stanje više promenljivo. U većini projektnih područja, heroin je i dalje glavna droga zbog koje klijenti traže lečenje. Prema zdravstvenim organima Makedonije, između 600 i 700 osoba svake godine traži medicinsku pomoć zbog zloupotrebe droga. Prema centrima za lečenje zavisnosti od droga Albanije, 2000. godine 968 osoba je zatražilo lečenje, dok je u 2003. godini ovaj broj porastao na 1.360 osoba. U odgovoru na pitanja iz upitnika za 2006. god. ne daju se brojevi, ali se kaže da postoji stalni rast broja osoba koje traže lečenje. Osim nekoliko podataka⁵⁷, nijedno drugo projektno područje nije pružilo nikakav statistički materijal.

3.1.5 Kokain

Kokain se dobija od listova koke koja se uzgaja u Južnoj Americi. Područje na kojem se uzgaja koka (159.000 hektara) u 2005. god. je u suštini bilo nepromenjeno, što je 28% ispod najvišeg nivoa zabeleženog 2000. godine (221.300 hektara). Većina koke se i dalje uzgaja u Kolumbiji (54%), nakon koje su Peru (30%) i Bolivija (16%)⁵⁸.

Iako prvenstveno namenjen tržištu Severne Amerike, značajan deo kokaina krijumčari se iz Južne Amerike u Evropu preko Atlantskog okeana vazдушnim ili morskim putem, uglavnom preko Španije i Holandije, dok kokain u Jugoistočnu Evropu stiže preko jadranskih luka i kopnom i sa severa i sa juga. Brzi čamci, teretnjaci i kontejnerski brodovi i dalje su najčešće sredstvo za prevoz droge kroz ovu regiju, ali trgovci koriste i avionski promet da svoj teret bace u međunarodne vode. Kolumbijske vlasti su 2005. godine prijavile da su čak zaplenile podmornicu u izgradnji⁵⁹.

Svetska proizvodnja kokaina uglavnom se zadržala na istom nivou 2005. godine i praktično se nije menjala u odnosu na nivo od pre jedne decenije. Potencijalna proizvodnja kokaina dostigla je 2005. godine 910 metričkih tona. Potencijalna proizvodnja kokaina u Peruu iznosila je 2005. godine 180 metričkih tona, a u Boliviji 90 metričkih tona. Zbog bolje saradnje među službama za sprovođenje zakona i unapređenoj razmeni obaveštajnih podataka, zaplene kokaina stalno rastu: 34% 2003. god. i 18% 2004. god. (588 metričkih tona), najveća količina ikada zabeležena. Prema indicijama, ovaj trend je nastavljen i 2005. i verovatno će se nastaviti i 2006. godine.

Upotreba kokaina na globalnom nivou je blago opala. Međutim, za razliku od najnovije situacije u Kanadi ili Sjedinjenim Državama gde je nedavno objavljena studija za učenike srednjih škola

⁵⁷ Danas cena heroina u Albaniji varira od 11.000 do 14.000 eura po kilogramu. Zarada od makedonskog tržišta dostiže između 10-12 miliona eura.

⁵⁸ UNODC, Svetski izveštaj o drogama za 2006.

⁵⁹ Europolov izveštaj o drogama za 2006. god. Ovo plovilo bi bilo u stanju prevesti 15 tona kokaina kroz Karipsko more.

pokazala da je, i za kokain i kreka kokain, godišnja stopa opala u 2005⁶⁰, u Evropi upotreba kokaina je još uvek u porastu. Uživanje kokaina u Zapadnoj i Centralnoj Evropi (1,1% stanovništva uzrasta 15 – 64 godine) još uvek je na nižem nivou nego u Severnoj Americi (2,3%), ali u Evropi se kreće naviše. Gotovo 25% uživalaca kokaina u svetu (više od 3 miliona ljudi) živi u Zapadnoj i Centralnoj Evropi. Sve se više traži medicinski tretman zbog kokaina. Iako postoje velike razlike među zemljama, na kokain otpada oko 10% svih traženja lekarskog tretmana u čitavoj Evropi. Uživanje kreka, vrste droge koja je posebno vezana za zdravstvene i druge probleme, u Evropi je i dalje ograničeno.

U sva projektna područja kokain stiže uglavnom preko kurira vazdušnim putem, skriven u koferima i odeći, zatim brodovima i čamcima, ili urgentnim poštanskim pošiljkama.

Nedozvoljena trgovina kokainom putem morskih luka (u Grčkoj, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Albaniji i Italiji), obično uključuje velike količine (i viši kvalitet) ovog narkotika. Veći transporti kokaina uglavnom su tranzitnog karaktera, prevoze se kopnenim putem kamionima, često zapakovani u boce i namenjeni tržištima EU.

U Albaniji je sadašnja cena kokaina oko 35.000 eura po jednom kilogramu. Policija Srbije, u zajedničkoj istražnoj operaciji s drugim policijskim snagama, uglavnom organima za sprovođenje zakona Italije, pomagala je pri zapleni 200 kg kokaina (190 kg je oduzeto u Italiji a u Srbiji 10 kg). Kriminalne grupe umešane u krijumčarenje kokaina dobro su organizovane i imaju efikasne strategije prevoza.

3.1.6 Droge i kriminal

Na nivou Evrope u velikoj meri nedostaju uporedni podaci o većini aspekata veze između droga i kriminala. Glavni izuzetak su krivična dela vezana za droge, što su zabeležena krivična dela protiv zakona o kontroli droga. Iako bi trebalo biti oprezan u poređenjima između država, čini se da su u periodu između kasnih 1990-tih i 2003. god. krivična dela vezana za droge zabeležila rast u mnogim zemljama EU-a i da su zemlje Jugoistočne Evrope veoma profitirale od toga. Svi krivični zakoni u projektnim područjima sadrže odgovarajuće odredbe protiv droga.

Malo toga se zna o cenama, zaradama i upotrebi dobiti stečene kriminalom, što je osnova za buduće istrage, npr. pranje novca ili konfiskaciju. Imajući na umu činjenicu da se od proizvodnje, prometa i ulične prodaje zarade milijarde eura (ili US dolara), čini se da još uvek ima mnogo prostora za unapređenje rada organa za sprovođenje zakona.

Srbija je zabeležila najveću organizovanu kriminalnu grupu, "Zemunski klan"⁶¹, koja je imala šest podgrupa koje su vršile prodaju preko vlastitih dilerskih mreža. Vođe klana su ulagali zaradu, procenjenu na stotine miliona eura u pokretnu i nepokretnu imovinu i luksuznu robu. Da bi zaštitio svoj posao, korišćenjem ogromne finansijske moći procenjene na stotine miliona eura, klan je podmićivao zvaničnike u pravosuđu i policiji i osnovao medijsku kuću za vršenje uticaja na javno mnjenje. Nezakonita zarada se najverovatije ulagala u procese privatizacije, u nekretnine, komercijalna preduzeća, itd. Zarada od makedonskog tržišta dostigla je između 10 – 12 miliona eura. Ukupna dobit od kriminala vezanog za droge nije se mogla preciznije utvrditi s obzirom da nije bilo istraga vezanih za pranje novca.

Hrvatske kriminalne grupe uključuju mešovite strukture koje često vodi osoba koja ima krivični dosije. Disciplina se postiže pretnjom i nasiljem uglavnom kako bi se klijenti natjerali da plate dugove i zadržavanjem zarade od kriminalnih aktivnosti. Članovi grupa su skloni vršenju drugih krivičnih dela, kao što je krijumčarenje oružja i cigareta i iznuđivanje. Zarada se uglavnom troši na pokretnu i nepokretnu imovinu, kao što su nekretnine u turističkim središtima, te na upadljiv način

⁶⁰ UNODC, Svetski izveštaj o drogama za 2006; Prema ovom istraživanju, stopa kokaina je oko 20% niža nego 1998. godine.

⁶¹ Zemun jedan deo Beograda.

života. Hrvatski organi za sprovođenje zakona saopštavaju da kriminalne organizacije koriste različite metode zaštite svojih aktivnosti, kao što je kontranadzor, često korišćenje kodiranih poruka i šifri u telefonskim razgovorima, međunarodne aktivnosti, nedozvoljen transfer nezakonito stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Prema vlastima Albanije, vrednost droga koje se proizvedu ili prometuju preko Albanije iznosi oko 50 miliona eura godišnje.

3.1.7 Droge i AIDS

Krajem 2005. godine, procenjeno je da 38,6 miliona ljudi u svetu ima HIV/AIDS. Te iste godine zabeleženo je, prema procenama, 4,1 milion novih zaraženih dok je oko 2,8 miliona umrlo. Jedna trećina ljudi sa HIV/AIDS-om je u dobu između 15 i 24 godine. Zloupotreba droga ubrizgavanjem jedan je od osnovnih uzroka zbog kojih se ova epidemija pripisuje približno 5% prenosa HIV-a⁶². Preventivne aktivnosti na ograničavanju širenja HIV/AIDS-a među uživaocima droge ubrizgavanjem, i preko njih, na njihove partnere, decu šire stanovništvo, od ključnog su značaja.

Pojava AIDS-a zbog ubrizgavanja droga je u padu već neko vreme. Heteroseksualni kontakt je nadmašio ubrizgavanje droge kao najveći faktor rizika za razvijanje AIDS-a u Evropi. Ovo se može pripisati sve većoj dostupnosti veoma aktivne antiretroviralne terapije (HAART) od 1996. godine u zemljama EU-a u kojima je najizraženiji ovaj problem. Međutim, procenjuje se da je obuhvat dosta slab u zemljama Baltika i Jugoistočne Evrope. Može se tvrditi da bi se to moglo odraziti u većem broju novih slučajeva AIDS-a među uživaocima droge ubrizgavanjem u barem nekim zemljama iz ovih regija. Projektna područja su dala veoma malo informacija o ovom problemu. Treba naglasiti da je ovde potrebna stalna opreznost.

Evropa i Centralna Azija su zadnjih godina iskusile u svetu najbržu epidemiju HIV/AIDS-a. Pa ipak, u zemljama Jugoistočne Evrope stopa preovladavanja HIV-a je manja od 0,1%, što je među najnižim. Razlog tome može biti nizak nivo infekcije među stanovništvom ili delimično, neadekvatan sistem kontrole / nadzora. Svi najvažniji faktori koji doprinose izbijanju epidemije HIV/AIDS-a postoje u ovoj regiji. HIV i AIDS nesrazmerno pogađaju mlade (80% ljudi zaraženih HIV-om imaju 30 godina ili manje)⁶³. Većina zemalja ima veoma mladu populaciju koja je pogođena procesom socijalne tranzicije, ratovima, nezaposlenošću i drugim faktorima. Među mladima je sve više zloupotrebe droga i rizičnog seksualnog ponašanja.

Stoga je za očekivati da će broj slučajeva HIV-a u svim projektnim područjima rasti i već je u porstu, naročito u Srbiji. Pojava hepatitisa C je takođe vidljivo u porastu, što ukazuje na to da uživaoci droge ubrizgavanjem praktikuju deljenje igle.

Osim što dovodi do ljudske patnje, epidemija HIV/AIDS-a značajno utiče i na troškove brige za pojedince, domaćinstva, zdravstvene službe i društvo u celini. Studija Svetske banke ustanovila je da su sistemi javnog zdravlja slabog kapaciteta i da postoje praznine u finansijskom i institucionalnom kapacitetu neophodnom za sprovođenje na dokazima zasnovanih i racionalnih Strategija za HIV/AIDS. Političko opredeljenje mora biti veće da bi se odmah delovalo. Preventivne intervencije za zemlje su racionalne, i kratkoročno, finansijski izvoldjlive vlastitim sredstvima.

⁶² UNODC, Zloupotreba i potražnja droge, juni 2006.

⁶³ Svetska banka, HIV/AIDS na Zapadnom Balkanu, oktobar 2005. god. str. 1-199.

Tabela 2: Zaplene droge na "balkanskoj ruti" između 1998. i 2004. god. u kilogramima i jedinicama

Zemlja	Droga	2000.	2001.	2002.	2003	2004*	2005.	2006 (I-V)
Albanija	Heroin	47 000	4.500	71.714	114.475	155.925	40.9	77.6
	Kokain	4 000	0.266	0.006	1.286	2.4	2.8	1.0
	Biljka kanabisa	6 604.0	6915.0	13717.8 99	7760.17 0	4544.15 4 (marihuana) 73757(biljaka)	8,332.0 332,186+ biljaka	379.9 1,915 + biljaka
	Smola kanabis	-	-	-	-	1.185		
	Ekstazi	-	-	-	-	10 u		
Bosna i Hercegovina	Amph.	-	-	10 jed.	50 jed.	-	-	-
	Heroin	0.375	1.900	3.265	-	5.036	68.53	
	Kokain	164.392	-	0.240	-	-	30.86	
	Biljka kanabisa	127.982	467.585	919.545	-	168.192	318.51+ 1,956 biljaka	
	Smola kanabis	-	0.060	-	-	-	11.86	
Hrvatska	Ekstazi	-	-	1212 jed.	-	-	3,387	
	Amph.	-	-	117.000	-	-	4.71	
	Heroin	7.041	19.569	46.359	85.727	114.4	27.1	
	Kokain	913.127	1.487	3.365	380.769	17.6	9.0	
	Biljka kanabisa	797.501	737.911	608.070	435.037	428.2	983.2	
	Smola kanabis	1.041	4.559	2.107	2.281	5.9	53.4	
	Ekstazi	9979 jed.	12906 jed.	110632 jed.	29840 jed.	27.048 jed.	33.601 jed.	
	Amph. (kg i jed.)	2.124	0.931	28.026	3.814	7.2	14.3	
"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"	Heroin	90.789	110.882	28.572	66.145	242.000	69.3	
	Kokain	4.689	5.860	0.342	0.342	0.131	11.0	
	Biljka kanabisa	1333.39 9	99.115	29.234	180.681	550.000	203.2 + 3,077 biljaka	
	Smola kanabis	427.519	309.846	258.406	423.564	-	3.2	
	Ekstazi	280 jed.	45 jed.	0.002 kg 18 341 jed.	-	-	2.857jed.	
	Amph.	-	-	7.015	-	-	1.8	
	Heroin	-	62.518	43.462	262,995. 0	469.604	342.010	
Srbija i Crna Gora Crna Gora ⁶⁴	Kokain	-	3.723	1.962	5,336.1	15,468.0	5,321.0	
	Biljka kanabisa	-	1230.22 4	774,284	1464.95 5	3901,87 0	1142,004	

Crna Gora	Smola kanabis	-	4.534	6.814	648.1	3,350.1	8,020	
	Ekstazi	-	0.079 kg 10811 jed.	10 000 jed.	76,194je d.	9,260 jed.	7,539jed.	
	Amph. Heroin Kokain	-	0.087	-	113.1 kg	6.1 kg	1.1 kg 17.6 0.03	
	Biljka kanabisa						367.5	
Kosovo	Smola kanabis						10.5	
	Ekstazi							
	Amph. Heroin	-	0.82	6.11	46.78	23.28	36.48	5.81
	Kokain	-	0.04	1.41	8.48	0.01	3.79	
	Biljka kanabisa	-	30.72	48.05	30.82	23.29 + 7,983 biljaka	55.30 + 31,158 biljaka	16.16
	Smola kanabis	-	-	-	-	0.95	0.21	0.26
	Ekstazi Amph.	- -	4jed. 0.03	50jed. 0.02	40jed. -	56jed. 12.0	39.5jed. 13.12	

*Podaci za 1998-2004 uzeti iz UNODC Svetskog izveštaja o drogama za 2005. Podaci za 2004 uzeti iz Izveštaja Stejt Departmenta o međunarodnoj strategiji za kontrolu narkotika za 2003 i 2004., delimično i podaci za 2005 - 2006 uzeti iz odgovora projektnih područja na pitanja iz upitnika za 2006. (vidi Četvrto poglavlje).

3.2 TRGOVINA LJUDIMA⁶⁵

U jednom novijem izveštaju ističe se da još uvek postoji manjak informacija o obimu ovog kriminala i da su naponi u borbi protiv trgovine ljudima do sada bili manje ili više neusklađeni i neuspešni⁶⁶. Trgovina ljudima predstavlja temu kojom se bave vlade mnogih evropskih zemalja već nekoliko godina. To se ogleda, između ostalog, i u broju međunarodnih konvencija i odluka donesenih poslednjih godina:

- Konvencija o pravima deteta (1990)⁶⁷;
- Konvencija Europol-a (1998)⁶⁸;
- Udarna grupa Pakta stabilnosti o trgovini ljudima [SPTF] (2000)⁶⁹;
- Preporuke Saveta ministara o "Delovanju protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorišćavanja" (2000) i o "Zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja" (2001)⁷⁰;
- Direktiva Saveta EU o dopuni odredaba člana 26. Konvencije za sprovođenje Šengenskog sporazuma od 14. juna 1985. "Odgovornost prevoznika" (2001)⁷¹;
- Okvirna odluka Saveta EU o borbi protiv trgovine ljudima (2002)⁷²;
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta i prodaji dece (2002)⁷³;
- Evropski nalog za hapšenje (izručenje) (2002)⁷⁴;
- UNOHCHR, Preporuke principa i smernica o ljudskim pravim i trgovini ljudima (2002)⁷⁵;
- OSCE Plan delovanja za borbu protiv trgovine ljudima (2003)⁷⁶;
- 'Protokol o trgovini ljudima' uz Konvenciju UNTOC (2003)⁷⁷;
- Okvirna odluka Saveta EU o borbi protiv seksualnog iskorišćavanja dece i dečije pornografije (2004)⁷⁸;
- Direktiva Saveta EU o dozvolama za kraći boravak (2004)⁷⁹;
- Konvencija Saveta Evrope o delovanju protiv trgovine ljudima (ETS 197).

Iako je neizbežno da neke od žrtava trgovine ljudima uđu u zemlju kao ilegalni imigranti, zbog metoda koje trgovci koriste, ovo su dva veoma različita kriminalna područja⁸⁰. Za razliku od

⁶⁵ U ovom izveštaju namerno se ne bavimo pitanjem ilegalnog usvajanja dece, trgovinom ljudskim organima ili dečijom pornografijom, što su sve aspekti trgovine ljudima.

⁶⁶ UNODC Izveštaj o "Trgovina ljudima: globalni uzorci", objavljen 24. aprila 2006. godine

⁶⁷ UN Konvencija o pravima deteta, usvojena rezolucijom Generalne skupštine br. 44/25 20. 11. 1989, stupila na snagu 2. septembra 1990. god. Zemlje koje pristupaju EU, Bugarska i Rumunija i zemlje kandidati Hrvatska i Turska već su potpisale i ratifikovale ovaj protokol.

⁶⁸ Konvencija, bazirana na čl. K.3 Sporazuma o EU, o uspostavljanju Ureda evropske policije (Konvencija o Europolu), aneks iz člana 2., 1998.

⁶⁹ SPTF je formiran da se podstakne i ojača saradnju među zemljama Jugoistočne Evrope (SEE) i deluje pod okriljem Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE), na žalost, aktivnosti koje su dokumentovane okončane su 2004. god.

⁷⁰ Svet Evrope, R(2000)11 i R (2001)16.

⁷¹ Direktiva Saveta EU 2001/51/EC, OJ L 187/45.

⁷² Okvirna odluka Saveta EU 2002/629/JHA, OJ L 203/1.

⁷³ Fakultativni protokol o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji postao je pravno obavezujući 18. 1. 2002. Do danas ga je potpisalo i ratifikovalo više od 100 država (vidi: www.ohchr.org).

⁷⁴ Okvirna odluka Saveta EU 2002/584/JHA, OJ L 190/1.

⁷⁵ UNHCHR, Preporučeni principi i smernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima, dopuna izveštaju visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija Ekonomskom i socijalnom savetu, str. 2, E.2002.68.

⁷⁶ Na osnovu ministarske deklaracije o trgovini ljudima, donesene u Portu, 2002.

⁷⁷ Protokl o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i decom, kao dopuna Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, donesena rezolucijom A/RES/55/25 od 15. 11. 2000. god. na 55. sednici Generalne skupštine UN-a, stupila na snagu 25. 12. 2003. Sva projektna područja su potpisala i ratifikovala UN "Palermo" konvenciju i uz nju vezan protokol o "Trgovini ljudima".

⁷⁸ 2004/68/JHA, 22. decembar 2003.

⁷⁹ Direktiva Saveta EU 2004/81/EC, 29. april 2004, (OJ L 626/19, 6.8.2004).

⁸⁰ Trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije u EU: Europolova perspektiva, januar 2006.

koncepta krijumčarenja migranata koji se fokusira na ilegalne prelaskе granice, trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava pojedinca putem eksploatacije, često delovanjem mreža organizovanog kriminala⁸¹. Zbog toga je to manje problem politike migracije, a više zaštite žrtava i njihovih prava i kažnjavanje trgovaca i njihovih saradnika. Trgovina ljudima je višestruki, sve veći problem globalnog domena⁸².

Kao posledica toga, potrebno je istaći šest glavnih zadataka koji stoje pred vladama:

- Primeniti i dobro iskoristiti usklađene zakonske propise za borbu protiv trgovine ljudima;
- Smanjiti potražnju, bilo za uslugama koje pruža seksualno roblje ili za robom ispod cene koju proizvode potčinjeni ljudi u fabrikama, farmama i rudnicima;
- Intenzivirati saradnju agencija za sprovođenje zakona;
- Usmeriti se na kriminalce koji zarađuju na osetljivosti ljudi koji pokušavaju pobeći od siromaštva, nezaposlenosti, gladi i ugnjetavanja;
- Zaštititi žrtve trgovine, naročito žene i decu;
- Pružiti pomoć žrtvama trgovine u programima repatrijacije.

Trgovina ljudima, iako teško krivično delo i ugrožavanje ljudskih prava, u mnogim zemljama smatra se lakšim krivičnim delom, za koje se izriču blaže kazne, i nije potrebna posebna oprema niti složene mreže nalik na preduzeća. Srećom, slično kao i većina evropskih zemalja⁸³, projektna područja su se rano fokusirala na ovu problematiku, zahvaljujući podršci evropskih tela i programa, kao što su CARDS⁸⁴, Savet Evrope⁸⁵, SECI Centar, Pakt stabilnosti, OSCE, ODIHR i UN.

Projekat LARA Saveta Evrope je 2003. godine utvrdio zemlje u kojima ova kriminalna područja nisu bila zakonski uređena. U upitniku Saveta Evrope za 2006. godinu većina projektnih područja je navela značajne zakonske izmene i dopune, posebno u krivičnom zakonodavstvu⁸⁶, nove strategije, planove delovanja, organizacione ili strukturalne promene i druge aktivnosti (osim Bosne i Hercegovine). Nedavno je IOM uspešno okončao dvogodišnji projekat kojim je data podrška Jugoistočnoevropskim zemljama u uvođenju privremenih dozvola boravka za žrtve trgovine, u što su u potpunosti bile uključene nevladine organizacije, uključujući i izradu mehanizma "psa-čuvara". Sva projektna područja u regiji su donela potrebne propise i složila se da podrže regionalni pristup⁸⁷.

Iako je svakako došlo do mnogih poboljšanja na zakonodavnom nivou⁸⁸, ostaje i dalje problem konkretnog izostanka implementacije međunarodnih standarda od čega trgovci ljudima izvlače ogromnu korist.

⁸¹ Prema članu 3(a) UNTOC Konvencije "Trgovina ljudima podrazumeva regrutovanje, prevoz, prebacivanje, smeštanje ili prijem osoba, korišćenjem pretnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otimanjem, prevarom, obmanom, zloupotrebom moći ili osetljivog položaja ili davanjem ili primanjem plaćanja ili koristi za dobijanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili postupke slične ropstvu ili uklanjanje organa".

⁸² UNODC, Izveštaj o Trgovini ljudima: globalni uzorci, 24. april 2006. god., utvrđuje 127 zemalja porijekla, 98 tranzitnih zemalja i 137 odredišnih zemalja i zaključuje: "Doslovno nijedna zemlja u svetu ne postoji koja nije pogođena kriminalom trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije ili prisilnog rada".

⁸³ Europol, "Zakonodavstvo o trgovini ljudima i krijumčarenju ilegalnih imigranata", oktobar 2005.

⁸⁴ Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilnost.

⁸⁵ Na primer: Savet Evrope, projekat LARA, Reforma krivičnog zakonodavstva u Jugoistočnoj Evropi u pogledu trgovine ljudima, juli 2002 – oktobar 2003.

⁸⁶ Za razliku EU, nivoi i vrste kazni ne razlikuju se značajno među projektnim područjima, koje su u potpunosti u skladu sa UNTOC Konvencijom i ciljem politike EU o usklađivanju zakonodavstva.

⁸⁷ Konferencija o regionalnoj saradnji u suzbijanju trgovine ljudima, Stokholm, 9. juni 2006., McKinley, generalni direktor IOM-a, u uvodnom govoru, istakao je da "ovo daje primer za neke zemlje članice EU".

⁸⁸ Sva projektna područja su potpisala "Palermo" konvenciju i uz nju Protokol o trgovini ljudima 12. 12. 2000. god. Ratifikacija ove konvencije izvršena je u septembru 2001 (Srbija i Crna Gora), aprilu 2002. (Bosna i

Trgovina ljudima i (seksualno) iskorišćavanje osjetljivih osoba u velikoj meri je "podzemni zločin", što objašnjava teškoću u tačnom kvantificiranju veličine problema vezano za različite elemente ovog oblika organizovanog kriminala. Mnogi naponi agencija za sprovođenje zakona fokusiraju se samo na vidljive delove trgovine ljudima, uglavnom zanemarujući neformalne i organizacione strukture koje su u pozadini. Širom Evrope još uvek se ne zna koliko krivičnih prijava, npr. zbog silovanja, nezakonitog hapšenja i zatvaranja, teških telesnih povreda, pljačke i krađe (dokumenata), predstavlja skrivene elemente organizovane trgovine ljudima. Dodatni problemi u otkrivanju trgovine ljudima javljaju se zbog činjenice da žene žrtve trgovine vrlo često čute o trgovcima kako bi zaštitile porodicu kod kuće kojoj prete kriminalne organizacije.

Tgovina ljudima često uključuje kriminalne organizacije koje se koriste pretnjama ili silom, prisilom, prevarom, obmanom i drugim sredstvima. Trgovina ljudima obuhvata nekoliko jasno odvojenih, ali međusobno povezanih dela, kao što su regrutovanje, transport, smeštanje i eksploatacija, što nije jednokratni događaj, nego se odvija u određenom periodu. Organizovane grupe iskorišćavaju tržišne prilike za seksualnim uslugama i jeftinom radnom snagom s jedne strane (potražnja) i tešku situaciju žena i dece u mnogim zemljama na drugoj strani (ponuda). Osim toga, računaju na visoke zarade i, uprkos zakonodavnim promenama, na relativno nizak rizik kontrole i sankcija⁸⁹, kao i na činjenicu da novi sistem kontrole granica u proširenoj EU još uvek ne funkcioniše bez teškoća⁹⁰.

Niski podaci koji se beleže i niska stopa osuđujućih presuda za učinioce krivičnog dela trgovine ljudima predstavlja zabrinjavajući problem koji treba rešavati. Ovaj izveštaj ima za cilj da popuni praznine u projektnim područjima otvaranjem pitanja trgovine ljudima u pogledu usklađenih i adekvatnih kazni, procesnog zakonodavstva, prevencije, uključujući povećanje svesti o problemu, prikupljanja podataka i intenziviranja procesa reintegracije.

Nije jasno da li je došlo do stvarnog povećanja broja osoba kojima se trguje iz Jugoistočne Evrope ili preko nje u EU, jer još uvek nema centralnog prikupljanja podataka koji bi omogućio da se utvrdi stvarni obim problema.⁹¹ Nepostojanje tačnih podataka i statistika o ovom fenomenu, organizacione manjkavosti i relativno slab angažman agencija za sprovođenje zakona u ovoj problematičnoj oblasti, očigledno je sprečilo projektna područja da daju sveobuhvatne i detaljnije odgovore.

Informacije koje su dale i stavile na raspolaganje one međunarodne organizacije koje deluju u ovoj oblasti, međutim, sugerišu da nema smanjenja trgovine, nego da je to možda promena trenda u tome što je više "unutrašnje trgovine" u nekim zemljama izvorima i više "skrivenog tržišta".

Svake godine na stotine hiljada muškaraca, žena i dece bude žrtvom trgovine i krijumčarenja u celom svetu. Informacije o stvarnoj veličini problema su ograničene i razlikuju se od izvora do izvora. Na primer, Izveštaj US Stejt Departmenta "Trgovina ljudima" za 2005. godinu⁹² procenjuje da u celom svetu ima približno 600.000 do 800.000 osoba kojima se trguje godišnje preko međunarodnih granica radi seksualne eksploatacije i prisilnog rada, 70% žena i 50% dece. IOM procenjuje da se svake godine 500.000 žena proda na tržišta prostitucije u Evropi⁹³. OSCE je čak došao do procene da se godišnje u svetu trguje sa 1,2 miliona dece (osoba mlađih od 18 godina), koja se prodaju i kupuju da

Hercegovina), avgustu 2002. (Albanija), januaru 2003. (Hrvatska) i januaru 2005. ("Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija).

⁸⁹ Europol je 2006. obavestio o zatvorskim kaznama od 18 i 23 godine koje su izrečene osuđenim trgovcima ljudima u Velikoj Britaniji. Znači, trgovina ljudima nije više kriminalni poduhvat koji asocira na "nizak rizik".

⁹⁰ Europol, EU Izveštaj o organizovanom kriminalu za 2005. 25. oktobar 2005.

⁹¹ Videti veoma opširne izveštaje za 2002, 2003 i 2004. Barbare Limanowske o "Trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi - fokus na prevenciju u: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", Srbiji, Moldaviji, Rumuniji, Crnoj Gori i provincijom Kosovo pod upravom UN-a", koji su objavili UNICEF, UNOHCHR i OSCE/ODIHR u martu 2005.

⁹² U.S. Stejt Department (2005), "Izveštaj o trgovini ljudima"; Međutim, potpuno ista procena je data u izveštaju za 2002. god. (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2005/>).

⁹³ www.iom.int/en/news

bi bila eksploatisana u poljoprivredi, industriji, rudnicima i u komercijalnoj seksualnoj industriji, te za prosjačenje i sitni kriminal.

Iako nisu dostupni pozdani podaci, neke nevladine organizacije koje deluju u ovoj oblasti procenjuju da do 30% žrtava trgovine u Jugoistočnoj Evropi čine deca. Veruje se da ovaj broj može porasti jer trgovci traže načine da osiguraju mlađe devojčice za seksualnu eksploataciju, posebno one koje se kupuju ili prodaju kao device, zbog straha od HIV/AIDS-a. Odgovori koje su dala projektna područja u vezi sa trgovinom decom nisu adekvatni i brojevi su nepotpuni i fragmentarni. Osim toga, tretiranje dece žrtava trgovine na potpuno isti način kao odraslih nije odgovarajuće, posebno u slučajevima kada su decu prodali vlastiti roditelji.

Iz tog razloga udarna grupa Pakta stabilnosti pozvala je države u regiji da izrade sveobuhvatne državne planove delovanja protiv trgovine decom i da ih što pre sprovedu⁹⁴. Projektna područja, međutim, treba da izrade te planove i u skladu sa standardima EU, kao što je Okvirna odluka Saveta EU o borbi protiv trgovine ljudima i o borbi protiv seksualne eksploatacije dece i dečije pornografije⁹⁵, kao i Direktivu Saveta EU o dozvolama za kraći boravak žrtava trgovine koje sarađuju sa nadležnim organima.

Imajući u vidu značaj "balkanske rute" za krijumčarenje i trgovinu različitim robama koje su tražene na evropskim tržištima, nije čudno da veliki broj žrtava trgovine, naročito žena, prolazi ovom rutom⁹⁶. Trgovina ljudima je ozbiljan problem u Jugoistočnoj Evropi već neko vreme. Ova regija se koristi kao tranzitna ruta i mesto porekla, ali i sve više kao odredišno mesto.

Osim toga, blizina zemalja odakle trgovina polazi, kao što su Moldavija, Rumunija, Ukrajina s jedne strane, te zemalja EU-a, kao što su Grčka i Italija, s druge strane, dozvoljavaju kriminalnim mrežama trgovaca iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" da usko sarađuju.

Posao trgovine ljudima obično funkcioniše na sledeći način:

- **Regrutovanje:** Žene se javljaju na oglase za posao bejbisiterke, manekenke, frizerke, plesačice, konobarice, i sl. objavljen u novinama ili na internetu. Isto tako ih prijatelji ili rođaci pozivaju ili ohrabruju da traže prilike za "posao na Zapadu"
- **Prevara vezano za lične dokumente:** Za prevoz i dokumente staraju se organizovane kriminalne grupe.
- **Vezivanje dugom:** Lični dokumenti im se često po dolasku oduzimaju i žene se suočavaju sa velikom sumom novca koji duguju trgovcu za prevoz koji treba vratiti prostitucijom.
- **Prisila:** Često se pribegava nasilju kako bi se žene prisilile na prostituciju. Brojna su izveštavanja o ženama koje se drže u izolaciji, premlaćuju, siluju, prisiljavaju na upotrebu droge kako bi ih se "slomilo" i nateralo da rade. U tu svrhu se i preti njihovim porodicama.
- **Dalja eksploatacija:** Žrtve se dalje prodaju ili razmenjuju između kriminalnih grupa ili zemalja kako bi se osigurala "sveža roba" na tržištu, sprečilo otkrivanje i žrtve dezorijentisale tako da ne mogu uspostaviti kontakt koji bi im pomogao da pobegnu.

Međunarodno prisustvo, posebno na Kosovu i u Bosni i Hercegovini,⁹⁷ na početku je stvorilo značajnu potražnju za seksualnim uslugama krajem devedesetih i početkom 2000-tih godina i

⁹⁴ Udarna radna grupa Pakta stabilnosti o trgovini ljudima, 6. sastanak za suzbijanje trgovine ljudima, Beograd, 23-24. mart 2004, Zaključci i izveštaj o napretku, Portorož, 7. juni 2004.

⁹⁵ Savet EU, "Trgovina ljudima", okvirna odluka, 19. juli 2002.

⁹⁶ Među ostalim razlozima, "balkanska ruta" podstakla je evropskog šefa policijske radne grupe da obaveže Europol na izradu posebnog Akcionog plana o trgovini ljudima iz utvrđene problematične zemlje (Bugarska), koji je usvojen u maju 2003.

⁹⁷ Krajem 2005. KFOR je na Kosovu imao oko 16.000 vojnika iz 36 država (<http://www.nato.int/kfor>); trenutni broj trupa EUFOR-a je 7.000 (<http://www.euforbih.org>) i više od 250 međunarodnih organizacija i NVOa.

pretvorilo Kosovo i Bosnu i Hercegovinu u glavno odredište za žene žrtve trgovine⁹⁸. Do januara 2004. godine UNMIK-ov spisak barova i drugih sličnih mesta koja su bila "zabranjena" za osoblje UNMIK-a i KFOR-a, zbog sumnje da su neka od njih umešana u trgovinu ženama povećan je na preko 200 do januara 2004⁹⁹. U međuvremenu u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, mnoga javna mesta gde se nude seksualne usluge zatvorena su zahvaljujući naporima EUFOR-a, KFOR-a i agencija za sprovođenje zakona.

Odgovori na upitnik Saveta Evrope za 2006. godinu pokazuju da ostaje još mnogo toga da se uradi kako bi se dodatno poboljšali rezultati rada vlada i sprovođenja zakona u ovoj oblasti i ukazuju na sledeće:

Tabela 3: Podaci o trgovini ljudima koje su dala projektna područja

2005.	Albanija	BiH	Hrvatska	Kosovo	CrnaGora	Srbija***	"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"
Slučajevi	40 (MUP) 409 (UGT)	-	6	45	3	-	12
OK sluč.	-	-	2	-	-	-	-
OK grupe	3 (MUP) ili 21**	-	-	-	-	-	-
Učinioci	65 (MUP) 439 (UGT) 75**	-	-	90	3	-	40
Žrtve	-	-	-	-	23	44	-

* MUP (Ministarstvo unutrašnjih poslova) – GPO (Ured glavnog tužioca)

** Trgovina ženama, oružjem i ljudima;

*** 2000-2006: 314 slučaja, 286 učinioca, 2002-2006: 190 žrtava.

Albanija navodi da su 2003. godine krivično gonjene 24 kriminalne grupe umešane u trgovinu ljudima (nema informacija o broju slučajeva i učinilaca). U prvih devet meseci 2004. god. razbijeno je 13 kriminalnih organizacija u 73 evidentirana slučaja trgovine ženama radi seksualne eksploatacije, sa 115 učinilaca. Devet slučajeva trgovine decom je takođe zabeleženo, u koje je umešano 11 učinilaca. Nisu dati podaci za poslednja tri meseca 2004. godine. Za 2005. godinu policija beleži 30 slučajeva trgovine ženama sa 49 učinilaca i 10 slučajeva trgovine maloletnicima, sa 16 učinilaca. Drugi policijski izvor beleži 21 organizovanu kriminalnu grupu sa 75 učinilaca krivičnog dela trgovine ženama radi prostitucije, oružjem i ljudima. U istom periodu Ured glavnog tužioca Albanije (UGT) beleži 409 slučajeva trgovine ženama, koji uključuju 439 učinilaca. Uprkos ovako različitim podacima, koje ne dozvoljavaju ozbiljnu analizu, Albanija tvrdi da je trgovina ljudima problem koji je u opadanju. Međutim, prema UNODC-u, Albanija je pre svega tranzitna zemlja ("veoma visoko"), uglavnom za žrtve trgovine iz Moldavije, Rumunije i Ukrajine u Grčku, Italiju i Veliku Britaniju. Drugo, ona je zemlja porekla ("veoma visoko"), a zemlje odredišta su uglavnom Belgija, Francuska, Grčka, Italija, Holandija, Velika Britanija, i u manjoj meri, Nemačka. Treće, Albanija je zemlja odredišta ("srednje") za žrtve iz Moldavije, Rumunije i Ukrajine. Posebnu pažnju treba posvetiti

⁹⁸ Vidi saopštenje za štampu Amnesty Internationala *Kosovo: žene i devojke žrtve trgovine imaju ljudska prava* od 5. juna 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>) i *Kosovo: međunarodne mirovne snage rasplamsavaju eksploziju u seksualnoj eksploataciji, trgovini i ljudskoj bedi*, 6. maj 2004: *Human Rights Watch Nade izdane: Trgovina ženama i devojka u postkonfliktu Bosnu i Hercegovinu radi prisilne prostitucije*, Svezak 14, br. 9, novembar 2002; i *Trupe UN-a na Kosovu "rasplamsavaju seksualnu trgovinu"*, *BBC vesti*, 5. juni 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm.

⁹⁹ Broj "zabranjenih" mesta može dati samo približnu sliku stope rasta trgovine i prostitucije. Jedinica za istraživanje trgovine i prostitucije UNMIK-a, Izveštaj na kraju godine 2003., Amnesty International (2004.) i razgovor s službenikom UNMIK-a, juli 2005.

trgovini dece, posebno romske, ciganske i egipatske dece. Službeni podaci su očigledno fragmentarni, razlikuju se i predstavljaju samo manji deo ukupnog problema i ovoj kriminalnoj pojavi treba posvetiti više pažnje.

Bosna i Hercegovina (BiH) u svom odgovoru na upitnik za 2005. godinu navodi da se za seksualnu eksploataciju smatra da je postala tajnija i sofisticiranija (privatni stanovi, eskort usluge, internet). Međutim, BiH nije dala nikakve podatke niti materijal za 2004. i 2005. godinu. Međutim, prema UNODC, BiH je prvo zemlja tranzita ("visoko"), uglavnom za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine u Italiju i druge zapadne zemlje. Drugo, ona je i zemlja odredišta ("visoko") za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine, ali i Belorusije, Kazahstana i Ruske Federacije. Konačno, BiH je i zemlja porekla ("srednje") žrtava trgovine u Hrvatsku, Nemačku, Italiju, Holandiju, Španiju i Veliku Britaniju. Žrtve su uglavnom žene i devojke za seksualnu eksploataciju.

Hrvatska navodi da je njeno tržište za trgovinu ljudima maleno, u odnosu na ostala projektna područja u regiji. 2004. godine bile su 3 organizovane kriminalne grupe sa 11 učinilaca umešanih u 3 zabeležena slučaja. 2005. godine ukupno 6 slučajeva trgovine ljudima bilo je predmet krivične istrage, od kojih su samo dva povezana sa organizovanim kriminalom. Ovi podaci govore o tome da je Hrvatska i dalje zemlja tranzita, iako je zabeleženo i da "svi statistički pokazatelji jasno govore da Hrvatska postaje i zemlja odredišta". U stvari, prema UNODC-u, Hrvatska je generalno ocenjena ocenom "srednje" kao zemlja odredišta (za žrtve iz Ukrajine), tranzita (za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine i drugih zemalja Centralne i Jugoistočne Evrope u veliki broj EU zemalja) i porekla (posebno u Austriju, Italiju i Španiju).

Kosovo navodi da su se do 1. novembra 2005. god. okončale različite promene u policijskim strukturama i da je sektor za regionalnu trgovinu ljudima (THBS) u potpunosti stavljen pod komandu Kosovske policijske službe (KPS), u Odeljenju za organizovani kriminal. Međunarodnim policijskim službenicima prestao je status supervizora i otada obavljaju posao posmatrača i oficira za vezu. U maju 2005. donesen je Kosovski plan akcije protiv trgovine ljudima, sveobuhvatan okvir svih akcija i subjekata koji učestvuju u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima. Kosovo je uspostavilo funkciju obavestajnog koordinatora odseka protiv trgovine ljudima i u 2006. godine dalo kvalitetniju analizu. 2003. godine IOM je zabeležio značajan broj Kosovara žrtava unutrašnje trgovine (83), posebno maloletnika oko 15 godina starosti¹⁰⁰. U 2004. utvrđeno je 48 žrtava, od čega 11 dece (mlađih od 18). Većina žrtava je došla iz Moldavije (17), Albanije (13) i samo 11 sa Kosova. Prema službenoj i pouzdanoj analizi UNMIK-ovog THBS sektora¹⁰¹ za 2005. godinu, zabeleženo je ukupno 95 krivičnih dela, oko 90 učinilaca i 34 je uhapšeno. Većina učinilaca su etnički Albanci (45). Bilo je 49 žrtava trgovine, od čega 14 dece. 38 žrtava (11 dece) prihvatilo je pomoć u formi skloništa i delimično repatrijaciju (14)¹⁰². 2005. godine sprovedeno je nekoliko opsežnih javnih i skrivnih operacija. Do danas (juni 2006. god), THBS je pregledao 603 objekta, zatvorio 15, izvršio 20 hapšenja zbog trgovine ljudima i prostitucije, identifikovao 20 žrtava, od kojih je 13 dobilo pomoć od "DAS-a" (Direktna pomoć žrtvama trgovine, partnerstvo više agencija, uključujući THBS, Ministarstvo pravosuđa, CSW, IOM i nevladine organizacije). UNODC je prvo označio Kosovo kao mesto tranzita ("visoko") za žrtve iz Belorusije, Moldavije, Rumunije, Ruske Federacije i Ukrajine koje se prebacuju dalje u Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Italiju i druge zemlje Zapadne Evrope i Crnu Goru i Srbiju. Drugo, Kosovo je mesto odredišta ("visoko") za žrtve iz Moldavije, Rumunije, Ukrajine, ali i Bugarske i Ruske Federacije. I na kraju, Kosovo je i mesto porekla ("srednje") žrtava trgovine u Italiju i Austriju, ali i u Veliku Britaniju.

¹⁰⁰ Videti Amnesty International (2004) i IOM (juli 2004) str. 63 - 64.

¹⁰¹ THBS - Izveštaj na kraju godine 2005., Međutim, međunarodni tužioci koji rade zajedno sa Odeljenjem pravosuđa UNMIK-a, za isti period obavestavaju o samo 17 slučajeva, sa 37 učinilaca, od kojih je samo 17 osuđeno.

¹⁰² UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR (2002, 2003) i 2004: *Trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi u 2004. - Fokus na prevenciji*. Potrebno je istaći da, međutim, podaci potiču iz različitih izvora i često su kontradiktorni. Stoga se svaka konstatacija o pozitivnim ili negativnim trendovima mora pažljivo razmotriti, mart 2005.

Crna Gora beleži 28 slučajeva u 2003. god, u 10 slučajeva umešanih ukupno 31 učinilac, koji navodno deluju u 7 organizovanih kriminalnih grupa za period od 2000. do 2004. god. i samo 3 slučaja sa 3 učinioca trgovine 23 žrtava u 2005. godini. Izveštaj o trgovini ljudima UNODC objavljen je u aprilu 2006. god, tako da je analiza koja se odnosi na Crnu Goru urađena za Državnu Zajednicu Srbije i Crne Gore (vidi u nastavku).

Srbija za 2003. godinu beleži ukupno 17 slučajeva trgovine koje je učinilo 106 osoba koji čine 16 organizovanih kriminalnih grupa. Policija je u Srbiji otkrila 49 žrtava trgovine u 2003¹⁰³, od kojih je većina iz Rumunije, Moldavije, Ukrajine i Ruske Federacije. Fenomen domaćih žrtava unutrašnje trgovine, posebno maloletnika, čini se da je u porastu. Uporedni podaci za 2005. god. nisu dati (osim činjenice da je broj žrtava trgovine u padu i da je od ukupno 44 žrtve u 2005. godini, 21 je strani državljanin, uglavnom iz Moldavije, Ukrajine i Rumunije). U prvoj polovini 2004. godine, lokalna nevladina organizacija ASTRA pomogla je 30 žrtava trgovine, od kojih je 22 domaćih stanovnika, a samo 8 stranih. Prema Izveštaju o trgovini ljudima UNODC-a, Srbija i Crna Gora su, prvo, zemlje tranzita ("visoko") za žtve iz Centralne i Jugoistočne Evrope u Bosnu i Hercegovinu, posebno iz Moldavije, Rumunije i Ukrajine u Italiju i druge zemlje Zapadne Evrope. Drugo, one se navode kao zemlje odredišta ("srednje"), uglavnom za žrtve iz Ukrajine, i, u manjoj meri, Moldavije, te kao zemlje porekla ("srednje") za Holandiju i Španiju.

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" saopštava, s jedne strane, da je između 2000 i 4000 žena predmetom trgovine u toj zemlji, što donosi godišnju zaradu od kriminala od oko 30 miliona eura. S druge strane, međutim, beleži samo 21 slučaj za 2004. godinu, u koje je umešano 13 kriminalnih grupa sa 52 učinioca i samo 12 slučajeva sa 40 učinilaca za 2005. godinu. Prema UNODC-u, ova zemlja je prvo zemlja tranzita ("visoko"), uglavnom za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine u Albaniju i delimično odatle preko Italije u Francusku i Veliku Britaniju, ali i iz drugih centralno- i jugoistočnoevropskih zemalja na Kosovo, Crnu Goru i Srbiju. Osim toga, ona je zemlja ocenjena ocenom "srednje" kao zemlja porekla za žrtve trgovine u Italiju i kao zemlja odredišta za žrtve trgovine iz Bugarske, Moldavije, Rumunije i Ukrajine.

O trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi može se zaključiti sledeće:

- U pogledu kvantiteta, trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi je "marginalno" područje kriminala, koje se, pored toga, smanjuje ili barem postaje manje vidljivo. Manje žrtava se vraća iz ovih zemalja u zemlju svog porekla, ali više se žrtava vraća iz zemalja EU-a u svoje zemlje¹⁰⁴. Manje žrtava traži pomoć. Takođe, manje je prijava trgovine ljudima u ovoj regiji. Međutim, većina zemalja daje saopštenja koja su fragmentarna, pravi podaci su nepoznati, nejasni, razlikuju se od izvora do izvora, i čak i odgovori koje daje jedan izvor nisu adekvatni i, generalno su upitni. Holandski "Državni izveštaj o borbi protiv trgovine ljudima" procenjuje da samo 5% žrtava prijavi da su bili žrtve ili bude predmetom pažnje organa vlasti¹⁰⁵, a identične analize postoje i u drugim zemljama članicama EU.
- Većina žrtava trgovine postupaju u skladu sa dobro poznatim "faktorima guranja i povlačenja", što odgovara i fenomenu ilegalne migracije. Razlozi koji ohrabruju ljude da napuste jedno područje i odu u drugo poznati su kao faktori "guranja" (kao što su visoka stopa nezaposlenosti, tržište rada koje nije otvoreno za žene i polna diskriminacija, siromaštvo, nepostojanje mogućnosti da se poboljša kvalitet života, polna ili etnička diskriminacija, bežanje od progona, nasilja, zloupotrebe ili ugrožavanja ljudskih prava i drugi socijalni i

¹⁰³ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), p. 116.

¹⁰⁴ Ovo je potvrdio i IOM Nemačke, koji izveštava o malom broju žena koje potiču iz projektnih područja, npr. uhapšenih u Nemačkoj i vraćenih u svoje zemlje (2003/2004: bez podataka, za 2005: 1 u Albaniju, 1 u Hrvatsku i 1 u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", ali 19 u Bugarsku i 23 u Rumuniju).

¹⁰⁵ Biro NRM (2005), Trgovina ljudima, Treći i Četvrti izveštaj holandskog nacionalnog izveštača, Hag: Biro NRM (<http://www.victimology.nl/onpub/national/NL-NRMEngels>); Takođe: Četvrti izveštaj Vlade Holandije o implementaciji UN Konvencije o eliminaciji svih vrsta diskriminacije protiv žena (CEDAW), 2000-2004.

okolišni faktori). Razlozi koji privlače ljude ka određenom području su poznati kao faktori "povlačenja" (kao što su potražnja za radnicima u seksualnoj industriji, potražnja od strane velikog broja bogatih klijenata koji traže komercijalni seks, bolje mogućnosti zapošljavanja, veće plate i bolji uslovi rada ili bolji standard i kvalitet života)¹⁰⁶.

- Profil žrtava je jasan: obično su to žene i devojke koje su uglavnom stranci u zemlji u kojoj se eksploatišu. U nekoliko slučajeva se radi o deci i muškim žrtvama, posebno iz Albanije i sa Kosova. Daleko najviše iz je iz istočnih i jugoistočnih evropskih država: Moldavija, Rumunija, Ukrajina, Ruska Federacija, Bugarska. Uočena je i promena u profilu žrtava: sve je veći broj žrtava regrutovanih na lokalnom nivou iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije i Kosova za neku vrstu "regionalnog tržišta", delimično kao prva faza dugačkog puta za žrtve prema seksualnoj industriji na Zapadu. Zapadnoevropske zemlje (uglavnom Austrija, Belgija, Francuska, Nemačka, Italija, Holandija, Velika Britanija) su, manje-više, zemlje odredište.
- Trgovina decom nikako nije sporedni proizvod trgovine ljudima. Od nje se ostvaruju velike zarade i zato je u rukama organizovanog kriminala i samim tim se dramatično širi. Kriminal koji se definiše kao trgovina decom znači komercijalnu seksualnu eksploataciju dece, uključujući i dečiju pornografiju. Ali označava i druge forme komercijalne eksploatacije dece tako što ih se prisiljava da krađu, prosjače i rade u uslovima prisilnog ili dužničkog rada. Deca predstavljaju veliki deo žrtava. U nekim zemljama Jugoistočne Evrope, zabeleženo je da je 50% ili više žrtava osobe mlađe od 18 godina, što znači da se radi o deci¹⁰⁷. Očekuje se da će ovaj broj još rasti, jer se trgovci i njihovi saučesnici sve više okreću ka mlađim žrtvama, delimično zbog straha od HIV-a/AIDS-a¹⁰⁸. Neke zemlje beleže trgovinu decom radi prosjačenja, prostitucije ili još mračnijih ciljeva, kao što je ilegalno usvajanje i uzimanje organa. Posebnu pažnju treba obratiti trgovini ciganskom, egipatskom i, posebno, romskom decom, radi seksualne eksploatacije, prosjačenja i usvajanja¹⁰⁹.
- Većinu regrutovanja žrtava obavljaju osobe koje su istog državljanstva kao ona, nakon čega se žrtva prebacuje na strana tržišta. Čini se, međutim, da u regrutovanju koje obavljaju osobe istog državljanstva ima promena. Taj novi trend bi mogao ukazivati na veću potražnju na ovim tržištima ili na to da su organizovane kriminalne grupe iz tih zemalja postale moćnije. Iako se regrutovanje i dalje zasniva na dobro znanim utvrđenim metodama (videti gore), primećeno je regrutovanje od strane žena koje su i same bile žrtve trgovine¹¹⁰. Ovakvo regrutovanje se zasniva na suptilnijim sredstvima kontrole time što se zna odakle žrtva dolazi i ko su članovi njene porodice¹¹¹. U poređenju sa ranijim godinama, žrtve kojima je IOM pomogao, na primer, ukazale su na to da postoji sve veća svest o mogućnosti da bi mogle biti žrtve trgovine, ali su svejedno bile spremne preuzeti rizik kako bi napustile svoju zemlju.
- Pored nasilja i zastrašivanja, psihološki pritisci na žrtvu i korupcija i dosluh javljaju se kao široko rasprostranjena sredstva kojima se olakšava trgovina ljudima i štiti posao. Za trgovinu ljudima potrebno je da vlasti zatvore oči pred ovim problemom ili da aktivno saraduju (od političkih nivoa i osoba od uticaja do službenika za vize, službenika zaduženih za imigraciju,

¹⁰⁶ Europol, Činjenice o trgovini ljudima, 2005. (www.europol.eu.int).

¹⁰⁷ Save the Children (2004).

¹⁰⁸ OSCE visoka konferencija o "suzbijanju trgovine decom", Beč, 18. mart 2005. god. (http://www.osce.org/documents/cTHB/2005/03/15338_en.pdf).

¹⁰⁹ Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE): "Podizanje svesti romskih aktivista o problemu trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi, Varšavska konferencija, april 2006. i publikacije Evropskog centra za prava Roma (www.errc.org).

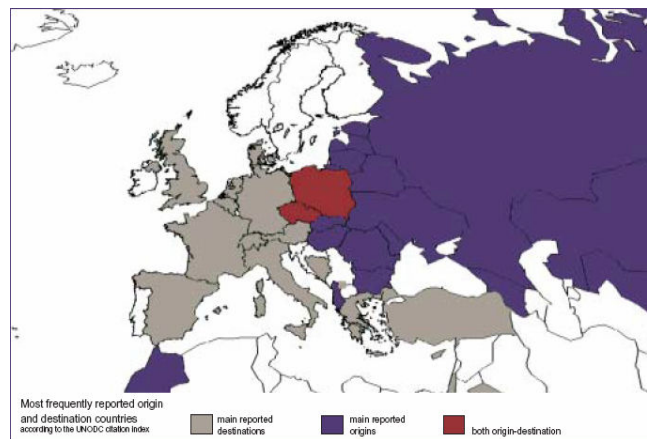
¹¹⁰ Odgovori na Kosovu spominju da se osobe koje vrše regrutaciju su gotovo u 50% slučajeva žene i obično su ranije žrtve eksploatacije u seksualnoj industriji.

¹¹¹ Na primer, u Nemačkoj od 1110 osumnjičenih trgovaca, 31% osumnjičenih je iz Centralne i Istočne Evrope, 21% žene, često i same ranije prostitutke, sada regrutuju žene u domovini ili posreduju u njihovom dolasku u bordele ili ih tamo nadziru (BKA, *Izveštaj o stanju organizovanog kriminala o trgovini ljudima*, 2003.)

osoblja ambasada, carine, policije, lokalnih službenika koji izdaju radne dozvole, službenika u krivičnopravosudnim organima, i drugih)¹¹².

- Trgovina žrtvama preko jedne granice je u porastu, kao i unutrašnja trgovina domaćih žrtava, što ukazuje na sve veće domaće i regionalno tržište seksualnih usluga, koje se oslanja na regrutovanje iz reda domaćeg stanovništva. Nakon što takve žrtve steknu "iskustvo" mogu se dalje prebacivati preko granice. Osobe koje su žrtve unutrašnje trgovine doživljavaju se kao deo staromodnog biznisa prostitucije i vlasti tek treba da ih priznaju kao sve veću kriminalnu pojavu. To ima posledice po žrtve (kojima se uskraćuje zaštita i pomoć) i službe za sprovođenje zakona (u slučaju kad se proterivanje povezuje sa dugoročnim istragama o organizovanom kriminalu). Time se može objasniti zašto u čitavoj Evropi ima malo istraga o organizovanom kriminalu u vezi sa trgovinom ljudima.

Dijagram 6: Zabeležena trgovina ljudima u Evropi

Izvor: UNODC Izveštaj o trgovini ljudima za 2006.

- Na Kosovu i u Bosni i Hercegovini žene žrtve trgovine uključene u komercijalni biznis seksualnih usluga izgleda da imaju bolje životne uslove – malu ali redovnu platu i bolji privatni smeštaj. Čini se da je manje nasilja pri kontrolisanju žrtava i da ga je zamenilo bolje postupanje prema žrtvi da se izbegne neželjeno privlačenje pažnje, što deluje u kombinaciji sa nenasilnim oblikom kontrole – narkomanijom i alkoholizmom¹¹³.
- Domaća klijentela i domaća tržišta rastu i razvijaju se. Zatvaranje mnogih barova i klubova u Bosni Hercegovini izazvalo je pomeranje tržišta pri čemu se seksualne usluge sada nude u privatnim stanovima i kroz uslugu pratnje, što je mnogo teže pratiti i kontrolisati. Isto tako, imajući na umu restrikcije koje su uvedene stranim trupama u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu, tržište ukorenjeno u seksualnoj eksploataciji sada pre svega opslužuje domaću klijentelu¹¹⁴. Bolje delovanje agencija za sprovođenje zakona i uspešne istrage u kvartovima gde se pružaju seksualne usluge verovatno su doveli do smanjenih brojki. Pa ipak, to smanjenje se može objasniti i očiglednim trendom da se posao obavlja "iza zatvorenih vrata", što otežava intervenciju policije. Žene i devojke se smeštaju u zaključane stanove gde se primaju klijenti ili ženske žrtve idu sa jednog sastanka na drugi koji se ugovaraju telefonom ili preko interneta.

Preporuke:

¹¹² Savet Evrope (2002): *Trgovina ljudima i korupcija* (PACO program, TP 28 rev). Strazbur.

¹¹³ IOM (juli 2004) str. 10-12.

¹¹⁴ Do 90% klijentele na Kosovu su muškarci Kosovari, IOM (juli 2004), str.67 navodeći UNMIK-ov TPIU.

- S obzirom na složenost ovog problema i međusobnu povezanost različitih faktora koji omogućavaju i održavaju trgovinu ljudima, potreban je jedan holistički, višeslojni i integrirani pristup. Takav pristup treba da se zasniva na multidisciplinarnoj saradnji i koordinaciji svih subjekata i zainteresovanih, uključujući nevladine organizacije, organizacije rada i druge bitne subjekte civilnog društva¹¹⁵. Zemlje polazišta, tranzita i odredišta treba da dodatno povećaju saradnju kako bi se postigao značajan napredak. Nevladine organizacije takođe igraju ključnu ulogu ne samo u pružanju pomoći žrtvama trgovine, nego i u praćenju i zagovaranju ostvarivanja obećanja koje su države dale u vezi s poštovanjem ljudskih prava.
- Projektna područja treba ohrabriti da uvedu jedan centralni punkt gde će se sistematski prikupljati i analizirati informacije iz različitih izvora i subjekata. To bi mogao biti "državni izvestilac" kao što je to u Holandiji, ili neki sličan mehanizam. Cilj bi bio nezavisno praćenje i ocenjivanje državnih strategija i planova delovanja, prikupljanje podataka od svih uključenih agencija, uključujući i one za sprovođenje zakona, aktivno traženje informacije od nevladinih organizacija i međunarodnih tela, sprovođenje analiza na nivou države, razmena obaveštajnih podataka sa drugim projektnim područjima u regiji, i, konačno, davanje izveštaja vladi ili državnim parlamentima.

¹¹⁵ Evropska komisija, Ekspertna grupa o trgovini ljudima, 2006.

3.3 KRIJUMČARENJE OSOBA

Migracija je veoma kompleksna tema i kao društveno pitanje i kao krivični problem. UN-ov Protokol o migrantima kopnom, morem i vazduhom¹¹⁶ ima za cilj sprečavanje i borbu protiv krijumčarenja osoba. Ovo poslednje podseća, u nekim aspektima, trgovinu ljudima, ali tu postoji nekoliko važnih razlika. Pre svega, krijumčarenje migranata, iako se često odvija u opasnim i ponižavajućim okolnostima, uključuje migrante koji su pristali na krijumčarenje. U slučaju trgovine ljudima, s druge strane, žrtve ili nikada nisu pristale na to, ili, ako su u početku pristale, taj pristanak je kasnije izgubio smisao zbog prisilnog, prevarnog ili zlonamernog delovanja izvršilaca. Drugo, krijumčarenje se završava dolaskom migranata na planiranu destinaciju, dok trgovina često uključuje trajniju eksploataciju žrtava u nekoj drugoj državi radi ostvarivanja dodatnog nezakonitog profita trgovcima. Treće, krijumčarenje je uvek prekogranično, dok trgovina ljudima to ne mora biti ("unutrašnja trgovina").

Globalizacija doprinosi značajnom porastu krijumčarenih osoba i trgovine ljudima, pri čemu su krijumčarenje i trgovina postali globalni poslovi organizovanih kriminalnih grupa. Slično kao kod trgovine ljudima, osnovni uzroci su tipični "faktori guranja" za prisilno preseljavanje stanovništva, kao što su prirodne nepogode, ratovi, verski i etnički sukobi, politički progon, građanska borba, kao i siromaštvo, ili katastrofalna ekonomska situacija, koji motivišu migrante da napuštaju svoje zemlje. Tipični "faktori povlačenja", kao što je potreba za jeftinom radnom snagom, kompletna socijalna zaštita i stabilna ekonomska situacija, barem relativan prosperitet u određenoj zemlji, demokratski sistem vlasti, politička i socijalna stabilnost, i, najvažnije, kriterijume izbora zemlje odrednice izrađuje postojeća dijaspora, a to su najčešće zemlje članice EU.

U Evropi, krijumčarenje osoba – kao jedan od izraza ilegalne migracije – predstavlja pitanje visokog političkog naboja¹¹⁷ i nalazi se na samom vrhu dnevnog reda Evropske unije već neko vreme, među ostalim stvarima koje su vezane za proširenje EU-a, slobodu kretanja ljudi i pristupa tržištima rada ili ksenofobiju i rasizam, kao i za ekonomske zahteve izazvane smanjenjem aktivnog stanovništva EU¹¹⁸, što još više naglašava potrebu za zakonitom i bolje kontrolisanom ekonomskom migracijom¹¹⁹.

Teško je opisati obim ilegalne migracije¹²⁰. Procene se uglavnom baziraju na zahtevima za azil koji mogu biti samo okvirni pokazatelj, ali ne i osnova za ocenu stvarne veličine ilegalne migracije.

¹¹⁶ Član 3. Protokola za borbu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, kao dopuna UNTOC Konvencije, koji su potpisala i ratifikovala sva projektna područja, definiše krijumčarenje kao "... nabavku, kako bi se direktno ili indirektno ostvarila finansijska ili druga materijalna korist, ilegalnog ulaska osobe u državu potpisnicu čiji ta osoba nije državljanin ili stalno nastanjena osoba". Prema Konvenciji Evropla, zemlje članice EU definišu organizovanu ilegalnu imigraciju kao "... aktivnosti koje imaju za cilj namerno omogućiti, radi finansijske koristi, ulazak, boravak ili zaposlenje na teritoriji zemlje članice EU, u suprotnosti sa pravilima i uslovima koji se primenjuju u toj zemlji članici".

¹¹⁷ Evropski parlament, nacrt mišljenja Odbora za razvoj za Odbor za građanske slobode, pravosuđe i unutrašnje poslove o vezama između legalne i ilegalne migracije i integracije migranata (2004/2137(INI)), februar 2005; Plan politike o legalnoj migraciji Evropske komisije, Brisel, 21. 12. 2005; Zelena knjiga o "pristupu EU upravljanju ekonomskom migracijom" (COM(2004)811 final. Austrija kao predsedavajuća Saveta EU (prva polovina 2006.), objavila je veliku političku inicijativu sa zemljama susedima EU za promociju koherentnih i kooperativnih politika i postupaka o migraciji i pitanjima vezanim za bezbednost.

¹¹⁸ Očekuje se da će broj stanovnika EU-a pasti za 20 miliona po broju radnika između 2005. i 2030.

¹¹⁹ Prema IOM-u, od 130 miliona međunarodnih migranata globalno, oko 20 do 40 miliona su neregularni migranti. Oko 500.000 neregularnih migranata veruje se da uđe na teritoriju bogatih zemalja Zapadne Evrope. U isto vreme, zahtjevi za azil 2003. godine dostigli su najniži nivo u 20 godina, što ukazuje na smanjenje legalnih migranata, ali to ne mora značiti da se smanjuje i broj ilegalnih ulazaka i boravaka u EU.

¹²⁰ Vidi zajednički CMPD-Europol projekat "Ka sveobuhvatnom odgovoru na mešovita migracijska kretanja" i nedavni sastanak u Libanu od 26-28. aprila 2006, na kojem su predstavnici 59 arapskih i evropskih država partnera (APS-EPS), DCAF, Evropske komisije, IOM; Lige arapskih država, UNESCWA, UNODC i UNHCR i FRONTEX-a imali za cilj da utvrde sastav migracijskih tokova, sadašnje i nastajuće migracijske rute,

Podaci o azilu u zemljama EU generalno pokazuju smanjenje i od uvođenja EURODAC-a, baze podataka sa otiscima prstiju tražilaca azila, koji je postao operativan u januaru 2003. godine, "kupovina azila" je takođe smanjena¹²¹.

Stanje u Jugoistočnoj Evropi značajno je popravljeno poslednjih godina, iako još uvek postoji nekoliko problema. Skoro dva miliona ljudi vratilo se u svoje zemlje i domove, ali je još oko 1,3 miliona još uvek raseljeno, uključujući 230.000 etničkih Srba, Roma i drugih manjina koje su napustile Kosovo. Crna Gora, Srbija i Kosovo još uvek smeštaju 390.000 izbeglica iz ranijih sukoba, što je najveća pojedinačna zajednica izbeglica u Evropi. Korupcija i etnička netrpeljivost veoma su rašireni u nekim područjima. Ova regija je i dalje na veoma osetljivoj raskrsnici i predstavlja uglavnom tranzitno područje za krijumčarenje osoba.

Interpol potvrđuje da se "balkanska ruta" u Zapadnu Evropu koristi za krijumčarenje migranata iz azijskih i srednjeistočnih zemalja preko Irana, Turske i Bugarske¹²². Sve veći broj evropskih zemalja beleži organizovani kriminal u vezi sa krijumčarenjem osoba. Prema Eurostatu, Europolu i Frontexu¹²³, oko 500.000 ilegalnih migranata godišnje uđe u EU, pored približno 300.000 - 400.000 registrovanih tražilaca azila, od čega veliki deo dolazi "balkanskom rutom".

Pored detaljnije analize Europol¹²⁴, područja trenutno od najvećeg interesa za EU zemlje su još uvek značajni brojevi ilegalnih migranata iz "balkanske regije", Ruske Federacije, Kine, Iraka i subsaharskih zemalja, Indije, Afganistana i Pakistana. Neke od najbližih zemalja suseda EU koriste se kao glavni punkt veze pre završne tajne deonice putovanja u EU. Geografska blizina i socio-kulturni odnosi između zemalja izvora, tranzita i odredišta, postojeći legalni i ilegalni sistemi prevoza i postojeće dijaspore, prirodno definišu glavne rute koje koriste krijumčari. Omogućavanje ilegalne imigracije je posao malog rizika za organizovane kriminalne grupe, koje dele različite faze ilegalne imigracije u okviru različitih zemalja na različite organizovane kriminalne grupe, što otežava kontrolu i otkrivanje organizovanih kriminalnih struktura. Ilegalna imigracija stvara značajna kriminalna sredstva, cenu ilegalne imigracije određuju državljanstvo i bogatstvo migranata, rizik koji putovanje predstavlja, stepen profesionalnosti "pružalaca usluga" i, manje važno, zemlja destinacije.

Kao rezultat identifikacije i eksploatacije slabosti postojećih režima kontrole imigracije od strane organizovanih kriminalnih grupa, određene omiljene rute koje su delimično povezane, uključuju:

- Istočnomediteranska ruta;
- Severnoafrička ruta;
- Balkanska ruta;
- Zapadnoafrička atlantska obala;
- Centralno i istočnoevropska ruta;
- Baltička ruta.

Severnoafrička ruta se smatra da donosi najveći obim ilegalne imigracije u EU. Centralno i istočnoevropske rute sve više dobijaju na značaju, dok je uticaj baltičke rute smanjen. Najčešće korišćene tranzitne zemlje pre dolaska do spoljnih granica EU su Rusija (Moskva), Ukrajina (Kijev), Turska (Istanbul) i, više regionalne prirode, neki gradovi u Jugoistočnoj Evropi (Sarajevo i Beograd), koji se koriste ili kao mesta polazišta ili okupljanja pre nastavka putovanja u EU.

organizovani kriminal, način delovanja i pitanja upravljanja granicom. Predstavljen je završni rezultat sveobuhvatne ocene rizika i analize rizika tri radne sednice na drugom sastanku pripremne faze koja se fokusira na Izazove sistema kontrole migracije održanom od 7-9. juna 2006. god. u Brdu u Sloveniji.

¹²¹ Europol, Organizovana ilegalna imigracija u EU, mart 2006.

¹²² www.interpol.org

¹²³ Frontex je nova Evropska agencija za kontrolu granica, usvojena Regulativom Saveta (EC) No 2007/2004 od 26. oktobra 2004.

¹²⁴ Europol, Organizovana ilegalna imigracija u EU, mart 2006.

Što se tiče krijumčarenja osoba i organizovanog kriminala u vezi s tim, treba konstatovati sledeće trendove i probleme¹²⁵:

Sva projektna područja (osim Kosova) su države potpisnice Konvencije UN-a iz 1951. godine o izbeglicama i Protokola iz 1967. uz tu konvenciju i donele su zakone o azilu i izmenama i dopunama krivičnih zakona uredivši pitanje krijumčarenja osoba i nezakonitog prelaska državnih granica. Do sada su projektna područja, više ili manje, u skladu sa međunarodnim standardima i imaju prilično usaglašene odredbe o kaznama i otežavajućim okolnostima¹²⁶. Međutim, dosta još ostaje da se uradi na prevenciji i suzbijanju krijumčarenja ilegalnih migranata u skladu sa evropskim standardima¹²⁷ ili na zaštiti osnovnih ljudskih prava žrtava trgovine, jer, uprkos težini problema, još uvek postoji značajno odsustvo preciznijih podataka i statistika o krijumčarenju osoba koje vrše organizovane kriminalne grupe.

U *Albaniji*, zahvaljujući ogromnoj podršci međunarodnih i evropskih tela, češće i efikasnije kontrole agencija za sprovođenje zakona zadnjih godina stvorile su nove prepreke za krijumčare. Postignut je značajan uspeh, posebno u zatvaranju morskih puteva u Italiju i gonjenju velikog broja kriminalaca. Pre zatvaranja morske krijumčarske rute iz Albanije u Italiju, oko 100.000 migranata je verovatno koristilo taj put za ulazak u EU, čime je verovatno ostvareno između 60-100 miliona eura nezakonite dobiti u periodu od 1998. do 2002. godine. Korišćenje kopnenih puteva je od tada dobilo na značaju, posebno granica sa Kosovom (dužine 174 km), koja pokriva prilično nedostupan planinski teren, na kojem policija slabo, ili nikako, deluje¹²⁸. Što se tiče slučajeva, Albanija navodi 16 slučajeva u koji je uključeno isto toliko kriminalnih grupa, ukupno 58 učinilaca, u 2003. godini. U prvih devet meseci 2004. godine, evidencije pokazuju 365 (ili oko 280 prema podacima Ureda glavnog tužioca) učinilaca, uključujući 644 (ili 516 prema podacima Ureda glavnog tužioca) učinilaca, uglavnom po poreklu Kosovara (potrebno je istaći da se navedeni podaci razlikuju i nisu kompletni). Albanija je 2005. god. zabeležila 123 slučaja koje je učinilo 259 osoba, od kojih je u 13 slučajeva zabeležena umešanost organizovanih kriminalnih grupa. Čini se da se severna granica Albanije naročito koristi za ilegalno krijumčarenje (ljudi, ali i oružja, droge i druge robe) od strane albanskih grupa u dobroj saradnji sa kosovskim, makedonskim i srbijanskim organizovanim grupama.

Bosna i Hercegovina (BiH) se nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma iz novembra 1995. god. suočava sa povratkom više od 730.000 izbeglica. BiH se smatra tranzitnom zemljom kroz koju se državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ilegalno prevoze u zemlje Zapadne Evrope. U BiH ulaze preko Crne Gore i Srbije preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnom delu zemlje. Lokalne kriminalne grupe ih prate preko reka ili ilegalnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti su zabeležene velike grupe ilegalnih migranata koje su ušle u BiH kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno naseljena zajednica Kineza izgleda da ima veze s organizovanim kriminalcima koji omogućavaju migraciju iz Kine u Zapadnu Evropu. BiH je navela da postoji dobra koordinacija različitih agencija, posebno se održavaju redovni sastanci međunarodnih i domaćih subjekata, kao što su Međunarodna radna grupa za borbu protiv trgovine ljudima ("Međunarodna radna grupa"), koja uključuje, između ostalih, IOM, OHCHR, OSCE, UNICEF i nekoliko domaćih nevladinih organizacija.

¹²⁵ UNHCR informacija i odgovori na upitnik Saveta Evrope.

¹²⁶ Europol, Zakonski akti o krijumčarenju ilegalnih imigranata, mart 2004, Aneks II, poređenje relevantnih zakonskih akata o ilegalnoj imigraciji.

¹²⁷ EU "Tampere program" [COM(2004)401], nakon kojeg sledi "Haški program", petogodišnji plan uspostave područja slobode, bezbednosti i pravde u EU (odobrio ga Evropski Savet u nov. 2004.), koji sadrži sledeće prekretnice: Savet EU, okvirna odluka o jačanju krivičnog okvira za sprečavanje omogućavanja neovlašćenog ulaska, tranzita i boravka (2002/94g/JHA, 28. novembar 2002); Direktiva Saveta o odgovornosti prevoznika (2001/51/EC, 28. juni 2001); Evropski nalog za hapšenje iz 2002. (izručenje); Predlog Direktive Evropskog Saveta o kratkoročnoj dozvoli boravka (OJ, 2201/C 126 E/17) i Direktiva Saveta o postupku azila, usvojena 1. decembra 2005.

¹²⁸ IOM (juli 2004), str. 70.

Hrvatska daje informaciju da je do aprila 2004. god. oko 210.000 Srba iz Hrvatske i dalje u egzilu, uglavnom u Crnoj Gori i Srbiji. Povrat imovine i obnova najvažnija su pitanja koja utiču na povratak izbeglica u Hrvatsku, klasičnu tranzitnu zemlju na putu ka EU. Uglavnom su zabeleženi Albanci, Turci i Kinezi, ali i migranti iz drugih zemalja Jugoistočne Evrope, Istočne Evrope, Azije (Afganistanci, Iračani, Kurdi), čak i Afrike. Hrvatska navodi da je krijumčarenje preko njene teritorije organizovano u saradnji hrvatskih krijumčara i krijumčara iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, gde je uspostavljeno nekoliko skloništa za sklanjanje migranata koji čekaju da se dalje prebace u Zapadnu Evropu. Veliki deo krijumčarenja migranata u Hrvatskoj skoncentrirano je u Zagrebu i ide preko njega. 2004. godine zabeleženo je 194 slučaja krijumčarenja 223 ilegalna migranta, od kojih 15 slučajeva organizovanog kriminala sa 11 grupa. U 2005. godini zabeleženo je 260 slučajeva 270 ilegalnih migranata, što predstavlja povećanje od 34,02%. Na žalost, nisu dati podaci o umešanosti organizovanim kriminalnim grupama.

“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” je 2003. godine zabeležila 8 slučajeva organizovanog krijumčarenja osoba, u što su bile umešane 4 grupe, sa ukupno 12 osumnjičenih. Za 2004. godinu nisu dati podaci. 2005. godine zabeleženo je 35 registrovanih slučajeva sa 61 učiniocem, od kojih su dva označena kao organizovani kriminal sa 23 učioaca. U jednom slučaju je organizovana grupa sa 31 pripadnikom (iz Albanije, Crne Gore, Srbije i *“Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”* prokrijumčarila putem devet različitih aktivnosti oko 100 osoba preko makedonsko-grčke granice, delimično uz podršku tri službenika makedonske granične policije.

Evidencije *Crne Gore* pokazuju 257 ilegalnih prelazaka granice 2003. god. i 372 u prvih devet meseci 2004. god. Nije zabeleženo koliko je ovih slučajeva okvalifikovano kao učinjeno od strane organizovanih kriminalnih grupa. 2005. godine nije bilo optužnica za organizovano krijumčarenje osoba. Krijumčarenje osoba izgleda da se smanjuje usled liberalizacije regionalnih promena viznog režima, što posebno važi za krijumčarenje iz Albanije. Strožiji vizni režim prema kojem Albanci i Kosovari moraju imati vize za ulazak u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, s druge strane, neželjeno je stvorio potrebu za krijumčarenjem preko granice.

Srbija je 2003. zabeležila 27 slučajeva organizovanog krijumčarenja, u što je bilo umešano 16 grupa sa 64 učinioca. 2005. god. te brojke su vidljivo narasle: 37 krivična dela krijumčarenja 219 ilegalnih migranata učinjena od strane 87 osoba, uglavnom Srba (73), ali i Kineza (5), Bosanaca (4), Makedonaca (3) i ostalih. Srbija za 2005. god. beleži i 1076 stranaca koji su ilegalno ušli na njenu teritoriju. U odnosu na 2004. god. ovo je blago povećanje od 2%. Mnogi od tih ilegalnih migranata su verovatno prokrijumčarile organizovane kriminalne grupe, Međutim, kad se posmatra pol ovih migranata, treba istaći da su brojke krijumčarenih žena povećane mnogo više u odnosu na muške migrante (ukupno 115 žena, što je povećanje od oko 100%). Tumačenje ovog značajnog povećanja je da veliki procenat ovih *“migranata”* verovatno čine žrtve trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije. Povećano je i krijumčarenje maloletnika (135 ilegalnih migranata, što je zabrinjavajući porast od skoro 60%) što se može tumačiti na sličan način.

Preko 220.000 pripadnika manjina koji žive u Crnoj Gori i Srbiji čekalo je na reintegraciju na *Kosovu* kada su u martu 2004. god. izbili nasilni neredi na severu pokrajine. Tri dana nereda dovelo je do iseljavanja više od 4.000 pripadnika manjina, uglavnom Srba, kao i nešto Roma i Aškelja. Pod krovom tima za državu Ujedinjenih nacija (UNTC), međunarodna tela su u bliskoj saradnji sa Kancelarijom za povratak i zajednice UN Misije na Kosovu (UNMIK), CIVPOL i Privremenim institucijama samouprave Kosova, kao što je Kosovska policijska služba (KPS), radila na rešavanju svih hitnih socijalnih i krivičnih problema. Zabeleženo je da je tržište krijumčarenja migranata veoma unosno na Kosovu, kao i drugde, bilo da se radi o organizovanju krijumčarenja ili omogućavanju putnih aranžmana (putne agencije), pružanju privremenog smeštaja migrantima ili osiguravanjem lažnih ličnih isprava. Broj krijumčarenih migranata preko teritorije Kosova procenjuje se na nekoliko hiljada godišnje (odgovor na pitanje iz 2005. godine). Međutim, u odgovoru na upitnik za 2006. godinu, Istražna jedinica granične policije KPS-a navela je za 2005. godinu samo 105 slučajeva ilegalne migracije. Međunarodni tužilac, koji radi u Odeljenjenju pravosuđa UNMIK-a, beleži čak

samo 7 slučajeva, koje je učinilo 27 učinilaca i nepoznat broj migranata iz Pakistana, Bangladeša i Indije. Nema podataka o broju slučajeva organizovanog kriminala.

O krijumčarenju ilegalnih migranata u Jugoistočnu Evropu i preko nje mogu se doneti sledeći zaključci:

- Uprkos navodno malim, čak opadajućim brojkama (osim Hrvatske, koja beleži rast od 34%) i veoma različitim statistikama (npr. ilegalni migranti/krijumčarene osobe/trgovina ljudima, krivični dosijei/optužnice/osuđujuće presude, pravosuđe/policija/drugi izvori i među projektnim područjima u regiji), iz odgovora na upitnik može se utvrditi jaka uloga organizovanih kriminalnih grupa sa sve više sofisticiranosti u sredstvima koja se koriste za krijumčarenje osoba, kao i saradnja između različitih lokalnih kriminalnih grupa duž krijumčarskih puteva i sa globalnim akterima u Aziji i Istočnoj Evropi. Međutim, osnova za ovakvu tvrdnju na osnovu dokumentacije su 13 (u Albaniji) i 2 ("Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji") slučaja krijumčarenja osoba vezana za organizovani kriminal.
- Što se tiče stvarnog broja migranata, postoji tanka linija između trgovine ljudima i krijumčarenja osoba preko granice, što se očigledno nedovoljno razlikuje, uprkos definicijama iz protokola UN Konvencije o transnacionalnom organizovanom kriminalu i na nivou EU¹²⁹. Broj krijumčarenih osoba i žrtava trgovine ljudima često se daje zajedno, delimično zato što bavljenje krijumčarenim osobama zahteva manje resursa i zasniva se na deportaciji, dok je za trgovinu ljudima potrebna kompleksna istraga, kao i zaštita žrtava, što podstiče deportovanje žrtava i umanjivanje njihovog broja.
- U odnosu na trgovinu ljudima, krijumčarenje osoba uključuje manje operativne rafiniranosti imajući na umu manje složene ciljeve ovog kriminalnog tržišta. Grupe srednjeg nivoa mogu pružiti kompletne putne usluge, od nabavke lažnih ili falsifikovanih dokumenata do prelaska međunarodnih granica ilegalnim sredstvima ili davanjem mita, oslanjajući se na prevozna preduzeća i putne agente koji su često direktno povezani sa krijumčarima ili su i sami krijumčari. Dejstvo blanketnih mera sprovođenja je da u tome što su tražioc azila natjerani da umesto korišćenja sigurnijih formi "lažne" migracije (npr. korišćenje regularnih letova i lažnih putnih dokumenata) pribjegavaju "tajnim" sredstvima, koja su i skuplja i opasnija za žene, decu i muškarce koji putuju (npr. tragična smrt 20 Kineza skupljača školjki otkrivenih u Doveru 2004. godine, koje su prokrijumčarile poznate "Snakehead" bande).
- Putevi kroz Jugoistočnu Evropu, iako više regionalnog karaktera, pripadaju najčešće korišćenim tranzitnim putevima pre dolaska do spoljnih granica EU, što je određište gotovo svih krijumčarenih osoba. Veći gradovi u Jugoistočnoj Evropi, npr. Sarajevo i Beograd, koriste se ili kao mesta polaska ili sakupljanja za dalje putovanje u EU (slično kao Moskva, Istanbul i Kijev).
- Grupe višeg nivoa mogu osigurati logističku pomoć migrantima u zemlji konačnog odredišta, obično se oslanjajući na veze za zajednicama iste etničke pripadnosti ili državljanstva baziranoj u toj zemlji. Iako su mreže trgovaca koje deluju u Jugoistočnoj Evropi uglavnom iz Istočne Evrope, krijumčarske mreže potiču čak i iz Bangladeša, Pakistana, Indije i Kine.
- Još jedan trend koji su uočila projektna područja je taj da su neke osobe ranije uključene u trgovinu ljudima prešle na krijumčarenje osoba, oružja i druge robe preko granice. Uočljivo je da se veštine stečene u jednoj vrsti kriminalne delatnosti lako prenose na drugu kako se menjaju i razvijaju kriminalna tržišta. Na primer, ilegalna imigracija sada često iskorišćava ranije postojeće puteve i mreže koje su uspostavljene za nedozvoljenu trgovinu drogama i oružjem. Obe ove "robe" mogu se prenositi paralelno, a ponekad i zajedno.

¹²⁹ Da bi se olakšala razmena informacija i usvojilo zajedničko poimanje evropskog socijalnog i kriminalnog problema, projektna područja treba da koriste istu definiciju koju koristi Europol (vidi Europol konvenciju)

- Na međunarodnom planu nekoliko puta je negirana veza između imigracije i instituta azila s jedne strane, i međunarodnog terorizma s druge strane¹³⁰. Mere koje se preduzimaju u kontekstu proveravanja ulazaka i kontrole granice mogu imati samo malo uticaja na sprečavanje terorizma, dok su druge oblasti mnogo značajnije (npr. obaveštajna saradnja, oduzimanje imovine, itd.). Međutim, kao što je pokazalo nekoliko istraga kao i terorističkih događaja, teroristi su radije koristili zahteve za azil kao zaklon pripreme za terorističke napada, ili da se nakon napada sakriju u sigurnom okruženju (područje odmora).
- Potreba za većom saradnjom među domaćim policijskim snagama, carinskim službama i pravnim sistemima ogromno je porasla. Slično tome, aktivnosti međunarodnih terorističkih grupa i kriminalnih organizacija sve više izvlače korist iz slobode kretanja osoba, novca i robe i služe se njima za vlastite potrebe. Da bi se efikasno borili protiv toga, agencije za sprovođenje zakona projektnih područja treba i dalje da sarađuju sa svojim partnerima u regiji i u zemljama Evropske unije.
- Politika protiv krijumčarenja osoba ponekad ima i neželjene negativne posledice sa stanovišta ljudskih prava. Kako legalni ulazak u EU postaje teži i granične kontrole sve strožije, migranti se sve više oslanjaju na krijumčarske organizacije za organizaciju prevoza. Na žalost, to ne važi samo za "ekonomske migrante", nego i za izbeglice. U tom kontekstu, potrebno je detaljno razmotriti i odgovarajuće usvojiti Direktivu Saveta EU iz 2005. godine o procedurama vezano za azil koja ima za cilj ostvarivanje zajedničkog sistema azila, od strane zemalja Jugoistočne Evrope kako bi se utvrdio put za tekuće ili buduće pristupanje EU¹³¹.
- Isto tako, moduli EU CARDS programa¹³² za azil, migraciju i vize da se "uspostave pravni, regulatorni i institucionalni okviri usklađeni sa EU u oblasti azila, migracije i viza u zemljama zapadnog Balkana", s ciljem pružanja pomoći projektnim područjima u usklađivanju nacionalnih zakonodavstava i administrativnih praksi i unapređenja domaćih strategija i planova delovanja za usklađivanje sa EU, biće ključna prekretnica za dalje zajedničke pristupe kontroli migracije u oblastima ulaska, boravka, povratka, readmisije, neregularne migracije i statističke evidencije.

¹³⁰ Npr. ICMPD, Sekretarijat za posebnu sednicu Budapeštanskog procesa o ulozi imigracije i granične kontrole u borbi protiv terorizma, 22. 2. 2002.

¹³¹ Direktiva Saveta o postupku azila, usvojena 1. 12. 2005. predstavlja "prekretnicu" u zajedničkom sistemu azila u EU.

¹³² Uključujući projekat u trajanju 24 meseca "Podrška i koordinacija integrisanih strategija kontrole granica" koja obuhvata šest projektnih područja (Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Crnu Goru, Srbiju i "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju").

3.4 PRIVREDNI KRIMINAL

Ubrzanom ekonomskom globalizacijom zasnovanom na integraciji globalnih finansijskih tržišta i strategija slobodnog tržišta oslabljen je značaj granica i proširene mogućnosti za privredni kriminal u Evropi.

Privredni kriminal, kako je opisan u Preporuci Saveta Evrope R(81)12 iz 1981.¹³³, desetlećima je veliki problem za evropska društva. Preporuka se zasniva na pretpostavci da privredni kriminal dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posledice po društvo u celini tako što šteti domaćoj i međunarodnoj privredi, i utiče na smanjenje poverenja u ekonomski sistem. U celini, privredni kriminal ugrožava demokratiju, vladavinu zakona, ljudska prava i ekonomski i društveni napredak.

Autori Preporuke Saveta Evrope (2001) 11 u vezi "vodećih principa o organizovanom kriminalu" ukazali su na "jaku uzajamnu vezu između organizovanog kriminala i privrednog kriminala, naročito korupcije, pranja novca i prevare"¹³⁴. Međutim, jasno razlikovanje organizovanog kriminala, terorizma i privrednog kriminala izaziva određene probleme, kako pokazuje nekoliko konvencija Saveta Evrope – o pranju, pretresu, privremenom i trajnom oduzimanju dobiti stečene kriminalnim aktivnostima i finansiranju terorizma (CETS 198), o kompjuterskom kriminalu (ETS 185) i Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ETS 182), kao i slične Direktive i okvirne odluke Evropske unije.

Spajanje analize neizdvojenog "jednostavnog" privrednog kriminala sa "organizovanim" privrednim kriminalom u velikoj bi meri otežalo analizu, ako ne i onemogućilo. Osim toga, sam privredni kriminal, kako se obično shvata, čini gomila krivičnih dela, ali uprkos jasnoj definiciji iz Preporuke, još uvek izaziva probleme, što posebno važi za zemlje Jugoistočne Evrope¹³⁵.

Zemlje ove regije suočile su se s novim oblicima organizovanog kriminala vezanog za privatizaciju i bankarski i finansijski sektor u nastajanju, zajedno sa oticanjem kapitala, izbegavanjem poreza, carinskom prevarom, stečajnom prevarom, prevarom vezanom za finansijski kredit, korupciju i pranje novca. Privredni kriminal je povećan i izaziva posebnu zabrinutost ovih zemalja zbog svog očiglednog obima, ogromnih gubitaka i ekonomskog uticaja, što je veoma vidljivo javnosti u samim zemljama.

Organizovane zločinačke grupe formiraju kriminalna preduzeća u svrhu činjenja kriminalnih radnji čak i ako ulažu u zakonitu ekonomiju. Privredni kriminal, na drugoj strani, koristi legalna preduzeća za legalno poslovanje, a koja počivaju na prevari, kartelima, monopolu i korupciji kako bi ostala konkurentna na zakonitom tržištu. I jedni i drugi koriste se sličnim veštinama i tehnikama, organizovane strukture vrše delatnost i jednih i drugih, i i jedni i drugi uspevaju na tajnom dogovoru.

Integracija finansijskih tržišta, spajanje transnacionalnih kompanija i neoliberalne tržišne strategije (strogost fiskalne politike, privatizacija, liberalizacija tržišta i smanjenje trgovinskih barijera) umnožavaju mogućnosti za privredni kriminal u razvijenim zemljama, kao što smo videli u skandalima vezanim za Enron, WorldCom, Tyco International, VW, Flow-Tex, ElfAquitaine i Parlmalat. Iako je razlika u obimu privrednog kriminala u smislu uključenih sredstava ogromna između bogatih zapadnoevropskih zemalja i Jugoistočne Evrope, značajan faktor je relativni uticaj ovog kriminala na ova društva s obzirom na veličinu i karakter njihove ekonomije. Veruje se da prihodi ostvareni privrednim kriminalom mogu umanjiti troškove i štetu od drugih kriminalnih aktivnosti.

¹³³ Savet Evrope, Preporuka R(81)12 iz 1981. o privrednom kriminalu (usvojio Savet Ministara 25. juna 1981.) navodi specifična i nespecifična krivična dela koja se smatraju privrednim kriminalom.

¹³⁴ Vidi stav 18 Memoranduma obrazloženja uz Preporuku Saveta Evrope (2001) 11.

¹³⁵ Kako sve evropske zemlje podrazumevaju ili nabrajaju slične, ali na kraju različite vrste krivičnih dela kao privredni kriminal, teško je napraviti poređenje.

Poslednjih desetak godina Savet Evrope¹³⁶, Evropska komisija i druga međunarodna tela daju ogromnu podršku kako bi projektna područja prevazišla nedostatke u prevenciji i suzbijanju organizovanog kriminala i utrla put demokratizaciji i ekonomskom razvoju, jakoj vladavini prava i zaštiti ljudskih prava. U Deklaraciji i planu delovanja na Trećem samitu šefova država i vlada Saveta Evrope¹³⁷ ova aktivna uloga je naglašena i pojačana.

Kao posledica toga, zemlje Jugoistočne Evrope potpisale su, ratifikovale i usvojile skoro sve evropske i međunarodne konvencije i sporazume iz ove oblasti. Takođe su razradile i poboljšale strategije, planove delovanja i programe, izmenile domaće krivične zakone i zakone o krivičnom postupku u pogledu efikasne istrage i gonjenja privrednog kriminala u skladu sa evropskim standardima ljudskih prava, uspostavile organizacione strukture slične onima koje postoje u zemljama članicama EU, osnovale posebna tela (kao što su finansijsko-obaveštajne jedinice), razmenile standarde i prakse i sprovele ocenjivanje od strane kolega.

Uprkos tome, ne postoje metode za ocenjivanje gubitaka i uticaja i još uvek se malo zna o stvarnoj dimenziji i efektima organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

U okviru godišnjeg izveštaja Saveta Evrope o stanju organizovanog kriminala, objavljenom u decembru 2005. godine¹³⁸, nalazi se odlično obrađeno, detaljno i aktuelno poglavlje o privrednom kriminalu. Stoga se analiza privrednog i finansijskog kriminala u ovom izveštaju može ograničiti na najnovija dešavanja i podatke koje su dala projektna područja, kako sledi:

Poreske i carinske prevare sva projektna područja beleže kao glavne kriminalne aktivnosti. Ova vrsta prevare se pre svega zasniva na fiktivnim preduzećima registrovanim na osnovu lažnih ličnih dokumenata (falsifikovanih ili ukradenih), koja se koriste za trgovinu, a onda "nestaju" ili "bankrotiraju" kada dođe vreme da se plati porez, zatim vode dvostruko knjigovodstvo i koriste druga uobičajena sredstva. Takvim šemama često upravljaju organizovane mreže koje registriraju preduzeća, otvaraju račune u bankama i organizuju kontakte sa vlasnicima privatnih ili državnih preduzeća da bi im prodali ili od njih kupili robu. Ključna u ovom lancu aktivnosti je proizvodnja lažnih dokumenata i računa, što može koštati između 3-5% od zarađenog prihoda, što je trošak znatno niži od poreza na promet (oko 20%) koji bi svako preduzeće koje se bavi trgovinom na malo moralo platiti državi¹³⁹.

Plaćanje carine izbegava se tako što se prijavljuje niža vrednost uvezene robe kao što je nafta, što se prijavljuje tranzit kroz zemlju a roba se prodaje na domaćem "crnom tržištu", te krijumčarenjem robe preko granice. Krijumčarenje nafte i cigareta u regiji, izraženo za vreme trajanja sankcija prema Srbiji, još uvek se odvija, ali u manjem obimu.

Uspех u uspostavljanju kontrole nad utajom poreza uvođenjem poreza na dodatanu vrednost (PDV-a) različit je od zemlje do zemlje. Za one zemlje koje nisu tako uspešne, prevare vezane za PDV i dalje se dešavaju i zasnivaju na fiktivnim preduzećima kao paravanu za uvoz/izvoz, postavljenom da prikupi PDV popust ili kao prevari nedostajućeg trgovca u okviru društva, takođe poznatom kao "PDV vrteška". Takva promena na tržištu koja prati mogućnosti od jednog sistema prikupljanja poreza (porez na promet) ka drugom (PDV sistem) može poslužiti kao korisno upozorenje onim zemljama koje treba da pređu na sistem PDV-a. U odgovorima na pitanja iz upitnika za 2005.

¹³⁶ Savet Evrope, Oktopus programi I i II, različiti PACO programi protiv korupcije i organizovanog kriminala, GRECO, MONEYVAL ili CARPO projekt. Budžet svih projekata Saveta Evrope za borbu protiv privrednog kriminala u 2004. god. iznosio je 12 miliona eura i 2005. oko 15 miliona eura. Pregled sadašnjih inicijativa dat je u Izveštaju o radu za 2005. o "Tehničkoj saradnji u borbi protiv privrednog kriminala", januar 2006.

¹³⁷ "Varšavska" deklaracija, 16-17. maj 2005.

¹³⁸ Savet Evrope, "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005", Fokus na pretnji od privrednog kriminala, decembar 2005.

¹³⁹ Sva projektna područja u regiji, osim Bosne i Hercegovine, imala su PDV sistem.

godinu, nijedno projektno područje (osim Albanije s jednim izuzetkom i Crne Gore s jasnim brojem od 15 slučajeva organizovanog krijumčarenja) nisu zabeležila umešanost organizovanih kriminalnih grupa u izbegavanje poreza i carinske prevare, čak i u konkretnom slučaju krijumčarenja akcizne robe u kojoj vladaju organizovane kriminalne grupe;

Albanija je dala generalne odgovore u vezi poreske i carinske prevare i izbegavanja poreza ("oslanjaju se u velikoj meri na slabosti u albanskim poreskim i carinskim institucijama"), kao i određene statističke informacije koje, međutim, ne mogu poslužiti za analizu, jer, prema različitim izvorima Ministarstva unutrašnjih poslova i Ureda glavnog tužilaštva, brojke značajno variraju i obuhvataju veliki spektar drugih vrsta krivičnih dela. U oblasti carina, albansko Ministarstvo unutrašnjih poslova navodi 120 krivičnih dela i 33 kršenja poreskih zakona, dok Ured glavnog tužioca, koji ima pouzdaniju statistiku, govori o 247 slučajeva. 2005. godine na carini su oduzete cigarete, kafa u zrnju i mobilni telefoni te druga roba u ukupnoj vrednosti od skoro 4 miliona eura, a zabeležena je i operacija specijalne policije u kojoj je razbijena jedna kriminalna organizacija, za koju se sumnjalo da je prokrijumčarila 11 kontejnera cigareta u zemlju, i uspešno oduzeta dva vozila korišćena za krijumčarenje, kao i dva motorna čamca, dva luksuzna automobila, skladište od 10.000 i stan od 250 kvadratnih metara;

Bosna i Hercegovina je pružila veliku količinu detaljnih statističkih informacija o privrednom kriminalu kako o velikom broju različitih vrsta krivičnih dela tako i iz sve svoje četiri jurisdikcije¹⁴⁰ pa i šire, na nivou kantona. Nažalost, ti podaci ne daju odgovor na pitanja iz upitnika. Prema onome koliko su date tražene brojke i ukoliko se mogu sabrati, 2005. godine je bilo 54 slučaja izbegavanja poreza, i "u oblasti carina", najmanje 580 slučajeva. Nije moguće izvršiti solidno poređenje sa ranijim godinama zbog različitih perspektiva i organizacije izveštavanja (2002-2004: 835 slučajeva, koji su izazvali gubitke u prihodu od približno 160 miliona eura), međutim, čini se da brojke opadaju;

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" beleži 114 slučajeva izbegavanja poreza koje je učinilo 178 osoba i, generalno navodi da su prevare vezane za PDV i krijumčarenje i dalje ključni problem, posebno krijumčarenje cigareta, alkohola, tekstila, kompjutera, mobilnih telefona i hrane u čitavoj zemlji, što izgleda da je krijumčarski centar u regiji;

Hrvatska, Kosovo, Crna Gora i Srbija nisu dale detaljnije informacije.

Prevare u bankarskom sektoru - Tekuće reforme finansijskih institucija nude niz mogućnosti za organizovani privredni kriminal. Na primer, vrši se zloupotreba štednih odnosno kreditnih udruženja i banaka tako što se zajmovi dobijaju uz nižu kamatu samo zato da bi se novac pozajmljivao po zelenaškim kamatama; dobijaju se krediti od banaka korišćenjem lažnih dokumenata; krediti se dobijaju u namene za koje nisu bili namenjeni; vrši se falsifikovanje kreditnih kartica, itd. Nepotpune bankarske reforme i nesprovođenje normativnih akata doprinose osetljivosti finansijskog sistema. Međutim, projektna područja su dala isuviše malo informacija da bi se izvršila analiza ili detaljniji uvid poređenjem podataka iz projektnih područja u ovoj oblasti kriminala.

Privatizacija - Prevare u procesu privatizacije uzrokuju veliki problem ovim zemljama. Otudivanje imovine, što dovodi do propadanja preduzeća određenih za privatizaciju, i druge aktivnosti, usko su povezane sa korupcijom u javnom sektoru. Posledice takvih prevara su gubitak proizvodnih kapaciteta i radnih mesta¹⁴¹. Osim toga, državne subvencije (npr. osnivanje fondova za opštine, državni zajmovi za neuspešna preduzeća, itd.) takođe su podložne kriminalu, u šta su u velikoj meri uključeni lokalni državni službenici, političari i direktori preduzeća. Iako su ti problemi usko vezani za tranziciju ka tržišnoj ekonomiji i ne moraju se povezivati sa organizovanim (privrednim) kriminalom, postoji generalni konsenzus među državama da kriminal vezan za privatizaciju predstavlja jedinstven izazov za

¹⁴⁰ Bosna i Hercegovina ima četiri jurisdikcije u krivičnopravosudnom sistemu: državni nivo, dva entiteta (RS i Federacija BiH) i Brčko Distrikt.

¹⁴¹ Iako privatizacija preduzeća može legitimno podrazumevati i smanjenje radnika zbog povećanja efikasnosti ili promene namene preduzeća, države su izvestile o svojoj zabrinutosti u vezi s tim vidom istraženih slučajeva.

agencije za sprovođenje zakona i pravosudne organe. Države smatraju da će, s obzirom na to koliko je toga u pitanju, na poverenje javnosti u institucije mnogo više uticati rezultat složenih istraga koje utiču na moćne političke i ekonomske interese povezane sa privatizacijom. Međutim, projektna područja su dala premalo informacija da bi se mogla sprovesti neka analiza ili detaljniji uvid poređenjem podataka u ovoj oblasti kriminala.

Privredni kriminal generalno – Što se tiče podataka o kriminalu, postoje neke razlike u tome kako projektna područja broje svoje slučajeve koji se odnose na organizovani i privredni kriminal.

Za izveštaj za 2005. godinu projektna područja, s izuzetkom Crne Gore, dala su podatke o organizovanom kriminalu, a ne ukupnu krivičnu statistiku za 2004. godinu. Za izveštaj za 2006. godinu, neka projektna područja su dala ukupnu krivičnu statistiku, neka su poslala detaljnije informacije o određenim vrstama krivičnih dela, a neka samo uopštene navode. Da zaključimo: odgovori na upitnike za 2005. i 2006. godinu su fragmentarni, razlikuju se, ne mogu se porediti i teško ih je iskoristiti za kvalitetnu analizu, što dozvoljava da se izvuku samo određeni zajednički uzorci.

Projektna područja treba dodatno podstaći da uvedu odgovarajući sistem izveštavanja zasnovan na zajedničkim pretpostavkama, definicijama i pravilima (slično kao sistem koji su razvije EU institucije za sprovođenje zakona) kako bi se postigla detaljna uporedba u pogledu razvoja organizovanog kriminala u Evropi.

Međutim, na osnovu odgovora na oba upitnika, može se doći do sledećih konstatacija:

- I dalje nije jasno da li privredni kriminal raste ili opada. Iz pažljivog razmatranja svih odgovora na oba upitnika i poređenja rezultata s drugim međunarodnim analizama, čini se da privredni kriminal raste.
- *Albanska* policija beleži manje krivičnih dela (-22%) i istraženih i prijavljenih Tužilaštvu samo 1024 slučaja¹⁴² privrednog kriminala, koje je učinilo 1227 učinilaca. Najveći procenat ovih slučajeva čini falsifikovanje isprava, sa 718 slučajeva¹⁴³, krivična dela u oblasti carina, sa prijavljenih 120 slučajeva¹⁴⁴ i prevare sa 90 slučajeva¹⁴⁵. Međutim, prema Tužilaštvu, stvarne brojke o privrednom kriminalu rastu i bliže su 10.000 slučajeva. Policija u *Bosni i Hercegovini (BiH)* beleži nekih 1.342 slučaja na nivou države, što predstavlja pad od skoro 6%, koji je očigledno izazvan ogromnim i iznenađujućim padom u Federaciji BiH (- 62,4 per cent), dok je u Republici Srpskoj (+ 16%) i Brčko Distriktu (+ 28,9%) u porastu. Većina slučajeva odnosi se na zloupotrebu položaja i ovlašćenja, falsifikovanje novca, falsifikovanje dokumenata, nesavesno poslovanje i obmanu za dobijanje kredita i drugih privilegija. *Hrvatska* je prijavila oko 6.600 slučajeva (2,35 % manje nego u 2004. god), većina privrednih krivičnih dela odnosi se na zloupotrebu položaja i službenih ovlašćenja, nedozvoljena upotreba autorskog dela, izbegavanje carinske kontrole, zloupotreba ovlašćenja u privrednom subjektu i falsifikovanje službenog dokumenta. "*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*" nije saopštila brojke o generalnom razvoju i nije istakla ni pad ni rast, ali je navela koji su najčešći oblici privrednog kriminala, gde je ponovo zloupotreba službenog položaja i ovlašćenja sa 275 slučajeva na

¹⁴² Brojke koje je dao Ured glavnog tužioca značajno se razlikuju od onih koje je prezentirala Generalna direkcija policije. Općenito, podaci koje je dalo Tužilaštvo su sveobuhvatniji jer ovaj organ prikuplja sve krivične prijave od svih uključenih strana (institucija, ili pojedinaca) koje ne moraju nužno proći kroz policiju.

¹⁴³ Prema statistikama koje je dalo Ured glavnog tužioca, broj slučajeva prijavljenih zbog falsifikovanja dokumenata iznosi 1632, podaci koji se odnose na krivična dela u oblasti carina ukazuju na ukupan broj od 454 prijavljena slučaja, sa ukupnim brojem 238 osoba. Podaci Ureda glavnog tužioca o krivičnim delima u oblasti oporezivanja, za godinu 2005. govore o 247 slučajeva s ukupnim brojem 163 umešane osobe.

¹⁴⁴ Podaci Ureda glavnog tužioca o krivičnim delima u oblasti oporezivanja za godinu 2005. govore o 247 slučajeva s ukupnim brojem 163 umešane osobe.

¹⁴⁵ Podaci Ureda glavnog tužioca govore o ukupnom broju od 218 slučajeva prevare.

prvom mestu, zatim 140 slučajeva falsifikovanja ili uništavanja službenih evidencija, 114 slučaja izbegavanja poreza i 51 slučaj falsifikovanja službene isprave. *Crnogorska* policija je 2005. godine evidentirala 1.872 slučaja (+10,4% u odnosu na 2004. god.) privrednog kriminala i prijavila takođe značajan porast gubitka prihoda sa 17,2 miliona eura (2004.) na 30,5 miliona eura (+88,6 per cent). *Srbija i Kosovo* nisu dali podatke o privrednom kriminalu za godinu 2005.

- Na privredni kriminal otpada značajan broj slučajeva vezanih za organizovani privredni kriminal. Na žalost, dati odgovori pružaju vrlo malo informacija što onemogućava jedan opsežniji ili uporedni pregled kako po projektnim područjima tako i u srednjoročnom periodu. *Albanija* (17) i *Hrvatska* (14) beleže slučajeve organizovanog privrednog kriminala u 2004. godini, ali oba projektna područja nisu dala nikakve informacije ili komparativne brojke za 2005. godinu. *Bosna i Hercegovina* nije pružila konačni broj kriminalnih organizacija umešanih u privredni kriminal, ali sudeći po nekim od prijavljenih krivičnih dela (falsifikovanje novca, falsifikovanje dokumenata, falsifikovanje trgovačkih marki), koje obično čine organizovane kriminalne grupe, trebalo bi da je u porastu. *Crna Gora*, koja za 2005. godinu obaveštava o značajnom porastu privrednog kriminala uopšteno (+ 10,4%) od čega je u neka dela verovatno uključen organizovani kriminal¹⁴⁶, naročito u oblasti falsifikovanja novca, mogla je samo dati informacije o 6 optužnica za 54 krivična dela iz sfere organizovanog kriminala, naročito krijumčarenje (15), prevare (15), pranje novca (7) i falsifikovanje novca (3) ali i 10 slučajeva zloupotrebe službene dužnosti u okviru organizovanog privrednog kriminala. *Srbija*, koja je u prošlogodišnjem odgovoru istakla dominantnu ulogu organizovanog kriminala u oblasti privrednog kriminala (2003: 12 organizovanih kriminalnih grupa, 38 slučaja organizovanog privrednog kriminala) i godišnji gubici od približno 300-500 miliona eura zbog privrednog kriminala¹⁴⁷, nije dala slične brojke i informacije za 2004. i 2005. godinu. Slično se može reći i za *Kosovo*. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" saopštava krijumčarenje velikog obima, kao i falsifikovanje novca i falsifikovanje službenih isprava, tipična krivična dela organizovanog privrednog kriminala, ali ne daje nikakve podatke ni brojke.
- Privredni kriminal u Jugoistočnoj Evropi u suštini je regionalnog karaktera, i, uprkos razlikama specifičnim za projektna područja, uspeva na odranije bliskim regionalnim vezama. Sve zemlje veruju da privredni kriminal predstavlja glavnu pretnju njihovoj ekonomiji i društvu. Jedan od razloga je u tome što se uticaj privrednog kriminala uglavnom oseća u samoj zemlji, što ne mora biti tačno za druge vrste organizovanog kriminala, kao što je nedozvoljen promet drogom, krijumčarenje osoba, itd., čiji se uticaj oseća u EU i drugim zemljama. Osim toga, privredni kriminal takođe podriva poverenje javnosti u ekonomski i pravni sistem. U Hrvatskoj, kao i u drugim projektnim područjima, očekivanja javnosti da se preduzmu akcije protiv prevare u privatizaciji i prevare vezane za sticanje unosnih obalnih resursa su visoka. Odsustvom takve akcije moglo bi se ugroziti poverenje javnosti u sistem¹⁴⁸.
- Sam privredni kriminal izaziva značajne gubitke javnih prihoda i iskripljuje legalno tržište. Samo nekoliko projektnih područja (*Bosna i Hercegovina* i *Crna Gora*) prijavljuje gubitke od nekoliko miliona eura, uglavnom u oblasti izbegavanja poreza, krijumčarenja i prevare.
- Falsifikovanje novca i dokumenata je od velikog značaja u projektnim područjima, posebno falsifikovanje novca predstavlja rastuće tržište u regiji, uključujući i falsifikovanje kovanica. Broj falsifikovanih eura raste svake godine. Neophodna tehnologija postaje jeftinija i lakše dostupna i stabilnost eura i činjenica da je široko rasprostranjen kao sredstvo plaćanja,

¹⁴⁶ Pojam "organizovani kriminal" koji je uveden u aprilu 2004. nije postojao u crnogorskom krivičnom zakonodavstvu u vreme kad su navedeni krivični slučajevi zabeleženi. Pitanje da li je i u jednom od zabeleženih slučajeva bilo nekog stepena organizacije nije bilo predmet pravne kvalifikacije.

¹⁴⁷ Razgovori sa službenicima za sprovođenje zakona, septembar 2004.

¹⁴⁸ Hrvatski odgovor na upitnik i razgovor sa hrvatskim službenicima za sprovođenje zakona, septembar 2004.

posebno u Jugoistočnoj Evropi, čine ga privlačnijim za falsifikovanje nego US dolar. Prema analizi Europol, veruje se da većinu kvalitetnih novčanica eura proizvode kriminalci u Jugoistočnoj Evropi (uglavnom Bugarskoj) i u područjima Baltika¹⁴⁹ i ubraja falsifikovanje eura u ona kriminalna tržišta na koja treba obratiti sve više pažnje sledećih godina¹⁵⁰. *Albanija* navodi više od 1.600 slučajeva vezano za lažne isprave. *Bosna i Hercegovina (BiH)* kao najznačajnija krivična dela privrednog kriminala navodi rasturanje falsifikovanog novca (u Federaciji BiH i Republici Srpskoj 242 slučaja) i falsifikovanje dokumenata. *Crna Gora* navodi samo 3 slučaja falsifikovanja novca, *Hrvatska, Kosovo i Srbija* ne daju nikakve informacije o falsifikovanju novca. "*Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija*" navodi veliki broj lažnih novčanica (195 slučajeva), uglavnom u manjim apoenima od 100 makedonskih dinara, ali i u apoenima od 500 i 1000 makedonskih dinara, eura i US dolara.

- Veze između privrednog i organizovanog kriminala čini se da se zasnivaju na korupciji, kako na višem tako i na nižem nivou. Mito i druga praksa korupcije koja se primenjuje za registrovanje preduzeća, pokretne ili nepokretne imovine, nameštanje tenderskih procedura, prenošenja robe preko granice, plaćanje sudija i tužilaca da umanje optužbe ili odbace predmet, trgovanje uticajem u privatizaciji i bezbrojne druge radnje predstavljaju praksu koja se primenjuje kako bi se promovisao i jedan i drugi kriminal. Neka projektna područja izražavaju veliku zabrinutost zbog sve veće moći i uticaja organizovanih grupa na zakonite strukture vlasti i društva, opisujući ih kao jedinstvenu najštetniju opasnost u kojoj se povezuju svi aspekti organizovanog i privrednog kriminala.
- U većini projektnih područja krijumčarenje je značajno tržište za organizovani kriminal. Rat u Jugoistočnoj Evropi u 1990-tim godinama uopšte, i embargo na trgovinu i uvoz oružja Srbiji posebno, pružili su jedinstvene mogućnosti za krijumčare i stvorili potražnju za visokotarifnom robom, uključujući simbiozu službenika iz sektora bezbednosti, političara, službenika za sprovođenje zakona i carinskih službenika, i organizovanih kriminalaca. Sankcije su podstakle razvoj regionalnih krijumčarskih kanala preko Albanije, Bugarske, Crne Gore, Rumunije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", kroz koje se krijumčari nafta, cigarete, oružje, vozila i druga roba. Krijumčarenje je tako postalo značajan izvor prihoda za različite grupe, od političke elite do ljudi na rubnim područjima. Iako je obim krijumčarenja smanjen zbog postepene normalizacije u regiji¹⁵¹, krijumčarske mreže uspostavljene u 1990-tim i dalje su veoma aktivne. Granična služba i carinske reforme koje se trenutno sprovode u regiji, posebno putem programa pomoći EU, kao što je CAFAO Evropske komisije, te twinning programi, doveli su do bolje granične kontrole i zatvaranje ilegalnih graničnih prelaza. Međutim, korupcija carinskih i graničnih službenika još uvek je od najvećeg značaja za krijumčarske aktivnosti, kao i upotreba nedostupnih, fiktivnih ili paralelnih preduzeća¹⁵², lažnih ličnih isprava i računa za prevoz robe preko granice bez službenika "koji sarađuju", na taj način ukazujući na stepen rafiniranosti onog što se čini kao razvijeno i aktivno kriminalno tržište kako bi se otvorio put ka legalnim strukturama.
- Prema procenama Svetske banke, MMF-a, EU vlada i drugih tela, kao što su Europol, Frontex i OLAF, uticaj krijumčarenja cigareta iz Jugoistočne Evrope i u nju i dalje je zabrinjavajućih razmera, posebno budući da su nedavno organizovane turske kriminalne grupe uključene u

¹⁴⁹ EU Izveštaj o organizovanom kriminalu, 2005, Europol.

¹⁵⁰ EU Procena opasnosti od organizovanog kriminala 2006.

¹⁵¹ Od nedavno uvedeni režimi PDV-a i liberalnije trgovine među zemljama utičaće na smanjenje – ali ne i potpuno ukidanje – zavisnosti prihoda od akciza i carine.

¹⁵² "Nedostupna" preduzeća su ona koja su registrovana na nepostojećoj adresi ili koriste lažne dokumente o registraciji; "fiktivna" preduzeća su preduzeća registrovana upotrebom lažnih ličnih dokumenata; "paralelna" preduzeća su ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji s promenjenim imenima vlasnika. Te se kopije zatim koriste za otvaranje novih, teško otkrivenih, bankovnih računa. 2004. godine Bosna i Hercegovina je okvalifikovala 1187 pravnih lica kao nedostupna, fiktivna ili paralelna.

krijumčarenje cigareta zajedno sa heroinom¹⁵³. Krijumčarenje cigareta košta zemlje članice EU, kao i projektna područja u regiji, milijarde eura godišnje.¹⁵⁴ OLAF, Evropski ured za borbu protiv prevare, upozorava u svom izveštaju Savetu i Evropskom parlamentu¹⁵⁵ 2004. god. da krijumčarenje cigareta nanosi ozbiljnu štetu budžetima EU i zemljama članicama i navodi svoje dobre rezultate u borbi protiv krijumčarenja duvanskih proizvoda, kao što je podizanje tužbe pred sudovima u Njujorku protiv proizvođača cigareta RJ Reynolds i drugih zbog umešanosti u krijumčarenje cigareta i pranje novca ili pregovaranja o sporazumu sa firmom Philip Morris International (PMI) 9. 07. 2004. god, što se već pokazalo boljom saradnjom PMI-a sa odeljenjenjima Komisije, posebno sa OLAF-om. Međutim, krajem 2005. god, OLAF je imao još uvek 33 otvorena slučaja vezana za krijumčarenje cigareta i u svom godišnjem izveštaju za 2006¹⁵⁶ navodi svoju uspešnu operaciju "Fake" iz maja 2005. god. (kontejnerska operacija u saradnji sa DG TAXUD usmerena na krijumčarenje falsifikovane robe iz Azije) koja je dovela do oduzimanja 140 pošiljki prevoženih vazduhom i 60 kontejnera za preookeansku plovidbu. Ukupna težina falsifikovane robe iznosila je skoro 500 tona. Zaplenjeno je više od 1,2 miliona paketa cigareta, zajedno sa nekih 0,8 miliona drugih predmeta. Osim cigareta, ostala falsifikovana roba je bila uglavnom tekstil, elektronika i lekovi. Zaplene su obavljene na globalnom nivou, a u izvesnom obimu i u Jugoistočnoj Evropi. To je prvi put da je OLAF naveo i otvorene slučajeve krijumčarenja cigaretama u zemljama kandidatima Hrvatskoj (2 slučaja) i u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" (4 slučaja).

Tabela 4: Finansijski uticaj otvorenih i zaključenih slučajeva OLAF-a (krajem 2005. god.)

Sektor	Otvoreno (€ miliona)	Zaključeno (€ miliona)	Ukupno (€ miliona)
Poljoprivreda	112,1	222,2	334,3
Alkohol	0,0	179,8	179,8
Cigarete	344,6	972,3	1 316,9
Carine	216,9	503,1	720,0
Direktni izdaci	175,2	86,9	262,1
ESTAT	102,9	3,1	106,0
Spoljna pomoć	130,0	172,2	302,2
Unutrašnje istrage	18,2	230,2	248,4
Istrage više agencija	0,0	3,7	3,7
Prekursori	0,0	0,0	0,0
Strukturalni fondovi	390,2	1 144,9	1 535,1
Trgovina	0,0	934,7	934,7
PDV	435,1	242,9	678,0
Ukupno	1 925,2	4 696,0	6 621,2

Izvor: OLAF, Godišnji izveštaj 2005.

U oktobru 2005. godine još jedna specijalna zajednička operacija carine i policije u Bugarskoj dovela je do zaplene krijumčarenih cigareta i onemogućila krijumčarenje ukupno više od 8,5 miliona komada cigareta engleske marke "Super kings". Kontejneri koji su prevozili cigarete (navodno napunjeni kineskom robom od stakla) krenuli su iz Kine, prošli kroz Tursku i zatim

¹⁵³ EU Izveštaj o organizovanom kriminalu, 2005, Europol.

¹⁵⁴ Prema Ministarstvu finansija Nemačke, 2005. god. samo je Nemačka, prema procenama, izgubila oko 2,7 hiljada eura od carine na duvanske proizvode; prema pisanju nemačkog nedeljnog magazina FOCUS, br. 20/2006; videti i tabelu o uticaju OLAF slučajeva.

¹⁵⁵ COM (2005)323, objavljeno 19. 07. 2005.

¹⁵⁶ OLAF, Godišnji izveštaj 2005, 13.7.2006.

prevezani u grčku luku Solun. Od tamo su cigarete natovarene na voz koji je putovao u Bugarsku za dalju distribuciju u zapadnoevropske zemlje, gde bi izazvao gubitke u budžetima od oko 3,1 milion eura¹⁵⁷.

U tom svetlu, regionalna ekonomija i javni budžeti će i dalje trpeti gubitke¹⁵⁸. Stoga je od suštinske važnosti, što hitnije uspostavljanje struktura koordinacije borbe protiv prevare. Ovi centralni kontaktni punktovi za koordinaciju svih zakonodavnih, administrativnih i operativnih aspekata zaštite finansijskih interesa EU već su uspostavljeni u zemljama koje treba da pristupe EU: Bugarskoj i Rumuniji¹⁵⁹.

Albanija navodi za 2004. da je broj evidentiranih slučajeva gotovo dvostruko porastao na 164 slučaja, od kojih je 14 vezano za organizovane kriminalne grupe sastavljene od 62 učinioca. Pa ipak, ne navodi komparativne brojke za 2005. godinu. *Bosna i Hercegovina* obaveštava o širenju krijumčarenja i prodaje piratske robe svih vrsta (alkohol, duvanski proizvodi, hrana, itd.) od 2003. godine. 2004. god. bilo je 22 slučaja krijumčarenja što je dovelo do ukupnog gubitka od 28.301.319 eura¹⁶⁰, a u 2005. još 30 novih slučajeva, uključujući jedan ilegalan posao sa naftnim proizvodima u Brčko Distriktu, što je izazvalo štetu od oko 2 miliona BAM. Glavni razlog za sve uspješnije tržište za krijumčarenje leži u podeli bosanskohercegovačkog unutrašnjeg ekonomskog prostora, što dozvoljava jedinstvene uslove za poresko i carinsko izbegavanje u regiji i postojanje tržišta koja prodaju krijumčarenu robu, kao što je pijaca Arizona u Brčko Distriktu. Ured visokog predstavnika (OHR) i vlasti Bosne i Hercegovine udružili su napore na ujedinjavanju podeljenog sistema ubiranja poreza i uspostavili Agenciju za indirektno oporezivanje koja će u budućnosti dati pozitivne rezultate¹⁶¹. *Hrvatska*, koja je 2003. godine trpela najviše zbog krijumčarenja akcizne robe, beležeći 18 slučajeva vezanih za organizovani kriminal, uključujući 17 grupa sa 127 učinioca, nije navela nijedan slučaj krijumčarenja u upitniku za 2006. godinu. Posao sa krijumčarenjem duvanskih proizvoda u *Crnoj Gori* kasnih devedesetih, smanjio se, zahvaljujući kombinaciji međunarodnog pritiska i napora lokalnih vlasti¹⁶². Krijumčarenje 2003. godine akcizne robe, posebno nafte i benzina između Crne Gore i Bosne i Hercegovine i krijumčarenje stoke preko albanske granice, dovelo je do gubitka prihoda od oko 9 miliona eura i zaplena, uglavnom cigareta i alkohola, vrednosti približno 1,7 miliona. Iako Crna Gora nije precizirala podatke za 2005. god., nedavni veliki rast gubitaka prihoda (88,6% ili 30,5 miliona eura) vezano za sva privredna krivična dela najverovatnije je izazvalo navedenih 15 slučajeva krijumčarenja, od ukupno 54 slučajeva organizovanog privrednog kriminala. *Kosovo* je odredište za krijumčareni alkohol i cigarete koji potiču iz Slovenije, Austrije, Grčke, Crne Gore, Srbije i «Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije», dok se falsifikovane marke uglavnom proizvode na Kosovu, ali i u susednim državama odakle se krijumčare na Kosovo. 2004. godine i u prvoj polovini 2005. god. zabeležena su 332 slučaja, međutim, nije dato više informacija u upitniku za 2006. god. *Srbija* je značajno smanjila krijumčarenje akcizne robe. Nekada istaknuta ruta za krijumčarenje cigareta preko

¹⁵⁷ videti: http://ec.europa.eu/comm/anti_fraud/budget/2005/bg.pdf

¹⁵⁸ Videti Centar za demokratske studije, Izveštaj *Korupcija, krijumčarenje i organizovani kriminal u Evropi (2003.)*, str. 8.

¹⁵⁹ AFCO sastanak u Bukureštu, 1. 06. 2006. god., gde su OLAF i eksperti i istražitelji za borbu protiv prevare iz deset zemalja članica EU koje su pristupile Uniji 2004. razmijenili svoja operativna iskustva sa kolegama iz država koja pristupaju EU Rumunije i Bugarske i sa državama kandidatima za EU Hrvatskom i Turskom, što će se takođe predstaviti jer i oni sami razmatraju uspostavljanje vlastitih AFCOS-a u okviru priprema za buduće članstvo u EU.

¹⁶⁰ Podatke su dale poreske uprave Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta.

¹⁶¹ Za odluke visokog predstavnika u ovoj oblasti videti www.ohr.int/decisions/econdec/archive.asp.

¹⁶² OLAF saopštenje za štampu OLAF/12/2003, *Olaf daje dokaze na suđenju o umešanosti "Crnogorske veze" u međunarodnu trgovinu cigaretama*, 30. aprila 2003, europa.eu.int/olaf; članak *Ispitivanje uloge Crne Gore u ilegalnoj trgovini cigaretama* Financial Times, 9. avgust 2001; članak *Crna Gora: Premijer negira navode o krijumčarenju cigareta* Radi o Slobodna Evropa, 7. novembar 2003; i *Transport, krijumčarenje i organizovani kriminal*, Centar za demokratske studije, Sofija, 2004.

Crne Gore sada je zatvorena a novi putevi vode preko Kosova, «Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije», Bugarske, Rumunije i Hrvatske. Krijumčarenje robe koja se prepakuje i prodaje na tržištu relativno je nov trend u regiji, ne samo u Srbiji. 2003. god. je zabeleženo 17 slučajeva krijumčarenja u koja je bio umešan organizovani kriminal, sa 9 kriminalnih grupa, međutim, nije data informacija za 2004. i 2005. godinu. "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" i dalje je tranzitna zemlja za cigarete, alkohol i tehničku opremu, kao što su mobilni telefoni, kompjuteri i kompjuterski delovi, krijumčareni na Kosovo i Grčku, i tekstilna roba poreklom iz Kine, koja se krijumčari preko Turske i Bugarske. Prepakovanje, menjanje etiketa i prodaja prehrambenih proizvoda kojima je istekao rok trajanja, zahteva veću složenost. Ova zemlja je 2003. godine zabeležila 174 slučaja sa 8 organizovanih kriminalnih grupa. U prvih devet meseci 2004. god. domaći organi su zaplenili akcizne robe u ukupnoj vrednosti 1,72 miliona. Za 2005. godinu nisu dati nikakvi podaci.

U širem kontekstu Evropa je i dalje najveće tržište duvanskih proizvoda. Zemlje članice Saveta Evrope učestvuju sa približno 30% u svetskoj proizvodnji cigareta, 60% globalnog uvoza i više od 50% globalnog izvoza. Imajući u vidu veličinu ovog tržišta i potencijal za zaradu dodatnog profita izbegavanjem poreza na prihod, oko 25% svetske proizvodnje cigareta ili više od 210 milijardi cigareta (razlika između evidentiranog uvoza i izvoza) odlazi na crno tržište. Od toga se smatra da se oko jedne trećine krijumčari u zemlje članice Saveta Evrope i u okviru njih. Nedavna zabrana pušenja na javnim mestima u sve većem broju zemalja EU mogla bi doprineti smanjenju tržišta u Zapadnoj Evropi.

- Piratska proizvodnja robe i krivična dela kršenja intelektualnih i vlasničkih prava (IPR), verovatno najviše utiču na zemlje članice EU, u pogledu poreskih gubitaka i zaposlenosti¹⁶³ i postaju sve veće kriminalno tržište u Jugoistočnoj Evropi. *Albanija, Kosovo, Crna Gora i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"* nisu dale nove brojke niti informacije o ovoj vrsti kriminala. U *Bosni i Hercegovini* Tužilaštvo je zabeležilo 20 slučajeva krivičnih dela koja se odnose na kršenje autorskih prava, tj. neovlašćena upotreba autorskih prava. Ove aktivnosti se odvijaju u Republici Srpskoj. *Hrvatska* beleži čak 342 slučaja IPR krivičnih dela i još 7 slučajeva povrede patentnih prava, što izaziva određena razmišljanja u vezi sa razvojem grane piratske proizvodnje robe u Hrvatskoj. U *Srbiji* piratstvo je cvetalo kasnih devedesetih. U odgovoru na prvi upitnik, Srbija je navela zaplenu preko 60.000 video kaseeta i CD-ova i velike količine video i audeo opreme koja se koristila za audeo i video snimanje, kao i kompjuterski softver. Međutim, za 2004. i 2005. god. nisu dati nikakvi podaci.
- Kompjuterski kriminal i prednosti koje pruža internet u pogledu informacionih i komunikacionih tehnologija izuzetno su pogodni za organizovani kriminal. Podzemna kultura izgrađena oko nekih pojava visoke tehnologije savršena je za podršku, kontakt, šifrovanu komunikaciju, regrutovanje i savetovanje. *Albanija, Bosna i Hercegovina i Srbija* ne daju nikakve informacije niti statistiku o kompjuterskom kriminalu u upitniku za 2006. godinu. *Hrvatska* beleži porast krivičnih dela vezanih za kompjuterski kriminal i dela protiv vlasničkih prava (2004: 928 krivična dela, 2005: 1009 krivična dela¹⁶⁴) što se mora posmatrati kao posledica povećanja legalnih i administrativnih struktura i nedavno započetih kontrolnih mera. Procenjuje se da učinioци krivičnih dela kompjuterskog kriminala ne deluju kao pripadnici organizovanih kriminalnih grupa i zabeležene brojke su još uvek niske. 2005. godine bila su dva krivična dela dečije pornografije u kompjuterskom sistemu, 11 krivičnih dela protiv integriteta kompjuterskih podataka, programa i sistema, 6 dela kompjuterskog falsifikovanja i 15 krivičnih dela kompjuterske prevare. Međutim, budući da je veliki deo

¹⁶³ Europol, EU Izveštaj o organizovanom kriminalu za 2005.

¹⁶⁴ Kao što izveštava Centar za kompetenciju (Centre for Competence) Jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu, Austrija, piratska proizvodnja softvera u Hrvatskoj još iznosi visokih 58 procenata. Šteta naneta proizvođačima softvera povećala se sa 5 milijardi US dolara na 50 milijardi, kao što pokazuje istraživanje IDC CEMA analitičke kompanije, koje je predstavljeno Udruženju poslovnog saveza (BSA) u Zagrebu, u decembru 2005.

kompjuterskog kriminala tzv. "kriminal kontrole" (nema prijava policiji od strane žrtava, tako da agencije za sprovođenje zakona moraju ova dela otkrivati praćenjem interneta i sprovođenjem operativne analize), brojke rastu. *Crna Gora* navodi da kompjuterski kriminal nije značajno prisutan u zemlji. 2005. godine podignute su samo dve krivične optužnice protiv 7 učinilaca za izvršenje 7 krivičnih dela s profitom od oko 27.000 eura. "*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*" izmenila je krivični zakon u pogledu kompjuterskog kriminala. Iako nisu date nikakve brojke, iznesen je detaljan pregled sadašnjih trendova i uzoraka. Najčešća krivična dela u ovom projektnom području su, pre svega, kupovina proizvoda putem interneta korišćenjem podataka sa nezakonito pribavljenih kreditnih kartica u ranijoj krađi ili nedozvoljenom upadanju u kompjuterski sistem (haking)¹⁶⁵, drugo, ometanje spam-porukama konkurentskog provajdera,¹⁶⁶ i, treće, piratska proizvodnja nezakonitim umnožavanjem, kako privatno tako i korišćenjem poslovnih softverskih proizvoda, uglavnom Microsofta (Windows XP i Windows Office). Ostala krivična dela od značaja su slučajevi "*phishinga*", relativno nove tehnike u Jugoistočnoj Evropi koja se koristi za dobijanje ličnih i finansijskih podataka u svrhu krađe identiteta na internetu ili "nigerijski e-mejlovi" (lažno traženje pomoći e-mejlom), falsifikovanje kreditnih kartica, i druga slična krivična dela. Prema informacijama, među učiniocima ima osoba od mlađih Makedonaca do direktora, profesionalaca i stručnjaka iz IT odeljenja u firmama. Kako su ovakve istrage veoma složene i zahtevaju blisku međunarodnu saradnju i razmenu informacija preko Interpola, u okviru SECI Centra, pokrenut je poseban projekat(SCIMER) za povećanje saradnje među agencijama za sprovođenje zakona i bankarskim telima.

¹⁶⁵ Provaljivanje u baze podataka, npr. kompanija, trgovina, procesora trećih strana ili banaka i kopiranje pohranjenih podataka u njima, te kasnije prevarno korišćenje podataka za različite namene, kao što je proizvodnja falsifikovanih kreditnih kartica ili za druge svrhe. 2005. godine sprovedena je zajednička operativna aktivnost zajedno sa NTHCU iz Velike Britanije protiv jednog makedonskog državljanina koji je pribavio lične podatke sa IP adrese u Vijetnamu i prodao je jednom britanskom državljaninu, koji je oštetiо britanske banke za 1.000.000 britanskih funti.

¹⁶⁶ Na primer, veoma osposobljeni učinioci razvijaju poseban softver za proizvodnju ogromnog prometa na internetu kako bi blokirali mrežu žrtve dok ne ostvare konačno "odbijanje službe - *denial of service*".

3.5 PRANJE NOVCA

Borba protiv pranja novca je jedno od najefikasnijih sredstava za suprotstavljanje organizovanom kriminalu, jer je zajednički imenitelj za sav organizovani i teški kriminal motivisan profitom. Solidnost, integritet i stabilnost kreditnih i finansijskih institucija i poverenje u finansijski sistem u celini mogu se ozbiljno ugroziti naporima kriminalaca i njihovih saradnika ili da prikriju poreklo dobiti stečene kriminalom ili da usmere zakoniti novac u svrhu terorističkih aktivnosti. Nezakonito stečena korist može se ponovo investirati u kriminalno poslovanje ili legalno preduzetništvo, može se potrošiti ili sakriti. Da bi se sprečilo da budu otkrivena i oduzeta, sredstva stečena kriminalom se peru tako da se ne mogu razlikovati od legitimno zarađenog novca. Pranje novca se odvija na mnogo načina, čemu sve više pomaže elektronsko bankarstvo i elektronski načini plaćanja.

Pranje novca obično se odvija u međunarodnom kontekstu tako da se kriminalno poreklo sredstava može bolje sakriti. Mere donesene samo na državnom nivou ili čak na nivou Zajednice, bez da se uzima u obzir međunarodna koordinacija i saradnja, imali bi veoma ograničene efekte. Da bi se izbeglo da evropske države donesu mere za zaštitu svojih finansijskih sistema koje ne bi bile usklađene sa delovanjem, evropskih tržišta, u ovoj oblasti su neophodne zajedničke akcije – u svim okvirima (EU, Savet Evrope, UN).

Pranje novca je krivično delo koje čine sve organizovane kriminalne grupe kako bi ozakonile nelegalno stečena sredstva i globalno predstavlja sve veći izazov, posebno u pogledu finansiranja terorista. U evropskim zemljama sve više istraga organizovanog kriminala vezano je za droge, i moglo bi se pretpostaviti da se većina pranja novca otkrije u vezi sa drogama. Međutim, date informacije o pranju novca stečenog drugim vrstama kriminala, kao što je trgovina ljudima i krijumčarenje osoba, "kriminal komplementaran"¹⁶⁷ pranju novca govore o sve većem značaju pranja novca. Osim toga, s obzirom na značaj privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, pranje novca povezano sa navedenim glavnim oblastima (organizovanog) privrednog kriminala moglo bi biti od istog značaja. U skladu s tim, taj "komplementarni kriminal" i privredni kriminal vezan za pranje novca verovatno će činiti veliki deo finansijskih istraga u budućnosti.

Organizovane kriminalne grupe sve više se oslanjaju na komercijalne strukture i, budući da granice između legalnih i ilegalnih struktura postaju sve manje jasne, pranje novca konstantno izaziva zabrinutost zbog ulaska u legalnu ekonomiju putem dobiti ostvarene kriminalom i načinima plaćanja. Kao što je dobro poznato, pranje novca se oslanja na sledeće tri faze:

- **Plasman** – načini na koje se sredstva neposredno stečena iz krivičnog dela kanališu u finansijske sisteme, obično u vidu gotovinskih uplata;
- **Stratifikacija** – cirkulisanje sredstava kroz niz finansijskih transakcija kako bi se izbrisala bilo kakva veza plasiranog kapitala sa njegovim kriminogenim poreklom, obično putem gotovinskih transfera ili čekova.
- **Integracija** – ulaganje sredstava koja su pre svega ostvarena krivičnim delima u legalne i privredne tokove, obično u nekretnine, poslovni kapital, vredne predmete.

Teoretski, od ranih 1990-tih kreiran je prilično nepropusan sistem protiv pranja novca za praćenje i otkrivanje ove vrste kriminala:

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988.)¹⁶⁸;

¹⁶⁷ Europol, EU Izveštaj o organizovanom kriminalu za 2005., 25. oktobar 2005.

¹⁶⁸ Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988) čiji prvobitni cilj je bio oduzimanje sredstava ostvarenih krivičnim delima vezanim za droge, dok je usvajanje Konvencije Saveta Evrope o pranju novca, pretresu, zapleni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141) i naknadne preporuke Međudržavnog operativnog tima za finansijske mere protiv pranja novca (FATF) čiji je cilj ustanovljenje sistema za borbu protiv pranja novca kojem su na udaru sredstva ostvarena iz

- Konvencija Saveta Evrope o pranju, pretresu, privremenom i trajnom oduzimanju prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141);
- Operativni tim za finansijske mere protiv pranja novca (FATF)¹⁶⁹, Četrdeset preporuka (1990), revidiranih 1996. god. i različita obrazloženja uz njih, čiji je cilj da pojasne primenu pojedinih preporuka i daju dodatne smernice;
- Izmene i dopune Operativnog tima za finansijske mere protiv pranja novca (FATF) vezane za finansiranje terorista iz oktobra 2004. god. (40+9 Preporuka);
- Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1617 (2005) kojom se "strogo pozivaju sve zemlje članice na sprovođenje sveobuhvatnih, međunarodnih standarda" utvrđenih u Četrdeset preporuka FATF o pranju novca i Devet posebnih preporuka o finansiranju terorista;
- Nova konvencija Saveta Evrope o pranju novca i finansiranju terorizma (2005)¹⁷⁰;
- Direktiva Saveta EU iz 2005. o pranju novca i finansiranju terorizma¹⁷¹, kojom se traži uspostavljanje finansijsko-obaveštajnih jedinica u svakoj zemlji EU do kraja 2007. godine, nadležnih za primanje i analizu informacija u vezi potencijalnih aktivnosti pranja novca i finansiranja terorista što bi dovelo do jednog svetskog sveobuhvatnog sistema za borbu protiv pranja novca;
- "Izveštaj" FATF-a o tipologijama koji je ranije služio kao osnovni izvor informacija za ovaj sektor za razumevanje osnovnih metoda pranja novca odnosno finansiranja terorista; U stvari, ovi izveštaji su među najčešće pregledanim dokumentima na javnom web-sajtu FATF-a;
- Uspostavljanje regionalnih tela u stilu FATF-a, koja su nedavno dobila status "pridruženog člana" (npr. Odabrani odbor eksperata za ocenjivanje mera za borbu protiv pranja novca Saveta Evrope (MONEYVAL), između ostalog u svim projektnim područjima).

U ovako odličnom okviru izveštavanje o sumnjivim finansijskim transakcijama širom Evrope naraslo je u nekoliko poslednjih godina¹⁷², što možda odražava ne samo povećanje aktivnosti pranja novca, nego i žive aktivnosti na otkrivanju finansiranja terorizma nakon 11. septembra, veći broj tela koja o tome izveštavaju i unapređene sisteme borbe protiv pranja novca koji su uspostavljeni u mnogim evropskim zemljama sa aktivnijim finansijsko-obaveštajnim jedinicama.

Po uticajem ovog zamaha, jugoistočnoevropske zemlje takođe su započele uspostavljanje okvira za borbu protiv pranja novca i finansijsko-obaveštajnih jedinica. U svim projektnim područjima postoje finansijsko-obaveštajne jedinice, delimično još u ranoj fazi delovanja. Međutim, finansijsko istraživanje kao osnovni instrument za otkrivanje prihoda od kriminalne delatnosti tek treba da počne da se primenjuje u praksi. Kao posledica toga, osim nesistematskih dokaza i opservacija agencija za sprovođenje zakona u regiji, nikakvi podaci ili vrlo malo i to loših službenih podataka dato je o tome da li i kako sistem borbe za pranje novca deluje.

svih oblika krivičnih dela. Ovi sistemi su prvenstveno usmereni na sumnjive transakcije koje se mogu odnositi na pranje novca. Vidi Savet Evrope "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005." Fokus na privredni kriminal, decembar 2005., str. 45.

¹⁶⁹ Mandat FATF organizacije poslednji put je produžen u maju 2004. god. na ministarskom sastanku FATF na 8 godina (2004-2012). Oktobra 2001. godine, kao odgovor na napade na SAD u septembru 2001., FATF je proširio mandat i izdao Osam posebnih preporuka za rešavanje posebnih pitanja vezanih za finansiranje terorizma. Stalni razvoj tehnika pranja novca doveo je do toga da FATF izvrši drugu reviziju 40 preporuka FATF, što je u junu 2003. dovelo do detaljnog ažuriranja Četrdeset preporuka. Osim toga, u oktobru 2004. god. FATF je objavio devet Posebnih preporuka, čime je njegov ukupni standard - 40+9 preporuka - postao sveobuhvatan okvir prema kojem vlade razvijaju domaće napore protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Za više informacija videti: <http://www.fatf-gafi.org>

¹⁷⁰ Konvencija Saveta Evrope o pranju novca, pretresu, zapleni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141), otvorena za potpisivanje u maju 2005.

¹⁷¹ Direktiva o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca i finansiranja terorista, 20. septembar 2005, 3631/05 + COR1, 11443/05 ADD.

¹⁷² Savet Evrope, "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005", Fokus na privrednom kriminalu, decembar 2005. str. 47.

Metodi pranja novca u Jugoistočnoj Evropi možda su u nekoj meri manje rafinirani nego u Evropi i drugim zemljama sa razvijenijim finansijskim tržištima¹⁷³. Iako većina evropskih zemalja beleži da je investiranje u zakonito poslovanje postalo redovan deo načina delovanja organizovanih kriminalnih grupa (i ima značajan uticaj na socijalni, ekonomski i demokratski razvoj u svim zemljama), kao što se vidi, između ostalog, u sve većem broju istraga, krivičnog gonjenja i osuđujućih presuda za pranje novca, ova praksa tek treba da nastane u zemljama Jugoistočne Evrope¹⁷⁴.

U projektnim područjima zabeležene su pojave sve tri faze i dati su primeri pranja novca sa karakteristikama specifičnim za regiju:

U *Albaniji*, značajna količina "prljavog" novca potiče iz kriminala koje su učinile albanske organizovane kriminalne grupe u inostranstvu. Najdominantniji sektor je izgleda građevinsko preduzetništvo, dok su obalna i urbana područja najatraktivnija, jer nude potencijal za dobru zaradu od početnog ulaganja. Jedna od najvažnijih prepreka kvalitetnom istraživanju privrednog kriminala i pranja novca je nedostatak i nedoslednost podataka. Statistički podaci koji su dati su nedovoljni i fragmentarni: albanske vlasti navode samo dva slučaja pranja novca 2003. god, šest u 2004. god., dok za 2005. god. nema podataka.

Metodi pranja novca u *Bosni i Hercegovini (BiH)* slični su metodima za izbegavanje poreza. Način koji najviše preovlađava za pranje novca od izbegavanja poreza i carina je korišćenje fiktivnih preduzeća, osnovanih na osnovu prevare sa ličnim dokumentima i korupcije. Ovaj metod navodno uključuju visok nivo vertikalne integracije u legalne strukture zahvaljujući dosluhu između političke i ekonomske elite¹⁷⁵. Osnovni element ovog aranžmana je međuentitetska podela između Republike Srpske i Federacije BiH, prema kojoj su podeljene agencije za sprovođenje zakona, bankarski, poreski sistem i sistem registracije. Iznosi od preko 15.000 eura dele se u manje depozite da se izbegne otkrivanje i ulažu na nekoliko računa u bankama, za šta se koriste plaćeni kuriri. Prihod se objedinjuje kupovinom nekretnina, luksuzne robe i u privatizaciji. 2005. godine policija državnog nivoa, Tužilaštvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. 2004. god. BiH je zabeležila 16 slučajeva (+ 100% u odnosu na 2003. god.). Iznos novca koji se oprao iznosio je skoro 26,5 miliona eura, od čega je skoro 1 milion eura okvalificiran kao novac koji potiče od izbegavanja plaćana poreza. Prema odgovoru BiH, u 2005. god. samo dva slučaja pranja novca zabeležena su iz Federacije BiH. Međutim, stvarni broj je možda skriven u drugim vrstama krivičnih dela koje beleže Republika Srpska i Brčko Distrikt. Pa ipak, do maja 2005. god. Sud BiH izrekao je 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu 690.000 eura. Iznos opranog novca bio je 554.100 eura, dok je vrednost na koju nije plaćen porez bila 8,13 miliona eura. Izbegavanje plaćanja poreza je glavno krivično delo u svih osam slučajeva. Istraga koja je proizašla iz prvih osam osuda zabeležila je 643 pravna subjekta osumnjičena za pranje novca.

¹⁷³FATF je ukazala na sledeće trendove u pranju novca i njegovim mogućim vezama sa finansijskim terorizmom: "elektronski transferi"; zloupotreba neprofitnih organizacija (što može biti specifičan ozbiljan problem finansiranja terorizma); "ranjivost u sektoru osiguranja"; "PDV-vrteška"; "kazina i igre na sreću"; "fiktivne tzv. shell-kompanije i off-shore banke"; "vratari" (od engl. "gatekeeper"). Dodatno je Europol obavestio o "alternativnom sistemu slanja doznaka novca". U junu 2005. FATF je objavio izveštaj o "pranju novca putem trgovine", fokusirajući se na podložnost operacija uvoza i izvoza a novi izveštaj o "nekretninama" je u pripremi.

¹⁷⁴ Redovno ocenjivanje efikasnosti u suzbijanju pranja novca obavlja se putem monitoring mehanizma Saveta Evrope MONEYVAL (www.coe.int/moneyval).

¹⁷⁵ Smenjivanje Dragana Čovića, člana Predsedništva BiH, odlukom visokog predstavnika, lorda Ashdowna, u martu 2005. godine povezano je sa navodnom zloupotrebom službene dužnosti. Gospodina Čovića je optužilo Tužilaštvo BiH za davanje poreskih olakšica svojim poslovnim saradnicima dok je bio ministar finansija između 2000. i 2003. godine. Krivica ili nevinost g. Čovića tek treba da se dokaže pred sudom. Za više informacija vidi članak BBC News *Ashdown Sacks Top Bosnian Croat*, 29. mart 2005, newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm. Odluka visokog predstavnika o smenjivanju g. Čovića s dužnosti može se naći na adresi: www.ohr.int/decisions/removalsdec/archive.asp.

U *Hrvatskoj* mogućnosti za pranje novca nađene su u privatizaciji, jer upravo taj proces nije zahtevao nikakvu kontrolu porekla investiranog novca. Tako se ne zna koliko je novca oprano u Hrvatskoj u fazi privatizacije. Što se tiče integrisanja nezakonitog prihoda, hrvatska morska obala je najprofitabilnija (preduzeća i nekretnine) i privlači i ruske i domaće investitore. U proseku 50 obaveštenja o sumnjivim transakcijama prijavljeno je ovlašćenim organima. U periodu od 1999-2004. god. hrvatska policija je istražila 42 krivična dela pranja novca, koje su mahom učinili hrvatski građani, sa glavnim krivičnim delom uglavnom vezanim za droge i utaju poreza. U toku ovog perioda izrečene su dve presude vezano za pranje novca što je dovelo do trajnog oduzimanja 2,5 miliona eura ostvarenih u poslovima s drogom. Hrvatska nije dala detaljnije informacije o pranju novca niti brojke u upitniku za 2006. godinu.

Kosovo je u aprilu 2004. god. donelo novi privremeni krivični zakon i uspostavilo organizacioni okvir za sprečavanje i borbu protiv pranja novca. UNMIK je osnovao Odeljenje za privredni i finansijski kriminal, i, u septembru 2004. god, Finansijski informacioni centar (FIC) koji je u svojoj operativnoj fazi. Iako je navodno počela istraga u nekoliko slučajeva, nisu date brojke o tome niti o krivičnom gonjenju. Samo je data generalna informacija u upitniku za 2005. god. tome kako se koriste fiktivne kompanije. U upitniku za 2006. god. nema informacija o pranju novca.

U *Crnoj Gori*, slično kao u Albaniji i Hrvatskoj, sektor koji se čini najpodložniji pranju novca je obala atraktivna za ruski ilegalni kapital, dok obalno područje koje graniči sa Albanijom i okolina grada Ulcinja privlače albanski ilegalni kapital. Otkriveni su i izvesni transferi gotovine preko granice¹⁷⁶. Za 2005. god. Crna Gora je navela ukupno 7 slučajeva pranja novca vezanog za organizovane kriminalne strukture, ali nije dala dodatne informacije o količini opranog novca, osuđujućim presudama, trendovima, itd.

U *Srbiji*, finansijski kriminal koji uključuje pranje novca i korupciju smatra se posebno štetnim za državu. Velike količine ilegalnog prihoda verovatno potiču iz utaje poreza i carina, kao i od droga, trgovine ljudima i nasilnog kriminala. Prihodi se peru u procesu privatizacije, i kupovinom nekretnina i pokretne imovine, korišćenjem bankovnih računa u zemlji i inostranstvu (off-shore). Jedan slučaj pranja novca otkriven u istrazi slučaja kidnapovanja, uključivao je investiciju ovako stečenog prihoda u kupovinu stanova i luksuzne robe. Inače, odgovori na oba upitnika nisu dali nikakve evidencije/brojke o slučajevima pranja novca.

U "*Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji*", prvobitna prilika za pranje novca došla je sa promenom u euro 2000. godine. Od tada su uloženi značajni iznosi novca sa Kosova, sa kojom ova zemlja nema uspostavljeno elektronsko bankarsko poslovanje. Slično kao i u drugim zemljama u regiji, domaći organi su preduzeli samo nekoliko istraga od 1997. godine, međutim, tih nekoliko slučajeva ukazuje na veoma jake međunarodne veze. Većina plasmana i stratifikacije prihoda stečenog kriminalnom delatnošću obavlja se zloupotrebom nerezidentnih bankovnih računa, elektronskim prenosom novca, sistemom za brzi novca, trgovinom nekretninama i drugom robom, poslovanjem s kompanijama osnovanim u off-shore centrima, zloupotrebom uvozno-izvoznih kompanija i kompanija s jednim zaposlenim, osnovanim u cilju skrivanja prihoda, i fizičkim prenosom gotovog novca preko granice¹⁷⁷. Projektna područja nisu u odgovoru na oba upitnika dala detaljnije informacije o pranju novca i brojkama.

¹⁷⁶ Na osnovu razgovora sa crnogorskim službenicima za sprovođenje zakona i CARPO radionica i seminara.

¹⁷⁷ Videti primere date u Izveštaju o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi za 2005. god, Savet Evrope, avgust 2005. god.

3.6 KORUPCIJA

Korupcija nije problem specifičan za Jugoistočnu Evropu. On je star koliko i naša vrsta i raširen je kao naša planeta. Međutim, razlika u ekonomskom smislu između zemalja u regiji, zemalja članica EU i drugih evropskih zemalja može stvoriti pritisak koji lako može odigrati ulogu u korist organizovanih kriminalnih grupa ako se ne rešava. U zemljama u tranziciji ili u krizi¹⁷⁸, korupcija prožima većinu struktura javnog života, uključujući agencije za sprovođenje zakona i krivičnopravosudne sisteme. Niske plate, nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo i često primeri koje daju viši zvaničnici, čine javne službenike osetljivim metama i pouzdanim partnerima organizovanih zločinačkih grupa. Što je veći stepen prisustva u zakonodavnom i upravnom sektoru, to je veća fleksibilnost organizovanog kriminala da se prilagodi novim situacijama i menja svoj način delovanja.

U Jugoistočnoj Evropi Savet Evrope i Evropska komisija stalno prepoznaju korupciju kao ozbiljan problem¹⁷⁹. Ona ima uticaja na javnu upravu, političare, poresku i carinsku upravu, graničnu službu, krivičnopravosudni sistem, medije, i privatni sektor korišćenjem mita i drugih načina za korupciju, kao što su oslanjanje na odnos protektor-klijent, nepotizam, favorizam, porodične veze, nacionalne odnose, odnose sa osobama na uticajnim položajima ili "politički eksponiranim osobama" – što su osnovni instrumenti za organizovane kriminalne grupe za ulazak u zakoniti sektor. Finansiranje pojedinih političara, političkih stranaka i izbornih kampanja, i u nekim slučajevima ratnih zločinaca igra važnu ulogu u ovom pogledu. Korupcija rađa dugoročne odnose koji su održiviji i pouzdaniji od onih koji se zasnivaju na nasilju i zastrašivanju.

Korupcija i organizovani odnosno privredni kriminal čine dve strane jedne medalje. Ona uključuje davanje i primanje mita i druge koruptivne aktivnosti, i cilja kako na javne službenike na nižim položajima za rešavanje operativnih potreba (policijski, carinski i poreski službenici, službenici iz sektora bezbednosti, i iz registarskih ureda, itd.), kao i na više nivoa korupcije (tužioc i sudije, političari, članovi parlamenta, obaveštajni sektor, itd.) za postizanje dugoročnih ciljeva.

Korupcija je i značajan metod zaštite aktivnosti organizovanog kriminala. Organizovane kriminalne grupe koje se služe korupcijom za infiltriranje u državne organe, legalnu ekonomiju, sprovođenje zakona i politiku smatraju se moćnijim i u neku meru zaštićenim.

Čini se da su devedesete godine bile posvećene "izgradnji" ilegalnih poduhvata. 2000-tih, organizovani kriminalci se fokusiraju na konsolidovanje svojih poslovnih poduhvata i širenjem na druge aktivnosti investiranjem u legalnu ekonomiju, a korupcija je jedno od glavnih načina koji se pri tom koristi. Projektna područja su preduzela niz mera, zakonodavnih i drugih, za rešavanje ovog kriminalnog fenomena:

Sva su potpisala i izvršila ratifikaciju UN-ove Konvencije protiv korupcije¹⁸⁰, Krivičnopravne konvencije Saveta Evrope o korupciji (ETS 173) i njenih dodatnih protokola (ETS 191), kao i Građanskopravne konvencije Saveta Evrope o korupciji (ETS 174). Delimično su primenile EU Konvenciju za borbu protiv korupcije koja uključuje funkcionere / službena lica Evropske zajednice ili zemalja članica, OECD Konvenciju za borbu protiv primanja mita stranih javnih funkcionera / službenih lica u međunarodnim poslovnim transakcijama, OECD revidiranu preporuku protiv mita u

¹⁷⁸ Associated Press, 29. oktobra 2005., citira glavnog istražitelja UN-a, Paula Volckera, koji je predstavio završni izveštaj o skandalu "iračka nafta za hranu" u kojem se jasno vidi obim korupcije u svetu: istražitelji su otkrili da su preduzeća i pojedinci iz 66 zemalja platili ilegalnu proviziju korišćenjem različitih metoda.

¹⁷⁹ GRECO šesti generalni izveštaj o radu za 2005. godinu. U ovom kontekstu, videti i Savet Evrope 2004. god: budućnost demokratije (objedinjeni projekat "Osposobljavanje demokratskih institucija za rad"), godišnji izveštaji Strazbura i EU komisije u zemljama koje pristupaju Uniji.

¹⁸⁰ UN Konvencija o korupciji, uvojena 2003. god.. Konvenciju je potpisalo 140 zemalja i ratifikovalo 38. Glavni stubovi sporazuma obuhvataju prevenciju, inkriminaciju, međunarodnu saradnju i vraćanje imovine.

međunarodnim poslovnim transakcijama i Pravila postupanja u borbi protiv iznuđivanja i Pincipe borbu protiv mita Međunarodne privredne komore (ICC).

Domaći krivični zakoni projektnih područja su izmenjeni i dopunjeni ili su doneseni posebni zakoni o sprečavanju i suzbijanju korupcije (često u kombinaciji sa organizovanim kriminalom). "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" izradila je poseban zakon u kojem je data definicija korupcije¹⁸¹, a sva ostala projektna područja su navela da se korupcija sastoji od nekoliko različitih koruptivnih krivičnih dela. U nekima od njih korupcija u privatnim preduzećima i u vezi sa izabranim osobama predmet je nedavnih izmena krivičnih zakona.

Sva projektna područja podjednako, pokrenula su domaće programe, strategije i planove delovanja za suzbijanje korupcije i uspostavila centralizovana tela za anti-korupcijske aktivnosti – od narodnih advokata (ombudsmana) do nezavisnih i samostalnih državnih komisija – i posebnih odeljenja ili jedinica za istrage u vezi korupcije. Razvoj na planu anti-korupcije stalni je predmet podrške i posebnog posmatranja Saveta Evrope i OECD-a¹⁸²: U toku 2004. i 2005. god. u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" delovali su ocenjivački timovi GRECO-a. Na osnovu godišnjih ocena zemalja koje pristupaju EU koje sprovodi EU, kao i ocena Upravnog odbora Anti-korupcijske inicijative Pakta stabilnosti (SPAI), stalno se sprovode ocene projektnih područja i pripremaju redovni izveštaji.

Iako postoji generalna predstava – kako izveštava većina projektnih područja – o bliskim vezama korupcije i organizovanog kriminala, gotovo da ne postoje pouzdani podaci, komparativne brojke i detaljnije analize o tačnoj povezanosti slučajeva korupcije sa organizovanim kriminalom. Albanija je čak izjavila da organizovane zločinačke grupe obično ne vrše korupciju, ali uključuju posrednike koji obično deluju u njihovo ime.

Hrvatska je zabeležila 2 slučaja korupcije povezana sa dve organizovane kriminalne grupe u kojima je 6 osoba. Zabeleženi su i drugi slučajevi korupcije, uključujući i korupciju sudija i sudskih službenika odgovornih za registarske urede koji izdaju vlasničke listove. Kosovo beleži 20 slučajeva privrednog kriminala i korupcije. Crna Gora je evidentirala 221 slučajeva korupcije u 2004. godine, od kojih ni u jednom nema indicija o vezama sa organizovanim kriminalom. Srbija je zabeležila 18 slučajeva u koja su uključene 4 organizovane kriminalne grupe. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" beleži 536 slučajeva korupcije. Nije otkrivena veza sa organizovanim kriminalom.

U 2005. godini, prema odgovorima u poglavlju 7 upitnika za 2006. godinu¹⁸³, osim Albanije, koja nije mogla otkriti veze između korupcije i organizovanog kriminala, nijedno projektno područje nije prijavilo nijedan slučaj korupcije vezane za organizovani kriminal, a dva projektna područja nisu dala brojke ili detaljnije informacije o korupciji uopšte (Srbija i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"). Sva druga projektna područja dala su uopštene odgovore te manje ili više precizne brojke:

Ministarstvo unutrašnjih poslova Albanije navodi 8 slučajeva, a u Bosni i Hercegovini (BiH), samo je Federacija BiH dala broj slučajeva (167). Hrvatska, jedino projektno područje u tom pogledu, dala je podatke o svakoj od relevantnih godina (2002-2005.) i to detaljno. U 2005. godini bilo je 442 slučaja korupcije (+66 per cent). Kosovo je dalo informacije samo generalno o slučajevima nižeg nivoa (podmićivanje u visini približno 250 eura), dok su međunarodni tužioci, koji rade sa UNMIK-ovim

¹⁸¹ Korupcija se smatra iskorišćavanjem funkcije, javnih ovlašćenja, službene dužnosti ili položaja za ostvarivanje koristi za sebe ili drugog.

¹⁸² OECD Studija o antikorupcijskim instrumentima i OECD smernice za multinacionalna preduzeća, septembar 2003. "Smernice" predstavljaju jedan od devet instrumenata OECD-a za globalno rešavanje problema korupcije.

¹⁸³ U poređenju s detaljnijim informacijama datim u upitniku za 2005. god. za "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. god." Saveta Evrope, fokus na pretnju od privrednog kriminala, decembar 2005. god.", čini se da je manje interesa ili nedostaje sposobnosti da se analiziraju organizovane zločinačke strukture.

Odeljenjem pravosuđa, izvestili o optužnicama protiv 177 učinilaca u 62 slučaja. Crna Gora navodi ukupno 207 slučajeva i detaljnije obaveštava o različitim oblicima krivičnih dela korupcije.

Prema dva projektna područja koja su dala detaljnije informacije, većinu krivičnih dela korupcije predstavljaju zloupotreba službenog položaja ili službenih ovlašćenja, zloupotreba u vršenju dužnosti u organima vlasti i zloupotreba ovlašćenja u privredi (blizu 90%). U svakom slučaju, korupcija se smatra najopasnijom u procesima privatizacije, prostornog planiranja, građevinske delatnosti i javnih nabavki. Klasični oblik korupcije (davanje i primanje mita) izgleda da se meri jednocifrenim procentima.

Eksperti procenjuju da u jugoistočnoevropskim zemljama postoji ceo niz različitih praksi mita i svih vrsta koruptivnih uticaja: potkupljivanje na najnižem nivou, sistematično potkupljivanje i političko potkupljivanje. Na osnovu ovih malobrojnih i bazičnih podataka, međutim, ne može se dati opširnija analiza karakteristika, prometa – posebno pogođenih sektora, uticaja na društvo, privredu, vladavinu zakona, demokratiju itd. Da bi se to stanje popravilo, potreban je sveobuhvatniji pristup koji će kombinovati i efikasnu prevenciju i suzbijanje korupcije, što je simptom zajednički svim aktivnostima teškog kriminala a ne njihov uzrok, kao i kvalitetan sistem izveštavanja. Ostaju i dalje ozbiljne sumnje u vezi sa efikasnošću politika prevencije i suzbijanja korupcije, kao i njihove implementacije¹⁸⁴.

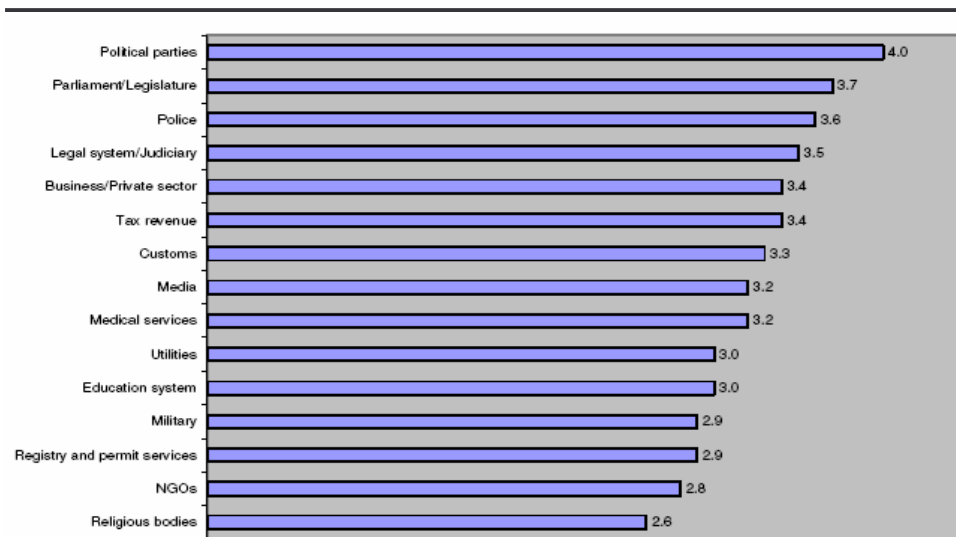
Transparency International (TI), koji ima višegodišnje iskustvo i globalno prihvaćenu i proverenu statistiku, može se smatrati kao jak i pouzdan “pas čuvar”¹⁸⁵. Prema njegovom indeksu percepcije korupcije za 2005. godinu, projektna područja su zauzela dosta niska mesta¹⁸⁶.

Nalazi iz Globalnog barometra korupcije TI-a za 2005. godinu, koji daje kratki pregled percepcije i iskustava koje imaju građani u pogledu korupcije u svojoj zemlji, pokazuje nepostojanje poverenja javnosti u domaći politički i pravosudni sistem, a političke stranke, parlamenti, policija i sudstvo vide se kao sektori koji su najviše pogođeni korupcijom.

¹⁸⁴ Antikorupcijska inicijativa Saveta Evrope “Grupa država protiv korupcije” (GRECO) i njeni evaluacijski izveštaji, npr. o Bosni i Hercegovini, koji je GRECO usvojio 17-20. maja 2005., o Srbiji i Crnoj Gori, usvojen 10-14. oktobra, i o Hrvatskoj, usvojen 5-9. decembra 2005. godine.

¹⁸⁵ Za više informacija o CPI i Indeksu davaoca mita vidi(www.transparency.org).

¹⁸⁶ Vidi tabelu 1 ovog izveštaja. Između 2003. i 2005. god. Albanija je pala sa 92. preko 108. na 126. mesto; Bosna i Hercegovina sa 70. preko 83. na 88. mesto; Hrvatska sa 60. preko 67. na 70. mesto; “Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” pomakla se sa 108. preko 99. na 103. mesto; samo Srbija i Crna Gora se popravila sa 109. preko 100. na 97. mesto.

Dijagram 7: Sektori i institucije koji su najviše pogođeni korupcijom

Izvor: Globalni barometar korupcije Transparency International za 2005 . god. (1 nije korumpiran – 5 ekstremno korumpiran)

Rezultati na regionalnom nivou malo se razlikuju, građani u Jugoslovenj Evropi ističu svoj partijski sistem i policiju kao podjednako korumpirane. Ovaj izveštaj daje dragocen uvid u to koliko se učestalost korupcije razlikuje po zemljama: građani Srbije (i Crne Gore) navode da su u poslednjih dvanaest meseci češće dali mito nego građani Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosovo ili "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije". To se podudara sa rezultatima očekivanja građana: oni koji žive na Kosovu (slično kao stanovnici Ukrajine i Rumunije) bili su najpozitivniji (jedna trećina veruje da će se stanje popraviti), za razliku od njih, građani Bosne i Hercegovine, koji su bili prilično optimistični godinu dana ranije, kada ih je 40% verovalo da će se korupcija smanjiti, sada su najpesimističniji, njih 40% očekuje da će korupcija porasti u naredne tri godine. S obzirom na rezultate koje su dali evaluacioni timovi GRECO-a (GET) u Prvom i Drugom krugu evaluacije, takve procene su više verovatne.

4 PROFILI PROJEKTNIH PODRUČJA¹⁸⁷

4.1 ALBANIJA

Proces tranzicije u Albaniji od 1991. godine teško je pogodilo nekoliko faktora, kao što su:

- Dramatične promene političkog sistema, praćene promenama ekonomskog sistema ka privatnom vlasništvu i uticajem stranačkih preferenci, političkim pritiscima i korupcijom;
- Kriza piramidalnog oblika iz 1997. godine, u kojoj su ogromna finansijska sredstva prešla u ruke malog broja ljudi, što je dovelo do javne pobune i promene vlasti;
- Ogroman priliv kosovskih izbeglica u Albaniju¹⁸⁸ nakon krize na Kosovu iz 1999. godine;
- Masovna migracija Albanaca, posebno u susedne zemlje Grčku i Italiju.

Momenat dešavanja i različitost ovih izazova izazvali su pritisak na demokratski proces albanskih institucija. Organizovani kriminal u Albaniji, kao i svi drugi faktori koji su uočeni od 1990-tih, u potpunosti je fenomen tranzicijskog perioda. On ostaje nejasan koncept u albanskom društvu koje se još vidi kao etnički homogeno i formalno i hijerarhijski strukturirano.

Tačno je da vlasti od 1998. godine, godine nakon pada finansijskog piramidalnog plana, konstatno čine napore u pravcu zakonodavne i institucionalne reforme. Na primer, formirane su posebne direkcije protiv organizovanog kriminala, i u Tužilaštvu i u ranijem Ministarstvu javnog reda (sada Ministarstvo unutrašnjih poslova) ili centar za borbu protiv trgovine ljudima. Uprkos svim ovim zakonodavnim obnovama i ratifikaciji UNTOC Konvencije u julu 2002. godine, zakonski akti se često donose ishitreno i bez odgovarajuće integracije sa postojećim zakonima. Zakoni se primenjuju nedosledno, samo su delimično prilagođeni i organi za sprovođenje zakona ih samo delimično izvršavaju, što dovodi uglavnom do "skromnih" aktivnosti institucija uključenih u borbu protiv organizovanog i privrednog kriminala¹⁸⁹. Da zaključimo, rezultati učinka organa za sprovođenje zakona i pravosuđa mogli bi biti bolji.

Albanija je takođe ostvarila poboljšanje međunarodne razmene podataka ne samo unapređenjem zakonskog okvira, nego i na pojedinačnom nivou, putem intenzivne obuke koju su podržavala različita međunarodna tela. 2004. godine usvojeno je nekoliko različitih izmena i dopuna krivičnog zakona u cilju usklađivanja sa međunarodnim i evropskim kriterijumima, usvojeni su novi zakoni, kao što je Zakon br. 9248 o "sprečavanju i borbi protiv organizovanog kriminala", Zakon br. 9084 o izmenama i dopunama Zakona br. 8610 o "sprečavanju pranja novca", kao i Zakon br. 9258 o "merama protiv finansiranja terorizma".

Danas se Albanija čini mnogo više angažovana u borbi protiv organizovanog i privrednog kriminala. Nakon izbora 2005. godine nova albanska vlada je saopštila da organizovani i privredni kriminal smatra jednim od najozbiljnijih problema s kojima se zemlja suočava:

"Albanija i albanski narod se suočavaju sa organizovanim kriminalom na najvišoj nivou; veoma moćne organizovane kriminalne grupe koje poseduju izuzetne količine novca od kriminalnih trgovina. Ovaj kriminal, mnogo više nego bilo šta drugo, ugrožava albanske građanske slobode i prava. Ovaj kriminal pretil našim životima i imovini, veoma šteti slici naše zemlje i njenim naporima na integraciji u euroatlantsku porodicu... Želim da vas uverim da je program vlade koju ja vodim, borba protiv organizovanog kriminala, trgovina ljudima, biljkama opojnih droga i druga kriminalna trgovina, pranje novca, kao i finansiranje terorističkih organizacija, predstavljaju najvažnije ciljeve koje treba ostvariti. Objavili smo "nultu toleranciju"

¹⁸⁷ Ako nije drugačije navedeno, sve informacije date u "Profilima projektnih područja" zasnivaju se na odgovorima na upitnike.

¹⁸⁸ Kao što pokazuju seminar i nalazi u toku pripreme Izveštaja o stanju u 2005. god.

¹⁸⁹ Videti izveštaj evaluacije Policijske asistencije Evropske komisije u Albaniji i Preporuke za buduću misiju Policijske asistencije Evropske komisije (ECPA), 22. juli 2002.

kriminala. U tom kontekstu smatram odlučujućim kidanje njegovih veza sa političkom vezom. To jeste i biće i dalje moje najjasnije ubjeđenje da organizovani kriminal brani i da ima političke aspiracije u Albaniji, i ne samo u Albaniji, nego u čitavoj regiji, jer neka kriminalna dela organizovanog kriminala su se pokazala u epicentrima zemalja iz regije ... Mišljenja smo da je dogradnja krivičnog zakona, njegovo prilagođavanje borbi protiv organizovanog kriminala, neophodna kako bi kriminal dobio zasluženi institucionalni odgovor. Tako smo se u ovom kontekstu obavezali da razmotrimo krivični zakon i zakon o krivičnom postupku, i mišljenja smo da ćemo na taj način stvarno ostvariti "nultu toleranciju" kriminala¹⁹⁰."

U albanskom zakonodavstvu "organizovani kriminal" je definisan kao:

- "Zločinačka organizacija", što je nasloženije krivično delo za koje se izriče najstrožija kazna prema albanskom krivičnom zakonu;
- "Organizovana kriminalna grupa", blaži oblik organizovanog kriminala, u kojem pripadnici imaju labavije kontakte, ali su još uvek organizovani ne slučajno, nego u svrhu izvršenja težeg krivičnog dela;
- "Oružana banda".

ORGANIZOVANI KRIMINAL I NAJVAŽNIJE KARAKTERISTIKE

Prema odgovorima iz upitnika CARPO, organizovani kriminal postaje sve jači u odnosu na svoje početke¹⁹¹ i iskorišćava nove mogućnosti. Proširio je delovanje na nova tržišta i iskoristio nove mogućnosti, kao što su trgovina drogama, krijumčarenje osoba, cigareta, oružja, i druge robe, privredni kriminal, korupciju i ojačao veze u inostranstvu. Ovaj razvoj je ubrzan činjenicom da i dalje prevladavaju stari koncepti i mentaliteti, kao birokratija, apatija, odabir i popunjavanje upražnjenih mesta u državnim organima na osnovu političkih i koruptivnih kriterijuma, čime se omogućava korupcija i organizovani kriminal.

Talasi migracije koji su počeli kasnih devedesetih omogućili su i bliske veze između novonastalih dijaspora u EU i drugde i rodne zemlje, koje služe kao sredstvo prenošenja novih ilegalnih praksi. Zbog zajedničkog mentaliteta (čast, lojalnost), jezika, običaja, prijateljskih i rodbinskih veza, nastale su kriminalne grupe etničkih Albanaca, sa trajnim vezama (kao klanovi) i ostvarile saradnju dugoročnim aktivnostima, ne samo u Jugoistočnoj Evropi, nego u čitavoj EU¹⁹² i šire. Te organizovane kriminalne grupe relativno su "staromodne", slično kao struktura italijanske mafije pre četrdeset godina¹⁹³.

Pa ipak, neke grupe imaju i domaće i strane pripadnike, pri čemu su stranci uglavnom Italijani, ali i Belgijanci, Nemci, Grci i Britanci¹⁹⁴. Obično ove organizovane kriminalne grupe povezuju svoje aktivnosti sa nekim legalnim poslovima. Pripadnici ovih grupa obično imaju visoko obrazovanje, čak se radi i o službenicima državne administracije, pravosuđa i vlade. Zabeleženi su čak i službenici

¹⁹⁰ Premijer Beriša u uvodnom govoru na Međunarodnoj konferenciji o prekograničnim izazovima za Jugoistočnu Evropu, "Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma", Tirana, 9-10. novembar 2005. godine.

¹⁹¹ Kao što je navedeno u "Izveštaju o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. Saveta Evrope, - Fokus na pretnju od privrednog kriminala", decembar 2005. god, 1448 krivičnih postupaka, uključujući 1353 okrivljene osobe u vezi sa organizovanim kriminalom, krijumčarenjem, trgovinom ljudima i korupcijom evidentirano je u Albaniji, a 16 krivičnih gonjenja usmereno je direktno na kriminalne organizacije.

¹⁹² Kao posledica toga, Europol je već 2001. god. izradio sveobuhvatnu procenu opasnosti nazvanu "Kriminalne grupe etničkih Albanaca", pokrenuo poseban projekat, uz podršku tzv. "Londonske konferencije" u novembru 2002. i u proceni opasnosti za 2003. dostavio Evropskoj radnoj grupi šefova policije ažuriranu i alarmantnu informaciju. Danas je "Kriminalne grupe etničkih Albanaca" jedan od Europolovih najoperativnijih i najuspešnijih projekata. Videti i Izveštaj EU o organizovanom kriminalu, oktobar 2005. koji je pripremio i objavio Europol.

¹⁹³ "Stanje u oblasti organizovanog kriminala u zemljama Jugoistočne Evrope i nedozvoljene aktivnosti koje čine organizovane zločinačke grupe", ocena za Pakt stabilnosti, koju je pripremio TRANSCRIME, Istraživački centar za transnacionalni kriminal Univerziteta u Trentu, januar 2003.

¹⁹⁴ Ibid, Profil zemalja - Albanija, str. 29 - 36.

poreske uprave, ekonomisti, pravnici, carinski i policijski službenici. Pri obavljanju svojih aktivnosti ove grupe koriste veoma sofisticirane tehnike, kao što je kontranadzor, česta upotreba kodiranih poruka i izraza u telefonskim razgovorima i e-mail komunikaciji, česta promena "pre-paid" telefonskih kartica, transnacionalne aktivnosti, nezakonit transfer ilegalno stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Bilo bi fer istaći da su nedavna razbijanja grupa i hapšenja nekoliko osoba kriminalno visokoprofilisanih i pripadnika različitih organizovanih kriminalnih grupa zadala ozbiljan udarac svetu organizovanog kriminala u Albaniji. Od novembra 2005. godine nije bilo nedelje da nije bilo vesti o hapšenju kriminalaca, trgovaca ljudima, organizovanih grupa, pa čak i korumpiranih policijskih službenika. To pokazuje rešenost i strogu odlučnost nove albanske vlade da se uhvati u koštac sa svim vrstama organizovanog kriminala, popravljajući tako reputaciju Ministarstva unutrašnjih poslova i albanske državne policije.

Albanija nije dala opšte brojeke o organizovanom kriminalu u upitniku za 2006. godinu. Međutim, službeni albanski izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. god beleži 2.316 slučajeva organizovanog kriminala koje je izvršilo više od 2.600 kriminalaca, od kojih je skoro 50% uhapšeno. Većina zabeleženih krivičnih dela vezano je za privredni kriminal i pranje novca (49%), droge (28%) i nedozvoljenu trgovinu (20.5%).

NEDOZVOLJENI NARKOTICI

Albanija, kao deo južne deonice tzv. "balkanske rute" smatra se tranzitnom zemljom, a ne konzumentskim tržištem. Međutim, posao s drogama razvio se tako da obuhvata i proizvodnju i distribuciju na domaće tržište. Kao odgovor na ovaj razvoj, Albanija je usvojila sve UN-ove konvencije, izmene i dopune domaćeg zakona i u maju 2004. god. izradila "Nacionalnu strategiju borbe protiv droga za 2004-2010". U septembru iste godine donesen je "Plan delovanja" nakon Strategije za borbu protiv droga. Osim toga, nedavne zakonske izmene, uključujući službenike domaćih organa vlasti u borbi protiv uzgoja kanabisa koji su bili smatrani i zakonski odgovornim zbog propusta da to prijave, iz policijske perspektive, smatraju se dobrom mogućnošću za ostvarivanje željenih rezultata ako se pravilno sprovedu.

Albanija navodi da sintetičke droge za nju još uvek ne predstavljaju problem, jer klijenti nisu upoznati s njima. To se takođe jasno vidi iz statističkih brojki (2004: 1 slučaj, 1 učinilac, 10 pilula; za 2005. nisu dati podaci). Međutim, proizvodnja sintetičkih droga i prekursora treba biti spomenuta. Evropski eksperti za narkotike znaju vrlo dobro da kriminalci ne formiraju nelegalne laboratorije ako u blizini nema tržišta (da bi imali manje faza u lancu distribucije, na taj način omogućavajući više profita u svakoj fazi). Ali, proizvodnja i trgovina sintetičkim drogama ili prekursorima nije stvar velikih kriminalnih organizacija koje nezavisno deluju. Iskustva EU pokazuju da je trend prelazak na manje grupe vrhunskih kriminalaca sa 5-6 nivoa (npr. finansijeri, laboratorijski asistenti, dobavljački sirovina, dileri pilula i kuriri) koje ostvaruju ogromne dobiti.

Budući da su ilegalne laboratorije pronađene u gotovo svim zemljama članicama EU, bilo bi iznenađujuće da albanski kriminalci nisu pokušali ostvariti ilegalnu dobit i ovakvim niskorizičnim kriminalom koji ostvaruje veliku zaradu. Stoga bi se moglo postaviti pitanje da li se EU monitoring sistemi prekursora, osnovnih hemikalija (reagensa i solvenata) i katalizatora kupovine laboratorijske opreme, mašina za tabletiranje, posebnih sistema za grejanje itd. u dovoljnoj meri sprovede u ovoj zemlji.

2005. godine zabeležene su samo dve istrage albanskih kompanija koje su pokušale uvesti značajne količine efedrina iz Kine i Velike Britanije, korišćenjem lažnih dozvola i odobrenja. Ovo dokazuje postojanje tržišta sintetičkih droga u Albaniji, barem na nivou proizvodnje. Bolja međunarodna saradnja, uspostavljanje sveobuhvatnijih i kvalitetnih sistema praćenja i jačanje jedinice za borbu protiv nedozvoljenog prometa drogama bili bi savršeni instrumenti za otkrivanje više ilegalnih laboratorija.

Albanija je i dalje jedino projektno područje u regiji koje proizvodi kanabis (hašiš, marihuanu i ulje hašiša) za izvoz, iako se beleži tendencija pada. 2004. i 2005. god. postignuti su značajni rezultati u uništenje uzgoja kanabisa, što se odrazilo na nagli rast cena na albanskom tržištu (od 25-30 eura po 1 kg 2003. godine do 100-130 eura po 1 kg 2005. godine). Ostalo je poznato još samo nekoliko područja uzgoja, kao što su Vlora, Škodra i Fieri, dok je ranijih godina uzgoj mogao biti uočen u čitavoj zemlji. Uprkos ovim zabeleženim rezultatima, statistički podaci pokazuju povećan broj zaplenjenih stabljika kanabisa (2004: 155 slučajeva sa nekih 74.000 stabljika; 2005: 458 slučajeva s nekih 333.000 stabljika; 2006: u prvih pet meseci 1.915 stabljika kanabisa je uništeno ili 1.453,6 kg), trgovine hašišem i marihuanom (2004: 93 slučajeva, 2005: 228 slučajeva), i oduzimanja (januar - maj 2006: 379,9 kg).

Zemlje odredišta za hašiš i marihuanu su uglavnom Grčka i Italija, ali zabeležena je i trgovina ka Kosovu, Crnoj Gori, "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" i zemljama članicama EU. U nekoliko slučajeva, u razmeni za heroin, takođe i u Tursku. Hašiš i marihuana se obično voze u Grčku i druge Jugoistočnoevropske zemlje i dalje u druge zemlje članice EU kopnenim putem i kamionima. Pojačanim merama kontrole granica uspeo se rasformirati krijumčarske puteve droge u Italiju brzim čamcima, ali za krijumčarenje još uvek se često koriste različiti trajekti u regiji.

Albanija je i dalje jedna od tranzitnih zemalja za trgovinu heroinom iz Afganistana preko Turske i drugih zemalja u Jugoistočnoj Evropi, bez obzira na povećanje ili smanjenje brojki (2004: 91 slučaj sa 152 učinioca; 2005: 67 slučajeva sa 116 učinilaca). Albanski kriminalci uvoze heroin blisko saradujući sa turskim, makedonskim ili kosovskim krijumčarima. Obično se transport organizuje kamionima, autobusima i automobilima preko dve glavne kopnene rute *Turska-Bugarska-"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Albanija*, ili *Turska-Bugarska-"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Kosovo-Albanija*. Većina heroina nađe put do Grčke, Italije, i severnih zemalja Jugoistočne Evrope i dalje na tržišta drugih EU zemalja članica. Samo mali deo heroina ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište.

Prema podacima centara za lečenje zavisnosti od droga, 2000. godine je 968 osoba zatražilo lečenje, dok je 2003. god. taj broj porastao na 1.360 osoba. u nedavnom odgovoru na upitnik za 2006. god. ne daju se brojke, ali se navodi da postoji konstantan rast broja osoba koje traže lečenje.¹⁹⁵ Danas cena heroina u Albaniji varira od 11.000 do 14.000 eura po kilogramu. Potrošnja heroina je takođe strogo povezana sa pojavama HIV-a / AIDS-a, što je značajan aspekt koji treba istražiti, oceniti i uneti u ukupnu sliku domaće potrošnje droga.

Kokain stiže u Albaniju uglavnom preko kurira vazдушnim putem ili poštom. Potiče iz SAD-a ili Južne Amerike (Kolumbije, Perua, Paname, Meksika itd.). Zabeležen je samo mali broj slučajeva u kojima je kokain prodavan u Grčku ili Italiju, ali prema obaveštajnom delovanju, istragama i oduzimanju u ovim zemljama potvrđeno je da je kokainsko tržište u Albaniji zanemarljivo. Danas se cena kokaina u Albaniji kreće oko 35.000 eura po kilogramu.

Godine kriminalne aktivnosti vezane za droge učinile su albanske organizovane kriminalne bande dobro poznate organima za sprovođenje zakona u EU zemljama. Njihova efikasna organizacija počiva na etničkoj ekskluzivnosti i bliskim vezama sa Grčkom, Italijom i drugim zemljama EU sa značajnim albanskim zajednicama. Ustanovljeno je da albanske bande drže ključne pozicije u trgovini drogom u regiji, gde zauzimaju vrh hijerarhije i upravljaju nabavkom i distribucijom većih količina droge, dok manje značajne poslove daju organizovanim kriminalcima druge nacionalnosti u drugim zemljama u regiji.

Kriminalna grupa često ima hijerarhijsku strukturu gde se dobit deli prema položaju i ulozi u organizaciji. Saradnja u okviru kriminalne strukture je relativno održiva, gde one koji bivaju uhapšeni lako zamene drugi. Kriminalci umešani u trgovinu drogom, često s kriminalnom prošlošću, možda su pribegli nasilju (često ubistvo), i ranije bili umešani u trgovinu ženama i krijumčarenje

¹⁹⁵ Podaci koje su prikupile različite državne agencije i NGOi upućuju na to da ima 30.000 korisnika droge u Albaniji.

ljudi. Kriminalne grupe koje se bave trgovinom drogom povezane su porodičnim, regionalnim i socijalnim vezama i pokazuju veliku disciplinu i velik stepen opreznosti u održavanju tajnosti. Iako ove grupe uglavnom uključuju Albance, održavaju kontakte i sa stranim kriminalcima iz Turske, Italije, Crne Gore, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", itd. Albanske agencije za sprovođenje zakona trenutno prate skoro 20 organizovanih kriminalnih grupa umešanih u trgovinu drogom, sastavljenih od 3-20 pripadnika, u zavisnosti od različitih faza kriminala (uzgoj, nabavka, prerada, transport, distribucija, kurir, itd.).

Kapacitet organizovanih kriminalnih grupa, i finansijski i tehnički, često prevazilazi kapacitet albanskih agencija za sprovođenje zakona koje su posebno izložene izazovu u pogledu složenih, obimnih i dugoročnih istraga koje zahtevaju korišćenje posebnih istražnih sredstava, međunarodnu saradnju i zajedničke aktivnosti (za koje je potrebno poznavanje stranih jezika), oduzimanje i upravljanje oduzetom imovinom, zaštita svedoka i efikasniji sudski postupak. Konačno, sadašnja situacija se izgleda kompletno promenila što se tiče spremnosti i predanosti albanskih agencija za sprovođenje zakona da se bore protiv kriminalnih aktivnosti, a posebno fenomena vezanih za droge.

U pogledu načina delovanja, korupcija policije, carinskih i obaveštajnih službenika još uvek se koristi za omogućavanje nezakonite trgovine drogom. Neke kriminalne grupe se odlučuju za proširenje aktivnosti i sve više nastoje da kontrolišu puni krug posla s drogom (finansiranje, proizvodnja, isporuka, transport i distribucija/prodaja).

Vrednost droge proizvedene ili prodate u čitavoj Albaniji približno iznosi, prema albanskim organima, 50 miliona eura godišnje¹⁹⁶.

Tabela 5: Tabelarni pregled oduzetih količina opojnih droga (Albanija)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. (jan-maj)
Heroin (kg)	4,5	71,7	114,5	156,0	40,9	77,6
Hašiš/ (kg)				4 544,2	6 332,0	379,9
Marihuana (kg) *						
Kokain (kg)	0,27	0,006	1,3	2,4	2,8	1,0
Amfetamini (kg)						
Ekstazi (MDMA)				10		
Kanabis (biljka)	6 915	13 718	7 760	73 757	332 186	1 915
Mak (biljka)				695		
LSD (doze)						

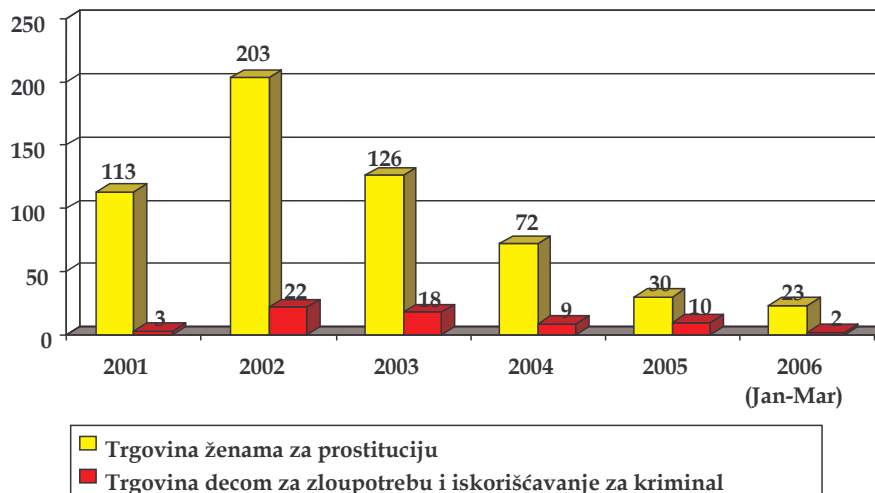
Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova Albanije - juni 2006. (*hašiš i marihuana u jednoj brojci).

¹⁹⁶ Ova vrednost je izračunata na osnovu oduzete droge u Albaniji i inostranstvu (droge kojom je nezakonito trgovano u Albaniji). Marža profita je 20% na 1 kg heroína, dok se u Turskoj cena kreće između 8.000 i 10.000 €/kg, dok u Albaniji prodajna cena varira između 11.000 i 14.000 €/kg.

TRGOVINA LJUDIMA

Albanija se sada smatra zemljom porekla i ne više tranzita za trgovinu ljudima. Ljudi žrtve trgovine se prebacuju preko granice u zemlju i iz nje. 1995. godine usvojene su velike izmene i dopune albanskog krivičnog zakona, te još posle 1996, 1997, 1998 i 2004. što je dovelo do povećanja kazni predviđenih za trgovinu ljudima kako bi se izvršilo usklađivanje albanskog zakona sa zahtevima međunarodnih i evropskih standarda. Ovim amandmanima uvedena je trgovina osobama (čl. 110/a), trgovina ženama (čl. 114/b) i trgovina maloletnicima (čl. 128/b), svi članovi u istom tekstu. Za teže slučajeve predviđene su više zatvorske i novčane kazne. Ako je izvršenjem krivičnog dela izazvana smrt žrtve, kazna ne može biti niža od 20 godina.

Dijagram 8: Zabeleženi slučajevi trgovine ženama i decom

Uprkos ovakvoj zakonskoj osnovi, koja omogućava davanje razvrstanih podataka i obaveštajnih izveštaja za razliku od drugih (jugoistočno) evropskih zemalja, ističući albanske organizovane kriminalne grupe umešane u trgovinu ljudima, brojke koje se daju su niske, a statistika nedosledna i fragmentarna:

- 2003: 24 grupe krivično gonjenje, optužene za ilegalnu trgovinu ljudima i krijumčarenje osoba;
- 2004: u prvih devet meseci, 74 slučaja trgovine ženama sa 115 učinilaca i 9 slučajeva trgovine decom sa 11 učinilaca;
- 2005: trgovina osobama (čl. 110/a) - nema predmeta.
Trgovina ženama i maloletnicima (čl. 114/b i 128/b) "brojke koje imamo za 2005. i 2006. god. ne pokazuju stvarnu situaciju i postojeće trendove smanjenja. Većina slučajeva evidentiranih u tim godinama dogodila se u prošlosti, ali žrtve ih nisu odmah prijavile, zbog postojeće socijalne stigme".
"Tokom 2005. godine 3 kriminalne organizacije koje su se bavile trgovinom ženama su otkrivene i uništene".
2005. godine Ured glavnog tužioca je naveo ukupan broj od 409 slučajeva trgovine ljudima, sa 439 učinilaca, dok su policijski organi prijavili 30 slučajeva trgovine ženama radi seksualne eksploatacije sa 49 učinilaca i 10 slučajeva trgovine maloletnicima sa 16 autora.

Uprkos nedoslednim brojkama, zbog čega se ne može steći kvalitetna slika razvoja u ovoj oblasti kriminala i dobiti jasan utisak postignuća Albanije¹⁹⁷, smatra se, generalno, da je trgovina ljudima problem koji je u opadanju. Bolje usklađene aktivnosti agencija za sprovođenje zakona, uglavnom u

¹⁹⁷ 2001. godine Savet ministara Albanije utvrdio je da je broj stvarnih žrtava trgovine ljudima, tj. albanskih žena prisiljenih na prostituciju u inostranstvu, 8.000. U izveštaju C. Fijnauta i L. Paolija, Organizovani kriminal u Evropi, 2004 str. 549.

okviru regije¹⁹⁸, efikasne kontrole granica i otkrivanje nekoliko grupa koje se bave tom trgovinom ključni su uzroci uočenog smanjenja ove pojave. Sada je ruta Durrës/Vlora u Italiju gotovo zatvorena. Međutim, postoji ponuda za udobno i manje rizično trgovanje preko graničnih prelaza upotrebom falsifikovanih dokumenata. Osim toga, uočeno je da ti trgovci sve više menjaju aktivnost i prelaze na druge kriminalne oblasti, kao što je nezakonita trgovina drogom.

U kontekstu CARDS programa i pomoći IOM-a u Tirani, utvrđena je "Nacionalna strategija za migraciju" koju je utvrdila i odobrila Vlada Albanije svojom odlukom br. 760 od 19. 11. 2004. god. Nakon ovoga sledio je detaljan "Plan delovanja za migraciju" pripremljen od strane radne grupe koju su sačinjavali predstavnici nekoliko vladinih i nevladinih institucija, što je Albanska vlada odobrila odlukom br. 296 od 06. 05. 2005. god.

Međutim, posebno stanje trgovine decom treba ispitati. Deca su žrtve trgovine i eksploatacije ne samo za seksualne svrhe. Italijanska i grčka štampa redovno javlja a regionalne studije nevladinih organizacija su ustanovile da ima mnogo albanske dece koju kriminalne grupe Cigana i Roma prisiljavaju da prosjače, dok neku decu čak prodaju vlastiti roditelji radi seksualne eksploatacije ili nezakonitog usvajanja. Zvanični podaci još uvek predstavljaju samo mali deo stvarnosti i ovom problemu treba posvetiti više pažnje¹⁹⁹. Činjenica da su romske i egipatske žrtve veoma zastupljene među žrtvama trgovine naglašava akutnu podložnost etničkih manjina i potrebu za naporima na prevenciji i zaštiti usmerenim ka posebnim potrebama ovog profila žrtava.

UNODC, IOM Tirana, "Save the Children" i druge, analizirale su stanje u vezi trgovine žrtvama i pomoći i zaštite žrtvama u zemlji. Većina sprovedenih analiza i istraživanja zaključuje da su istaknuti razlozi trgovine ljudima u Albaniji loši porodični odnosi, nasilje i zloupotreba kod kuće, nepostojanje ekonomske prilike, socijalna obespravljenost i siromaštvo. Studije pokazuju da većinom albanskih žrtava trguje neko ko im je poznat²⁰⁰. U slučaju trgovine ženama, žrtve se najčešće regrutuju lažnim obećanjima braka, s namerom da se ostvari seksualna eksploatacija ili preko oglasa za zapošljavanje, dok se decom uglavnom trguje radi prisiljavanja na prosjačenje ili rad (ambulantna prodaja) i delikventne aktivnosti. Ima slučajeva u kojima su trgovci platili mito da bi osigurali prevoz preko graničnih kontrola. Do sada se način delovanja u regrutovanju, prevozu, transportu, prebacivanju i eksploataciji nije razlikovao od onog u drugim projektnim područjima i sličan je iskustvima stečenim u EU.

U Albaniji struktura kriminalnih grupa koje su aktivne u trgovini ljudima prilično je ravna i organizovana u manje ćelije od 3-5 ljudi. Često su oni generalno povezani sa drugim grupama koje deluju u oblasti krijumčarenja ljudi, trgovine drogama, krađe i nedozvoljenog prometa ukradenim vozilima itd. Albanske kriminalne grupe koje trguju ljudima takođe sarađuju sa kriminalcima i falsifikatorima dokumenata iz susednih zemalja (Crna Gora i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"). Nasilje je jedna od karakteristika ovih grupa.

Agencije za sprovođenje zakona navode ogromne teškoće u toku istraga, zbog korišćenja neregistrovanih mobilnih telefona, šifrovanih telefonskih razgovora, lažnih identiteta i brzih vozila koje je teško pratiti.

Zarada od kriminalne aktivnosti investira se u izgradnju vila, hotela, trgovina i druge poslove. Profit makroa procenjuje se da je između 800 i 1.800 eura po danu.

¹⁹⁸ Kao što je zajednička operacija "Harem" Tužilaštva za teški kriminalitet i italijanske policije koji su koordinirali operacije čuvanja granice i sproveli istrage duž albansko-grčke granice u tesnoj saradnji sa oficirima za vezu grčke policije, ili neke zajedničke operativne aktivnosti sa francuskom policijom i pravosuđem.

¹⁹⁹ Prema izveštaju "Trgovina decom u Albaniji", koji je 2001. god. napisao D. RENTON za NGO "Save the children", oko 1.000 romske dece iz Albanije eksploatiše se samo u Solunu, drugom po veličini grčkom gradu.

²⁰⁰ Drugi godišnji izveštaj o žrtvama trgovine u Jugoistočnoj Evropi, IOM, 2005.

KRIJUMČARENJE OSOBA

Ogroman priliv kosovskih izbeglica u Albaniju započeo je u toku kosovske krize 1999. godine i nakon njega i velika migracija Albanaca²⁰¹. Kako su krijumčari postali efikasniji, Evropska komisija u svom izveštaju o stabilizaciji i pridruživanju u Albaniji za 2004. godinu i dalje poziva albansku vladu da preduzme odlučnije korake ako želi da na adekvatan način rešava pitanje krijumčarenja osoba i trgovinu ljudima.

Krijumčarenje osoba uređeno je izmenjenim članom 298. albanskog krivičnog zakona, koji predviđa novčane kazne ili kazne zatvora od jedne do četiri godine, u težim slučajevima od 3 do 10 godina, a ako je izvršenje krivičnog dela izazvalo smrt oštećene strane, kazna ne može biti manja od 15 godina.

Određene zemlje su u prvoj fazi bile susedna Grčka i Italija, ali Albanci su tražili bolji život i u Belgiji, Francuskoj, Nemačkoj i Švedskoj i u različitim drugim zemljama EU, gde su osnovali velike dijaspore. Tako je izgrađena osnova za granu organizovanih kriminalnih aktivnosti koja dobro funkcioniše u oblasti ilegalne migracije. Za bolju organizaciju svojih kriminalnih aktivnosti, albanski krijumčari su vrlo rano započeli saradnju sa strancima, pre svega krijumčarima iz Apulije iz organizacije Sacra Corona Unita, te sa korumpiranim policijskim službenicima i drugim državnim predstavnicima.

Češćim i efikasnijim kontrolama organa za sprovođenje zakona poslednjih godina stvorene su nove prepreke za krijumčare. Značajan uspeh je postignut, posebno u zatvaranju morskih ruta u Italiju krivičnim postupcima protiv velikog broja kriminalaca zbog ove aktivnosti.

Nekoliko stotina gumenih čamaca kao i čamaca s motorima koji su prevozili na desetine hiljada migranata zaustavljeni su u Italiji i vraćeni u Albaniju. Boljom koordinacijom aktivnosti agencija za sprovođenje zakona, uglavnom u okviru regije²⁰²; efikasnijim graničnim kontrolama i otkrivanjem nekoliko grupa za falsifikovanje nastupio je period ozbiljne krize za krijumčare.

Prema albanskim organima vlasti, broj krijumčarenih osoba značajno je smanjen, međutim, brojke koje su date u upitnicima nisu dosledne i fragmentarne su (2003: 85 osoba, jan. – sept. 2004: 516 osoba i 280 slučajeva, 2005: 259 osoba i 123 slučaja, od kojih 13 slučajeva u koje su bile umešane organizovane kriminalne grupe).

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Italije, u periodu 1998 – 2005. god, 95.822 osobe ilegalno su se uselile u Italiju (vidi podatke u nastavku), a za svaku od njih se veruje da je platila između 500 i 1000 eura za to, što odgovara prosečnom kriminalnom profitu od oko 80 miliona eura. Od tih osoba, 22.815 su bili ilegalni albanski imigranti. Albanija beleži da se za krijumčarenje plaća organizatorima između 300 i 3000 eura, zavisno od zemlje odredišta. Prema informacijama, zarada od ovog kriminala ulaže se u osnivanje putničkih agencija, građevinska preduzeća i igre na sreću ili kupovinu nekretnina.

Učinioci su organizovani u manje kriminalne grupe, uglavnom imaju jasno definisane uloge i odgovornosti u organizaciji (falsifikovanje ličnih dokumenata, "usluge posredovanja" regrutovanjem migranata, vodiči, finansijski asistenti, itd.). Nasilje i zastrašivanje se ne koriste, ali ostvarivanje uticaja pomoću mita i korupcije ključno je za ovu vrstu kriminalnog poslovanja. Mnoge grupe postupaju kao "turističke agencije" ili organizatori "turističkih putovanja". Drugi postupci zaštite posla česti su takođe, kao što su praćenje mehanizama i učestalosti kontrole granica, često menjanje mobilnih telefona, korišćenje neregistrovanih mobilnih telefona, šifrovana sredstva komunikacije, itd.

²⁰¹ U prvih deset godina tranzicije, oko 25% stanovništva je emigriralo iz Albanije. U izveštaju C. Fijnauta i L. Paolija, Organizovani kriminal u Evropi, 2004., str. 546

²⁰² Kao što je SECI inicijativa "Miraž 1 - 3" i "Rad", sprovedene zajedno sa italijanskom Guardia di Finanza, crnogorskom, srbijanskom i grčkom policijom.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Iako je albanski krivični zakon usklađen sa Preporukom Saveta Evrope R (81)12 o privrednom kriminalu i uređuje mnoge kriminalne aktivnosti u oblastima različitih vrsta prevare (naravno, uključujući i poseban član o prevarnim piramidalnim aranžmanima), falsifikovanju i krijumčarenju, utaji poreza, uređenju valutnog režima, stečaju, zloupotrebi položaja i službenih ovlašćenja i drugima, ne daje jasan koncept privrednog kriminala kao takvog i u odnosu na organizovani kriminal. Osim toga, u upotrebi su različiti pojmovi i različite vrste krivičnih delatnosti su nabrojane kao "privredni kriminal".

Finansijski i drugi kapacitet koji je organizovani kriminal stekao u protekloj deceniji sada služi za konsolidovanje i širenje operacija u legalni sektor kako efikasnijim ulaskom u državne strukture, tako i kroz proširivanje na različite delatnosti u komercijalnom sektoru. Privredni kriminal kao što je prevara vezana za PDV, drugi oblici poreske i carinske utaje i falsifikovanje legalnih proizvoda, u velikoj meri počiva na slabostima albanskih poreskih i carinskih institucija koje se bave kontrolom javnih prihoda. Uprkos činjenici da se privredni kriminal doživljava kao glavna pretnja albanskom društvu, još uvek nema procena o šteti koju stvara državnom budžetu. Odgovor na upitnik za 2006. god. glasi ovako:

"Privredni kriminal, kao svaki drugi kriminal, uspeva kada pronađe pogodnu situaciju, što znači uglavnom, neodgovarajući i nepotpun pravni okvir i neaktivne državne institucije, posebno one koje su zadužene za borbu protiv korupcije i fiskalne utaje. Iako privredni kriminal predstavlja ozbiljnu pretnju demokratskom društvu u celini, ovde nema nikakvih procena o razmerama štete koju ova vrsta kriminala nanosi državnom budžetu Albanije".

Kao što je već istaknuto, jedna od glavnih prepreka kvalitetnom istraživanju privrednog kriminala je nepostojanje podataka i njihova nedoslednost. Statistički podaci koji su dati su nedovoljni i fragmentarni. 2003. godine ukupno je krivično gonjen 91 slučaj carinske prevare delo 98 učinilaca, dok je taj broj 2004. godine porastao na 163 slučaja u koji su bila umešana 224 učinioca. Osim toga, 66 krivičnih dela sa 71 učiniocem zabeleženo je u širokoj oblasti povreda poreskih zakona i 852 krivična dela sa 929 učinilaca u širokoj oblasti falsifikovanja (uključujući piratsku proizvodnju).

2005. godine, prema Ministarstvu unutrašnjih poslova Albanije, 22% manje krivičnih dela zabeleženo je u odnosu na 2004. godinu. Ukupno u toku 2005. 1.030 slučajeva sa 1.236 učinilaca je bilo predmet istrage i prijavljeni su Uredu glavnog tužioca. U tabeli niže u tekstu dat je rezime nekih od krivičnih dela²⁰³ koje su naveli i Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ured glavnog tužioca iz oblasti privrednog kriminala. Podaci koje su dale ove dve agencije za sprovođenje zakona pokazuju očiglednu razliku:

Tabela 6: Zabeležena krivična dela iz oblasti privrednog kriminala

Krivična dela iz oblasti:	Falsifikovanje dokumenata	Carina	Prevara	Poreskih zakona	Ukupno
MUP	718	120	90	33	1 030
GT	1 632	359	218	228	9 678

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ured glavnog tužioca, Tirana

Iako se može uzeti zdravo za gotovo da su brojke Ureda glavnog tužioca potpunije i pouzdanije, mora se uzeti u obzir da su statistički podaci koje su dali za 2005. god. sadržali informacije o osobama protiv kojih je istraga započela 2005. godine i one o osobama protiv kojih je istraga nastavljena iz 2004. godine. Teško je objasniti ili protumačiti brojke koje se u tolikoj meri ne slažu.

²⁰³ Krivična dela kao što su (i) ilegalno vođenje igara na sreću, (ii) krivična dela protiv države i pravosuđa, (iii) falsifikovanje novčanica i menica, (iv) korupcija i (v) krađa imovine, navode pod ovom kategorijom krivičnih dela i Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ured glavnog tužioca.

Stoga Albanija treba nastojati, što pre, da popravi svoje strukture, metode i instrumente kako bi uskladila državnu krim-statistiku.

Kako se navodi, albanski učinioci privrednog kriminala, obično muškarci, uglavnom su dobro obrazovani i profesionalno su često direktori kompanija i održavaju bliske veze sa drugim kriminalnim elementima iz različitih država i različitih državljanstava. Oni uključuju, ili preuzimaju, ucenom, različite zakonite aktivnosti ili biraju i zapošljavaju osobe pravnog ili ekonomskog profila kao lažne zastupnike da bi postigli svoje ciljeve, ne oklijevaju da pribegavaju nasilju ili zastrašivanju konkurencije, čak i ubistvima, u mnogo slučajeva je utvrđeno i regrutovanje viših službenika iz institucija za sprovođenje zakona ili vladine administracije.

Nisu dati podaci o količini kriminalne zarade, ali je navedeno da su nezakonite dobiti investirane u građevinske poslove, igre na sreću i drugo.

Za razliku od onog za 2004/2005²⁰⁴, u upitniku za 2006. godinu ne navodi se koliko je slučajeva saopštenog privrednog kriminala u 2005. god. u stvarnosti, prema definiciji, organizovani kriminal. Efikasna prevencija i istraga privrednog kriminala onemogućena je fragmentarnim institucionalnim okvirom poreske uprave i drugih agencija za sprovođenje zakona, s uredima u različitim gradovima i regijama koji ostaju nepovezani bez sredstava. Ovo sprečava razvoj politike, unapređenje istrage, usložnjava razmenu informacija i dovodi u pitanje rezultate analize. I na kraju, ovako se ne omogućava jasan uvid u celokupno stanje privrednog kriminala i otežava se isticanje npr. praznina u zakonodavstvu, potreba za obukom i područja u kojima agencije za sprovođenje zakona treba da ojačaju svoje aktivnosti.

Za područje *kompjuterskog kriminala* nisu navedeni podaci.

PRANJE NOVCA

Osim operacija prevara i falsifikovanja, albanske kriminalne grupe rutinski investiraju novac nastao od ilegalne trgovine i aktivnosti u zakonitu ekonomiju u svojoj zemlji, ali i inostranstvu (posebno od strane njihove diaspore). U vezi sa prometom od pranja novca spomenuto je nekoliko analiza koje su sprovele međunarodne organizacije, koje ukazuju na to da je približno 50 procenata BDP-a zemalja Jugoistočne Evrope oprano. Kao rezultat toga, integritet i stabilnost finansijskih i kreditnih institucija i poverenje u finansijski sistem u celini, kao i osnove vladavine prava, ozbiljno su ugroženi. Među krivičnim delima koja ostvaruju najviše kriminalnih sredstava, Albanija spominje trgovinu drogama, trgovinu ljudima, prostituciju, krijumčarenje, izbegavanje poreza i korupcione aktivnosti.

Od kraja devedesetih pranje novca je samo povremeno bilo predmet krivičnog gonjenja albanskih tužilaca. Za 2003. godine navedena su dva krivična dela, za 2004. god. zbog bolje koordinacije novoosnovane albanske agencije za koordinaciju napora na sprečavanju pranja novca (albanska finansijsko-obaveštajna jedinica – FOJ), 6 slučajeva pranja novca je saopšteno, tri slučaja pranja "vlastite zarade" i jedan slučaj pranja "u ime trećih osoba". Uprkos ovako malim brojkama, zabeleženo je da je praksa pranja novca u Albaniji neodvojivo povezana sa kriminalnim aktivnostima. Glavne karakteristike aktivnosti pranja novca u Albaniji uključuju upotrebu još uvek postojećih pravnih praznina, širok dijapazon neformalnosti albanske ekonomije, sofisticiranost finansijskih transakcija²⁰⁵, i prikrivanje ovih aktivnosti pod legalno poslovanje i preduzeća. Pranje novca uglavnom uključuje investiranje u nekretnine, zemlju i turizam. Mnogi objekti su nezakonito sagrađeni, a neki su i uništeni. Teško je, međutim, razdvojiti koliko nezakonite gradnje potiče od

²⁰⁴ Tabela za 2004: Privredni kriminal: 17 slučajeva vezanih za organizirani kriminal (OK) sa 17 OK grup i 52 učinioca; trgovina drogom 40 slučajeva vezanih za OK sa 40 OK grupa i 142 učinioca; trgovina ljudima: 17 slučajeva vezanih za OK sa 17 OK grupa i 61 učiniocem; ilegalna imigracija: 16 slučajeva vezanih za 116 OK grupa i 58 učinilaca; krijumčarenje: 14 slučajeva sa 14 OK grupa i 62 učinioca; korupcija: 1 slučaj vezan za OK s jednom grupom i 4 učinioca.

²⁰⁵ Deponovanje novčanih sredstava u kratkom periodu bez prekoračenja limita nakon čega je potrebno prijaviti izvor.

pranja novca (droga, utaja poreza ili doznake novca koje zarade sezonski radnici u inostranstvu), a koliko je rezultat slabo uređenog građevinskog sektora.

KORUPCIJA

Veruje se da korupciju ne vrše organizovane kriminalne grupe²⁰⁶ nego da postoje posrednici koji obično nastupaju u ime osoba koje imaju ovlašćenja. Iako su učinjeni neki napori, korupcija i dalje utiče kako na državne institucije, uglavnom državnu administraciju i pravosuđe²⁰⁷ tako i na privatni sektor. 2004. godine Ured glavnog tužioca je obavestio o 443 osumnjičena za korupciju. 2005. godine 442 slučaja u koje je bilo uključeno 237 osoba, bilo je predmetom krivičnog gonjenja. Daleko najviše ovih postupaka (377) vezano je za zloupotrebu dužnosti i proizvoljne odluke. Samo šest postupaka vođeno je zbog davanja mita i 24 zbog primanja mita. 159 okrivljenih su državni službenici centralne i lokalne javne uprave. U svom izveštaju za Parlament u aprilu 2006.²⁰⁸, glavni tužilac Albanije istakao je nekoliko problema:

- Visok nivo poimanja korupcije uglavnom je povezan sa političkim donošenjem odluka u vezi sa upravljanjem javnim fondovima, posebno o direktnim javnim nabavkama s argumentom hitnosti.
- Pravila za upravljanje i rukovođenje komercijalnim preduzećima s državnim kapitalom ostavljaju isuviše prostora za tumačenje i stoga i za korupciju.
- Što se tiče javnih nabavki, iako se sadašnji proces pribavljanja ponuda poboljšava, mnogi veruju da je prihvatljivo zaključivati ugovore i primati novac (tangente) pre nego što se održi tenderski postupak.

²⁰⁶ 2005. god. učinioci protiv kojih je vođena istraga nisu bili organizovani ni u jednu zločinačku grupu ili organizaciju.

²⁰⁷ Albanski centar za ekonomska istraživanja navodi u *Albanskom empirijskom izveštaju za 2000. god.*, da se korupcija poima kao najveći problem u zemlji, zajedno sa kriminalom, i da varira od plaćanja mita javnim službenicima, npr. radi izbegavanja poreza i propisa, prodaje sudskih i arbitražnih odluka, doprinosa privatnih interesa političkim strankama, prodaja parlamentarnih glasova kao što su predsednički ukazi, imenovanje prijatelja i rođaka na službene položaje (<http://www1.oecd.org/daf/SPAIcom/pdf/AlbEmp.pdf>).

²⁰⁸ Izvor: Izveštaj glavnog tužioca Parlamentu Albanije (27. aprila 2006. god.) o stanju kriminala u Albaniji u 2005. god.

4.2 BOSNA I HERCEGOVINA

Posleratnu situaciju u Bosni i Hercegovini (BiH) obeležava preko milion raseljenih osoba, uništavanje imovine i podeljena država s oslabljenom moći i ovlašćenjima. Politički i pravni vakuum izazvan ratom teškim naporima se popunjava, zahvaljujući međunarodnoj i domaćoj zajednici, od 1996. godine. Kasnih devedesetih, nepostojanje institucija kao što su granična služba, pravni i ekonomski prostor, i regionalne veze uspostavljene u ratnoj ekonomiji, pružali su jedinstven kompleks prilika za organizovani kriminal. Posleratni i tranzicioni faktori, kao što su promena imovinskih prava, ekonomski pad i oslanjanje na trgovinu doneli su novi niz mogućnosti. UNDP²⁰⁹ je 2004. god. preklasifikovao BiH u tranzicionu državu. Međutim, još uvek postoji slab privatni sektor, a na državnu potrošnju otpada skoro 50 procenata BDP-a. Dvadeset posto stanovništva je nezaposleno, 18 posto je siromašno, a 30 posto je veoma podložno šokovima u primanju koji ih mogu gurnutu u siromaštvo. Teški je kriminal, zato, ostvario prednost koju organi BiH pokušavaju da sustignu pomoću mnogih institucionalnih i pravnih reformi, od kojih su neke sprovedene u prethodnim godinama, ali mnoge su zastale, kao što argumentovano pokazuju GRECO-ov Izveštaj o usaglašenosti²¹⁰, Pregled bezbednosti u 2005. godini, poglavlje "Predlog mera i aktivnosti", dokumenti iz procesa Stabilnosti i pridruživanja i drugi nedavni izveštaji.

Jedna od specifičnosti BiH je veza organizovanog kriminala i optuženih ratnih zločinaca, koja izaziva veliku zabrinutost nekih organa BiH. Finansiranje optuženih ratnih zločinaca koji su na slobodi, posebno Ratka Mladića i Radovana Karadžića, čini se dobro organizovano i povezano sa nizom institucija kao što su banke, vladajuće i druge javne institucije, i političke stranke u Republici Srpskoj (RS). 2004. godine blokirani su bankovni računi osoba osumnjičenih da pomažu optužene ratne zločince i na desetine osoba je smenio sa javnih položaja visoki predstavnik za BiH, lord Ashdown²¹¹.

Učinjeni su određeni napori na konsolidaciji i usklađivanju glomaznog krivičnog pravosudnog sistema BiH²¹² (posebno tužilaštva i sudstva) koji su možda već doneli pozitivne rezultate. Pa ipak, agencije za sprovođenje zakona još uvek su fragmentirane, nepovezane i previše razvučene. Isto tako, razmena informacija u zemlji je nezgrapna.

Trenutna kretanja organizovanog kriminala, međutim, zahtevaju dobru policijsku obaveštajnu aktivnost i efikasnu razmenu informacija kako u okviru zemlje tako i na međunarodnom planu²¹³. U slučaju BiH, reforma policijskog sistema – jedinstvena policijska struktura koja bi mogla pomoći da se uklone mnogi problemi ovde navedeni – i dalje predstavlja glavno pitanje na dnevnom redu i predviđa se da će biti okončana u 2006. godini najkasnije. Međutim, drugi zvanični krug pregovora za sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) potvrdio je da je ostvaren samo ograničen napredak u većini područja evropskog partnerstva, pri čemu je reforma policije glavni kamen spoticanja²¹⁴.

²⁰⁹ UNDP Izveštaj, 10. juli 2005.

²¹⁰ GRECO Izveštaj o usklađenosti o Bosni i Hercegovini, Greco RC-I (2005) 1E.

²¹¹ 2004. god. lord Ashdown je donio 82 odluke kojima su s javnih položaja smenjene osobe osumnjičene da pomažu, finansijski ili na drugi način, osobe optužene za ratne zločine, te zatvoreni bankovni računi za koje se sumnja da se koriste u tu svrhu. Odluka se može naći na: <http://www.ohr.int/decisions/war-crimes-decs/archive.asp?m=&yr=2004>. Konačni ishod ove istrage tek treba objaviti.

²¹² Bosna i Hercegovina (BiH) ima četiri jurisdikcije u krivičnog pravosudnom sistemu: državni nivo, dva entiteta (RS i Federacija BiH) i Brčko Distrikt.

²¹³ Ovo je takođe vidljivo i u doprinosu upitniku iz 2006. koji je prvo dostavljen sedmicama nakon roka (tačnije: nekoliko dana pre planiranog datuma finaliziranja nacrt izveštaja) i drugo, u pregledu bezbednosti za 2005. god. koji je svakako bio veoma opširan i detaljan, i u pogledu sadržaja (pitanja migracije, sve vrste krivičnih dela, saobraćajne nesreće, saradnja sa Sudom u Hagu i sprovođenje imovinskih zakona) i administrativno-geografski (sve četiri jurisdikcije i kantonalni nivo), ali različite brojke nisu objedinjene na nivo države, niti je dat odgovor na upitnik niti je uopšte fokus na organizovanom kriminalu.

²¹⁴ Izveštaj o sednici RPM-a i drugi zvanični krug pregovora za SAA, Sarajevo, 22. juni 2006., posebno ističući odbijanje nacrt zakona o borbi protiv organizovanog kriminala od strane Visokog sudskog i tužilačkog Saveta

Glavne opasnosti koje prete BiH su droga, trgovina ljudima i privredni kriminal.

TRGOVINA DROGOM

Kao što je navedeno u izveštaju iz 2005. godine, grupe za nedozvoljeni promet drogom nemaju neki poseban etnički faktor, ali imaju jake regionalne veze u susednim zemljama, u kojima se savez ostvaruje na osnovu zajedničkog porekla i geografske lokacije. Faktori kao što su relativno porodne granice, zakonski i institucionalni okvir u razvoju, nepostojanje tehničke opremljenosti i interna podjeljenost krivičnog sistema, sve to predstavlja veliku prednost u rukama kriminalaca i čini BiH atraktivnim tranzitnim područjem, pogodnim za prepakovanje i redistribuciju droge.

Iako su date brojke fragmentarne i nepotpune, BiH bi se mogla smatrati "centrom za redistribuciju", tranzitnom zemljom za drogu. Osim trgovine drogom, čini se da postoji i sve veće domaće tržište korisnika, uglavnom sintetičke droge, kao što je ekstazi i amfetamini, kao i kanabis, što se takođe vidi iz sve većeg prevoza kanabisa iz Albanije preko Crne Gore u BiH.

Zaplena 34 tone acetyl-anhidrida (hemijskog prekursora za heroin), zabeležena 2005. god. i u to vreme nedavno, govori o trgovini hemijskim prekursorima koji se koriste za proizvodnju droge. To se mora posmatrati u skladu sa nedavnim nalazima iz 2006. Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske koje ukazuje "da uvezene količine supstanci namenjenih za industrijsku proizvodnju premašuju potrebe industrije i da nije retkost da je promet tim supstancama nedozvoljen"²¹⁵. BiH beleži za 2005. ukupno 1.595 krivičnih dela vezanih za nezakonitu proizvodnju, trgovinu i posedovanje opojnih droga, što je povećanje od više od 13,5 procenata u odnosu na 2004. godinu. Nije saopšteno koliko slučajeva je vezano za organizovani kriminal.

Iako je dato mnogo statističkih podataka, zbog nepostojanja centralne analize i različitih konstatacija i struktura izveštavanja, ostaje nejasno stanje u pogledu razvoja nezakonite proizvodnje i trgovine:

- Federacija BiH: 363 slučajeva (+29,6%), koje je učinilo 377 osoba, i impresivnih 12 smrtnih slučajeva;
- Republika Srpska: 199 slučajeva; povećanje (55%) i broj učinilaca uključuje takođe i posedovanje i uživanje opojnih droga, tako da se ne može napraviti poređenje);
- Brčko Distrikt: 9 slučajeva; smanjenje (44%) i broj učinilaca uključuje i posedovanje i uživanje opojnih droga, i jedan smrtni slučaj;
- Državna granična služba: 38 slučajeva (-2,5%), koje je učinilo 49 osoba.

Uprkos navedenoj statistici, prema kojoj je svaka jurisdikcija tačno navela broj slučajeva, učinioce, maloletnike i povratnike u kriminal, ali na drugačije načine, ne postoje analize niti istraživanja za celu zemlju o tome koliko bi moglo biti tržište, ko su korisnici droga i trgovci, koliko je otkriveno organizovanih kriminalnih grupa, da li ima ilegalnih laboratorija i druge važne informacije u oblasti organizovanog kriminala. Da bi se adekvatno uhvatila u koštac s ovim problemom, Bosna i Hercegovina bi trebalo da sprovede ova istraživanja i ustanovi sistem obaveštajnih podataka kako bi mogla ispravno analizirati uzorke i strukture organizovanog kriminala.

zbog navodnog kršenja zahteva za imenovanjima koje obavlja nezavisno telo, što je dovelo do ostavke javnog tužioca RS, specijalnog tužioca i drugih tužilaca u maju 2006. godine.

²¹⁵ BiH "Informacija o stanju bezbednosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini".

Tabela 7: Tabela pregled zaplenjene količine opojnih droga (BiH)*

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					68,53	
Hašiš (kg)					11,86	
Marihuana (kg)					318,51	
Kokain (kg)					30,86	
Amfetamini (kg)					4,71	
Ekstazi (kom.)					3 387	
LSD (doza)						
Kanabis (biljka)					1 956	
Mak (biljka)						

*Brojke koje su dale Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko Distrikt i Državna granična služba su objedinjene, međutim, statistička građa je bila isuviše slaba ili nedosledna da bi se napravilo poređenje sa 2004. god. ili čak za čitav period.

TRGOVINA LJUDIMA

Što se tiče trgovine ljudima, praksa se promenila zahvaljujući naporima agencija za sprovođenje zakona i zatvaranju brojnih striptiz barova i bordela u zemlji. Kao posledica toga, seksualna eksploatacija je postala skrivenija i rafiniranija, te se odvija u privatnim stanovima i preko eskort službe, kao i širenjem na internet. Isto tako, čini se da i žrtve nemaju više nasilan tretman i žive u boljim uslovima i trenutno uglavnom opslužuju domaću klijentelu. Takva tržišna promena ukazuje na menadžersku sofisticiranost kriminalaca umešanih u posao trgovine ljudima, dok sve ovo predstavlja novi izazov za istragu i krivično gonjenje ovih krivičnih dela.

Osobe umešane u trgovinu ljudima uglavnom su državljani BiH, često vlasnici noćnih klubova ili imaju poslovne veze sa drugim vlasnicima barova. Grupe umešane u ovaj posao lako prevazilaze etničke, nacionalne, entitetske i druge granice, i uglavnom sarađuju sa trgovcima iz Srbije, koji su na glavnoj ruti za trgovinu ljudima iz Rumunije, Moldavije i Ukrajine. Evidentirani slučajevi pokazuju da BiH dileri imaju vlastita jaka kriminalna uporišta u Rumuniji i Moldaviji²¹⁶. Regrutovanje na lokalnom nivou, unutrašnja trgovina i dominantno domaća klijentela imaju političke implikacije ne samo na represiju nego i zahtevaju bolju prevenciju i politiku javnog zdravlja kako bi se rešila zdravstvena pitanja koja otvara domaće tržište seksualnih usluga.

2004. god. IOM BiH beleži blagu promenu trenda trgovine ljudima, kao što je premeštanje iz noćnih klubova u privatne kuće i stanove, prevoz taksijem do klijenta, prisilni brak i zahtevi za azil kako bi se zajamčio duži boravak i zakonit status u BiH, te psihološki pritisci umesto fizičkog zastrašivanja i ozleđivanja, posebno pretnje po život porodice žrtve koja je ostala kod kuće.

Iako je 2003. osnovan "BiH državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnu imigraciju", pripremljen drugi "Državni plan za borbu protiv trgovine ljudima za 2005-2007 (NAP)", zajedno sa IOM-om i drugim međunarodnim organizacijama, 2004. godine, potpisan "Protokol o upravljanju skloništim za strane državljane žrtve trgovine u BiH" između Ministarstva sigurnosti i pet lokalnih nevladinih organizacija početkom 2005. god, potpisan "Sistem upućivanja (procedura) za tretman žrtava trgovine" u julu 2005. god. i ostvaren generalni napredak ka jednom sveobuhvatnom zakonodavnom okviru, BiH i dalje nema održivu operativnu mrežu kao što se videlo iz datog "Izveštaja o stanju bezbednosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini", koji trgovinu ljudima spominje u veoma upitnom broju slučajeva, samo u Federaciji BiH (2 slučaja, 2 učinioca) i Republici Srpskoj (12 slučajeva sa 18 učinilaca). Dodatne informacije nisu date.

²¹⁶ Odgovor BiH na upitnik za 2005. god.

KRIJUMČARENJE OSOBA

BiH se smatra tranzitnom državom kroz koju se državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ilegalno transportiraju u zemlje Zapadne Evrope. U BiH ulaze preko Crne Gore i Srbije preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnoj BiH, stižu u Sarajevo odakle odlaze u zapadnu BiH, često taksijem. Odatle ih tamošnje kriminalne grupe prate preko reka ili ilegalnih graničnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti je zabeleženo da su velike grupe ilegalnih migranata ušle u BiH kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno nastanjena kineska zajednica izgleda ima veze sa omogućavanjem migracije iz Kine u Zapadnu Evropu. Tržište za krijumčarenje ljudi prilično je ravno i čini se da u velikoj meri zavisi od bliske saradnje organizovanih kriminalnih grupa iz različitih zemalja u regiji²¹⁷.

“Informacija o stanju bezbednosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini” u velikoj meri govori o svim vrstama migracijskih problema, kao što su transport osoba, odbijanje ulaska (uglavnom zbog neposjedovanja putnih dokumenata i viza), ulaska državljana zemalja sa velikim migracionim rizikom (uglavnom Turske, Libana, Kine i sve više iz Irana, Indije i Sirije), prijem državljana trećih zemalja prema sporazumu sa Hrvatskom, deportacija osoba i pokušaji ilegalnih prelazaka (655 osoba, uglavnom iz Albanije, BiH, Hrvatske, Crne Gore i Srbije, bez daljih informacija). Međutim, iz izveštaja se vidi samo jedna jasna brojka krijumčarenja osoba: dva slučaja u Federaciji BiH. Nema informacija o organizovanim strukturama ili drugih relevantnih podataka.

PRIVEDNI KRIMINAL

Privredni kriminal cveta zahvaljujući podeljenom ekonomskom prostoru, podeli po jurisdikcijama među BiH agencijama za sprovođenje zakona i rasprostranjenju prevari vezanoj za lične isprave što omogućava činjenica da je ogroman broj raseljenih ili ubijenih osoba u ratu i unutrašnje podele zemlje. Glavni mehanizam za rasprostranjenu utaju javnog prihoda predstavljale su fiktivne kompanije koje je bilo dosta lako registrovati. Prema poreskim organima Federacije BiH, 2004. godine bilo je 1187 legalnih pravnih subjekata u Federaciji BiH koji su okarakterisani kao nedostupni, fiktivni ili paralelni i 835 slučajeva izbegavanja poreza zabeleženih od 2002. godine, što je dovelo do gubitka od približno 160 miliona eura. Poreski organi Republike Srpske beleže 464 nedostupne kompanije, 73 fiktivne i 21 “paralelnu” kompaniju u istom periodu²¹⁸.

Pružajući tako jedinstvene prilike, BiH je postala atraktivno područje kroz koje se vrši nezakonita trgovina u regiji. Nedavni naponi organa BiH u oblasti poreza i poslovne registracije usmereni na povećanje unutrašnje povezanosti i jedinstvenost poreskog sistema i registracije poslovnih subjekata već su dali određene pozitivne rezultate.

“Informacija o stanju bezbednosti u BiH u 2005. god” daje delimično detaljnije informacije. U 2005. godini evidentirano je ukupno 1324 slučajeva privrednog kriminala na državnom nivou kao i pad od skoro 6 procenata, što je očigledno izazvano ogromnim i upitnim padom u Federaciji BiH (- 62,4 procenata), dok su prijavljena povećanja u Republici Srpskoj (+ 16 procenata) i Brčko Distriktu (+ 28,9 procenata).

Većina slučajeva odnosi se na zloupotrebu službene dužnosti i ovlašćenja, falsifikovanje novca, nesavesno poslovanje i obmanu radi dobijanja zajmova i drugih privilegija. Prema datim traženim brojkama u meri u kojoj se mogu iskoristiti i objediniti, u 2005. godini bilo je 54 slučajeva izbegavanja poreza i “u oblasti carina” najmanje 580 slučajeva. Kvalitetno poređenje sa ranijim godinama nije

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Odgovor BiH na upitnik za 2005. god. “Nedostupna” preduzeća su ona koja su registrovana na nepostojećoj adresi ili koriste lažne dokumente o registraciji; “fiktivna” preduzeća su preduzeća registrovana upotrebom lažnih ličnih dokumenata; “paralelna” preduzeća su ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji s promenjenim imenima vlasnika. Te se kopije zatim koriste za otvaranje novih, teško otkrivenih, bankovnih računa.

moguće, zbog različitih perspektiva i postupaka izveštavanja (2002-2004: 835 slučajeva, što je dovelo do gubitka prihoda od oko 160 miliona eura), međutim, brojke se izgleda smanjuju.

U izveštaju je među najznačajnijim krivičnim dela privrednog kriminala navedeno 256 slučajeva falsifikovanja novca, koji su učinjeni u Federaciji BiH (139 slučajeva koje je učinilo 130 učinilaca, od kojih 37 "povratnici ili maloletnici", smanjenje od 29 procenata u odnosu na 2004. god.), Republici Srpskoj (103 slučaja, 99 učinilaca, povećanje od 26 procenata u odnosu na 2004. godinu), i u Brčko Distriktu (14 slučajeva, nema podataka o učiniocima, povećanje od skoro 29 procenata). Iako se u izveštaju daju još i neka opšta zapažanja u vezi s istraženim slučajevima falsifikovanja ("veoma obrazovani", poznaju štamparske i grafičke operacije) i rasturačima ("vešti"), nisu date brojke niti dodatne informacije o broju falsifikatora, strukturama organizovanog kriminala, ilegalnim štamparskim lokacijama, tehnikama, falsifikovanim valutama i apoenima, oduzimanju itd. ili bilo kakve druge analize.

Nisu date informacije o kompjuterskom kriminalu.

PRANJE NOVCA

Smatra se da su metode pranja novca u BiH slične onima kod izbegavanje poreza. U Republici Srpskoj broj krivičnih prijava protiv osoba umešanih u izbegavanje poreza i pranje novca udvostručio se u periodu 2002-2004. god. (sa 22 na 44 slučaja). 2005. god. policija na državnom nivou, tužilaštvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. Do maja 2005. god. Sud BiH je izrekao 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu od 690.000 eura. Količina opranog novca iznosi 554.100 eura, dok je vrednost neoporezovanog novca procenjena na 8,13 miliona eura. Izbegavanje plaćanja poreza je glavno krivično delo u svih osam slučajeva. Istrage koje su proizašle iz prvih osam presuda beleže 643 pravna subjekta osumnjičena za pranje novca²¹⁹.

Prema saopštenju za štampu²²⁰, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) zabeležila je 27 transakcija pranja novca registrovanih u 2005. godini učinjenih od strane 52 osobe. Preliminarne istrage pokazuju da je skoro 58 miliona eura uključeno u te ilegalne transakcije. U svom obaveštenju SIPA navodi da je pranje novca od strane fantomskih kompanija bilo rašireno, ali negira da postoji oko 4.000 fantomskih kompanija koje vrše pranje novca. Uprkos tim javno izrečenim brojkama, u "Informaciji o stanju bezbednosti u Bosni i Hercegovini u 2005. god." spominju se samo dva slučaja pranja novca u Federaciji BiH i nema drugih informacija.

Što se tiče datih informacija o korupciji, one su takođe nedovoljne, posebno u pogledu nalaza prvog evaluacionog kruga GRECO tima u maju 2005²²¹ i tamo navedenih mera koje su preduzeli organi BiH u odgovoru na 18 preporuka.

Uprkos mnogim poboljšanjima od maja 2003. godine, kao što je centralizovano telo za sve antikorupcijske aktivnosti (koje se formalno nalazi u Ministarstvu sigurnosti i njegove ogranizacione jedinice SIPA), osnivanje posebnog odeljenja za istrage organizovanog kriminala i korupcije, dostavljanje Savetu Evrope nacrtu odluke o osnivanju budućeg Antikorupcijskog ureda, reforme krivičnog zakona (koji, međutim, ne sadrži ni jedan član o "korupciji" kao samom krivičnom delu, nego obuhvata sve koruptivne aktivnosti sa nekoliko odvojenih krivičnih dela, tzv. "koruptivnih krivičnih dela"), osnivanje Mreže kriminalističke analize (CAN), konačni podaci koji su dati izuzetno su slabi: samo Federacija BiH navodi da su podnesene krivične prijave protiv 167 osoba u oblasti mita, i nije dato više informacija.

²¹⁹ Odgovor BiH na upitnik za 2005.

²²⁰ Obaveštenje za štampu SIPA-e od 14. 2. 2006., navodi Centar za kompetenciju Jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu, 15. 2. 2006.

²²¹ GRECO Izveštaj o usklađenosti za Bosnu i Hercegovinu, GRECO RC-I (2005) 1E.

4.3 HRVATSKA

Kao i sve ostale zemlje bivše Jugoslavije Hrvatska je duboko pogođena ratom koji je izazvao promene u političkim, društvenim i ekonomskim okolnostima koje su dodatno pojačali izazovi tranzicije u posleratnom periodu. Kriminalne organizacije u Hrvatskoj nikada nisu prestale sa aktivnostima koje su već započele u bivšoj Jugoslaviji i zadržali su bliske veze sa svojim kolegama u drugim zemljama bivše Jugoslavije, dok je saradnja među agencijama za sprovođenje zakona u novoosnovanim državama prestala za vreme konflikta i neposredno posle rata. Ta prednost je omogućila organizovanim kriminalnim grupama da odrede kriminalna tržišta na kojima će ostvariti korist i moć pri tom demonstrirajući veliku fleksibilnost u prilagođavanju posleratnim promenama.

Međutim, država je stekla nezavisnost 25. 6. 1991. i imala je na raspolaganju oko deceniju i po, kao i jaku podršku međunarodne zajednice, da uspostavi čvrste strukture. Tako ojačane zakonodavne strukture, organizaciona dostignuća, obučeni službenici za sprovođenje zakona i bolja saradnja sa jugoistočnoevropskom, kao i drugim evropskim zemljama, osigurali su i omogućili da se stekne jasnija slika o organizovanom kriminalu u Hrvatskoj. Generalno i slično kao i u ostalim zemljama u regiji, organizovani i privredni kriminal je specifična refleksija ekonomskog, društvenog i političkog razvoja zemlje. Organizovani kriminalci su sposobni da se brzo prilagode izmenjenim društvenim, ekonomskim i političkim uslovima, fleksibilni u odgovoru na izazove kriminalnog tržišta, čime stiču destruktivnu prednost nad organima za sprovođenje zakona, posebno vrhunski kriminalci, koji više omogućavaju i usmeravaju kriminalne aktivnosti, nego što iz sami čine. Prema odgovoru, organizovani kriminal u Hrvatskoj slabi državnu strukturu i moralne vrednosti i očekuje se da će ubuduće pretnja od organizovanog kriminala porasti i uticati (npr. putem korupcije) na čitav tok političkih, društvenih i ekonomskih procesa.

Hrvatska se, međutim, kretala i još uvek se kreće brže od ostalih u regiji u pogledu uspostavljanja politika i strategija protiv organizovanog i privrednog kriminala²²², donošenjem svih potrebnih zakonskih propisa, uspostavljanjem delotvornog sistema sprovođenja zakona s centralizovanom kriminalističkom bazom podataka, kao i dobrim sistemom izveštavanja.

Kao posledica hrvatskog "Programa posebnih mera za suzbijanje organizovanog kriminala" iz 2003. i kasnijeg "Državnog plana za borbu protiv organizovanog kriminala", ostvareni su odlični rezultati ne samo u organizacionim reformama i određenim aktivnostima, kao što je uvođenje programa borbe protiv pranja novca i programa zaštite svedoka, sprovođenje različitih propisa o zaštiti podataka, jačanje međunarodne saradnje (npr. značajni "Sporazum o operativnoj saradnji" sa Europolom, potpisan 13. januara 2006.), ali i u stvarnim istragama, krivičnim postupcima i presudama u slučajevima organizovanog kriminala.

Hrvatska je 2004. godine zabeležila 1.098 krivičnih dela organizovanog kriminala koja je učinilo 540 osoba (1,32% svih zabeleženih slučajeva). 2005. godine Hrvatska beleži povećan broj (+22,04%) evidentiranih slučajeva organizovanog kriminala (1.340) i osoba (771) od otkrivenih i navedenih krivičnih dela koja spadaju u nadležnost Odeljenja za organizovani kriminalitet (1,73 procenata od svih navedenih krivičnih dela). Iako postoji značajn porast, ove brojke su niske.

Kao mnoge druge zemlje, Hrvatska ne pravi strogu razliku između privrednog kriminala (kriminala "bijelih okovratnika" koji čine poslovni ljudi u inače legalnim delatnostima) i organizovanog kriminala (kriminalaca "crnih okovratnika" koji inače deluju na ilegalnim tržištima), koja bi, po mišljenju Hrvatske, bila isuviše veštačka. Što se tiče privrednog kriminala, čini se da glavni problemi

²²² 22. juna 2006. Hrvatska i Evropska komisija su započele pregovore o pristupanju EU. Prema povereniku za proširenje EU, Ollie Rehn, Hrvatska će verovatno "prva ispuniti potrebne uslove" i stoga biti "sledeća zemlja na spisku". Predviđena godina pristupa, 2010., tesno je vezana za trenutnu raspravu u EU o Ustavnom sporazumu.

potiču ne od direktnog gubitka javnih prihoda, nego i od drugih oblika privrednog kriminala, kao što su prevara u javnim nabavkama, zelenaštvo i bankarska prevara, što dovodi do prevare u postupku stečaja i privatizacije²²³. Ovo drugo je posebno osjetljivo imajući na umu nastupajuću zastaru za istraživanje i krivično gonjenje tih slučajeva. Posljedice ovih krivičnih dela vidljive su u javnosti. Javnost ih povezuje sa socijalnom nepravdom i ilegalnim bogaćenjem i generalno ima visoka očekivanja od agencija za sprovođenje zakona i pravosuđa u smislu uspešnog kažnjavanja tog kriminala.

Veruje se da poverenje javnosti u te institucije zavisi od rezultata tih slučajeva koji su notorno teški za istragu i gonjenje zbog svoje složenosti i političkih veza koje eventualno uključuju²²⁴. Osim toga, šteta koju društvu nanosi ova vrsta privrednog kriminala teško se meri i kvantitativno izražava. Kriminalne grupe umešane u privredni kriminal koriste rafinirane metode koje omogućavaju profesionalno usavršavanje i angažovanje eksperata (finansijskih, pravnih i sl.) i podstiču veze sa javnim strukturama putem finansiranja, npr. sportskih aktivnosti, medijskih tekstova, grantova, razmene policijskih obaveštajnih podataka, zajedničkih ulaganja u obalna područja sa kriminalnim organizacijama iz Italije i Rusije.

Pripadnici ovih kriminalnih grupa mahom su državljani Hrvatske, imaju srednje obrazovanje i prosečan ekonomski položaj. Njihova uloga je obično podeljena na organizatore, finansijere i falsifikatore (npr. dokumenata potrebnih za ispunjavanje kriterijuma za dobijanje zajmova i kredita), i medijatore (zaposlene kompanija ili banaka koje su od interesa za kriminalnu grupu).

Sama grupa nema hijerarhijsku strukturu. Zapravo, članovi različitih grupa započnu neki posao zajedno na osnovu zajedničkih ličnih interesa. U većini slučajeva, formiraju se određene kriminalne grupe radi vršenja određenog krivičnog dela. Te grupe su mahom lokalnog karaktera, i samo povremeno deluju na čitavoj teritoriji Hrvatske ili se odvažuju i na teritoriju susednih zemalja, kao što su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Austrija, Italija, Slovenija i Mađarska.

TRGOVINA DROGOM

Što se tiče nedozvoljene trgovine drogom, Hrvatska je od jedne od tranzitnih zemalja na "balkanskoj ruti" postala u određenoj meri jedna od zemalja odredišta. Međutim, proizvodnja droge u Hrvatskoj nije povezana sa organizovanim kriminalom. Zapravo je više vezana za manje, individualne proizvođače za lokalnu proizvodnju.

Slično kao kod hašiša i kokaina, ustanovljena je tendencija rasta domaćeg tržišta sintetičkih droga, zahvaljujući sve većoj potražnji za ovom vrstom droge, ali i agresivnijoj ponudi koja se može uočiti. Sintetičke droge se uglavnom krijumčare iz zemalja EU, ali sve više i iz određenih jugoistočnoevropskih i istočnoevropskih zemalja, u kojima stalno niču nove ilegalne laboratorije. Sintetičke droge opslužuju domaće tržište u gradskim područjima i obalnim gradovima, posebno tokom letnjih meseci.

Veće količine hašiša i marihuane, koji su dominantno prisutni na nezakonitom hrvatskom narko-tržištu, uglavnom stižu morem preko međunarodnih krijumčarskih kanala (kontejneri) iz zemalja Severne i Zapadne Afrike u italijanske i slovenske luke i odatle u Hrvatsku putevima, ali hašiš i marihuana, kao i kokain, stižu na obalu i iz Albanije ili direktno iz južnoameričkih država u hrvatske luke i odatle u evropske zemlje ("morski kanali "balkanske rute"). Drumskim prevozom hašiš i marihuana uglavnom dolaze sa teritorije Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

Što se tiče heroina, jasno je da je tzv. "balkanska ruta", čija centralna deonica ide preko teritorije Republike Hrvatske, još uvek često korišćena za krijumčarenje kopnom (putevima i železnicom), jer

²²³ Na žalost, Hrvatska, kao ostala projektna područja, nije dala podatke o krijumčarenju duvanskim proizvodima.

²²⁴ Vidi *Hrvatska: Rad u toku*, autora Anne McTaggart i Draga Hedla, IWPR br. 562, 27. juni 2005.

je to najkraća veza između zemalja proizvođača i odredišnih zemalja. Osim toga, nagli rast prometa robe i putnika u "novoj Evropi" smanjuje rizike i znači veće investicije za trgovce drogom, koji posebno u trgovini drogom, slede preduzetnički moto: "Mali rizik - velika zarada".

Promet droge vazдушnim putem čini se još uvek manji problem, ali postoji uglavnom na tržištu kokaina iz južnoameričkih država, krijumčari se u manjim količinama preko kurira i hitnim pošiljkama, kao deo prtljaga, itd.

Hrvatska je dugo vremena bila jedina zemlja u regiji koja je preduzela određene mere za bolje razumevanje i ocenu domaćeg narko-tržišta, i sprečavanje i lečenje zloupotrebe droge. Postoje statistički podaci s uobičajenim uzorcima (starost, pol, državljanstvo, itd.) osoba optuženih za zloupotrebu (2005: 5.700), posedovanje (2005: 5.124) i dilovanje opojnih droga (393). Uprkos evidenciji 94 slučaja organizovanog kriminala vezanog za opojne droge, 2005. god. nijedna veća hijerarhijski organizovana kriminalna grupa nije razbijena, stoga se očekuje da su dobro uhodane strane organizovane kriminalne grupe razvile hrvatske preprodajne mreže koje imaju više piramidalnu strukturu, vidljivu samo u bazi, na tzv. "mravljem tržištu".

Međutim, eksperti navode još u pregledu 2004. god. da ima nekoliko vrsta kriminalnih organizacija koje se bave krijumčarenjem drogom, uglavnom baziranih na državljanstvu, teritorijalnoj pripadnosti i rođaćkim/porodičnim vezama. Albanske organizovane kriminalne grupe odgovaraju prvom tipu i uključuju Albance sa Kosova i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" koje uglavnom u bliskoj saradnji sa turskim organizovanim kriminalnim grupama organizuju krijumčarenje heroína. Njihova struktura je prilično hijerarhijska i zasnovana na dobrim vezama u drugim zemljama. Za razliku od Albanaca, osobe druge nacionalnosti ne zauzimaju značajan položaj, nego služe kao krijumčari. Glavni organizatori stekli su određeni nivo obrazovanja, uživaju dobar životni standard i često poseduju preduzeća ili imovinu u koje su investirali zaradu od kriminala.

Druga vrsta je vezana za kriminalne grupe koje se bave kanabisom i uglavnom se sastoje od osoba sa dvojnim državljanstvom BiH i Hrvatske. Ove grupe imaju manje definisanu strukturu, a glavni organizator je poznat ostatku grupe, koja se uglavnom sastoji od izvršilaca koji se uzdržavaju od korišćenja usluga trećih osoba, osim carinskih službenika koji su stacionirani na graničnim prelazima. Ove grupe imaju dobre veze sa drugim grupama koje dominiraju na lokacijama gde se odvija krijumčarenje, dok pripadnici ovih grupa imaju sklonosti i ka drugim vidovima kriminala.

Poslednja vrsta kriminalnih organizacija smeštena je u drugim zemljama, a predvode je osobe s iskustvom u tradicionalnim proizvođačima droge, kao što su Holandija i zemlje Latinske Amerike, organizovanju krijumčarenja sintetičkih droga i kokaina morskim i vazдушnim putem. Ove organizacije se oslanjaju na kurire koji su ili profesionalni krijumčari ili slučajne osobe angažovane za jednokratni posao. Krijumčari se služe hitnom poštom, turističkim i putnim agencijama i pokrivaju konačnu destinaciju kupovinom odvojenih karata za letove.

Domaće kriminalne grupe uključuju mešovite strukture, često imaju na čelu osobu s krivičnim dosijeom. Disciplina se sprovodi pretnjama i nasiljem, uglavnom da se prisile klijenti da plate dugove i neispalčivanjem kriminalne zarade. Pripadnici ovih grupa skloni su i drugim vidovima kriminala, kao što su krijumčarenje oružja, cigareta, i iznuđivanje. Zarada se uglavnom troši na pokretnu i nepokretnu imovinu, kao što su nekretnine na turističkim destinacijama, i upadljiv životni stil. Hrvatski organi za sprovođenje zakona navode da organizovani kriminalci koriste različite načine za osiguranje svojih aktivnosti, kao što su kontranadzor, česta upotreba kodiranih poruka i izraza u telefonskim razgovorima i e-mail komunikaciji, česta promena "pre-paid" telefonskih kartica, transnacionalne aktivnosti, nezakonit transfer ilegalno stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Tabela 8: Tabelarni pregled zaplenjenih količina opojnih droga (Hrvatska)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)	19,6	36,9	85,7	114,4	27,1	
Hašiš (kg)	4,6	2,1	2,3	5,9	53,4	
Marihuana (kg)	737,9	595,2	435,0	428,2	983,2	
Kokain (kg)	1,5	3,3	350,8	17,6	9,0	
Amfetamini (kg)	0,9	28,0	3,8	7,2	14,3	
Ekstazi (kom.)	12 905	11 0632	29 840	27 048	33 601	
LSD (doza)	154	192	14	60	21	
Kanabis (biljka)	-	-	-	-	-	
Mak (biljka)						

TRGOVINA LJUDIMA

U oktobru 2004. god, usklađeni zakon o "trgovini ljudima i ropstvu" (čl. 175 Krivičnog zakona Hrvatske) stupio je na snagu i sada je u potpunosti u skladu sa postojećim međunarodnim standardima i pravnim pojmovima, kao što je opisano u *acquisu* EU-a, Preporuci Saveta Evrope R (2000) 11²²⁵ i tzv. UN "Palermo protokolom"²²⁶. Tako je sada ostvaren cilj "pristupa iz perspektive žrtve"²²⁷, koji je potreban u ovom specifičnom području kriminala, i pozitivni rezultati su ostvareni od jula 2002²²⁸, kada je pokrenut projekat LARA Saveta Evrope. Na primer, trgovina ljudima sada se može kazniti kao teško krivično delo za koje se izriče zatvorska kazna do najviše 10 godina, a za teže slučajeve (npr. trgovina decom, veliki broj žrtava, u okviru zločinačke organizacije, ili ako izazove smrt žrtve trgovine) od 5 do 15 godina. Zakonski okvir je uspostavljen i za odgovarajuću pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima, pravnu, medicinsku i psihološku pomoć, od trenutka njene identifikacije, do konačnog pružanja smeštaja²²⁹.

Osim toga, Hrvatska je ocenila usklađenost svog državnog plana aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima sa evropskim principima i standardima, osnovala državni odbor za koordinaciju domaćih i regionalnih aktivnosti u oblasti suzbijanja trgovine ljudima, koji sačinjavaju predstavnici svih relevantnih ministarstava, hrvatskog Sabora, Državnog odvjetništva, nevladinih organizacija i medija.

Iako su potvrđeni slučajevi trgovine ljudima retki (2005: 6 slučajeva trgovine ljudima, od toga 2 vezana za organizovani kriminal), može se stvoriti sledeća slika:

Regrutovanje počinje u zemlji odakle su žrtve, mahom su to Moldavija, Bugarska, Rumunija, Albanija, ali i Ruska Federacija, Ukrajina, Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska. Odredišne zemlje su uglavnom Austrija, Belgija, Francuska, Nemačka, Grčka, Italija, Holandija, Španija i Velika Britanija²³⁰. Zbog svog geografskog položaja, Hrvatska je izgleda klasična tranzitna zemlja za trgovinu ljudima iz Centralne, Jugoistočne i Istočne Evrope ka Zapadno Evropskim zemljama. Uz veću slobodu kretanja u okviru Evrope mreže trgovine ljudima neizbežno počinju da se okreću i ka projektnim područjima. Hrvatska obaveštava da statistički pokazatelji jasno ukazuju na to da ona postaje i zemlja odredišta.

²²⁵ Komitet Ministara Saveta Evrope, Preporuka akcije protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, br. R (2000) 11.

²²⁶ Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i decom, kao dopuna Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (UNTOC), koju je Republika Hrvatska ratifikovala kao jedno od prvih projektnih područja početkom 2003. godine.

²²⁷ Kao što godinama traži VOICE, ad-hoc radna grupa od više od 40 NGOa aktivnih u oblasti trgovine ljudima.

²²⁸ Trgovina ljudima, LARA, reforma krivičnog zakonodavstva u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi, detaljnije videti Izveštaj sa "LARA regionalni seminar", postupak, Zagreb, 1-4. april 2003.

²²⁹ Hrvatska obaveštava o identifikaciji, od 2002. godine, ukupno 45 žrtava trgovine ljudima, koje su dobile potpun program pomoći i zaštite.

²³⁰ "Trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije u EU: perspektiva Europol", januar 2006.

Trgovci ljudima u Hrvatskoj uglavnom su državljani Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Italije, ali zabeleženi su i državljani zemalja polazišta, kao što su Moldavija, Ukrajina, Rumunija i Bugarska. U većoj meri kriminalci iz ove oblasti umešani su i druge vidove kriminala, posebno u ilegalnu imigraciju, falsifikovanje dokumenata, seksualne zločine i organizovanu prostituciju.

Hijerarhijska podela obeležava organizacione strukture grupa umešanih u trgovinu ljudima, i na međunarodnom i na domaćem nivou. Sve osobe u lancu trgovine ljudima zarađuju različito, zavisno od zemlje iz koje dolazi žrtva, transporta, vrste regrutovanja itd. Precizan i ukupan iznos zarade od ovog kriminala nije poznat. Prihodi od zarade se obično investiraju u nekretnine, pokretnu imovinu, korupciju i finansiranje drugih ilegalnih aktivnosti. Rute za krijumčarenje i trgovinu ljudima slične su kao u drugim zemljama u regiji. U svim slučajevima koji su istraženi granice su se prelazile ilegalno ili preko graničnih prelaza upotrebom falsifikovanih ili delimično falsifikovanih dokumenata.

Regrutovanje, transport, transfer i eksploatacija ne razlikuju se od onih u drugim projektnim područjima i slični su i iskustvima EU država.

KRIJUMČARENJE OSOBA

Za razliku od trgovine ljudima, Krivični zakon Hrvatske u članu 177. opisuje "protivzakonito prebacivanje osoba preko državne granice" kao lakše krivično delo, za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 3 godine. Ako to krivično delo učini organizovana zločinačka grupa, zatvorska kazna se izriče od 1 do 10 godina. Hrvatska je klasična tranzitna zemlja na putu ka Evropskoj uniji.

2005. godine otkriveno je i prijavljeno 260 krivičnih dela (sa 270 ilegalnih migranata) iz člana 177. KZ-a. U odnosu na 2004., kada je bilo 194 krivična dela (sa 223 ilegalna migranta), vidljiv je porast 34,02%.

Ilegalna imigracija i prelazak preko Hrvatske uglavnom se odvija preko "zelenih granica" (teškim kamionima, automobilima i terenskim vozilima, često korišćenjem modifikovanog prostora za transport, ili jednostavno pešice) u Sloveniju i "plavih granica" (čamcima, gliserima, trajektima), uglavnom u Italiju. Transport preko Hrvatske odvija se iznajmljenim automobilima, taksi vozilima, kombijima i manjim kamionima.

Što se tiče etničkih obeležja ilegalnih migranata, beleže se uglavnom državljani Albanije, Turske i Kine, ali i migranti iz drugih Jugoistočnoevropskih zemalja, Istočne Evrope, Azije, Afrike i drugih delova sveta.

Organizovane kriminalne grupe u ovoj oblasti vertikalno su ustrojene, s jasno definisanim zadacima i vezama sa međunarodnim kriminalnim grupama od početne do završne faze krijumčarskog lanca. Analiza je pokazala tesnu saradnju krijumčara iz Hrvatske sa onima iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, gde se migranti prikupljaju i pripremaju za sledeću fazu svog ilegalnog puta kroz Hrvatsku.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Hrvatska je osnovala posebno odeljenje za privredni kriminal i korupciju, koje se bavi svim vrstama krivičnih dela kojima se ugrožava imovina, kako javna tako i privatna, pranjem novca, vlasništvom na intelektualnim pravima i korupcijom. Ukupno je zabeleženo oko 6.600 krivičnih dela, 2,35 procenata manje nego 2004. god. (približno 6.750). Najčešća krivična dela u 2005. godini bila su: zloupotreba službene dužnosti i službenih ovlašćenja, prevara, nedozvoljeno korišćenje autorskog

dela, izbegavanje carinske kontrole, zloupotreba ovlašćenja u privrednom / trgovačkom poslovanju i falsifikovanje službene isprave.

Porast krivičnih dela vezanih za kompjuterski kriminal i krivična dela protiv intelektualnog vlasništva (2004: 928 krivičnih dela, 2005: 1009 krivičnih dela²³¹) treba posmatrati kao posledicu unapređenja zakonodavnih i administrativnih struktura i nedavno započetih mera kontrole. Hrvatska je potpisala "Konvenciju o kompjuterskom kriminalu" još u novembru 2001. god. koja je stupila na snagu tek u julu 2004., kao i Protokol uz tu konvenciju u januaru 2003. god. o inkriminisanja dela rasnog i ksenofobičnog karaktera učinjenog putem kompjuterskih sistema. Osim toga, osnovana je posebna jedinica u okviru Odeljenja za privredni kriminalitet, koja se bavi kompjuterskim kriminalom i zaštitom intelektualnog vlasništva, a u Krivičnom zakonu Hrvatske unapređen je opis krivičnih dela i uneti su novi članovi kojima se uređuju nove pojave, kao što su dečija pornografija u kompjuterskom sistemu, oštećenje kompjuterskih podataka, programa i sistema, kompjutersko falsifikovanje i prevara, što je sve tek nedavno stupilo na snagu (u oktobru 2004. godine).

Procenjeno je da učinioci kompjuterskog kriminala ne rade kao pripadnici organizovanih zločinačkih grupa. Hrvatska je počela da stiče iskustvo, poboljšava svoju osposobljenost i uvodi kvalitetne mehanizme za analizu ovog kriminalnog područja. Zbog činjenice da je veliki deo kompjuterskog kriminala tzv. "kriminal kontrole" (nema prijava policiji od strane žrtava, tako da agencije za sprovođenje zakona moraju ova dela otkrivati praćenjem interneta i sprovođenjem operativne analize), brojke su niske (2005: 2 krivična dela dečije pornografije u kompjuterskom sistemu, 11 krivičnih dela protiv integriteta kompjuterskih podataka, programa i sistema, 6 krivičnih dela kompjuterskog falsifikovanja i 15 krivičnih dela kompjuterske prevare).

Krivična dela kao zloupotreba čekova odnosno kreditnih kartica (299) ili povreda intelektualnog vlasništva (342) ili povrede patentnih prava (7) dominiraju i motivišu razvoj piratske proizvodnje u Hrvatskoj.

KORUPCIJA

Značajan razvoj broja krivičnih dela vezanih za korupciju (2002: 430 krivična dela; 2003: 329 krivičnih dela; 2004: 266 krivičnih dela; 2005: 442 krivična dela) treba protumačiti. Pre svega, to bi moglo biti posledica zakasnele statističke evidencije, na taj način dolazimo do izbalansiranog proseka (oko 370 krivičnih dela godišnje) i izjednačujemo neobjašnjiv pad u 2004. godini. Drugo, može se videti kao posledica unapređenih zakonodavnih i administrativnih struktura, sprovedenih i usvojenih u vezi sa Državnim programom za suzbijanje korupcije iz 2001. godine, kao i programom iz 2006. godine usvojenim u martu 2006. godine, čime se taj razvoj tumači kao unapređenje aktivnosti agencija za sprovođenje zakona.

Krivični Zakon i Zakon o krivičnom postupku su bili takođe dopunjeni sa relevantnim članovima koji opisuju i kažnjavaju dela korupcije, a što je usledilo nakon usvajanja UNTOC konvencije, Konvencije Saveta Evrope o kompjuterskom kriminalu i Krivično pravne konvencije Saveta Evrope. Državni program za suzbijanje korupcije iz 2006.godine predviđa ustanovljavanje, u toku ove godine, Anti-korupcionog tela - «Državnog Saveta» - usmerenog na praćenje sprovođenja Državnog programa, u isto vreme zaduženog za javnu edukaciju i prevenciju korupcije.

Član 21. Akta o Uredu za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala opisuje šest različitih koruptivnih krivičnih dela koja spadaju u korupciju, kao što su zloupotreba službene dužnosti i službenih ovlašćenja, davanje i primanje mita, zloupotreba u vršenju dužnosti u organima vlasti,

²³¹ Kao što izveštava Centar za kompetenciju Jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu (Austrija), hrvatsko piratstvo softvera još uvijek iznosi visokih 58 procenata. Šteta nanescena proizvođačima softvera povećala se za 5 milijardi US dolara na približno 50 milijardi, kako pokazuje istraživanje analitičke kompanije IDC CEMA, što je predstavljeno Udruženju poslovnih alijansi (BSA) u Zagrebu, u decembru 2005.

nesavesnost u stečajnom postupku i druga. Osim toga, 2004. godine izmenjen je Krivični zakon kako bi se predvidelo kažnjavanje podmićivanja u poslovanju. Hrvatska je naglasila značaj sprovođenja zakonskih propisa, kao što je akt o "sprečavanju sukoba interesa u obavljanju javne dužnosti", "Odgovornost pravnih subjekata za krivična dela", "zaštita svedoka", "suzbijanje pranja novca", "međunarodna pravna pomoć u krivičnim stvarima" i "pravo na pristup informacijama". Na žalost, nije usvojen akt o finansiranju političkih stranaka. Međutim, brojke su i dalje niske i međusobno različite čak i u okviru odgovora Hrvatske na upitnik.

Većina koruptivnih krivičnih dela je zloupotreba službene dužnosti i službenih ovlašćenja (259), zloupotreba u vršenju dužnosti u organima vlasti (10) i davanje i primanje mita (139), što zajedno čini više od 90 procenata svih koruptivnih krivičnih dela.

PRANJE NOVCA

Hrvatska zakonski definiše pojam pranja novca u članu 279. svog krivičnog zakona, za koje je predviđena kazna zatvora od 6 meseci do 5 godina; kada je krivično delo učinio pripadnik grupe ili zločinačke organizacije, kazna iznosi od 1 do 10 godina. Finansiranje terorista je posebno krivično delo koje je definisano u članu 187a.ff Krivičnog zakona.

Na osnovu kriminalističke analize koju sprovode hrvatske agencije za sprovođenje zakona, ukupna zarada od kriminala iznosi u proseku 1,5 milijardi eura godišnje (nastala od npr. privrednog kriminala i trgovine drogom), što se mora smatrati minimumom (npr. nisu dati podaci o ilegalnoj imigraciji ili trgovini ljudima) i najnižim nivoom "crnog novca" koji treba "oprati da bude beo", kao što se pretpostavlja, najčešće ulaganjem u nekretnine. Hrvatska, bez sumnje, ima morsku obalu atraktivnu za investitore podjednako legalnih i ilegalnih sredstava, domaće i strane. Ovi resursi su podložni postupku pranja ilegalnog novca putem kupovine ili gradnje nekretnina i zahtevaju pažljiv monitoring i kombinaciju preventivnih i represivnih mehanizama kako bi se sačuvao njihov integritet i kapacitet ili ekonomski razvoj. Nedavni slučajevi korupcije ureda za zemljišne knjige i pravosuđa ilustruju tu potrebu²³².

Uprkos ovim procenama, samo je nekoliko slučajeva pranja novca kako je predviđeno u čl. 279. Krivičnog zakona prijavljeno (8), ali očekuje se da će opasnost od organizovanog kriminala rasti u budućnosti, posebno zbog tendencije kriminalaca da ulaze u političke i ekonomske elitne krugove kao način da poprave svoj javni položaj i utiču na političke, ekonomske i administrativne odluke koristeći pri tom novac zarađen kriminalom. Korupcija koja povezuje organizovani i privredni kriminal predstavlja glavno sredstvo za ulazak u vladajuće strukture.

²³² Vidi članak *Zaposlenik državne administracije u Makarskoj pod istragom*, HINA, Jutarnji List, 12. maj 2005. i *Hrvatska: Rad u toku*, autora Anne McTaggart i Drage Hedla u Osijeku, IWPR br. 562, 27. juni 2005.).

4.4 CRNA GORA

Rat i sankcije iz 90ih godina, postojanje državne zajednice Srbije i Crne Gore od 2003. do 2006. godine, te proces sticanja nezavisnosti, bili su praćeni raznim izazovima svojstvenim ovoj zemlji. U te izazove spada i otvaranje prostora i mogućnosti za kriminalne aktivnosti, uključujući i šverc i pranje novca.

Vrlo je malo raspoloživih informacija o opasnosti i pretnji koju crnogorskoj državi i društvu predstavlja organizovani kriminal. Organi gonjenja nisu prikupljali informacije o organizovanom kriminalu pre definisanja koncepta ovog krivičnog dela u krivičnom zakonodavstvu iz 2004. godine. Ipak, u pregledu stanja u oblasti privrednog kriminala kojeg je pripremio Savet Evrope²³³, Crna Gora je za 2003. godinu prijavila ukupno 81 krivični predmet iz oblasti organizovanog kriminala; oni se uglavnom odnose na trgovinu drogama (32 predmeta), trgovinu ljudima (28 predmeta), privredni kriminal (28 predmeta) i reketiranje/iznuđivanje/ucenu (16 predmeta).

Ministarstvo unutrašnjih poslova i policijska uprava preduzeli su niz raznih mera kako bi unapredili borbu protiv organizovanog i privrednog kriminala – naročito u oblasti krijumčarenja – dajući u Glavi 30. Zakona o krivičnom postupku Crne Gore pravnu definiciju “organizovanog kriminala”, u skladu sa Konvencijom UNTOC i drugim međunarodnim standardima. Organizovani kriminal može obuhvatati bilo koje teško krivično delo pod uslovom da su ispunjeni organizacioni kriterijumi.

Iako su organi Crne Gore poboljšali svoju statističku evidenciju i analizu kriminaliteta, ipak nisu dali nikakve podatke za 2004. godinu. U 2005. godini, posebni tužilac Crne Gore za organizovani kriminal primio je 14 prijave protiv 58 kriminalaca koji su učestvovali u organizovanim kriminalnim grupama. Krivične prijave obuhvataju 85 različitih krivičnih dela, uglavnom prevare i kompjuterske prevare (22 predmeta), krijumčarenje (cca 10 predmeta), trgovinu drogom i slična krivična dela (10 predmeta), zloupotrebe službenog položaja (10 predmeta), pranje novca i nedozvoljeno posedovanje oružja i eksplozivnih materija (po 7 predmeta). Nadležni sudovi istovremeno su dovršili istrage protiv 35 organizovanih kriminalaca, dok su suđenja protiv njih 13 još uvek u toku ili tek predstoje. Izveštaji iz ovog projektnog područja u vezi nekoliko vrsta krivičnih dela govore da postoje poteškoće u odgovaranju na određena pitanja zbog manjka adekvatnih ili sveobuhvatnih procena, podataka i analiza. Dakle Crna Gora tek treba da uspostavi kvalifikovan sistem za prikupljanje podataka i analiziranje oblasti organizovanog kriminala.

Stoga se može zaključiti da je teško izvršiti sadržajnu i svrsishodnu procenu opasnosti, ali na osnovu dostupnih informacija može se reći da su trgovina ljudima, drogama i oružjem/eksplozivnim materijama, zatim privredni kriminal i korupcija glavni problemi u regionu. Kao posledica toga teško je izvršiti svrsishodnu procenu odnosno analizu situacije u vezi sa organizovanim i privrednim kriminalom u Crnoj Gori.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Stiče se utisak da trgovina drogama predstavlja izrazit problem, naročito trgovina marihuanom iz Albanije i heroinom iz Turske. Kriminalne aktivnosti koje se odnose na opojne droge znatno utiču na porast broja ovisnika, kao i na strukturu kriminaliteta, odnosno na porast broja određenih vrsta krivičnih dela, te pojavu novih vrsta krivičnih dela. U 2005. godini, podnesene su 3 krivične prijave protiv 10 učinilaca za 10 krivičnih dela iz oblasti organizovanog kriminala. Crna Gora je uglavnom tranzitna zemlja, ali neke droge, naročito kokain i kanabis, koje se uglavnom prebacuju putevima, konzumiraju se i u samoj zemlji.

Sintetičke droge, kao što je ekstazi, relativno su nove u Crnoj Gori, i njihovo prisustvo je registrovano u nekoliko poslednjih godina. U akcijama zaplene i oduzimanja ovih opojnih droga, došlo se do

²³³ Savet Evrope, “Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu sa posebnim osvrtom na privredni kriminal”, decembar 2005.

zaključka da one dolaze iz Srbije. Logotipi na zaplenjenim tabletama ekstazija međusobno se razlikuju, kao uostalom i njihov kvalitet, što pokazuje da izvori snabdevanja i kanali krijumčarenja ovih droga nisu stabilnog karaktera. Prisustvo "spida (*speed*)" zabeleženo je u nekima od akcija zaplene droge od stranih državljana. Neke druge droge, kao što su opijum, ulje hašiša, te droge tipa amfetamina i LSD, na tržištu droga pojavljuju se samo sporadično.

Proizvodi od kanabisa, uglavnom marihuana, koja u Crnu Goru dolazi preko Albanije, smatraju se vrlo kvalitetnim (visok nivo THC). Na ilegalnom crnogorskom tržištu marihuana je najčešća opojna droga, i uživaju je kako maloletnici tako i ljudi srednje dobi. Iz do sada procesuiranih predmeta može se zaključiti da je teritorija Crne Gore takođe tranzitna zona, preko koje se prebacuju veće količine ove vrste droga, namenjenih tržištima u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Tranzitne kriminalne aktivnosti koje se odnose na ovu vrstu droge vrše organizovane grupe krijumčara, najčešće mešanog etničkog porekla, sa tačno utvrđenim ulogama i hijerarhijom.

Heroin se sve češće pojavljuje u Crnoj Gori. Na domaćem tržištu heroin se uglavnom krijumčari iz Albanije, iako određene količine dolaze i iz Turske morskim putevima. U uličnoj prodaji heroin je obično smeđkaste boje, pomešan sa različitim supstancama kao što su paracetamol, brašno i ostale.

Kokain u Crnu Goru stiže preko luke Bar, ali takođe i krijumčarskim kanalima iz Albanije. Zabeleženi su i slučajevi transporta kokaina iz zemalja Južne Amerike, korišćenjem morskih puteva, gde se obično radi o većim količinama ove vrste opojne droge, i to visokog kvaliteta. Veći transporti kokaina obično su tranzitnog karaktera i usmereni su ka tržištima zapadne Evrope.

Učinioci krivičnih dela trgovine i rasturanja droga imaju različite stepene organizacije, u zavisnosti od prostorne orijentisanosti njihovih aktivnosti (lokalna, regionalna, međunarodna). Primećeno je postojanje određenih hijerarhijskih struktura, ponekad sa jakim rodbinskim vezama, naročito u onim grupama koje deluju prema međunarodnom tržištu. Takođe je zabeležena i njihova umešanost u druge oblasti teških krivičnih dela (ubistva, otmice, iznuđivanje/ucena itd.). Nema detaljnijih podataka o strukturi, sastavu i načinu rada ovih organizovanih kriminalnih grupa umešanih u trgovinu drogama. Ne postoje ni procene o dobiti ostvarenoj od trgovine drogama u Crnoj Gori²³⁴.

Tabela 9: Tabelarni pregled zaplenjenih količina opojnih droga (Crna Gora)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					17,6	
Hašiš (kg)					10,5	
Marihuana (kg)					367,5	
Kokain (kg)					0,03	
Amfetamini (kg)*						
Ekstazi						
LSD (doze)						
Kanabis (biljke)						
Mak (biljke)						

* u 2005. godini ukupno je zaplenjeno 0,00079 kg sintetičkih droga

TRGOVINA LJUDIMA

Krivični zakon Crne Gore u svom članu 444. definiše trgovinu ljudima u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima, sa predviđenim kaznama u rasponu od 1 do 10 godina zatvora za klasične prestupe, dok se za teška krivična dela iz ove oblasti (ukoliko nastupi smrt lica) kazne kreću od najmanje 3 do 10 godina zatvora. Pored toga, član 446. Krivičnog zakona predviđa kaznu za zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu.

²³⁴ Prema podacima za period 2001-2004. godina, organi gonjenja godišnje zaplene približno 10-15kg heroina i 1.000 kg kanabisa, sa 250-300 učinilaca.

Problem trgovine ljudima postao je prisutniji u javnosti nakon slučaja sa jednom Moldavkom iz 2002. godine, što je podstaklo organe vlasti da preduzmu potrebne mere na njegovom suzbijanju²³⁵. U 2003. godini prijavljeno je ukupno 28 slučajeva trgovine ljudima uz umešanost organizovanih kriminalnih grupa, ali nisu dati nikakvi podaci u vezi broja organizovanih kriminalnih grupa umešanih u trgovinu ljudima. Čini se da je organizovana trgovina ljudima u padu, s obzirom da su u 2005. godini krivične prijave podnesene protiv svega 3 lica za 3 učinjena krivična dela iz oblasti organizovanog kriminala, konkretno trgovine ljudima, gde je došlo do ilegalnog prebacivanja 23 lica-žrtve ove trgovine.

Tipični učinilac dela trgovina ljudima opisuje se kao *“nezaposleni muškarac iz Crne Gore ili Srbije, slabog ekonomskog stanja, sa srednjoškolskim obrazovanjem, razne životne dobi”*. U svim ovim slučajevima primećeno je nasilno kršenje prava pojedinaca i zastrašivanje, a u nekoliko njih i postojanje hijerarhijske strukture.

Detaljniji podaci i informacije o trgovini ljudima nisu dostupni jer nije rađena nikakva analiza.

KRIJUMČARENJE LJUDI

Ilegalni prelazak državne granice kažnjiv je prema članu 405. Krivičnog zakona. Krijumčarenje ljudima je izgleda u padu zbog liberalizacije i izmena u regionalnom režimu izdavanja viza, što se naročito odnosi na krijumčarenje ljudi iz Albanije. Strožiji vizni režim kojim se nalaže pribavljanje viza za građane Albanije i Kosova prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku nehotice je doveo do povećanog interesa za krijumčarenje lica preko granice. U periodu između januara i septembra 2004. godine²³⁶, zabeležena su 372 slučaja ilegalnog prelaska granice. Nije međutim zabeleženo za koliko se od ovih slučajeva može reći da su učinjeni od strane organizovane kriminalne grupe. U 2005. godini nije podnesena nijedna krivična prijava u smislu krijumčarenja ljudi.

Do ilegalnih prelazaka državne granice u regionu dolazi duž sledećih pravaca:

- sa teritorije zemalja jugoistočne Evrope (Rumunije, Bugarske i “Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”) preko Crne Gore prema Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i zemljama članicama EU;
- sa teritorije Kosova preko Bosne i Hercegovine, Hrvatske ili Crne Gore prema Sloveniji i dalje ka drugim zemljama EU;
- sa teritorije Albanije preko Bosne i Hercegovine, Hrvatske ili Crne Gore prema Sloveniji i dalje ka drugim zemljama EU;
- iz Republike Albanije preko luke Bar na Jadranskom moru, prema Italiji i dalje ka drugim zemljama EU.

S obzirom da je Crna Gora tranzitna zona za ilegalne migrante, ova pojava izgleda nema nekog očiglednog uticaja na društvo i privredu Crne Gore. Treba međutim primetiti da bi Ministarstvo unutrašnjih poslova i policijska uprava trebali priznati da ne poseduju podatke i procene o eventualnoj zaradi koju ostvaruju kriminalne grupe umešane u krijumčarenje lica preko granice, odnosno o kasnijem korišćenju ili zloupotrebi tako stečenih sredstava.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Slično kao i u drugim zemljama i područjima u regionu, Crna Gora privredni kriminal ubraja među najveće pretnje, jer se zbog njega gube veliki delovi javnih prihoda zbog utaje poreza i izbegavanja

²³⁵ “Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu” Saveta Evrope, sa posebnim osvrtom na privredni kriminal, decembar 2005.

²³⁶ Za čitavu 2004. godinu nema nikakvih podataka.

plaćanja carinskih dažbina putem falsifikovanja isprava i delovanja fiktivnih preduzeća registrovanih u inostranstvu, te indirektnim šemama trgovine sa susednim zemljama. Nestašica određenih strateških dobara ranih 90-ih (energija, hrana, mnoštvo posrednika itd.) poslužila je kao plodno tlo za širenje tzv. sive ekonomije i privrednog kriminala. Pored toga, Crna Gora je okružena zemljama sa različitom privrednom stabilnošću i u odnosu na njih, a naročito na Srbiju, ima potpuno drugačiji sistem oporezivanja, naplaćivanja carinskih dažbina i ostale manje sistemske razlike.

U Glavi 23. Krivičnog zakona Crne Gore definisana su sva krivična dela protiv "platnog prometa i poslovnih aktivnosti". Pored toga, Glava 34. "krivična dela protiv službene dužnosti", Glava 33. "krivična dela protiv pravnih transakcija" i Glava 22. "krivična dela protiv imovine" pokrivaju širok dijapazon krivičnih dela koja potpadaju pod privredni kriminal²³⁷. Međutim, organi vlasti Crne Gore na kraju su bili prinuđeni priznati da nisu u stanju sastaviti objedinjenu i potpunu bazu podataka koja bi im omogućila da izvrše zadovoljavajuću i detaljnu analizu organizovanog privrednog kriminala, ali su ipak bili u mogućnosti da daju neke osnovne brojke:

U 2004. godini, policija je podnijela 1320 krivičnih prijava (u odnosu na 1358 u 2003. godini) protiv 1572 učinilaca (u odnosu na 1811 u 2003. godini) za svih 1707 (u odnosu na 1877 u 2003. godini) registrovanih dela privrednog kriminala (organizovanog i neorganizovanog). Ukupni gubitak prihoda uzrokovan ovim delima dostiže 17,2 miliona eura (u odnosu na 16,5 miliona u 2003. godini). Falsifikovanje službenih isprava i nezakonita trgovina, praćena delima zloupotrebe službenog položaja, prevare, i nezakonite eksploatacije šuma dominirala su u oblasti privrednog kriminala u nekoliko poslednjih godina. Nijedan od ovih predmeta nije dobio kvalifikaciju da ga je učinila organizovana kriminalna grupa.

U 2005. godini registrovano je ukupno 1.872 krivičnih dela privrednog kriminala (10,37% više u odnosu na 2004), dok je podneseno 1.437 krivičnih prijava (9,44% više u odnosu na 2004) protiv 1.723 učinilaca (10,16% više u odnosu na 2004). Ukupni gubitak prihoda prouzrokovan ovim delima dostiže približno 30,5 miliona eura (88,6 više u odnosu na 2004). Međutim, u oblasti organizovanog kriminala podneseno je samo 6 krivičnih prijava protiv 36 učinilaca za 54 učinjena krivična dela, uglavnom krijumčarenje (15), prevara (15), zloupotreba službenog položaja (10), pranje novca (7) i falsifikovanje novca (3).

Učinioci krivičnih dela iz oblasti privrednog kriminala uglavnom su preduzeća i lica na visokim poslovnim i državnim položajima. Ne može se povući jasna linija razdvajanja u vezi nacionalne odnosno etničke strukture, socijalnog statusa ili stepena obrazovanja pripadnika organizovanih kriminalnih grupa, ali se ipak može reći da sofisticirani kriminal iziskuje više ili čak visoko univerzitetsko obrazovanje. Umesto nasilja ili zastrašivanja, koriste se korupcija i ostale prefinjenije metode uticaja.

Krijumčarenje akciznim robama preko državne granice i dalje predstavlja problem, iako je nekada široko rasprostranjeno krijumčarenje cigaretama sada znatno smanjeno. Krijumčarenje naftom i naftnim derivatima s druge strane je dovelo do gubitka prihoda u iznosu od 9 miliona eura u 2003. godini, a primećeno je i krijumčarenje velikih količina gotovog novca. Pored jedne morske luke, nekih graničnih oblasti i morske obale, većina ekonomskih aktivnosti obavlja se ili ide preko glavnog grada, u kojem živi više od trećine stanovništva Crne Gore, što je možda omogućilo da se finansijske istrage koncentrišu na jedno određeno područje. Iako ne postoje procene vrednosti ove sive ekonomije, ipak se može reći da ona ima značajan negativan uticaj s obzirom na relativno malu veličinu unutrašnjeg tržišta Crne Gore. Trgovci krijumčarenom robom drže konkurentne cene tako što izbegavaju plaćanje poreza i doprinosa, što bi ukupnu cenu njihove robe uvećalo za 200%. Krijumčari visokotarifnom robom ne deluju u okviru neke jasno definisane hijerarhijske strukture, već od prilike do prilike sklapaju saveze u okviru Crne Gore, a i preko granice sa grupama iz susednih zemalja. Krijumčarenje visokotarifnih proizvoda (cigareta, nafte i naftnih derivata) znatno je smanjeno nakon ukidanja sankcija i intenziviranja napora usmerenih ka efikasnijem sprovođenju

²³⁷ Kao što je predloženo u Preporuci Saveta Evrope R (81)12.

zakona u periodu nakon 2000. godine. Praksa krijumčarenja vremenom se menjala kako bi se prilagodila novim prilikama, tako da krijumčari još uvek uspijevaju da izbegnu sve napore organa za gonjenje integrišući se u evropske i svetske krijumčarske tokove i distribuciju zakonito i nezakonito proizvedenih cigareta²³⁸. Krijumčarski kanali iz Crne Gore uglavnom su već presečeni, ali su uspostavljene nove rute preko Bugarske, Hrvatske, Kosova, Rumunije i 'Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije'.

Ustanovljen je i zakonski okvir za *kompjuterski kriminal*, koji bi mogao poslužiti za borbu protiv ove vrste kriminala (Glava 28. Krivičnog zakona), a koji obuhvata širok dijapazon krivičnih dela protiv bezbednosti kompjuterskih podataka. Međutim, organi Crne Gore objavili su da ova vrsta organizovanog kriminala nije značajno prisutna na teritoriji ove zemlje. U 2005. godini podnesene su samo 2 krivične prijave protiv 7 učinilaca za 7 učinjenih krivičnih dela, uz ostvarenu nezakonitu dobit od nekih 27.000 eura. Stoga su organi Crne Gore objavili da ne raspolažu dovoljnim informacijama na osnovu kojih bi se mogla izvršiti odgovarajuća analiza karakteristika, prometa i uticaja na privredu, društvo, vladavinu prava itd.

KORUPCIJA

Razni članovi Krivičnog zakona Crne Gore regulišu rastući problem korupcije, koji sve više predstavlja svojevrstan izazov uspešnoj akciji protiv organizovanog kriminala – uključujući krivično gonjenje i sudsko procesuiranje učinilaca dela iz ove oblasti.

U 2005. godini, klasični oblik korupcije (davanje i primanje mita) registrovan je u svega 6 slučajeva. Međutim, nijedno od ovih krivičnih dela nije učinjeno niti je bilo povezano sa organizovanim kriminalom, odnosno nije bilo učinjeno na organizovan način. Ovo takođe važi i za prijavljena dela povezana sa korupcijom, kao što su zloupotreba službenog položaja (167 slučajeva), zloupotreba ovlašćenja u privredi (25 slučajeva) ili nesavestan rad u službi (9 slučajeva).

Korupcija se smatra nekom vrstom "dopunskog kriminala", i za nju ne postoje nikakve konkretne organizovane kriminalne grupe, već ona manje više predstavlja sredstvo za činjenje drugih krivičnih dela.

Na osnovu ovih skromnih i osnovnih podataka nije bilo moguće izvršiti jednu sveobuhvatnu analizu karakteristika i prometa – naročito u jako pogođenim sektorima, te uticaja na društvo, privredu, vladavinu prava, demokratiju itd. U svakom slučaju, korupcija se smatra najopasnijom u procesu privatizacije, prostornog planiranja, građevinskih poduhvata i javnih nabavki.

PRANJE NOVCA

Iako je koncept pranja novca tek nedavno uveden u pravni i institucionalni okvir Crne Gore (član 268. Krivičnog zakona), smatra se da je ova vrsta kriminala takođe komplementarna drugim predikatnim delima, uglavnom onima učinjenim u okviru organizovanog kriminala (trgovina drogom) ili u slučajevima zloupotrebe službenog položaja. Pored toga, u Crnoj Gori finansiranje terorizma predstavlja posebno krivično delo u okviru Krivičnog zakona.

U 2005. godini podnesene su samo 2 krivične prijave protiv 7 učinilaca 7 krivičnih dela vezanih za organizovani kriminal. Još jedan prijavljeni pojedinačni slučaj, u kojem je iznos opranog novca bio 287.000 eura, nije bio učinjen u organizovanom obliku.

Crna Gora, dakle, ne raspolaže egzaktnim pokazateljima koji bi omogućili analizu nivoa štetnog uticaja pranja novca na društvo, privredu itd., iako je jasno da ovaj štetni uticaj postoji i da se može pretpostaviti da pribjegavanje korupciji može biti instrument za obavljanje aktivnosti vezane za pranje novca.

²³⁸ Vidi takođe Profil projektnog područja za Srbiju.

4.5 SRBIJA

Rat i sankcije iz 90-ih godina suštinski su uticali na politički, privredni i društveni život u Srbiji, otvarajući jedinstven prostor za rast organizovanog kriminala, ne samo u Srbiji već u čitavom regionu. Smena Miloševićevog režima u 2000. godini na vlast je dovela novu vladu koja je bila voljna da se suoči sa posleratnim izazovima tranzicionog društva, uključujući i borbu protiv organizovanog kriminala. Nakon atentata na premijera Zorana Đinđića 2003. godine i policijske akcije "Sablja" koja je potom usledila, a koja je praktično obezglavila Zemunski klan, Srbija je pošla putem ozbiljnih napora u borbi protiv organizovanog kriminala.

Razbijanje Zemunskog klana, iako uspešno izvedeno, okarakterisano je kao samo još jedno "talasanje po površini"²³⁹. Međutim, nedavni rezultati istrage²⁴⁰ i informacije o prisluškivanim telefonskim razgovorima u periodu priprema za pokušaj atentata na premijera Dodika²⁴¹ od strane petočlane bande izvršilaca, profesionalnih ubica srpske i hrvatske nacionalnosti, a zbog njegovog angažmana u zagovaranju i aktiviranju politike protiv organizovanog kriminala i objavljivanja formiranja Posebnog odeljenja za unapređivanje borbe protiv organizovanog kriminala, te njegovih često javno objavljenih namera da se uhvati u koštac odnosno direktno sukobi sa "jedanaest izvođača u procesu privatizacije", pokazuju upravo suprotno.

U izvesnoj meri već su preduzete aktivnosti na rešavanju problema povezanosti između službi obezbeđenja, organizovanog kriminala, političara, privrede i bivših (para)vojnih formacija koje je podupirao Miloševićev režim, a koje su nastale u toku rata 90-ih godina. Pokrenuti su reformski procesi u cilju razdvajanja obaveštajnih službi bezbednosti i policije, i uvođenja civilnog nadzora i transparentnosti u rukovođenju sektorom bezbednosti. Njihov uspešan završetak i održivost, uz rešavanje raznih problema koji se odnose na hapšenje bivšeg generala vojske bosanskih Srba Ratka Mladića i ostalih lica optuženih za ratne zločine te njihovo izručenje Međunarodnom sudu za ratne zločine učinjene na teritoriji bivše Jugoslavije u Hagu²⁴², biće od ključnog značaja za smanjivanje pretnje organizovanog kriminala u Srbiji, odnosno za ponovno pokretanje preliminarnih pregovora sa EU za sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju²⁴³. Ovi pregovori prekinuti su maja 2006. godine zato što Srbija do isteka roka 30. aprila nije izručila begunca Ratka Mladića. Pored toga, Beograd i Podgorica bi trebali otpočeti konstruktivne i ubrzane pregovore o svom "baršunastom razdvajanju" nakon istorijskog referenduma o samostalnosti Crne Gore maja 2006. godine.

Sada obe strane moraju poštovati pravila koja su dogovorile razne stranke uz podršku EU i moraju se pridržavati standarda usaglašenih sa EU u pogledu gašenja njihove labave federacije. EU će uskoro prezentirati modifikovani mandat za pregovore sa Srbijom kao pravnom naslednicom Srbije i Crne Gore.

Srbija je usvojila novi Krivični zakonik, koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine, i koji npr. sadrži pravne definicije pojmova kao što su "organizovani kriminal", "organizovana kriminalna grupa" i "druga organizovana kriminalna grupa"²⁴⁴ sa kaznama zatvora od 4 godine pa na više.

²³⁹ Razgovor iz 2005. godine sa pripadnikom organa gonjenja Srbije.

²⁴⁰ Kao što su hapšenja pripadnika moćne organizovane kriminalne grupe Magdina početkom 2006. godine, koji su već pre delom bili osuđeni na kazne dugotrajnog zatvora.

²⁴¹ Oslobođenje, Dnevni avaz i Slobodna Bosna, 15-19. maj 2006, bilten Centra za jugoistočnu Evropu Univerziteta u Gracu (Austrija).

²⁴² Mladić je optužen za masakr 8.000 Bošnjaka u Srebrenici 1995. godine, kao i za opsadu Sarajeva koja je trajala 43 meseca, u kom periodu je poginulo 10.000 civila.

²⁴³ "EU je spremna da nastavi pregovore onog dana kada bude ostvarena puna saradnja," Komesar EU za proširenje, Ollie Rehn, u svom uvodnom obraćanju na sastanku Pakta za stabilnost u Jugoistočnoj Evropi, Beograd, 23. maj 2006.

²⁴⁴ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnostima državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, 11. april 2003

Stoga nema jasnih brojevanih pokazatelja o organizovanom kriminalu, a postojeći podaci su razvrstani u različite vrste kriminala ili se razlikuju od godine do godine prethodnog perioda²⁴⁵.

S obzirom na moć organizovanog kriminala – finansijsku i svaku drugu – čini se da kriminal vezan za trgovinu drogama, krijumčarenje ljudi i privredni organizovani kriminal za Srbiju predstavlja glavnu pretnju. Korupcija, privatizacijske prevare i pranje novca stečenog profitiranjem od kriminala izazivaju zabrinutost slično kao i u drugim projektnim područjima. Nakon 2000. godine smanjeno je krijumčarenje visokotarifnih roba (nafte i cigareta), uz poboljšanje efikasnosti naplate javnih prihoda. Međutim, socijalne, ekonomske i političke posledice nezakonitog bogaćenja podrivaju poverenje javnosti u vladajuće strukture, policijske i pravosudne organe. Veći broj predmeta iz oblasti organizovanog kriminala okončan je izricanjem osuđujućih presuda, dok je broj ubistava značajno opao od promene režima 2000. godine²⁴⁶. Iako su postignuti pozitivni rezultati, tekući proces protiv osumnjičenih za ubistvo premijera Đinđića predstavlja lakmus test za vraćanje poverenja javnosti u sistem²⁴⁷.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Srbija je prvenstveno klasična "tranzitna zemlja" – ponekad "zemlja privremenog odredišta" – ali sve više i više takođe postaje i "zemlja krajnjeg odredišta", pre svega na tržištu marihuane, a sve više i sintetičkih droga. S obzirom na svoj geografski položaj, organizovana trgovina drogom trenutno predstavlja jedan od najopasnijih oblika organizovanog kriminala u Srbiji, čija su meta veći gradovi u zemlji, kao što su Beograd, Novi Sad, Niš i Kragujevac, gde su policijski organi i izvršili najveće zaplene.

Organi gonjenja u Srbiji uspešno su učestvovali u nizu međunarodnih policijskih operacija, naročito u kontrolisanim isporukama i zajedničkim aktivnostima – u vezi psihotropnih supstanci i prekursora. Srbija ostvaruje tesnu saradnju sa Centrom SECI, usvojila je Nacionalnu strategiju za borbu protiv zavisnosti od droga, i formirala Nacionalnu komisiju za opojne droge kako bi vršila koordinaciju svih aktivnosti na nacionalnom nivou, kontrolisala pravilnu primenu svih konvencija čija je Srbija potpisnica, te obezbedila međunarodnu saradnju. Takođe su usvojene izmene i dopune "Zakona o opojnim drogama" a donet je i novi "Zakon o prekursorima".

Nema sumnje da preko teritorije Srbije prolaze poznate "Balkanske rute". Heroin u Srbiju dolazi iz Avganistana preko Albanije/Crne Gore, Bugarske (granični prelaz *Gradina*), Kosova i Metohije, ili Kosova i Crne Gore, a iz Srbije ide dalje u Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i EU (granični prelaz *Đeneral Janković*). Sintetičke droge (ekstazi) češće dolaze iz zemalja EU i u Srbiju ulaze preko Mađarske i Hrvatske. Kanabis dolazi iz Crne Gore i Albanije, a nedavno otkrivene krijumčarske rute iz Srbije idu prema Mađarskoj. Nisu poznati nikakvi podaci za 2004. i 2005. godinu.

Sintetičke droge (ekstazi i amfetamini), koje su jako popularne kod mladih ljudi, veoma su prisutne na domaćem tržištu – i cenama su dostupne za sve socijalne kategorije – uglavnom dolaze iz Holandije. Međutim i u samoj zemlji je otkriveno nekoliko laboratorija za proizvodnju ekstazija, nakon čega je usledilo hapšenje glavnih organizatora i vlasnika preduzeća koja su poslužila kao

²⁴⁵ U 2004/2005. godini procenjeno je da postoje 62 grupe sa nekih 420 članova. "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu" Saveta Evrope, sa posebnim osvrtom na pretnju privrednog kriminala, pregled po zemljama, decembar 2005.

²⁴⁶ Prema rečima jednog visokog policijskog zvaničnika, broj ubistava pao je sa 200 na 60 godišnje nakon pada Miloševićevog režima. Intervju, juni 2005.

²⁴⁷ CNN 22.12.2003: Protiv ukupno 36 osumnjičenih članova bandi i pripadnika elitne policijske jedinice podignuta je optužnica za "krivično udruživanje" u cilju svrgavanja Đinđićeve vlade. Ukupno je uhapšeno 21 lice protiv kojih će biti vođen postupak na sudu. Đinđić, prvi demokratski lider Srbije u 50 godina, ubijen je ispred zgrade Vlade Srbije 12. marta 2003. godine. Među okrivljenima kojima će se suditi biće i bivši zamenik komandanta paravojne jedinice Crvene beretke Zvezdan Jovanović, 38, koji je optužen da je lično ispalio hite kojima je ubijen Đinđić. Navodnom mozgu čitave operacije, bivšem komandantu Crvenih beretki Miloradu Lukoviću "Legiji", i još 14 drugih lica osumnjičenih za planiranje ili učešće u ubistvu, biće suđeno u odsustvu.

paravan za ove radnje. Zaplenjeno je blizu 2 miliona pilula ekstazija, kao i 20 tona kiseline neophodne za proizvodnju ekstazija, u vrednosti od nekoliko miliona eura. Slično kao i u Bosni i Hercegovini, policija je i u Srbiji otkrila mrežu trgovaca hemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke i Rumunije, koji se onda krijumčare u Bugarsku i Tursku.

Proizvodi od kanabisa (hašiš, marihuana) su najrasprostranjenije droge u Srbiji i kao takve predstavljaju najveći problem. Dok je u 2003. godini otkrivena i zaustavljena proizvodnja nekih 2.000 stabljika marihuane u jednom napuštenom rudniku, za 2004. i 2005. nije prijavljena nikakva proizvodnja kanabisa. Kanabis se uglavnom uvozi i relativno je niske cene, što ga čini pristupačnim za široke slojeve.

Heroin zauzima drugo mesto po prisutnosti na srbijanskom tržištu, s obzirom da prodaja i krijumčarenje heroina spada u najprofitabilnije kriminalne aktivnosti. Do sada nije otkrivena nikakva proizvodnja heroina u Srbiji. Većina heroina potiče sa Kosova, tako da policija Srbije ostvaruje redovnu saradnju sa UNMIK-om i policijom Kosova u predmetima koji se odnose na trgovinu heroinom, iako bi po mišljenju organa Srbije razmena informacija mogla biti i bolja.

Trgovina *kokainom* uglavnom je namenjena lokalnom tržištu, ali može se reći da su veće količine u tranzitu preko Srbije. Trgovачke rute su izgleda u poslednje vreme unekoliko izmenjene, tako da sada kokain brodovima iz Latinske Amerike, često pakovan u bocama, stiže u luke Grčke, Crne Gore, Hrvatske, Albanije i Italije, a odatle se kamionima prevozi u Srbiju i dalje ka EU. Policijski organi Srbije su u sklopu zajedničke istražne operacije sa drugim snagama policije, uglavnom italijanskim, učestvovali u akciji zaplene 200 kg kokaina (190 kg je zaplenjeno u Italiji, a 10 kg u Srbiji). Kriminalne grupe umešane u trgovinu kokainom su jako dobro organizovane i imaju efikasne strategije prevoza robe.

Prema raspoloživim informacijama, preko 60% organizovanih kriminalnih grupa u Srbiji je umešano u trgovinu drogom. Oko 50% ovih grupa je, pored trgovine drogom, umešano i u delikte nasilja kao što su ubistva, ucene, otmice i iznuđivanje, iako je broj ovih dela znatno opao nakon 2003. godine. Kao što je utvrdio i UNMIK, najorganizovanije i najjače kriminalne grupe u Srbiji koje se bave trgovinom drogama jesu albanske grupe, čiji su članovi uglavnom poreklom sa Kosova i južne Srbije.

Takođe se stiče utisak da su bugarske i albanske kriminalne organizacije jedni drugima konkurencija u pogledu dominacije na ilegalnom tržištu droga u Srbiji. Kao i u Albaniji, organizovane kriminalne grupe rade na konsolidovanju svog uticaja, dok u isto vreme šire svoje aktivnosti kako na druga ilegalna tržišta tako i na legalne poslove. Što se tiče trgovaca drogom domaćeg porekla, policijska akcija "*Sablja*" razbila je nekoliko organizovanih kriminalnih grupa i neutralizovala jednu od najvećih mreža za trgovinu i rasturanje heroina u Srbiji i drugim evropskim zemljama.

Najveća od ovih grupa, "*Zemunski klan*"²⁴⁸, imao je šest podgrupa koje su se bavile rasturanjem i prodajom, sa svojim vlastitim mrežama. Klan je bio ozloglašen po čestom pribegavanju sili u disciplinovanju svojih članova i lica koja im se nađu na putu. Nakon što je ovaj klan razbijen²⁴⁹, rešen je veći broj slučajeva ubistava i pokušaja ubistava. Vođe klana su svoju zaradu ulagali u pokretnu i nepokretnu imovinu te luksuznu robu. Kako bi osigurali svoje poslove, koristeći svoju ogromnu finansijsku moć koja se procenjuje na stotine miliona eura, klan je podmićivao zvaničnike u pravosuđu i policiji, i čak osnovao jednu medijsku kuću kako bi vršio uticaj na javno mnjenje. Nezakonitu dobit su uglavnom ulagali u privatizaciju, nekretnine, komercijalne poslove itd.

²⁴⁸ Zemun je naselje pored Beograda.

²⁴⁹ Nakon ubistva pokojnog premijera Đinđića (mart 2003), identifikovane su 123 grupe sa 844 članova. Policijska operacija "*Sablja*", koja je usledila odmah nakon toga, pomogla je u razbijanju veza kriminalnih mreža u Srbiji sa onima na Kosovu i Metohiji, čime je znatno promenjena struktura organizovanog kriminala u Srbiji.

Tabela 10: Tabelarni pregled zaplenjenih količina opojnih droga (Srbija)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)			262 995,0	469 604,0	342 010,0	
Hašiš (kg)			648,1	3 350,1	8 020,0	
Marihuana (kg)			774 284,1	3 901.870,1	1 142.005,0	
Kokain (kg)			5 336,1	15 468,0	5 321,0	
Amfetamini (kg)			113,1	6,1	1,1	
Ekstazi (tablete)			76 194	9 260	7 539	
LSD (doze)			167	102	1 013	
Kanabis (biljke)			2 000			
Mak (biljke)						
Čl. 245. KZ (predmeti)			2 276	3 879	4 968	

TRGOVINA LJUDIMA

U pogledu trgovine ljudima, Srbija je postigla značajan napredak u usklađivanju svojih zakonskih propisa sa međunarodnim standardima. Od 1. januara 2006. godine, novi Krivični zakonik sadrži pravne definicije za trgovinu ljudima (član 388. KZ), u skladu sa međunarodnim konvencijama, sa zatvorskim kaznama koje se kreću u rasponu od 2 do 12 godina; u teškim slučajevima (kao što su trgovina maloletnim licima, trgovina ljudima koja dovede do teških telesnih povreda, trgovina ljudima od strane organizovane grupe) minimalna propisana kazna zatvora iznosi od tri do pet godina); ako dođe do smrti nekog lica, kazna se penje na čak 10 godina. Unete su i posebne odredbe u član 389. KZ "Trgovina decom radi usvojenja" i član 390. KZ "Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu"²⁵⁰.

Zbog svog geografskog položaja i ekonomskih faktora, naročito siromaštva i nezaposlenosti, društveno marginalizovanih grupa (Romi) itd., Srbija se smatra prvenstveno zemljom tranzita i prolaznom destinacijom za građane Rumunije, Bugarske, Ukrajine i Moldavije. Što se tiče trgovine decom, uglavnom Romima, Srbija je zemlja porekla ovih žrtava, dok je u pogledu trgovine ljudima radi radne eksploatacije Srbija uglavnom tranzitna zemlja, ali sve više postaje i zemlja porekla.

Trgovina ljudima, uglavnom radi seksualne eksploatacije, prosjačenja i prisilnog rada, u većini slučajeva spada u organizovani kriminal. Učinioci su izgradili čitave međunarodne mreže, ali zabeleženo je i delovanje manjih grupa koje se ne uklapaju u pravnu definiciju «organizovanog kriminala» kakvu daje Krivični zakonik Srbije. Prema podacima nadležnih organa Srbije, u 2004. godini zabeleženo je oko 10 kriminalnih grupa sa približno 100 članova, koje su bile umešane u trgovinu ljudima. Nažalost, sličnih ili bar uporedivih podataka nema za 2005. godinu. Ove grupe su uglavnom aktivne u pograničnim područjima, dobro su organizovane i blisko povezane sa kriminalnim grupama u susednim i drugim zemljama, kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Italija, «Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija», Rumunija, Slovenija, Turska i Ukrajina.

Grupe su fleksibilne i vrlo lako sklapaju saveze ako im je to u zajedničkom interesu. Koriste šifre za međusobnu komunikaciju i sastaju se na mestima gde se nalaze žrtve trgovine ljudima. Kao svojevrsno osiguranje svojih poslova, koriste takozvane «čistače» - vozila koja idu ispred «transporta» kako bi upozorili na eventualne opasnosti. Vođe ovih kriminalnih grupa nikada direktno ne učestvuju u ovim aktivnostima, ali su odgovorni za plaćanje po obavljenom transportu. Novac se često prenosi preko banke «Western Union». Zarada se ulaže u komercijalne poslove, te pokretnu i nepokretnu imovinu.

²⁵⁰ Službeni list Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005

Broj žrtava trgovine ljudima koje stižu u Srbiju kao zemlju krajnjeg odredišta donekle je izgleda opao u poslednjih par godina²⁵¹, prvenstveno zbog novih viznih režima za građane Rumunije i Moldavije. U 6 proteklih godina, MUP Srbije zabeležio je 314 slučajeva trgovine ljudima, sa 286 učinilaca. Novi trend je izgleda da se žrtve vrbuju na lokalnom nivou (preko Interneta) i putem interne trgovine, u okviru koje građani Srbije prvo bivaju eksploatisani u samoj Srbiji a tek onda se prevoze u druge zemlje.

Od kako su skloništa za žrtve trgovine ljudima obezbeđena januara 2002. godine, do danas je utočište u njima potražilo oko 190 žrtava (od kojih su 151 bili strani državljani) uz brigu i nadzor «Službe za koordinaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima». U 2005. godini ukupni broj ovih žrtava bio je 44, od kojih su njih 21 bili strani državljani, iz Moldavije (8), Ukrajine (6), Rumunije (3), Hrvatske, Rusije i Konga (po jedno).

Nedavni naponi organa gonjenja usmereni su ka razbijanju mreža trgovine decom preduzimanjem mera protiv roditelja koji prodaju svoju decu i protiv lica koja tu decu kupuju. U dva slučaja podnesene su krivične prijave za trgovinu ljudima radi prisiljavanja na brak – u oba slučaja žrtve su bile kćerke koje su njihovi roditelji prodali za 300 eura u jednom i za nekretnine u drugom slučaju. U 2005. godini zabeleženo je da je od pomenute 44 žrtve njih 9 bilo maloletno (7 iz Crne Gore, Srbije, i po jedno iz Bugarske i Rumunije).

Pošto je samo jedna od 20 krivičnih prijava dovela do nepravosnažne presude kojom je izrečena zatvorska kazna za 4 učinioca, u trajanju od 3 do 8 godina, nema elemenata za izvođenje zaključka o mrežama i sistemima organizovanog kriminala u ovoj oblasti. U pomenutom slučaju se radi o grupi od 3 državljana Srbije, jednog Ukrajine i jednog Bosne i Hercegovine – koji je i bio organizator grupe – koji su vrbovali 2 žrtve Ukrajinke kako bi ih prevezli u Italiju i naterali da se bave prostitucijom.

KRIJUMČARENJE LJUDI

Srbija je svoj Krivični zakonik uskladila sa međunarodnim standardima²⁵². "Nedozvoljen prelazak državne granice i krijumčarenje ljudi" regulisano je članom 350. KZ, sa kaznama u rasponu koji zavisi od vrste krijumčarenja ljudi.

Krijumčarenje ljudi kao kriminalna aktivnost uzima sve više maha, uglavnom zbog toga što ono na neki način služi kao zamena za trgovinu drogama, a donosi dobru zaradu sa manje rizika. U 2005. godini, ukupno 1.076 stranih državljana je ilegalno ušlo na teritoriju Srbije, što u poređenju sa 2004. godinom (1.053 stranih državljana) predstavlja porast od 2%. Gledajući međutim na polnu strukturu krijumčarenih lica, potrebno je istaći da je došlo do mnogo većeg porasta krijumčarenih žena: u 2004. godini bilo je 58 žena, a u 2005. čak 115, što predstavlja porast od skoro 100%. Ovo se tumači na način da bi značajan deo ovih žrtava zapravo mogle biti žrtve trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije. Takođe je zabeležen i porast krijumčarenja maloletnih lica (2004: 85 stranih državljana, 2005: 135 stranih državljana), što predstavlja jedan alarmantan porast od oko 60%.

Krijumčarenje migranata generalno organizuju lica iz zemlje porekla žrtava skupa sa krijumčarima iz regiona, i za njih naplaćuju od 2.500 do 8.000 eura. Najnoviji trendovi krijumčarenja ukazuju na prebacivanja manjih grupa od 4 do 8 lica, ili čak samo jedno do dvoje lica, uz korišćenje putničkih vozila, kombija i kamiona sa posebno ugrađenim "bunkerima". Ilegalni migranti prevoze se automobilima do granice, gde ih preuzimaju "vodiči" koji ih onda peške prebacuju preko granice. Po prelasku granice preuzima ih drugo vozilo do naredne granice sa Mađarskom ili Hrvatskom, a odatle dalje do zemlje krajnjeg odredišta u EU.

²⁵¹ Prema nadležnim organima u Srbiji, 2000. godine u restoranima i hotelima "radilo" je 2.000 stranih državljanke. U 2003. godini ova cifra pala je na 203.

²⁵² Službeni list Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

Prema podacima iz 2003. godine, presečena su 22 kanala putem kojih je bilo prokrijumčareno 247 lica.

U 2004. godini zabeleženo je da su najčešći migranti kroz Srbiju bili državljani Rumunije, uglavnom iz ekonomskih razloga, nakon čega slede migranti iz Avganistana, Iraka i Turske (uglavnom Kurdi). Nedavno presecanje krijumčarskih mreža preko aerodroma u Sarajevu i Prištini uzrokovalo je preusmeravanje krijumčarskih ruta na Bugarsku i Rumuniju, odakle se državljani Turske onda krijumčare u Srbiju na svom putu ka zapadnim zemljama.

U 2005. godini je ipak podneseno 37 krivičnih prijava protiv 87 učinilaca (73 državljana Srbije, 5 Kine, 4 BiH, 3 Makedonije, 1 Holandije i 1 Indije) zbog toga što su učinili 37 krivičnih dela krijumčarenja 219 migranata, uglavnom iz Albanije (92), Kine (56), Turske (29), Crne Gore, Srbije sa Kosovom/Metohijom (21), Indije (8), Bangladeša (4), Sri Lanke (4), Ukrajine (2) i Rumunije (1).

Napori usmereni ka suzbijanju krijumčarenja ljudi obuhvataju bolju kontrolu granica, donošenje propisa kojima se reguliše režim izdavanja viza, poboljšane i koordinirane mere represije protiv kriminalnih grupa umešanih u krijumčarenje, te kontrolu objekata za koje se sumnja da se u njima kriju migranti, kao i efikasan sistem izveštavanja sa sveobuhvatnom i kvalifikovanom analizom kriminaliteta.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Nedavni pregled situacije vezane za organizovani kriminal u Evropi²⁵³ ukazuje na to da u Srbiji organizovani *privredni kriminal* predstavlja glavno tržište za aktivnosti organizovanog kriminala (38 slučajeva organizovanog privrednog kriminala od ukupno 92 predmeta u kojima su vođene istrage u 2003. godini), nakon čega dolazi krijumčarenje i trgovina ljudima (27 predmeta) i trgovina drogom (15 predmeta). Posebno štetnim smatraju se dela iz oblasti finansijskog kriminala, uključujući i pranje novca i korupciju. Kao i u ostalim zemljama jugoistočne Evrope, dela prevare, kao npr. pronevere i zloupotrebe poverenja, uz poreske i carinske prevare, osnivanje fiktivnih preduzeća i lažne stečaje, predstavljaju najčešće oblike privrednog kriminala. Za 2004. i 2005. godinu međutim nema podataka o kretanjima u privrednom kriminalu, osim nekih informacija o *kompjuterskom kriminalu*, krijumčarenju i pirateriji.

Krijumčarenje visokotarifnih roba (cigareta, nafte i naftnih derivata) znatno je smanjeno nakon ukidanja sankcija i akcija policijskih organa u periodu od 2000. godine. Načini krijumčarenja su shodno tome promenjeni kako bi se prilagodili novim okolnostima i uspeli odupreti naporima organa gonjenja, istovremeno nastavljajući integraciju u evropske i svetske krijumčarske tokove i rasturanje zakonito i nezakonito proizvedenih cigareta. Krijumčarene cigarete skrivaju se u teretnim i putničkim vozilima, ili se pakuju kao druga vrsta namirnica (smrznuto voće ili brašno namenjeno kao humanitarna pomoć).

Kao i u drugim zemljama regiona, trgovina cigaretama i drugim akciznim robama obavlja se preko fiktivnih preduzeća i falsifikovanih dokumenata. Takođe su primećeni slučajevi proizvodnje falsifikovane robe za krijumčarenje, trgovine alkoholnim pićima proizvedenim od sirovina uvezenih preko fiktivnih preduzeća, a odnedavno i trgovine namirnicama kojima je istekao rok trajanja.

Piraterija je doživjela svoj procvat u 90-im godinama. Početkom 2003. godine, preduzet je veći broj mera²⁵⁴ na suzbijanju piraterije, što je dovelo do zaplene preko 60.000 video kaseti i CD-ova, te velikih količina video i audeo opreme korišćene za snimanje slike i zvuka, kao i kompjuterskog softvera.

²⁵³ "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu" Saveta Evrope, sa posebnim osvrtom na pretnju privrednog kriminala, pregled po zemljama, decembar 2005.

²⁵⁴ Formiranje Odbora za suzbijanje piraterije, koji je usvojio razne zakonske propise i preduzeo mere protiv zloupotrebe prava na intelektualnu svojinu.

PRANJE NOVCA

Što se tiče *pranja novca*, većina opranih sredstava potiče od utaje poreza, zatim trgovine drogom i ljudima, te konačno od delikata nasilja kao što su iznuđivanje i otmice. Međutim, bez obzira na predikatna krivična dela, smatra se da su učinioci krivičnih dela pranja novca obično pripadnici organizovanih kriminalnih grupa sa poslovnim i iskustvom iz ekonomije. Zarada se uglavnom investira u privatizaciju, nekretnine i pokretnu imovinu u raznim državama, ili se prebacuje na bankovne račune u zemlji i inostranstvu. Veliki transferi novca obavljaju se preko Mađarske, Kipra i Austrije, kao i "ofšor (off-shore)" računa. Učinioci ovih dela uglavnom su osobe sa poslovnim i iskustvom u ekonomiji.

Novi Krivični zakonik Srbije u članu 231. daje pravnu definiciju pranja novca, i za učinioce propisuje maksimalnu kaznu zatvora od 10 godina i oduzimanje nezakonito stečene dobiti. Takođe je regulisano i "finansiranje terorizma" (član 393. KZ), povezanost sa terorizmom (član 312. KZ), međunarodni terorizam (član 391. KZ) i uzimanje talaca (član 392. KZ). Pored toga, pri Službi za borbu protiv organizovanog kriminala formirano je "Odeljenje za borbu protiv pranja novca", a pred usvajanjem je i Posebni akt o sprečavanju terorističkih aktivnosti.

Nadležni organi u Srbiji imaju podatke o samo jednoj krivičnoj prijavi podnesenoj protiv troje knjigovođa koji su pomagali organizovanoj kriminalnoj grupi. Ovo odeljenje je učestvovalo u ukupno pet istraga uključujući i jedan predmet gde je predikatno delo bila otmica.

KORUPCIJA

Novi Krivični zakonik koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine ispunjava međunarodne standarde pisanja zakona u pogledu aktivnosti povezanih sa korupcijom. U poslednje tri godine, i pored novih propisa o "Protivzakonitom posredovanju" (član 366. KZ), "Primanju mita" (član 367. KZ) i "Davanju mita" (član 368. KZ), borba protiv korupcije nije postigla priželjkivane rezultate.

Korupcija i dalje predstavlja duboko ukorenjenu, široko rasprostranjenu i pogubnu pojavu, kojom se manje više nadležni bave samo verbalno ili u okviru zakonskih odredbi, ali ne i njihovom realizacijom. U 2003. godini u Srbiji je zabeleženo 18 slučajeva korupcije koji se odnose na organizovani kriminal, učinjenih od strane 4 organizovane kriminalne grupe sa 81 učiniocem. Iako nadležni organi Srbije nisu bili u mogućnosti da prikupe odgovarajuće statističke podatke ili bar izveštaje o broju ovih predmeta u 2005. godini, pretpostavlja se da je njihov broj i dalje veoma velik.

4.6 KOSOVO

Poslednje područje koje je bilo zahvaćeno ratovima u bivšoj Jugoslaviji 1990-ih godina, pokrajina Kosovo, slično kao i Bosna i Hercegovina, suočava se sa izazovima posleratne obnove i tranzicije pod upravom UNMIK-a. Na pragu najvažnije faze pregovora o budućem statusu pokrajine pod okriljem UN-a, neizbežno se nameću pitanja u vezi trenutne situacije sa izgradnjom institucija u oblasti bezbednosti i sloboda, usvajanja neophodnih zakona i konvencija koje zadovoljavaju evropske odnosno međunarodne standarde, te njihove stvarne primene uključujući i obuku policijskih organa. Od posebnog interesa trebala bi biti situacija u borbi protiv organizovanog kriminala, naročito borba protiv organizovanih kriminalaca albanske nacionalnosti.

Kosovo se s jedne strane suočava sa raseljavanjem stanovništva, uništavanjem imovine, prevaziđenom tehnologijom, zastojima u procesu privatizacije na koji senku bacaju uticaji političara i kriminalaca, jednim opštim nivoom nestabilnosti, kolapsom proizvodnog sektora, visokim stepenom nezaposlenosti²⁵⁵ i smanjenim životnim mogućnostima za ogromnu većinu mlade populacije²⁵⁶. Od završetka sukoba na Kosovu 1999. godine, iz pokrajine je izbeglo oko 200.000 Srba, a tamo još uvek živi njih oko 100.000. Nedavno su²⁵⁷ Srbi u severnom delu Kosova proglasili vanredno stanje i zapretili prekidom odnosa sa UNMIK-om zbog nedovoljne zaštite od nasilnih napada.

S druge strane, Kosovo ima policijsku službu koja je, u poređenju sa drugim policijskim službama u regionu, adekvatno opremljena i dobro obučena, naročito ako se pogledaju jedinice za borbu protiv organizovanog kriminala, uprkos manjku ljudstva i iskustva u primeni novih smernica i procedura (radi se o još uvek vrlo mladoj policijskoj službi). U prošlosti je postojala delimično konkurentna i nepoverljiva "saradnja" sa Jedinicom civilne policije UNMIK-a (CIVPOL) koja se sastojala od policajaca iz 50 različitih zemalja, bez Ministarstva unutrašnjih poslova i bez sveobuhvatne strategije u pogledu evropskih ili međunarodnih standarda²⁵⁸, bez kvalitetnih sistema izveštavanja, sa manjkavim ili nekompatibilnim bazama podataka, nepoznatim ili nejasnim organizacionim strukturama, još uvek bez zakona o zaštiti svedoka (koji su bitni naročito za istrage ratnih zločina), i sa još mnogo drugih primedbi. U međuvremenu je skoro u potpunosti izvršena tranzicija Odeljenja za organizovani kriminal u lokalnu instituciju, te stoga i KPS preuzima sve veću odgovornost a strani službenici prepuštaju vodeće pozicije i ostaju da deluju samo kao posmatrači i savetnici.

Sve u svemu napredak učinjen u uspostavljanju "majke svih standarda", pravne države, je nezadovoljavajući - a tu je i još nedefinisani konačni status pokrajine²⁵⁹. Više nego u drugim susednim projektnim područjima, politički i privredni vakuum dao je puno prostora organizovanom kriminalu.

Privremeni krivični zakon Kosova (PKZK), koji je stupio na snagu krajem aprila 2004. godine, pravno je definisao pojam "organizovana kriminalna grupa". Međutim, u članu 274. PKZK nekoliko odredbi odražavaju pojam "organizovanog kriminala", sa propisanom kaznom zatvora od minimalno 5 godina (za osnivače odnosno "rukovodioce" organizovanih kriminalnih grupa

²⁵⁵ AGEF Priština "Pregled nezaposlenosti", objavljen na sajtu www.agef-saar.de, 22. marta 2005. godine, koji nezaposlenost procenjuje na preko 60%.

²⁵⁶ Za stanje u kome se nalazi privreda Kosova vidi *De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story*, Inicijativa za stabilnost u Evropi, mart 2002, www.esiweb.org

²⁵⁷ Reuters, 13. juni 2006 (<http://de.today.reuters.com/news/news/>).

²⁵⁸ Dana 9. juna 2006. godine, Međunarodna kontakt grupa (Francuska, Nemačka, Italija, Rusija, Velika Britanija i SAD) nadležnim organima Kosova predala je spisak 13 minimalnih ustavnih standarda koji trebaju biti ispunjeni do kraja ove godine. Zaštita manjina predstavlja jednu od ključnih tema za budući razvoj.

²⁵⁹ Erhard Busek, Koordinator EU za Balkan, u intervjuu za "Berliner Zeitung", 13. 06. 2006. godine Busek je izjavio: "Radim pod pretpostavkom da će Srbija, srednjoročno gledano, izgubiti i Kosovo".

predviđena je minimalna kazna od 7 do 20 godina), uz olakšice za one koji delo prijave. UNMIK je prihvatio UN-ovu definiciju organizovanog kriminala²⁶⁰ u okviru njene radne definicije.

Međutim, i pored svih ovih instrumenata i mehanizama, još uvek je otežana analiza i poređenje sa stanjem u drugim zemljama i svetu. U 2003. i 2004. godini, ukupno 27 organizovanih kriminalnih grupa učinilo je 27 dela organizovanog kriminala, koja su se odnosila na trgovinu drogom (15 slučajeva i grupa sa nekih 150 učinilaca), trgovinu ljudima (82 slučaja, nije bilo organizovanih grupa, sa 83 uhapšene osobe), privredni kriminal (3 neizvesna predmeta i grupe sa nekih 600 učinilaca), uz nepoznate podatke o svim drugim vrstama kriminala. Za 2005. godinu nije dat sličan sveobuhvatni pregled.

Na Kosovu još uvek nema institucije koja bi na zahtev mogla dati tražene podatke, i generalno je mišljenje da je glavna pretnja Kosovu međudržavni organizovani kriminal umešan u trgovinu drogama i ljudima, krijumčarenje migranata, utaju poreza i korupciju. Organizovane kriminalne grupe locirane na Kosovu uglavnom su organizovane preko porodičnih veza, klanova ili pripadnosti bivšim organizacijama, kao što su Kosovska oslobodilačka armija (KLA), i veoma su zaštićene, kao što stoji u zaključku analize službenih tajnih dokumenata²⁶¹.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Kosovo je ključna lokacija u regionu za mnoge kriminalce iz jugoistočne Evrope. Tesne veze sa Albancima iz "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i Albanije, kao i sa albanskom dijasporom, ove organizovane kriminalne bande sa Kosova čini naročito efikasnim u trgovini, i to posebno drogama, i njihovom prebacivanju ka zapadnim tržištima.

Na Kosovu je borba protiv trgovine drogama organizovana na dva različita nivoa:

- Direkcija za organizovani kriminal, *Istrage prekograničnog organizovanog kriminala*, koja se bavi dugoročnim istragama u saradnji sa Švajcarskom, Francuskom, Austrijom, Nemačkom, Bugarskom, i Turskom. Ova struktura je pre svega formirana da bi se bavila istragama svih vrsta organizovanog kriminala.
- Direkcija za organizovani kriminal, *Odeljenje za narkotike*, koji se bavi istragama vezanim za opojne droge na teritoriji Kosova.

U 2004. i 2005. godini zabeleženo je ukupno 265 krivičnih dela vezanih za opojne droge, sa 458 učinilaca, koja ne potpadaju pod organizovani kriminal. Između 2003. i 2005. godine pokrenute su istrage u četiri dugoročna predmeta međudržavnog kriminala vezanog za droge. Između juna i decembra 2003. godine, na Kosovu je zaplenjeno 38kg heroina, dok je po 24kg i 28kg zaplenjeno u Italiji i Bugarskoj (a za koje se veruje da potiču sa Kosova), što ukupno iznosi 90 kg.

U 2004. i 2005. godini bile su pokrenute istrage u 20 dugoročnih predmeta, od kojih je u njih 6 bilo potrebno ostvariti međunarodnu saradnju. Na osnovu ovih istraga, od januara do decembra 2004. godine na Kosovu je zaplenjeno 45,5 kg heroina, dok je još 504,5 kg zaplenjeno u Austriji, Nemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj, i Albaniji (odakle se veruje da ova droga i potiče), što ukupno iznosi 550 kg heroina zaplenjenog u ovom periodu. Pet dugoročnih istraga su trenutno u toku.

²⁶⁰ Konvencija UNTOC, koja se može smatrati do sada najvažnijim pokušajem postizanja globalne saglasnosti o konceptu organizovanog kriminala, stupila je na snagu septembra 2003. godine. Do 2006. godine već su je potpisale i ratifikovale sve zemlje regiona.

²⁶¹ Nemačka federalna obaveštajna služba, Analiza organizovanog kriminala na Kosovu, 22. februar 2005; Centralna obaveštajna jedinica UN - Izveštaj od 29.12.2003; Izveštaj KFOR o organizovanom kriminalu; svi citirani u članku o Kosovu koji je u listu "Die Weltwoche" br. 43/2005, objavio J. Roth.

U 2005. godini bile su pokrenute istrage u ukupno 15 predmeta vezanih za krijumčarenje droge od strane organizovanih kriminalnih grupa sa preko 55 umešanih lica²⁶². U srednje velikim količinama, trgovci i krijumčari drogom koristili su turistička vozila sa austrijskim, nemačkim, srbijanskim i švajcarskim tablicama kako bi prevezli između 7 i 32 kilograma heroina sakrivenog u svakom od vozila, uglavnom iz Albanije na Kosovo ili sa Kosova u Italiju u Austriju.

Sintetičke droge (uglavnom amfetamini) dopremaju i rasparčavaju organizovane grupe. Nema informacija o tome da ova vrsta droge predstavlja veći problem na Kosovu.

Produkti kanabisa (hašiš, marihuana) sve više postaju deo tržišta droge na Kosovu. Kosovska policija i UNMIK otkrili su i uništili 12 polja kanabisa u 2004. godini.

Heroin, prema podacima iz raspoloživih studija, a u svetlu ono malo informacija o akcijama zaplene droge na Kosovu, jeste najprisutnija vrsta droge na tržištima na Kosovu, tako da se koordiniranim i usklađenim akcijama na međunarodnom nivou mogu organizovati zaplene velikih količina, kako u zemlji tako i u inostranstvu²⁶³. Međutim, sudeći po procenama o ogromnim količinama heroina koji prelazi preko Albanije i Kosova, zaplene su još uvek na osrednjem nivou.

Kokain se može naći na domaćem tržištu. Daljih informacija nema.

O kriminalnim grupama i mrežama koje deluju u zemlji postoje samo oskudne informacije. Prema raspoloživim saznanjima, kosovske kriminalne grupe ne prezaju od upotrebe sile, preduzimaju zaštitne mere i aktivnosti kao što je kontra-nadzor, a imaju i kodirana i sofisticirana sredstva komunikacije, što sve skupa policiji znatno otežava rad. Pored toga, aktivnosti koje se odnose na pranje novca obično su povezane sa trgovinom drogama.

Tabela 11: Tabelarni pregled zaplenjenih količina opojnih droga (Kosovo)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.*
Heroin (kg)	0,82	6,11	46,78	23,28	36,48	5,81
Hašiš (kg)				0,95	0,21	0,26
Marihuana (kg)	30,72	48,05	30,82	23,29	55,30	16,16
Kokain (kg)	0,04	1,41	8,48	0,01	3,79	
Amfetamini (kg)	0,03	0,02		12,00	13,12	
Ekstazi (komada)	4	50	40	56	39,5	
LSD (doze)	1					
Kanabis (biljke)				7 983	31 158	
Mak (biljke)						

* januar - maj 2006

TRGOVINA LJUDIMA

Zakonodavstvo Kosova u pogledu trgovine ljudima ispunjava evropske i međunarodne standarde. Član 139. PKZK za ovo delo propisuje osnovnu kaznu zatvora od 2-12 godina. U težim slučajevima predviđene su i strožije kazne kao npr. u slučajevima trgovine maloletnim licima (3-15 godina), ako se trgovina vrši u okviru kriminalne grupe (7-20 godina), odnosno ako do trgovine dođe usled delovanja službenog lica u obavljanju svoje dužnosti (5-15 godina).

²⁶² Podaci dobijeni od međunarodnih tužilaca koji deluju pri Odeljenju za pravosuđe UNMIK, podaci Kosovske policijske službe nisu dostupni.

²⁶³ U 2003. godini, u inostranstvu je, a u vezi sa istragama sprovedenim na Kosovu, zaplenjeno oko 52,0 kg heroina, uglavnom u Italiji i Bugarskoj. U 2004. godini je, u vezi sa istragama sprovedenim na Kosovu, u inostranstvu zaplenjeno oko 504,5 kg heroina, uglavnom u Austriji, Nemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji.

Odeljenje za trgovinu ljudima (THBS)²⁶⁴ policije UNMIK već je podnelo vrlo kvalitetne izveštaje u odgovoru na upitnik iz 2005. godine, čime je omogućio detaljniju analizu. Dana 1. novembra 2005. godine dovršene su razne izmene u strukturi i nazivima policije, a izvršena je i verovatno konačna tranzicija regionalnih odeljenja THBS pod punu komandu KPS, njihova integracija u Odeljenje za organizovani kriminal (DOC) te njihova kompletna regionalizacija. Međunarodni pripadnici policije izgubili su status supervizora i od tada imaju ulogu posmatrača i oficira za vezu.

Maja 2005. godine usvojen je Kosovski plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima, kao jedan konsolidovani okvir za sve akcije i aktere koji učestvuju u aktivnostima usmerenim na sprečavanje trgovine ljudima.

Na Kosovu je uspostavljena funkcija obaveštajnog koordinatora THBS i 2006. godine data je poboljšana analiza. U 2005. godini službenici THBS organizovali su niz kurseva obuke. DOC THBS, skupa sa UNMIK-ovom graničnom policijom, učestvuje na dvomesečnim sastancima sa kolegama iz MUP-a Srbije u okviru Potkomiteta Radne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata. Ostvarena je i dobro funkcioniše tesna saradnja sa policijskim organima susednih zemalja i Centrom SECI.

U 2003. godini IOM je prijavio veliki broj stanovnika Kosova (83) koji su bili žrtve interne trgovine ljudima, a radi se uglavnom o maloletnim licima od oko 15 godina starosti²⁶⁵. U 2004. godini, identifikovano je 48 žrtava, od kojih su njih 11 bili deca (ispod 18 godina starosti). Većina žrtava je poreklom bila iz Moldavije (17), Albanije (13) a samo 11 sa Kosova.

Prema službenim i pouzdanim izvorima UNMIK-ovog THBS-a za 2005. godinu²⁶⁶, zabeleženo je ukupno 95 krivičnih dela trgovine ljudima, a prijave su podnesene protiv nekih 90 učinilaca, od kojih je njih 34 uhapšeno. Većina učinilaca bili su albanske nacionalnosti (45). Ukupno je bilo 49 žrtava trgovine ljudima, od kojih su 14 bili deca, a 38 žrtava (11 dece) prihvatili su smeštaj u prihvatilištu a delimično i repatrijaciju (14).

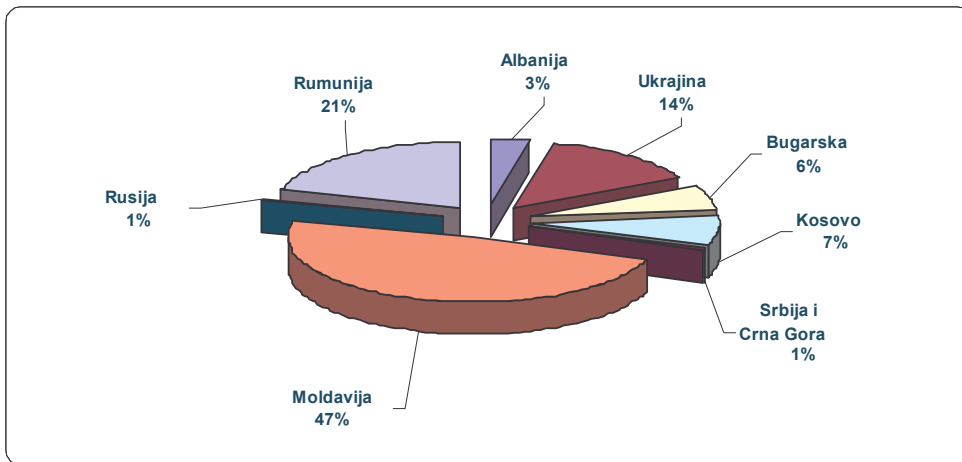
U 2005. godini preduzeto je nekoliko opsežnih i tajnih operacija. Do danas (I/2006) je THBS proverio 603 objekta, zatvorio njih 15, izvršio 20 hapšenja zbog trgovine ljudima i prostitucije, i identifikovao 20 žrtava, od kojih je za njih 13 obezbeđena pomoć od strane "DAS-a" (Direktna pomoć za žrtve trgovine ljudima, kao partnerska saradnja više organizacija, uključujući THBS, Direkciju za organizovani kriminal, CSW, IOM i NGO-e). Analiza predmeta u 2005. godini još uvek pokazuje da je svrha pojave trgovine ljudima na Kosovu uglavnom seksualna eksploatacija. Kosovo je još uvek tranzitno područje za strane žrtve trgovine ljudima, sa uočljivim porastom interne trgovine ljudima. Kosovo je u manjoj meri i područje porekla žrtava trgovine ljudima.

²⁶⁴ Ovaj novi naziv bivšoj policiji UNMIK-a dat je januara 2005. godine, Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (TBIU).

²⁶⁵ Vidi Izveštaj Amnesty International (2004) i IOM (juli 2004) str. 63 - 64.

²⁶⁶ THBS - Godišnji izveštaj 2005; međunarodni tužioci, u saradnji sa Odeljenjem za pravosuđe UNMIK, u istom periodu prijavili su samo 17 slučajeva sa 37 učinilaca, od kojih je 17 na kraju osuđeno.

Dijagram 9: Zemlja porekla osoba koje su bile predmet trgovine ljudima na Kosovu 2004. godine

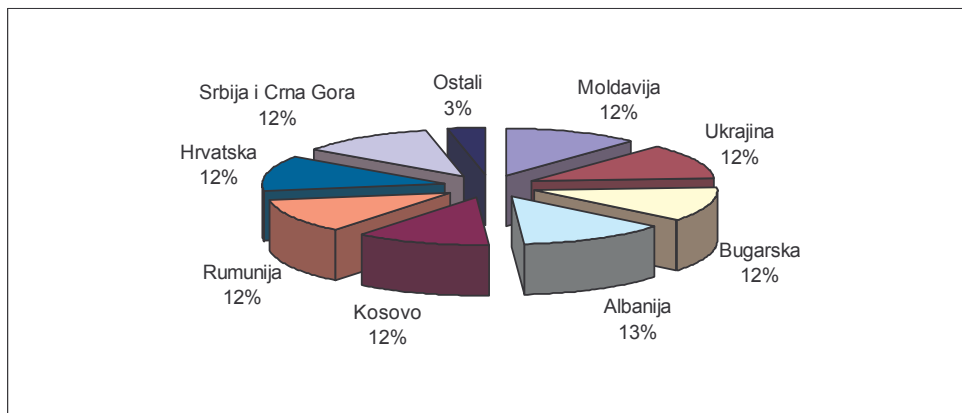

Izvor informacija: Policija UNMIK, Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (TPIU)

Ovaj dijagram koji prikazuje stanje u 2004. godini jasno pokazuje da je većina žena žrtava trgovine ljudima poreklom iz siromašnih zemalja (Moldavije, Rumunije, Ukrajine). Većina žrtava su u starosnoj dobi između 18 i 30 godina, s tim da su jedna trećina njih maloletnice između 12 i 18 godina. Putevi trgovine ljudima poklapaju se sa podacima kojima raspolažu zemlje porekla: naime žrtve iz svojih zemalja porekla uglavnom dolaze putevima preko Crne Gore, Srbije (56.2%), "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (23.7%) i Albanije (4.6%). Samo nekoliko žrtava je došlo avionom iz Turske (3.2%). Interna trgovina ljudima sve više raste, i obuhvata mlađe žrtve i mladiće koji se seksualno iskorišćavaju (prosečna starosna dob žrtava interne trgovine ljudima je manja od 20 godina).

Kao što pokazuje naredni dijagram za 2005. godinu, izgleda da je došlo do postizanja određenog "balansa" što se tiče zemalja iz kojih žrtve dolaze:

Dijagram 10: Zemlja porekla osoba koje su bile predmet trgovine ljudima na Kosovu 2005. godine

Izvor informacija: Policija UNMIK, Služba za borbu protiv trgovine ljudima (THBS)

Kosovo je u isto vreme i tranzitno područje i krajnje odredište, u početku zbog prisustva međunarodnih vojnih snaga a sada sve više i zbog domaće klijentele. Slično kao i u Bosni i Hercegovini, domaća klijentela za seksualne usluge je brojna, i sada već čini i do 90% svih

mušterija²⁶⁷. Strukture kriminalnih grupa umešanih u trgovinu ljudima direktno su povezane sa zemljama snabdevačima. Grupe koje se bave seksualnom eksploatacijom na Kosovu svoje žrtve preuzimaju odmah po dolasku na Kosovo, što ukazuje na direktnu povezanost između grupa koje deluju u zemljama porekla žrtava i ovih grupa koje deluju na samom Kosovu.

Izgleda da postoje tri nivoa kriminalnih grupa koje deluju na Kosovu, a koji su često međusobno povezani. Grupe nižeg nivoa zadužene su za prebacivanje žrtava vozilima ili kombijima, ili jednostavno obezbeđuju novac koji je neophodan da bi žrtva mogla preći granicu autobusom, i onda ih smeštaju u iste prostorije u kojima i dolazi do iskorišćavanja žrtava. Grupe višeg nivoa organizuju putne aranžmane, uključujući i nabavku lažnih ili falsifikovanih dokumenata i viza, ali sami nisu umešani u iskorišćavanje žrtava, iako učestvuju u organizaciji ponovne trgovine sa tim istim žrtavama. Ove grupe deluju na jedan bolje organizovani i strukturirani način i često imaju svoju hijerarhiju, koja ide od "frontmena" koji služe kao paravan za glavne šefove, preko osoblja za bezbednost koji su zaduženi za ometanje policijskih aktivnosti, do korumpiranih zvaničnika koji kriminalne grupe obavestavaju o planiranim upadima policije.

Kriminalne grupe umešane u ovu vrstu kriminala stoga u svom biću imaju mešanu nacionalnu strukturu iako pojedine nacionalnosti mogu biti dominantne u okviru grupe. Ove grupe su slične grupama koje se bave trgovinom ljudima, a deluju u tesnoj saradnji sa grupama iz Albanije, Bugarske, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Srbije, Crne Gore i Slovenije.

Metod rada organizovanih kriminalnih grupa na ovom tržištu postaje sve sofisticiraniji i sve više se okreće ka opsluživanju i regionalnog i domaćeg tržišta. Takođe su prisutni i interna trgovina ljudima i vrbovanje žrtava. Učinioci krivičnih dela vezanih za trgovinu ljudima povezani su sa drugim kriminalnim grupama i vrstama kriminala, kao što su trgovina drogom i oružjem i drugo. U nekim slučajevima oni imaju i vrše uticaj na lokalne policijske organe. Nisu date nikakve dodatne informacije o ostvarenoj dobiti i imovini stečenoj ovim kriminalnim aktivnostima.

Trebalo bi međutim istaći jednu interesantnu promenu do koje je došlo: lica koja se na Kosovu bave vrbovanjem žrtava trgovine ljudima su i do 50% žene koje su obično i same nekad bile žrtve seksualne industrije, dok struktura muškaraca koji se bave vrbovanjem varira od "mladih ljubavnika" do barmena, polurespektabilnih biznismena (vlasnika noćnih klubova, barova, restorana itd.), koji potencijalnim žrtvama nude lažne ponude za posao.

ILEGALNE MIGRACIJE

Krijumčarenje ljudi regulisano je nedavno usvojenim Privremenim krivičnim zakonom Kosova. Tržište krijumčarenih migranata na Kosovu postalo je veoma isplativo, kao uostalom i svuda drugo, bilo da se radi o organizovanju krijumčarenja ili omogućavanja putnih aranžmana (putničke agencije), privremenom smeštaju ilegalnih migranata ili nabavci lažnih ličnih isprava.

Broj prokrijumčarenih migranata preko teritorije Kosova procenjuje se na nekoliko hiljada godišnje (prema podacima iz upitnika iz 2005. godine). Međutim, prema odgovorima na upitnik iz 2006. godine, Jedinica za istrage Granične policije KPS za 2005. godinu prijavila je samo 105 slučajeva ilegalne migracije, dok su međunarodni tužioci u saradnji sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe prijavili svega 7 slučajeva sa 27 učinilaca i nepoznatim brojem migranata iz Pakistana, Bangladeša i Indije (nijedan od učinilaca do sada još nije osuđen).

U većini ovih slučajeva bile su izdate lažne vize i lažna garantna pisma, čime je omogućen ulazak u Evropu preko aerodroma u Prištini ili, što je odnedavno postala praksa zbog pojačanih mehanizama kontrole na aerodromu, kopnenim putevima koristeći međunarodne autobuske linije ili lokalni kombi prevoz. Nekoliko ruta koristi se za krijumčarenje migranata sa Kosova ka zemljama EU, uglavnom i isprva u Nemačku, Italiju ili Švajcarsku.

²⁶⁷ IOM (juli 2004), str. 67.

U pogledu strukture, krijumčarske grupe slične su grupama koje se bave trgovinom ljudima, jer ostvaruju tijesnu saradnju sa grupama iz Albanije, Bugarske, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Srbije, Crne Gore i Slovenije. Primećeno je da organizovane kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem ljudi takođe mogu biti umešane i u krijumčarenje oružja i druge nezakonite aktivnosti.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Privreda Kosova se skoro u potpunosti zasniva na trgovini, što znači da javni prihodi zavise od samo jednog izvora, a što je opet pogodno tlo za privredni kriminal. Krijumčarenje, utaja poreza i carinskih dažbina, te druge vrste kriminala povezane sa korupcijom u javnom sektoru, takođe predstavljaju pretnju kosovskom društvu. Neke reforme koje su do sada učinjene, kao što je licenciranje uvoza cigareta i goriva, te kompjuterizacija sistema carina, već su dovele do znatnih promena u prikupljanju prihoda. Slično kao i u Crnoj Gori, većina ekonomskih aktivnosti i rada preduzeća obavlja se iz Prištine, što eventualno može olakšati sprovođenje istraga u oblasti privrednog kriminala.

Vrlo je malo raspoloživih informacija o privrednom kriminalu, jer nema niti brojki niti detaljnijih analiza, osim činjenice da je u 2004. godini registrovano nekih 5.000 krivičnih predmeta iz ove oblasti, ali samo su 3 bila jasno povezana sa organizovanim kriminalom u konvencionalnom smislu²⁶⁸. Međutim, u odgovoru na upitnik iz 2005. godine date su neke opšte poznate osnovne informacije o okruženju privrednog kriminala, kao što su problemi tranzicije, iskorišćavanje procesa privatizacije, nepoznavanje sektora javnih nabavki i privatnog preduzetništva, osetljivost bankarskog sektora, utaja poreza, krijumčarenje, slabi organi gonjenja, korupcija, zaostalo zakonodavstvo i drugi problemi.

Policija UNMIK-a formirala je Odeljenje za privredni i finansijski kriminal, ali su u odgovoru na upitnik iz 2006. godine prijavljeni sledeći veći nedostaci u ovoj oblasti:

- Finansijsko informativni centar ("Finansijsko-obaveštajna jedinica-FIU"), formiran u septembru 2004. godine, još uvek nije u potpunosti profunkcionisao;
- Tražena baza podataka nije dobro implementirana / instalirana;
- Nedovoljno uspostavljena Uprava za oporezivanje i Carinska služba;
- Računi i drugi dokumenti iz oblasti privatnog i javnog preduzetništva nisu pravilno pohranjeni;
- Zakon o utaji poreza ima mnogo nedostataka i mora se revidirati;
- Saradnja sa nadležnim domaćim i međunarodnim organima još uvek je na niskom nivou.

Pregled stanja urađen od strane Saveta Evrope²⁶⁹ navodi krijumčarenje svih vrsta roba i falsifikovanih proizvoda, kao i druge oblike privrednog kriminala (uključujući i prevare u oblasti javnih nabavki, akciza, te porezne i carinske prevare) kao problem broj 1. za Kosovo i za čitavu Evropu, "naročito u svetlu njegove uloge u krijumčarenju falsifikovanih proizvoda". U izveštaju dalje stoji:

"Privreda Kosova je direktno pogođena izbegavanjem plaćanja dažbina zbog krijumčarenja roba. Kompletno društvo trpi zbog veoma negativnog uticaja na poverenje građana u zvaničnike (organe za gonjenje i pravosuđe, političare...). Više od osećaja opšte nesigurnosti, glavna pretnja može biti pojava nove građanske krize u ovom području izazvana ekonomskim problemima."

²⁶⁸ "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu" Saveta Evrope, sa posebnim osvrtom na pretnju privrednog kriminala, decembar 2005 ("Privredni kriminal i organizovani kriminal", str. 88 ff.).

²⁶⁹ "Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu" Saveta Evrope, sa posebnim osvrtom na pretnju privrednog kriminala, pregled po zemljama, decembar 2005, str. 64.

Nakon svega, upečatljivo je da od 2003/2004. godine nije učinjen nikakav značajniji napredak. To se takođe odnosi i na *kompjuterski kriminal*, o kome nisu dostavljene apsolutno nikakve informacije.

KORUPCIJA

Smatra se da je korupcija krivično delo koje zadire u pravilno funkcionisanje ekonomskog sistema na Kosovu. Konkretni članovi Privremenog krivičnog zakona u osnovi pokrivaju ovu vrstu kriminala (Primanje mita - čl. 343. PKZ i Davanje mita - čl. 344. PKZ), ali nadležni kosovski organi imaju podatke samo o manjim predmetima (mito u iznosu od nekih 250 eura) i ne daju nikakve konkretne podatke; prema tvrdnjama međunarodnih tužilaca koji sarađuju sa UNMIK-ovim Odeljenjem za pravosuđe, bilo je ukupno 62 ovakva dela sa 177 učinilaca, od kojih je do danas osuđeno njih 6 (nema podataka o procentu predmeta koji se odnose na organizovani kriminal ili o izrečenim kaznama).

PRANJE NOVCA

U skladu sa Propisom UNMIK-a br. 2004/2, paragraf 10.2, koji se odnosi na oblast pranja novca, a kojim se zahteva osnivanje "Kancelarije za borbu protiv pranja novca", uspostavljen je Finansijski informativni centar. U odgovoru na upitnik iz 2005. godine spomenuto je otvaranje ove kancelarije, ali nisu date nikakve brojke, predmeti niti podaci. U odgovoru na upitnik iz 2006. godine nisu date nikakve dodatne informacije, osim sledeće napomene: "*istrage/procesuiranje predmeta vezanih za pranje novca na Kosovu još su u samom začetku*".

4.7 "BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA"

Sa izuzetkom kratkotrajnog sukoba 2001. godine, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" uspjela je izbjeći veća ratna razaranja i raseljavanje stanovništva.

Kao posledica takvog razvoja događaja, politička situacija je stabilizovana, obezbeđena je opšta bezbednost u zemlji a institucije normalno funkcionišu. Doneseni su neophodni amandmani na postojeći zakon a usvojeni su i novi zakoni kako bi se zadovoljili međunarodni propisi i zahtevi. Trenutno je u toku proces implementacije, koji takođe ima pozitivan uticaj na međunarodne odnose i rastuću toleranciju između različitih zajednica u zemlji. Otpočela je i reforma pravosuđa; implementacija reforme policije iz 2005. godine uspešno je izvršena, u skladu sa planom akcije na nivou države. Ipak treba reći da privredni pad i stagnacija, visoki porezi, nezaposlenost (na nivou od oko 35% radno sposobnih građana), te rasprostranjena ekonomija u senci, i dalje značajno utiču na usporeni razvitak zemlje. Državni budžet dominira privredom zemlje, iz čega proizilazi da su javne nabavke jedini izvor za ekonomsko preživljavanje, što opet dovodi do korupcije. Kao i u drugim zemljama regiona, ovi faktori organizovanom kriminalu daju brojne mogućnosti i prednosti.

Član 29. Zakona o Javnom Tužilaštvu daje pravnu definiciju "organizovanog kriminala", koja je u potpunosti u skladu sa međunarodnim definicijama²⁷⁰, kao i glavne zadatke "Jedinice za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije" u okviru Javnog Tužilaštva na jednoj strani, i nedavno formiranog Sektora za borbu protiv organizovanog kriminala sa oko 280 uposlenih u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova na drugoj. Pored toga, član 122. stav 20. Krivičnog zakona definiše termin "organizovana kriminalna grupa", dok su 2004. godine u odgovarajuće odredbe Zakona o krivičnom postupku unesene izmene i dopune vezane za posebne istražne mere i sredstva (nažalost, još uvek nisu usvojene neke bitne zakonske odredbe, npr. za presretanje komunikacije i za konfiskaciju dobiti ostvarene kriminalnim aktivnostima).

Smatra se da za "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" organizovani i privredni kriminal predstavlja veliku pretnju, naročito u smislu trgovine drogama, krijumčarenja migranata, oružja i raznih proizvoda (cigareta, alkohola, nafte itd.) i aktivnosti vezanih za privredni kriminal, kao što su prevare u sektoru javnih nabavki, stečaj, prevare u privatizaciji i prevare vezane za porez na dodatnu vrednost. U ovom trenutku ne postoje detaljne procene o šteti koja u javnim prihodima nastaje usled ovih vrsta krivičnih dela, ali se zna da ona dostiže stotine miliona eura. Istrage ovih dela su pokrenute, i njihove rezultate ćemo moći videti u bliskoj budućnosti. Međutim, u skladu sa odgovorima na upitnike iz 2005. i 2006. godine, a nasuprot pomenutim pretnjama i opasnostima, stvarne cifre i nisu tako velike: 2003. godine prijave su podnesene protiv osam organizovanih kriminalnih grupa. Ove grupe mešane organizacione strukture delovale su u zemlji i inostranstvu, trošeći i ulažući svoje dobiti na vrlo vidan i uočljiv način, istovremeno šireći svoje poslovne aktivnosti i nekretnine. Za 2004. godinu nema podataka. U 2005. godini Ministarstvo unutrašnjih poslova prijavilo je 20 organizovanih kriminalnih grupa, koje su većinom bile umešane u poslove s drogom, krijumčarenje migranata, cigareta, oružja i luksuznih automobila. Ove grupe se obično sastoje od 5 do 30 pojedinaca (u zavisnosti od vrste krivičnog dela) i imaju međunarodnu hijerarhijsku strukturu i tačno podeljene uloge i zadatke (finansijeri, organizatori, prevoznici, kuriri itd.)²⁷¹.

²⁷⁰ Zajednička akcija 98/733/JHA od 21. decembra 1998. godine, koju je usvojio Savet na osnovu člana K.3 Sporazuma o EU, i Savet Evrope, Preporuka (2001)11 Saveta Ministara, septembar 2001; Ujedinjene nacije "Konvencija o međunarodnom organizovanom kriminalu (UNTOC)", 2003.

²⁷¹ Prema "Izveštaju o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005. godinu" Saveta Evrope, sa posebnim osvrtom na pretnju privrednog kriminala, iz decembra 2005, cifre se razlikuju po veličini i kvalitetu.

2003: Ukupno 59 krivičnih dela, koje je učinilo 47 organizovanih kriminalnih grupa sa 158 individualnih učinilaca;

Članovi organizovanih kriminalnih grupa koji su prethodnih godina bili osuđivani za ova dela intenzivno ulažu dobit stečenu kriminalnim aktivnostima u zakonite poslove. Kao i u svim drugim krivičnim postupcima u Evropi, najveći problem predstavlja teret dokazivanja u pogledu konfiskacije, koji uvek leži na tužiocu.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA DROGAMA

Rastući broj lica koja se bave trgovinom droga ima ogroman uticaj na mnoge segmente makedonskog društva. Trgovina droga dešava se u trenutku kada u zemlji vlada teška socijalno ekonomska situacija (nezaposlenost, siromaštvo itd.) jer se na taj način dolazi do brze i lake zarade, kojom se bez puno napora mogu priuštiti sve prijatne strane modernog života sa svim atributima koje nosi bogatstvo.

Od unazad nekoliko godina, ova zemlja je izgubila status čisto tranzitne postaje za trgovce drogom – tako da sve više postaje odredišna zemlja u kojoj se beleži sve veća potražnja za drogom, uglavnom heroinom i kanabisom, iako sama veličina zemlje i njena ekonomska situacija nisu odveć primamljive za rastuće potrošačko tržište. Ipak, sudeći prema nadležnim organima u zdravstvu, svake godine između 600 i 700 lica zatraži lekarsku pomoć zbog uživanja droga.

Starosna dob ovisnika o drogi sve više se smanjuje, a u nekim slučajevima su i deca od 12 godina registrovana kao korisnici droga. Svake godine između 15 i 20 lica umre zbog uzimanja prekomerne doze. Mladi ljudi ovim ne dovode u opasnost samo svoje vlastite živote, zdravlje, obrazovanje i društveni razvoj, već to obično predstavlja početak njihovih kriminalnih karijera (npr. kao provalnika, lopova, prostitutki itd.) jer na taj način nabavljaju novac neophodan za nabavku dnevnih doza droge, a time takođe ugrožavaju i društveno ekonomski razvoj zemlje tako što umanjuju svoj udeo u bruto nacionalnom proizvodu i povećavaju potrebe za socijalnom i medicinskom brigom države.

Ukupno su otkrivena i istražena 292 krivična dela “nezakonite proizvodnje i distribucije opojnih droga, psihotropnih supstanci i prekursora” sa 355 učinilaca.

Trgovci drogom su uvek isključivo muškarci, starosne dobi od 22 do 55 godina, a većina njih su državljani Makedonije. Sve u svemu, mešoviti su i struktura i sastav kriminalnih grupa koje se bave drogama. Veze se uspostavljaju i učvršćuju preko porodičnih ili drugih bliskih veza, ali njihova čvrstina ne mora nužno biti dugog veka. Samo mali broj učinilaca ima strano državljanstvo, i to najčešće albansko, crnogorsko, srpsko, grčko ili bugarsko. Trgovinom drogom bave se prilično raštrkane kriminalne grupe i na taj način snabdevaju domaće tržište narkotika. Naglašava se da bi bilo “nerealno zaključiti da u zemlji postoji velika, međusobno povezana i koordinirana kriminalna organizacija koja bi obavljala sve kriminalne aktivnosti u ovom području”.

Uprkos ovim činjenicama primećene su manje grupe sa hijerarhijskom strukturom, jasnom podelom uloga i zadataka (finansijeri, snabdevači, usluge posrednika pri prevozu, uključujući izradu tajnih pregrada i pretinaca u vozilima, kamionima i kontejnerima, zatim čuvari robe, distributeri itd.).

Na osnovu pet najtipičnijih slučajeva u 2005. godini, uočava se nacionalna heterogenost: prevaziđen je stereotip “jednonacionalnih i porodično orijentisanih” organizovanih kriminalnih grupa koje se bave trgovinom drogom. Obaveštajni podaci kojima raspolaže policija ukazuju na to da domaći kriminalci imaju kontakte sa kriminalnim grupama u Švajcarskoj, Nemačkoj i skandinavskim zemljama. Takođe je primećeno da kriminalne grupe koje su povezane sa putevima droge često tesno

2004: Ukupno 217 krivičnih dela, koja se uglavnom odnose na falsifikovanje novca (122 predmeta), trgovinu drogom (19 predmeta), trgovinu ljudima (19 predmeta), krijumčarenje robe (14 predmeta), i korupciju (31 predmet).

sarađuju i po pitanjima ilegalne migracije, nezakonitog prebacivanja novca, razmene advokata odbrane za uhapšene članove, plaćanja pologa itd.

Osim nekih brojki koje se odnose na zaplenu ekstazija, tableta dijazepamama, smeša kafetina i paracetamola, metadona i heptanona, nije zabeleženo postojanje nekog većeg tržišta odnosno proizvodnje ovakvih opijata, niti su dostavljene dodatne informacije u vezi proizvodnje i prometa sintetičkim drogama, prekursorima, eteričnim hemijskim proizvodima, katalizatorima ili laboratorijskom opremom za tajne laboratorije.

Zabeleženo je samo sporadično i retko uzgajanje kanabisa za domaću upotrebu. Produkte kanabisa, i hašiš i marihuanu, koji dominiraju domaćim tržištem (grube analize pokazuju da se u opticaju nalazi oko 800 kg produkta kanabisa), na uličnom nivou i malo iznad toga kontrolišu Makedonci, dok hašiš koji se uzgaja u Albaniji i prevozi do domaćeg tržišta droga, kao i velike pošiljke namenjene tržištima u zapadnoj Evropi kontrolišu kriminalne grupe u kojima glavnu reč vode Albanci, ali u kojima sve više ima i Makedonaca. Do sada je uglavnom bila tačna slika iz 2004. godine u kojoj u organizovanim kriminalnim grupama preovladavaju Albanci sa tesnim vezama na Kosovu i Albaniji, sa izvesnim stepenom delegiranja manjih zadataka na kriminalce drugih nacionalnosti. Neprobojnost albanskih organizovanih kriminalnih grupa i politička osetljivost o kojoj se mora voditi računa prilikom svake istrage i krivičnog gonjenja ovakvih slučajeva ometaju i onemogućavaju napore organa gonjenja u tom smislu.

Jedna gruba analiza potrošnje narkotika na domaćem tržištu, npr. na osnovu broja osoba koje zatraže lekarsku pomoć, dovodi do zaključka da se u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" godišnje konzumira približno 300 kg heroina. Smanjene cene opijuma posledica su priliva robe iz Avganistana, gde se proizvodnja opijuma povećava.

Zarada od ovog tržišta u Makedoniji se penje do iznosa od 10-12 miliona eura. Nije bilo moguće detaljnije utvrditi ukupnu dobit od kriminala povezanog sa narkoticima s obzirom na nedostatak istraga u oblasti pranja novca.

Međutim, iz ostalih policijskih podataka i aktivnosti stiče se utisak da se dobit od ovih aktivnosti ulaže u nekretnine, turizam i komercijalne poslove, kao što su noćni klubovi i barovi, koji se često koriste za seksualno eksploataciju žena.

Pored heroina koji se dobavlja iz Turske preko poznate "Balkanske rute", manje količine kokaina iz susednih luka takođe pronalaze svoj put do tržišta u zemlji. Zbog ovakve vrste visoko isplativog kriminala i riskantnog okruženja, često se primenjuje nasilje i zastrašivanje, usmereno uglavnom na konkurentne organizovane kriminalne grupe ili pripadnike organa gonjenja. Mala veličina same zemlje, gde mnogi ljudi znaju jedni druge i gde je lako doći do svakoga, kao i činjenica da javni službenici primaju ekstremno male plate, predstavlja faktore koji stvaraju plodno tlo za korupciju velikih razmera.

Tabela 12: Tabela pregled zaplenjenih količina opojnih droga ("Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija")

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					69,3	
Hašiš (kg)					3,2	
Marihuana (kg)					203,2	
Kokain (kg)					11,0	
Amfetamini (kg)					1,8	
Ekstazi					2 857	
LSD (doze)					-	
Kanabis (biljke)					3 077	
Mak (biljke)						

TRGOVINA LJUDIMA

U skladu sa članom 418-1 Krivičnog zakona ("trgovina ljudima"), trgovina ljudima definisana je na sledeći način: prebacivanje, kupovina, prodaja, skrivanje i prihvatanje lica radi njihove eksploatacije putem prostitucije ili drugih vrsta seksualne eksploatacije, pornografije, prisilnog rada ili služenja, ropstva, prisilnih brakova, prisilne oplodnje, nezakonitog usvajanja ili bilo kakvog sličnog ponašanja ili odnosa, ili nezakonite i nedozvoljene transplantacije ljudskih organa ili delova tela. Takođe, prema članu 418-v Krivičnog zakona Makedonije, regulisana je i organizacija ovakvih inkriminacija, čime su ispunjeni međunarodni pravni standardi i uslovi iz međunarodnih konvencija.

U proteklim godinama Makedonija je uglavnom bila samo tranzitna zemlja za trgovinu ljudima. Nedavni podaci IOM-a i UNICEF-a ukazuju na vrbovanje lica u samoj zemlji, na trgovinu u okviru zemlje, i na stvaranje domaćeg tržišta, što međutim nije u potpunosti potvrđeno podacima kojima raspolažu domaći organi. Makedonija je takođe zemlja porekla mnogih od žrtava (u samo tri registrovana slučaja trgovine ljudima žrtve su bili strani državljani). Kako u samoj zemlji raste potražnja za seksualnim uslugama, neophodno je preduzeti sveobuhvatne mere sprečavanja i suzbijanja ovih aktivnosti.

Prema izveštajima domaćih organa, između 2000 i 4000 žena bile su žrtve trgovine ljudima kroz Makedoniju, s tim da su često neko vreme provele u samoj zemlji pre nego što su prosleđene u druge zemlje. Eksploatacija se uglavnom dešava u klubovima i barovima, u kojima žene opslužuju 2-3 mušterije dnevno, sa zaradom od najmanje 50 eura, što godišnje iznosi približno 15.000 eura, ili ukupno 30 miliona eura godišnje za celokupno domaće tržište. Nasuprot ovim procenama, broj prijavljenih slučajeva i dalje je jako malen (za 2003. i 2004. godinu nema statističkih podataka, a u 2005. godini prijavljeno je 12 krivičnih dela sa 40 učinilaca (muškarci Makedonci starosne dobi od 20 do 50 godina).

ILEGALNA IMIGRACIJA

Ilegalni prelasci državne granice kažnjivi su prema Krivičnom zakonu Makedonije, čl. 402. ("Nedozvoljeni prelazak državne granice") a organizovani oblik ove pojave spada pod stav treći člana 402. Međutim, zbog sve većeg prisustva, organizovanog karaktera ovog krivičnog dela i međunarodne povezanosti krijumčara, kao i potrebe za usklađivanjem sa međunarodnim i EU standardima, doneseni su amandmani Krivičnog zakona u martu 2004. godine, uvodeći dva nova člana koja direktno kažnjavaju krijumčarenje migranata: čl. 18-b (»Krijumčarenje migranata«) i čl. 418-v (vidi Trgovina ljudima).

2005. godine, beleži se 35 evidentiranih slučajeva sa 61 učiniocem, od kojih dva okvalifikovana kao organizovani kriminal sa 23 učinioca. U jednom slučaju organizovana grupa sa 31 pripadnikom (iz Albanije, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije") bavila se falsifikovanjem pasoša, krijumčarenjem migranata, a otkriveno je 11 ukradenih vozila u jednoj velikoj istrazi koja je trajala šest meseci. U devet različitih aktivnosti grupa je prokrijumčarila oko 100 ljudi preko makedonsko-grčke granice, delimično uz pomoć tri zaposlenika makedonske granične policije, koji su takođe uhapšeni.

Krijumčarenje migranata uglavnom se odvija sa istoka preko "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" ka Grčkoj, ulazu u EU i od tamo dalje ka drugim zemljama odredišta u EU, gde postoji manjak jeftine radne snage (posebno u poljoprivredi, turizmu, građevinarstvu), kao i uglavnom dobro uklopljena etnička dijaspora, dobar zdravstveni i socijalni sistem, što sve zajedno pruža obećanje boljeg života.

Vrlo često se krijumčare albanski i kosovski građani koji po osobi moraju platiti između 50 i 100 eura za prevoz automobilom (u većini vozači su iz Crne Gore i automobil je taksi) i 600 i 800 eura za organizatore krijumčarenja. Krijumčarske grupe su hijerarhijski organizovane, uloge i zadaci su podeljeni (organizator, dobavljač falsifikovanih dokumenata, vozač, saradnik za privremeni smeštaj

migranata, pomagači u organima kontrole granica), uglavnom državljani Albanije, Bugarske, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Slovenije bili su predmet istrage. Krijumčarenje migranata sa Bliskog Istoka i Južne Amerike preko "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", na primer, uglavnom organizuju kriminalne grupe iz Bugarske i Kosova.

LAKO I MALOKALIBARSKO NAORUŽANJE (SALW) I EKSPLOZIVI

Borba protiv nedozvoljene trgovine ili posedovanje lakog i malokalibarskog naoružanja i eksploziva predstavlja najveći problem u ovoj zemlji, posebno u vezi sa konfliktom iz 2001. godine, kada je ilegalno oružje korišćeno za izvršenje velikog broja nasilnih krivičnih dela. Kao rezultat intenzivnih mera za sprovođenje zakona, izvršena je istraga 335 krivičnih dela "nedozvoljene proizvodnje, posedovanja i prometa oružjem i drugim sredstvima koja se koriste za vršenje krivičnog dela" i 7 učinilaca. Policija je oduzela 464 komada oružja, većinom pištolja/revolvera (165) i pušaka (oko 110), ali i granata/ručni granata (110), teških, poluautomatskih i protivavionskih pušaka (12), mitraljeza (3), bacača projektila (2) jednu protivtenkovsku minu, 10.351 kg industrijskog eksploziva i 1,0 kg TNT-a. U odnosu na 2004, oduzimanje lakog i malokalibarskog naoružanja i eksploziva poraslo je za 100 procenata. Na žalost, nisu date informacije o organizovanim kriminalnim grupama umešanim u nedozvoljeni promet ovim oružjem.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Širok raspon krivičnih dela, iz odgovora Makedonije i smatranih "privrednim kriminalom", obuhvaćen je u nekoliko poglavlja izmenjenog i dopunjenog Krivičnog zakona (kao što su krivična dela protiv javnih finansija, imovine i službene dužnosti), Zakona o javnim nabavkama i Zakona o carinama. Nedavne izmene i dopune iz septembra 2004. uvele su i mogućnost kažnjavanja pravnih subjekata.

Privredni kriminal kao što su izazivanje stečaja, prevare u privatizaciji i pronevera javnih fondova u javnom komunalnom sektoru uključuje menadžersku klasu, političke veze i korupciju. Složenost i osetljivost ovakvih slučajeva otežava njihovu istragu i krivično gonjenje, dok socijalne i ekonomske posledice koje imaju za šire društvo čine javnost posebno osetljivom u odnosu na njihov rezultat.

2005. godine, najčešće uočena krivična dela navedena kao "privredni kriminal", bila su, kako sledi:

- 275 krivičnih dela "zloupotrebe službenog položaja i ovlašćenja" sa 344 učinioca,
- 140 krivična dela "falsifikovanja ili uništavanja finansijskih evidencija",
- 114 krivična dela "izbegavanja poreza" sa 178 učinilaca i
- 51 krivična dela "falsifikovanja službenih isprava" sa 58 učinilaca.

Prevare u nabavkama često se vrše nakon što se izabere kompanija koja je najbolje plasirana na tenderu tako što se dodaju klauzule ugovoru kojima se smanjuje cena početne ponude. Bankarske prevare su takođe zabeležene, kod kojih se daju krediti i grantovi na osnovu falsifikovanih dokumenata. Falsifikovanje službenih i administrativnih dokumenata vrši se rasprostranjeno radi ostvarenja nezakonite imovinske koristi, dobijanje dozvola za uvoz robe pod povoljnim uslovima, itd.

Prevare vezane za PDV i krijumčarenje i falsifikovanje legalne robe takođe su utvrđene kao problem, ovo poslednje je u opadajućem trendu, dok su prevare vezane za PDV u porastu. Korupcija je vrlo raširena u svrhu omogućavanja prevarnih aktivnosti, dobijanja dozvola za uvoz i izvoz. Neke kompanije čak započinju koruptivne aktivnosti i lobiranje u toku postupka izbora državnih zvaničnika na imenovane dužnosti.

Što se tiče *piratske proizvodnje* i krijumčarenja legalne robe, nisu date nove brojke. 2004. godine makedonski organi su zabeležili ilegalnu proizvodnju, distribuciju, prodaju i iznajmljivanje pornografskih filmova i kompjuterskih proizvoda. Nedavnim akcijama protiv ovog kriminala

uništena je kriminalna grupa koja je proizvodila ove proizvode i oduzeta je oprema i snimljeni materijali. Tu su i slučajevi falsifikovanja prehrambenih proizvoda, bezalkoholnih i alkoholnih pića, i drugih roba široke potrošnje namenjene domaćem tržištu.

Krijumčarenje akcizne robe, cigareta naročito, uključuje kanale sa Kosova u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", i dalje u Grčku. Krijumčarenje alkoholnih pića odvija se iz Grčke i Bugarske u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" i iz Crne Gore i Srbije u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju". Tekstilna roba kineskog, turskog i bugarskog porekla takođe se krijumčari u zemlju, dok se mobilni telefoni, kompjuteri i kompjuterski delovi krijumčare iz Grčke. Prehrambeni proizvodi se krijumčare iz Bugarske, kao i iz Crne Gore i Srbije.

Krijumčarenje legalne robe odvija se preko legalnih i ilegalnih prelaza duž državne granice. U pogledu načina delovanja, kriminalne grupe uključene u krijumčarenje često imaju barem jednog carinskog službenika koji im pomaže da pređu granicu. Često se služe mitom da potkupe carinske službenike i prevarom za uvoz robe preko fiktivnih kompanija. Struktura ovih grupa relativno je ravna, a različite osobe zadužene su za nabavku robe koja se krijumčari, prelazak granice i prodaju robe na tržištu. Članovi grupe su različitog etničkog i društvenog porekla i nivoa obrazovanja. Deluju transnacionalno i oslanjaju se na komunikaciju mobilnim telefonima sa "pre-paid" karticama, zbog čega je teško odrediti identitet korisnika. Zarada se uglavnom ulaže u posao, ali i u pokretnu i nepokretnu imovinu.

U toku 2003. godine, otkriveno je 8 ovakvih grupa koje su učinile 174 krivična dela. 2003. oduzeto je skoro 20.000 kutija cigareta i 21 tona alkoholnih pića. U prvih devet meseci 2004. godine, oduzeto je oko 32.700 kutija cigareta, zajedno sa 13.034 litra alkoholnih pića, kao i tehničke robe, prehrambenih proizvoda, tekstilne robe, itd. Vrednost oduzete robe u 2003. i 2004. godini iznosi skoro 17 miliona eura.

U vezi sa *falsifikovanjem novca* kako na domaćem tako i međunarodnom planu, koje se smatra jednim od težih kriminalnih područja jer može ugroziti finansijski sistem zemlje, postoje odgovarajuće zakonske odredbe (čl. 268 i 271 KZ). "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nije za 2005. god. navela značajnije količine falsifikovanog stranog novca, samo veliki broj falsifikovanih novčanica u manjim apoenima, uglavnom 100 makedonskih dinara, u nekim slučajevima od 500 i 1000 dinara. Rasturači falsifikovanog stranog novca obično nabavljaju falsifikovane novčanice veoma dobrog kvaliteta (euri i US dolari) od organizovanih kriminalnih grupa u susjednim zemljama (Bugarska, Albanija) koje očigledno koriste veoma naprednu tehniku. Smatra se da su učinioci ovih krivičnih dela obično umešani i u druga kriminalna područja. Makedonske agencije za sprovođenje zakona istražile su 2005. god. ukupno 195 krivičnih dela koja je učinilo 127 učinilaca (u 48 krivičnih dela istraga je vođena protiv nepoznatih učinilaca) i oduzeto je 6 novčanica od 500 eura, 59 novčanica od 200 eura, 19 novčanica od 100 eura, i 68 novčanica od 50 eura (nisu date brojke o makedonskim dinarima ili US dolarima, nema ni informacija o domaćim lokacijama za proizvodnju).

U vezi sa *kompjuterskim kriminalom*, doneseno je nekoliko novih zakona o informacijskim tehnologijama, a izmenama i dopunama Krivičnog zakona uneto je nekoliko novih članova, kao što su član 251. (Oštećivanje i nedozvoljen ulazak u kompjuterski sistem), član 251-a (Proizvodnja i ubacivanje kompjuterskih virusa), 251-b (Kompjuterska prevara), čl. 286 (Nedozvoljeno korišćenje inovacije ili softvera). Međutim, nisu date brojke o tome.

Najčešća krivična dela su, pre svega, kupovina proizvoda putem interneta korišćenjem podataka sa ilegalno nabavljene kreditne kartice, ranijom krađom, hakiranjem (provaljivanjem u bazu podataka), npr. kompanija, trgovina, procesora trećih strana ili banaka i kopiranjem pohranjenih podataka iz tih baza, i kasnijim prevarnim korišćenjem podataka u različite svrhe, kao što je proizvodnja

falsifikovanih kreditnih kartica²⁷², ili nešto drugo, zatim, drugo, "spamiranje" konkurentskog provajdera, tj. pravljenje ogromnog prometa preko interneta kako bi se blokirala konkurentska mreža koja dovede do "odbijanja usluge - denial of service (DOS)", i treće, piratskom proizvodnjom ilegalnim kopiranjem kako privatnim tako poslovnim softver proizvodima, uglavnom proizvodima Microsofta (Windows XP i Windows Office). Druga značajna krivična dela su slučajevi "phishinga" (što je relativno nova tehnika koja se koristi za dobijanje privatnih i finansijskih podataka u svrhu krađe identiteta ili prevare: lažne web-stranice obično krađu identitet velikih banaka i napravljene su da izgledaju kao originalne web-stranice stvarnih banaka; žrtve se namame da daju podatke o svom bankovnom računu, a prevaranti kasnije koriste te podatke za prebacivanje novca na druge račune), zatim "nigerijski e-mailovi" (e-mail poruke u kojima se traži pomoć), falsifikovanje kreditnih kartica, i druga slična dela.

U skladu s tim, učinioci dolaze iz različitih sredina - od makedonskih mladića do direktora i stručnjaka iz odeljenja za informacijske tehnologije u kompanijama. Još uvek nema dokaza o kriminalnim organizacijama - osim međunarodnih mreža kao što su "nigerijski e-mailovi" i činjenice da su neki učinioci u prvoj kategoriji čestih krivičnih dela članovi "FROUDE foruma kreditnih kartica" kojem su domaćini strane međunarodne web-stranice i nude različite podatke (broj važećih kreditnih kartica, datum važenja, PIN kodove, CVV2, lične podatke pravih vlasnika kreditnih kartica, itd.). Istraga ovakvih slučajeva je veoma složena i zahteva tesnu međunarodnu saradnju, a kako je razmena informacija preko Interpola isuviše spora, pokrenut je poseban projekat u okviru SECI Centra nazvan SCIMER za unapređenje saradnje između agencija za sprovođenje zakona i banaka.

KORUPCIJA

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" je potpisala sve međunarodne konvencije o antikorupcijskim merama. Makedonski KZ ne daje zakonsku definiciju pojma "korupcije". Manje ili više veruje se da je korupcija dovoljno opisana u nekoliko članova, kao što su povreda službene dužnosti (član 353. KZ), primanje ili davanje mita (član 358, 358. KZ), ilegalno posredovanje (član 359 KZ), otkrivanje i nezakonito pribavljanje službene tajne (čl. 360, 360-a. 281 KZ), potkupljivanje tokom izbora i glasanja (član 162. KZ) i neka druga krivična dela koja se odnose na privredni kriminal.

Međutim, antikorupcijska politika je dobro formulisana posebnim Zakonom o sprečavanju korupcije" iz 2002²⁷³, koji u članu 3. pravnom definicijom opisuje više kriminološki pojam korupcije koji se može koristiti da se bolje nabroje koruptivna krivična dela:

"Povreda službenog položaja, položaja službene osobe koja obavlja dužnosti od javnog interesa za ostvarivanje bilo kakve koristi za sebe ili za drugog, smatra se korupcijom i zahteva kaznu, građansku ili drugu odgovornost". U izmenama i dopunama ovog zakona, u članu 3. data je šira definicija²⁷⁴: "Korupcijom se smatra iskorišćavanje funkcije, javnih ovlašćenja službene dužnosti, ili položaja, za ostvarivanje bilo kakve koristi za sebe ili za drugog."

Formiranje nezavisne i samostalne Državne komisije za sprečavanje korupcije 2002. godine, usvajanje Nacionalnog programa protiv korupcije i Državnog programa za sprečavanje i suzbijanje korupcije sa šemom akcionog plana (2003.) predstavljaju prekretnice u borbi protiv korupcije²⁷⁵.

Zvaničnici zaduženi za sprovođenje stečajnog postupka ranijih državnih preduzeća izgleda da su naročito podložna korupciji. Drugi oblici nižeg i višeg nivoa korupcije takođe su zabeleženi. 2004.

²⁷² 2005. god. sprovedene su zajedničke operativne aktivnosti sa NTHCU iz Velike Britanije. U ovom slučaju državljani Srbije i Crne Gore pribavio je lične podatke sa kreditne kartice od jedne IP adrese u Vijetnamu i prodao je jednom britanskom državljani, koji je oštetio birtanske banke za iznos od 1.000.000 britanskih funti.

²⁷³ Službeni glasnik "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", br. 28/2002.

²⁷⁴ Službeni glasnik "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", br. 83/2004.

²⁷⁵ Detaljnije u Savet Evrope, GRECO Izveštaj o drugoj evaluaciji "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Strazbur, 10-14. oktobar 2005. (www.greco.coe.int).

godine policija beleži 536 krivičnih dela vezanih za korupciju koje je učinilo 664 osoba. Slučajevi vezani za zloupotrebu službene dužnosti čine 504 od ukupnog broja slučajeva, sa 631 učiniocem, nakon čega su slučajevi davanja i primanja mita. Na žalost nisu dati statistički podaci za 2005. godinu.

PRANJE NOVCA

Krivični zakon "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" u članu 273. daje zakonsku definiciju pranja novca i drugih prihoda stečenih kriminalom, kao i jednu sveobuhvatnu odredbu o tim kriminalnim aktivnostima. Osim toga, Krivični zakon je dopunjen članom 394-a koji govori o finansiranju terorizma.

Na osnovu iskustava iz 1999. i 2000. godine (5 slučajeva sa 9 učinilaca u iznosu od oko 45 miliona makedonskih dinara), iz 2003. (1 slučaj sa jednim učiniocem u iznosu od 600 miliona makedonskih dinara), iz 2005. (1 slučaj sa 2 učinioca sa štetom koja iznosi do 148 miliona makedonskih dinara), saopštava se da je u većini slučajeva pranja novca glavno krivično delo izbegavanje poreza, prevarne aktivnosti, a u 2005. godini spomenuti su i "favorizovanje preduzimača", "prevara u osiguranju" ili "izbegavanje poreza". Uprkos proceni o velikim iznosima prihoda od drugih krivičnih dela, kao što su nedozvoljen promet drogom, ilegalna imigracija ili trgovina ljudima, nisu date informacija o tim kriminalnim područjima.

5 ZAKLJUČCI

Organizovani kriminal je dinamičan koncept koje se stalno prilagođava promenljivoj sredini i novim mogućnostima za kriminal. Ovo važi i za organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi:

Tradicionalne balkanske rute krijumčarenja droge postale su dvosmerne, njima se heroin i kanabis prevoze u EU dok se prekursori, kokain i sintetičke droge voze na istok. U nekim zemljama domaća narko-tržišta rastu zajedno sa brojem uživalaca. Potrebno je poboljšati ne samo represivne, nego naročito preventivne mere.

Usklađeni naponi regulatornih institucija i agencija za sprovođenje zakona u borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja osoba su izgleda dali pozitivan rezultat što se pokazuje smanjenjem broja osoba koje se krijumčare i kojima se trguje preko granice. U isto vreme trgovina ljudima sada predstavlja nove izazove u smislu unutrašnje trgovine (u okviru zemlje) i regrutovanja, te sve veće domaće klijentele.

Privredni kriminal koji ozbiljno pogađa sve zemlje regije napreduje. Kraj sankcija protiv Srbije i kasnije uništavanje krijumčarskih kanala za cigarete i naftu, kao i drugi naponi agencija za sprovođenje zakona i regulatornih institucija, značajno su doprineli većem prikupljanju javnih prihoda. Tako su određene prilike za ilegalnu trgovinu u regiji uklonjene. Međutim, ostale su druge. Falsifikovanje dokumenata i fiktivne kompanije – ključni instrumenti za izbegavanje poreza i pranje novca – čine se sveprisutni u svim projektnim područjima. Veruje se da su drugi vidovi privrednog kriminala – kao što je prevare vezane za javne nabavke, privatizaciju i finansijski sektor – u porastu i da i dalje utiču na poverenje javnosti u tržišnu ekonomiju i krivičnopravosudni sistem.

Kako kriminalno tržište sazreva, tako kriminalne grupe pokušavaju da objedine postojeće aktivnosti, da se prošire na druge i da ozakone svoju zaradu i položaj u društvu. Korupcija, kako na višem tako i na nižem nivou, čini se glavni instrument za vršenje uticaja i ulazak u političke i komercijalne strukture. Trenutni naponi u borbi protiv korupcije u zemljama doveli su do sve većeg broja istraga i krivičnih gonjenja, ali malo osuđujućih presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja do sada usvojila sveobuhvatne antikorupcijske strategije i uspostavila antikorupcijske službe je ohrabrujuća. Ti naponi mogu pomoći da se prekinu veze organizovanog i privrednog kriminala sa zakonodavim i javnim strukturama.

Uprkos nekim izrazitim odlikama svake zemlje i područja, problemi vezani za organizovani kriminal i privredni kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi zahtevaju regionalna rešenja koja, međutim, treba da uključe EU perspektivu. Približavanje zakonskih akata i, po mogućnosti, usklađivanje, zajedničke i sofisticirane strategije, zajedničke akcije, zajedničke aktivnosti agencije za sprovođenje zakona i razmena policijskih obaveštajnih podataka na regionalnom nivou i uključujući Europol, kad god je to moguće i primereno, biće ključni za uspeh u borbi protiv teškog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. Za to, policijsko delovanje potkrijepljeno obaveštajnim podacima u regiji mora biti postavljeno na čvrste osnove izgrađenom koherentnih sistema prikupljanja obaveštajnih podataka i izveštavanja.

Iako su zemlje prepoznale negativan uticaj teškog kriminala na njihovo društvo, nema ocena o gubicima javnih prihoda zbog privrednog kriminala ili o veličini domaćeg tržišta. Uz nekoliko izuzetaka, sistemi za sprovođenje zakona u regiji još uvek nemaju kapacitet za prikupljanje obaveštajnih podataka, analizu i istragu.

Uz zaradu kao zajednički imenitelj različitih vidova privrednog i organizovanog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obaveštajni rad odlučujući su za svaku analizu privrednog i organizovanog kriminala. Zemlje i područja regije osnovale su finansijsko-obaveštajne jedinice i u određenoj meri sada sprovode finansijske istrage u vezi sa kriminalnim istragama. Ove instrumente bi trebalo koristiti na sistematičniji način.

Mere koje su projektna područja izradila u okviru CARPO projekta pomoći će da se prevaziđu ovi nedostaci. To su:

- Poboljšanje prikupljanja informacija i analize svih pojava organizovanog i privrednog kriminala s ciljem povećanja znanja i razumevanja ovih pojava u regiji. U budućnosti ovo treba primeniti i na polje terorizma i finansiranja terorizma.
- Podizanje statistike o domaćem kriminalu na nivo EU, upotreba zajedničkih pojmova i definicija, uspostavljanje zajedničkog sistema izveštavanja u skladu sa sistemom koji koristi EUROPOL i dvadeset pet zemalja članica (ENFOPOL 35), uz poklanjanje pažnje osiguranju nivoa tajnosti (uključujući sprovođenje odgovarajućih evropskih pravnih instrumenata o tajnosti i zaštiti podataka), redovnoj izradi godišnjih izveštaja o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala ili proceni opasnosti, zajedničkim instrumentima za merenje kriminala na međuinstitucionalnom i međujurisdikcionom nivou, studijama o slabostima ekonomskih sektora i finansijskom uticaju organizovanog i privrednog kriminala, saradnji organa za sprovođenje zakona sa nezavisnim istraživačima i akademijama;
- Mehanizmi na osnovu obaveštajnih podataka s proaktivnim pristupom za formulisanje politike na osnovu detaljne procene, utvrđivanje strategija ili akcionih planova, uz saradnju u istrazi i stvarne, ciljne i prioritetima vođene saradnje među svim organima za sprovođenje zakona zemalja u regiji. To može slediti formulu: "Obaveštajni podaci su procesuirane informacije namenjene delovanju organa za sprovođenje zakona", i može se sprovesti slično kao instrument EU-a nazvan "zajednički istražni tim", ali treba biti oblikovan više u praktičnom smeru i da se izbegnu birokratske i zakonodavne prepreke, na osnovu "modela ciljne grupe" koji je razvio Europol, te treba uključiti policiju, graničnu policiju, carinu i druge specijalizovane službe za sprovođenje zakona. Potrebno je takođe tražiti blisku saradnju sa zemljama članicama EU i drugim zemljama, posebno putem ambasada (policijski atašei i eksperti), Europola (mreža službenika za vezu sa EU), Frontexa (u nastajanju), Interpola (NCB), SECI Centra (nacionalni deskovi), tematskih radnih grupa i, uvek kad je to zakonski moguće i adekvatno, putem Eurojusta odnosno OLAF-a (u svojstvu posmatrača, učesnika, pomagača).
- Povećavanje osposobljenosti za sprovođenje istraživanja u oblasti organizovanog i privrednog kriminala. Ovo može uključivati značajne napore da se prevaziđu jezičke prepreke pomoću odgovarajuće jezičke obuke za službenike za sprovođenje zakona. Primena posebnih istražnih tehnika, prikriveno delovanje, obaveštajno delovanje, sistemi monitoringa za prekursore, mašine za tabletiranje, zaštita svedoka i žrtava, finansijsko-obaveštajno delovanje, oduzimanje nezakonitog prihoda stečenog kriminalnom aktivnošću, ili drugi posebni metodi rada, npr. operacije visokog dejstva (engl. skraćenica HIO), sektorski pristup usmeren na prioritarna područja (SWAP), standardne procedure delovanja (SOP).
- Praćenje delotvornosti mera za sprečavanje i kontrolu organizovanog i privrednog kriminala na sistematskom osnovu. Ovde ne mora biti sadržana samo konačna ocena CARDS programa, uključujući i CARPO projekat i druge projekte koji se realizuju²⁷⁶. Dobro bi bilo da se nekada u budućnosti, kad god bude adekvatno, uradi cost-benefit analiza i naruči studija u kojoj će se istražiti koji regionalni forumi i projekti dobro funkcionišu, prema partnerima iz regiona, a koji ne. Stvorene su mogućnosti, ali trebalo bi ih još više iskoristiti da bi postale realnost. Stvaranje regionalnih ili državnih upravnih odbora sastavljenih od predstavnika najvažnijih međunarodnih tela podrške i domaćih partnera moglo bi dodatno pojačati sinergije i povećati uštedu troškova;
- Ratifikacija i potpuno sprovođenje evropskih instrumenata konačno će pomoći projektnim područjima da ostvare napredak u ovom pogledu i olakšati međunarodnu saradnju. To

²⁷⁶ Npr. MOLI-MK, PACO-Srbija ili PACO-Uticaj.

uključuje posebno Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), Konvenciju o pranju, pretresu, privremenom oduzimanju i trajnom oduzimanju dobiti ostvarene finansiranjem terorizma (CETS 198) i Konvenciju o delovanju protiv trgovine ljudima (CETS 197). Međutim, od velikog značaja za projektna područja će biti i usvajanje i sprovođenje standarda i regulativa Saveta Evrope i EU, posebno pravnih instrumenata o privatnosti i odgovarajućoj zaštiti podataka, i druge EU Direktive za jačanje njihovog "vlasništva" nad celim procesom, povećanje kredibiliteta i interesa i dostizanje operativnih sporazuma sa Europolom. To će biti put ka budućem pristupanju Evropskoj uniji i pomoći u popunjavanju praznina u bezbednosnoj arhitekturi Evrope.

6 LITERATURA

Amnesty International:

Kosovo (Serbia & Montenegro) – “So does this mean that I have rights?” – *Protecting the human rights of women and girls trafficked for forced prostitution in Kosovo*, London, 2004

Kosovo Trafficked women and girls have human rights, saopštenje za štampu, 5 juni 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>)

Kosovo: *International peacekeepers fuelling explosion in sexual exploitation, trafficking and human misery*, 6. maj 2004.

Begovic Boris, Mijatovic, Bosko, i Hiber Dragor, *Corruption in Judiciary*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2004. <http://www.clds.org.yu>

Bosna i Hercegovina, Ministarstvo sigurnosti: Izveštaj o bezbednosti: Prvi kvartal, 2004.

British Broadcasting Corporation (BBC, <http://news.bbc.co.uk>):

Kosovo UN troops 'fuel sex trade', 5. juni 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm

Economic crime 'costs UK £40b', 17. oktobar 2004

Ashdown Sacks Top Bosnian Croat, 29. mart 2005,

www.newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm

Black, C., Vander Beken, T., Frans, B., Paternotte, M. (2001): *Reporting on Organised Crime. A shift from Description to Explanation in the Belgian Annual Report on Organised Crime*, Antwerp, Maklu.

Blue Bird Project (Agenda for Civil Society in Southeast Europe: *In Search of Responsive Government: State Building and Economic Growth in the Balkans*, Centre for Policy Studies, Central European University, 2003 (www.cls-sofia.org))

Capps, Robert: *Outside the Law and Sex-slave whistle-blowers vindicated*, iz jula i avgusta 2002. www.salon.com.

Castells, M. (2003²): *The Rise of the Network Society*. Malden/Oxford/Victoria.

Centar za studije demokratije (www.csd.bg/publications.php)

Corruption, Contraband, and Organised Crime in Southeast Europe, Sofija, 2003.

Drug market in Bulgaria, Sofija, 2003.

Partners in Crime: Risk of Symbiosis between the Security Sector and Organised Crime in Southeast Europe, Centar za studije demokratije, Sofija, 2004.

Transport, Smuggling and Organised Crime, Centar za studije demokratije, Sofija, 2004.

Crime Trends in Bulgaria: Police Statistics and Victimization Surveys, Centar za studije demokratije, Sofija, 2005.

Chossudovsky, Michel: *UN rights chief places part of the blame on EU states for failing to curb rising trafficking in SE Europe*, 26 July 2002, Centar za istraživanje globalizacije, www.globalresearch.ca

Savet Evrope:

Trgovina ljudima i korupcija (PACO Program, TP 28 rev.), Strazbur, 2002.

Trgovina ljudima, krivičnopravna reforma u Jugoistočnoj Evropi, Projekat "LARA", Zagreb, april 2003.

Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2004 - Fokus: Pretnja od kompjuterskog kriminala, Strazbur, 2005.

Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog kriminala za 2005 - Fokus: Pretnja od priovednog kriminala, Strazbur, decembar 2005.

Savet Evrope / Multidisciplinarna grupa o organizovanom kriminalu (2003): *The smuggling of manufactured tobacco products in the EU and its links with organised crime*. Brisel (CRIMORG 90).

Evropska komisija:

Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union: Communication from the Commission, Komisija Evropskih zajednica, Brisel, 20. april 2004.

The Stabilization and Association Process for South East Europe: Third Annual Report, Komisija Evropskih zajednica, Brisel, 2004

Delegacija Evropske komisije u BiH: *Possible Sugar Fraud*, Press Release, Sarajevo, 2. 8. 2004, www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm

Evropski monitoring centar za droge i zavisnosti od droga (EMCDDA):

Annual report 2003: The state of the drugs problem in the European Union and Norway, Lisabon, 2003

Annual report 2003: the state of the drugs problem in the acceding and candidate countries to the European Union. Lisabon, Evropski monitoring centar za droge i zavisnosti od droga

Evropska inicijativa stabilnosti (www.esiweb.org):

The Helsinki Moment: European Member State Building in the Balkans, 1. 02. 2005.

De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story, mart 2002.

EUROPOL:

(www.europol.eu.int)

European Union Organised Crime Report, decembar 2004,

European Union Organised Crime Report, oktobar 2005,

Trafficking of Human Beings for sexual exploitation in the EU: A Europol Perspective, januar 2006,

(www.europol.eu.int)

European Union Organised Crime Threat Assessment (OCTA) 2006.

Computer-related crime within the EU: Old crimes new tools; new crimes new tools, (2002), Hag.

EUROPOL/ISISC/OPCO Working Group, Final Proposal on minimum requirements for potential legislation at European Union Level, Siracusa/Italy, maj 2005,

Financial Times: *Probe into Montenegro's role at illegal cigarette trade*, 9. avgust 2001;

FOCUS:

"Fauler Geschmack", izveštaj o krijumčarenju duvana i nedozvoljenoj proizvodnji cigareta u Nemačkoj, No. 20, maj 2006.

"Weiße Lawine", izveštaj o oduzimanju kokaina u Evropskoj uniji, No. 27. juli 2006.

FIJNAUT, Cyrille i Letezia Paoli, *Organised Crime in Europe, Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond, Studies of Organised Crime*, edited by Springer, Doordrecht/NL, septembar 2004.

HINA (Hrvatska novinska agencija): *Employee of the State Administration in Makarska under Investigation*, Jutarnji List, 12. maj 2005.

Human Rights Watch: *Hopes Betrayed: Trafficking of women and girls to post-conflict Bosnia and Herzegovina for forced prostitution*, svezak 14, br. 9, novembar 2002.

Huremagic, Ramiz: *Tackling "The Ghost": Organised Crime and Its Control*, magistarski rad iz kriminologije i krivičnog pravosuđa, Unverzitet u Velsu, Kardif, septembar 2001. (neobjavljeno)

Međunarodna komisija o Balkanu: *The Balkans in Europe's Future*, april 2005., www.balkan-commission.org

Međunarodna organizacija za migracije (IOM):

Changing Patterns and Trends of Trafficking in Persons in the Balkan Region: Assessment carried out in Albania, Bosnia and Herzegovina, the Province of Kosovo (Montenegro, Serbia), the Former Yugoslav Republic of Montenegro, Serbia and the Republic of Moldova, juli 2004, www.iom.int

Međunarodna krizna grupa:

Serbia: *Spinning its Wheels*, Update Briefing, Europe Briefing br. 39, 23. maj 2005, Beograd/Brisel, www.crisisgroup.org

Serbia's U-Turn, Europe Report br°154, 26. mart 2004, www.crisisgroup.org

Međunarodno ratno i mirnodopsko izveštavanje (IWPR, www.iwpr.net)

Jovanovska, Svetlana: *EU Ponders New Aid Deal for Balkans*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Barnett, Neil: *Missiles Seized in Albania*, IWPR, br. 533, 16. decembar 2004.

Musta, Suela: *Nano Questioned on Arms Smuggling Claims*, IWPR, br. 528, 19. novembar 2004.

Ahmetasevic, Nidzara: *Bosnia Opposition Urges Anti-Corruption Laws*, IWPR, br. 552, 15. april 2005.

Jelacic, Nerma: *Mafia Prosecutors Under Fire*, IWPR, br. 542, 18. februar 2005.

Lasica, Natalija: *Bosnia Struggles With Wave of Drug Addiction*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Jelacic, Nerma i Griffiths, Hugh: *Mafia Prosecutors Under Fire*, IWPR, br. 542, 18 februar 2005.

Jelacic, Nerma i Griffiths, Hugh: *Will Europe Take on Bosnia's Mafia?*, (IWPR), br. 531, 2. decembar 2004.

Jelacic, Nerma: *Explosive Leaks*, IWPR, br. 458, 05. septembar 2003.

Papic, Srdjan: *BiH Smugglers Find Way Round Border Clampdown*, IWPR, br. 425, 25. april 2003.

Radic, Renata: *Bosnia's High-Spending Leaders Blow Hole in Budget*, IWPR, br. 511, 12. april 2004.

Anna McTaggart i Drago Hedl: *Croatia: A Work in Progress*, IWPR br. 562, 27. juni 2005.

Dimovski, Sase: *Montenegro, Serbian Courts in Crisis*, IWPR, br. 437, 13. juni 2003.

Hajrullahu, M., Salihu, A., Xharra, J.: *Kosovo's Wild West*, IWPR, br 542, 18. februar 2005.

Xharra, Arbana: *Gangs and Red Tape Deter Kosovo Investors*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Sullivan, Stacy: *Special Report: Is Kosovo Up To Standard?*, IWPR, br. 549, 1. april 2005.

Sunter, Daniel: *Police Take Over Serbia's Frontiers*, IWPR, br. 543, 25. februar 2005.

Sunter, Daniel: *Police Chief Sacking Seen as "Purge"*, IWPR, br. 512, 20. avgust 2004.

Cvijanovic, Zeljko: *EU Green Light Would Secure Wobbly Government*, IWPR, br. 548, 23. mart 2005.

Simpson, John i Bojovic, Zelimir: *Serbia Losing Customs Corruption Battle*, IWPR, br. 541, 11. februar 2005.

Serbia: *EU May Extend Sugar Ban*, IWPR br. 445, 18. juli 2003.

Joosens, Luk/Raw, Martin (1998): *'Cigarette smuggling in Europe: who really benefits?'* In: *Tobacco Control* 1998 (7) 66-71.

Kleinfeld Belton, Rachel: *Competing Definitions of the Rule of Law: Implications for Practitioners*, Carnegie Papers, Rule of Law Series, Carnegie Endowment for International Peace, br.55, januar 2005 (www.ceip.org/files/projects/dlr/dlr_home_121002.ASP)

Krastev Ivan: *Anti-Corruption Rhetoric and Reform Policies*, Centre for Liberal Strategies, 1997 (www.cls-sofia.org)

Morrison, J. (1992): *'Environmental scanning'*, in M. Whitely et al (eds.): *A Primer for New Institutional Researchers*, Tallahassee, The Association for Institutional Research.

National Crime Intelligence Service (NCIS): *UK Threat Assessment: The Threat from Serious and Organised Crime 2003*, www.ncis.gov.uk

Nelken, D. (2002): *White-collar Crime*. In: Maguire et al., 844-876.

Nicolic-Ristanovic, V. et al (2004): *Trafficking in people in Serbia*. Beograd (Društvo viktimologa u Srbiji i OSCE).

Obradovic, Vladimir: *Trafficking in Women in Bosnia and Herzegovina*, Istraživački centar Fakulteta kriminologije, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, januar 2004.

OLAF (Antikorupcijski ured Evropske unije) www.europa.eu.int/olaf:

Olaf gives evidence at the trial on the "Montenegro Connection" involvement in international cigarette trafficking, Press Release OLAF/12/2003, 30. april 2003,

Olaf Investigation into Sugar Imports from Balkan Region, OLAF/15/2003, 29. maj 2003,

Institut Otvoreno društvo (www.eumap.org):

Monitoring the EU Accession Process: Corruption and Anti-Corruption Policy, OSI, 2002.

Monitoring the EU Accession Process: Judicial Capacity, OSI, 2002.

Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (www.osce.org):

Independent Expert's Report to the Secretaries General of the OSCE and the Council of Europe on their Visit to Podgorica (Montenegro, Serbia) od 22. do 24. jula 2003, zajednički izveštaj Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi i Saveta Evrope, 3. septembar 2003.

Standing and Conclusion of the Government of Montenegro with Regard to the Independent Experts' Izveštaj generalnom sekretaru o poseti OSCE-a i Saveta Evrope Podgorici (Crna Gora i Srbija), od 22. do 24. jula 2003., Vlada Crne Gore, 16. oktobra 2003.

Komisija za restrukturiranje policije za Bosnu i Hercegovinu, *Final Report on the Work of the Police Restructuring Commission of Bosnia and Herzegovina*, decembar 2004 (www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/)

Radeo Slobodna Evropa: [Montenegro: Prime Minister Denies Allegations of Cigarette Smuggling](#), 7. novembar 2003.

Regional Intelligence Liaison Office for Western Europe - RILO (2001): *LASSO 2000 - Review on Cigarette Smuggling in Europe*, Keln/Rotterdam.

Save the Children UK (Program za Srbiju) 2004: *Protecting Children from THB*. Beograd.

Savona, Ernesto U. i Curtol, Federica: *The Contribution of Data Exchange Systems to the Fight Against Organised Crime in the SEE Countries: Final Report*, Transcrime (Zajednički istraživački centar o transnacionalnom kriminalu Università Degli Studi di Trento i Università Cattolica Del Sacro Cuore), novembar 2004, www.transcrime.unitn.it

Skrozza, Tamara: Intervju - Verica Barać: *Vlada je centar korupcije*, Vreme No. 748, 5. maj 2005, www.vreme.com

Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu: *First Annual Report on Victims of Trafficking in South Eastern Europe*, Stability Pact Task Force on THB, septembar 2003.

TRANSCRIME, istraživački centar o transnacionalnom kriminalu na Univerzitetu u Trantu, januar 2003 "The Organised Crime Situation in the SEE Countries and the Illicit Activities Perpetrated by Organised Criminal Groups", ocena za Pakt stabilnosti, pripremio

Transparency International:

Global Corruption Report 2005: Corruption in Construction and Post-Conflict Reconstruction, Transparency International, (www.globalcorruptionreport.org)

Tisné, Martin, i Smilov, Daniel: *From the Ground Up: Assessing the Record of Anti-Corruption Assistance in Southeastern Europe*, Centre for Policy Studies, Central European University, The Soros Foundation Network, 2004

Anti-Corruption in Southeast Europe: First Steps and Policies, Centre for the Study of Democracy, Southeast European Legal Development Initiative (SELDI), 2002, www.seldi.net/

Ujedinjeni narodi (UN):

UNMIK Trafficking and Prosecution Investigative Unit's (TPIU): *End of Year Report 2003*

Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, Joint Report with UNICEF, UNOHCHR, and OSCE/ODIHR, novembar 2003.

Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe: 2004 - Focus on Prevention, zajednički izveštaj UNICEF, UNOHCHR, i OSCE/ODIHR, mart 2005.

UNODC (www.unodc.org)

World Drug Report 2004, Beč

Drugs and Crime Trends in Europe and Beyond, 2004 (a), Beč.

Seventh United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, covering the Period 1998 - 2000, United Nations Office on Drugs and Crime/Centre for International Crime Prevention, 2002, Beč.

U.S. Department of State: *Trafficking in Persons Report*, Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, , 14. juni 2004,

(www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004)

Vander Beken, Tom: *Measuring Organised Crime in Europe: A Feasibility Study of a Risk-Based Methodology across the European Union*, Institut za međunarodno istraživanje o kriminalno politici, Ghent University, Maklu Publishers, 2004.

Von Lampe, Klaus (2001) *The Illegal Cigarette Market in Germany: A case study of organised crime* (Rad predstavljen na prvom godišnjem sastanku Evropskog društva za kriminologiju, u Lozani, Švajcarska, 6. septembra 2001.)

Xenakis, Sappho: *The Challenge of Organised Crime to State Sovereignty in the Balkans, An Historical Approach*, 7. januar 2001.

www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW3/Sappho_Xenakis.pdf

7 SKRAĆENI NAZIVI

ABA CEELI	Američka advokatska komora/Pravna inicijativa za Centralnu i Istočnu Evropu
AFCOS	Strukture za koordinaciju borbe protiv prevara
AHTU	Odeljenje za borbu protiv trgovine ljudima UNODC-a
AI	Amnesty International
AIDS	Stečeni sindrom imunodeficijencije
AISI	Jadransko-jonska inicijativa
ARQ	Upitnik za godišnje izveštaje
ATS	Stimulansi vrste amfetamina
BiH (BIH)	Bosna i Hercegovina
BUMAD	Program pomoći EU za prevenciju zloupotrebe droge i trgovine drogom u Belorusiji, Ukrajini i Moldaviji
BSCE	Inicijativa za crnomorsku saradnju
CADAP	Akcion program EU protiv droge za Centralnu Aziju
CAN	Mreža kriminalističke analize
CARDS	Program pomoći EZ za obnovu, razvoj i stabilnost
CEDAW	Konvencija za uklanjanje svih oblika diskriminacije prema ženama
CEE	Centralna i Istočna Evropa
CEI	Centralnoevropska inicijativa
CEPOL	Evropski policijski koledž
CIA	Centralna obaveštajna agencija
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj
CIS	Komonvelt nezavisnih država
CIVPOL	UNMIK Jedinica civilne policije
CNPA	Policija za borbu protiv narkotika Afganistan
COE	Savet Evrope
CRC	Konvencija o pravima deteta
CPI	Indeks percepcije korupcije
DAS	Direktna pomoć žrtvama trgovine
DFID	Britansko odeljenje za međunarodni razvoj
DG	Generalna direkcija
DOC	Odeljenje za organizovani kriminal
DOS	Odbijanje usluge
EC	Evropska komisija
EU	Evropska unija
EUFOR	Snage Evropske unije u Bosni i Hercegovini
EURODAC	EU Baza podataka o otiscima prstiju tražilaca azila
EUROPOL	Evropska policija
EUROJUST	Jedinica za pravosudnu saradnju Evropske unije
ELCS	Europolov sistem logotipa kokaina
EPLN	Europolova mreža za edukaciju
EMDCCA	Evropski monitoring centar za droge i zavisnost od droga
FATF	Operativni tim za finansijske mere protiv pranja novca
FIU	Finansijsko-obaveštajna jedinica
FIC	Finansijski informativni centar
FRONTEX	Frontières Extérieures, (pravno: Agencija Evropske unije za upravljanje operativnom saradnjom na spoljnim granicama zemalja članica Evropske unije)
FSRB	Regionalno telo po uzoru na FATF
GAP	Globalni program procene
GDP	Bruto nacionalni proizvod
GPAT	Globalni program protiv trgovine ljudima

GPO	Ured glavnog tužioca
GRECO	Grupa zemalja protiv korupcije
HAART	Veoma aktivna antiretrovirusna terapija
HDI	Indeks humanog razvoja
HIO	Operacije velikog učinka
HINA	Hrvatska novinska agencija
HOPS	Projekat zdrave opcije Skoplje
HIV	Humani virus imunodeficijencije
IDI	Indeks nedozvoljenih droga
ICITAP	Međunarodni kriminalističko-istražni program pomoći u obuci
ICMC	Međunarodna katolička komisija za migracije
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracijske politike
ICS	Italijanski konzorcijum solidarnosti
ICTY	Međunarodni tribunal za ratne zločine učinjene na teritoriji bivše Jugoslavije
IIPM	Italijanska Interforze policijska misija
IHRLG	Grupa za međunarodno humanitarno pravo
ILO	Službenik za vezu za pitanja imigracije (EU mreža)
ILO	Međunarodna organizacija rada
ILO-IPEC	ILO Međunarodni program ukidanja dečijeg rada
INTERPOL	Međunarodna organizacija policije
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPO	Službenik međunarodne policije
IREX	Međunarodni odbor za istraživanje i razmenu
ISS	Međunarodne socijalne službe
KFOR	Snage na Kosovu (pod vodstvom NATO-a)
KLA	Kosovska oslobodilačka vojska
KPS	Kosovska policijska služba
LPO	Lokalni službenici projekta CARPO Saveta Evrope
MAPE	Multinacionalni savetodavni policijski element
MARRI	Inicijativa Pakta stabilnosti za migracije, azil, izbeglice i repatrijaciju
MoI (MOI)	Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP)
MOJ	Ministarstvo pravosuđa
ML/TF	Pranje novca/finansiranje terorista
MONEYVAL	Odabrani Savet eksperata o evaluaciji mera za sprečavanje pranja novca Saveta Evrope
MOU	Memorandum razumevanja
NCB	Nacionalni centralni biro (Interpol)
NGO	Nevladina organizacija (NGO)
NHDR	Nacionalni izveštaj o humanom razvoju (UNDP)
NPA	Nacionalni akcioni plan
NPO	Neprofitna organizacija
NRM	Holandski nacionalni izveštaj u borbi protiv trgovine ljudima
OCTA	Procena opasnosti od organizovanog kriminala
OHR	Ured visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu
ODIHR	OSCE Ured za demokratske institucije i ljudska prava
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OLAF	Evropski ured za borbu protiv prevare
OPDAT	Ured za međunarodnu pomoć, usavršavanje i profesionalnu obuku u krivičnom gonjenju
OSCE	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
OSCE/CPE	OSCE Centar za prevenciju kriminala
OSCE/ODIHR	OSCE Ured za demokratske institucije i ljudska prava
PAMECA	Misija za pomoć policiji Albanije Evropske zajednice
PCU	Jedinica za kontrolu prekursora

PMI	Philip Morris International
PRSP	Strategija za smanjenje siromaštva
PNI	Programska mreža Ujedinjenih nacija za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe
SALW	Lako i malokalibarsko naoružanje
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SAP	EU-Zapadni Balkan proces stabilizacije i pridruživanja
SCF	“Save the Children” Fond
SDC	Švajcarska agencija za razvoj i saradnju
SECI	Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi
SEE	Jugoistočna Evropa
SEEPAG	Savetodavna grupa tužilaca Jugoistočne Evrope
SEESAC	Klirinška kuća Jugoistočne Evrope za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja
SELDI	Inicijativa za izgradnju vladavine prava u Jugoistočnoj Evropi
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu (Bosna i Hercegovina)
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
SOP	Standardne operativne procedure
SP	Pakt stabilnosti
SPMU	Jedinica za strateška policijska pitanja OSCE-a
SPOC	Inicijativa za organizovani kriminal Pakta stabilnosti
SPTF	Operativni tim za trgovinu ljudima Pakta stabilnosti
STI	Seksualno prenosiva infekcija
STR	Sumnjiva transakcija
SWAP	Sektorski pristup
TAXUD	Poreska i carinska unija (Evropske komisije)
TI	Transparency International
TIP	Odeljenje za trgovinu ljudima Ministarstva spoljnih poslova SAD-a
THB	Trgovina ljudima
THC	Tetrahidrokanabinol
THBS	Odeljenje za trgovinu ljudima (Kosovo)
TPIU	Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (Kosovo)
TRANSCRIME	Centar za istraživanje transnacionalnog kriminala na Univerzitetu u Trentu
UN	Ujedinjene nacije
UNAIDS	Združeni program Ujedinjenih nacija o HIV/AIDS-u
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFPA	Fond za stanovništvo Ujedinjenih nacija
UNHCR	Visoki komesar za izbeglice Ujedinjenih nacija
UNICEF	Fond za decu Ujedinjenih nacija
UNICRI	Interregionalni institut za istraživanje kriminala i pravosuđa Ujedinjenih nacija
UNIFEM	Razvojni fond za žene Ujedinjenih nacija
UNINCB	Međunarodni odbor za kontrolu opojnih droga Ujedinjenih nacija
UNMIK	Privremena uprava na Kosovu misije Ujedinjenih nacija
UNODC	Ured za droge i kriminal Ujedinjenih nacija
UNOHCHR	Ured visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija
USAID	Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj
UNTOC	Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala UN
VAT	Porez na dodatnu vrednost (PDV)
VOICE	Ad hoc radna grupa sastavljena od 40+ NGO-a aktivnih u oblasti trgovine ljudima
WODC	Centar za istraživanje i dokumentaciju (Holandski centar znanja u oblasti pravosuđa)